2001-03

چوپانى

ياغاچ ميدال

مىللەتلەر نەشرىياتى

بۇ رومانىمنى ئەخمەتجان قاسىمى
قاتارلىق ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى رەھبەرلىرى
ۋاپاتىنىڭ 50 يىللىق خاتىرىسىگە بېغىشلايمەن؛

بۇ رومانىمنى ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىدا
قان كېچىپ جەڭ قىلىپ ، قىممەتلىك ھاياتىنى
خەلقنىڭ ھۆرلۈكى ئۈچۈن تەقدىم قىلغان
ئىنقىلابى قۇربانلارنىڭ بۈيۈك روھىغا
بېغىشلايمەن؛
بۇ رومانىمنى ماڭا ئەقىل ، ساغلام روھ
ئاتا قىلغان مەرھۇم ئانام چىنارخان ، دادام
ئەھمەد مۇھەممەدىيار روھىغا بېغىشلايمەن!

ـ ئاپتور
1999 ـ يىل ئۆكتەبىر

ياغاچ مېدال

مۇندەرىجە

بىرىنچى قىسىم

پىغان قاپلىغان دۇنيا...............................(4)

ئىككىنچى قىسىم

تۇنجى مۇھەببەت.......................................(93)

ئۈچىنچى قىسىم

جەڭگاھ..(160)

تۆتىنچى قىسىم

ياغاچ مېدال..(258)

بىرىنچى قىسىم

پىغان قاپلىغان دۇنيا

مۇقەددىمە

ئۇ دەرياغا قاراپ يۈگۈردى...

ئەتراپ سىياھتەك قارايغان، سامانيولى تولىمۇ سۇزۇك، تولىمۇ نۇرانە، ئۇ بۇگۈن جەننەتكىچە سوزۇلۇپ كەتكەندەك. يۇلتۇزلار پۈتۈن زېمىنى، پۈتۈن كۆچى بىلەن جىلۋە قىلىپ كۆك شەھىرىنى زىننەتلەۋاتاتتى. پەرىزاتنىڭ قېشىنى ئەسلەتكەن ھىلال ئاي غەربىي ئۇپۇققا لەۋ تەگكەلەپ تۇراتتى، خۇددى ئاشىقتەك.

مەھەللىدىن مۇڭلۇق ئەزان لەيلەپ ـ لەيلەپ ئۇچۇپ كېلەتتى، خۇددى ئاققۇ پىيىدەك:

ــ ئاللاھۇ ئەكبەر ــ ئاللاھۇ ئەكبەر!...

ئۇنىڭ يۈرىكى «جىغغىدە» قىلىپ، قۇملۇققا «موككىدە» ئولتۇرۇپ قالدى، گويا پىيى كېسىۋېتىلگەندەك. مەيىن، نەمخۇش شامالدا قەيەردىندۇر ھۇۋقۇشنىڭ ھۇۋلاشلىرى لاغايلاپ ــ لاغايلاپ ئۇچۇپ كېلەتتى، مىسالى مۇدھىش خەۋەردەك:

ــ ھۇق...ھۇق!...

ئۇنىڭ يۈرىكى «شۇررىدە» ئېغىپ، ئاندىن تېپىچەكلەپ كەتتى، خۇددى قولىدىكى بوۋاقتەك.

زەرەپشان دەرياسى نەرە تارتتى...

ئۇنىڭ ۋۇجۇدى تىترەپ ئەزايى تىكەنلەشتى. غەزەپ ـ نەپرىتىنىڭ تۈرتكىسىدە ئۇ قەددىنى رۇسلاپ ئورنىدىن، «دەسسىدە» تۇرۇپ كەتتى، خۇددى چۆچۈگەن ئاھۇ كېيىكتەك.

ھۇۋقۇش ھۇۋلايتتى...

ئۇ يەنە دەرياغا يۈگۈردى...

ئۇ ھېرىپ قىلىۋاتقاچقا، گاھ كەينىگە ئالمانتالمان قاراپ قويۇپ، تېز ـ تېز ماڭسا، گاھ بار كۈچىنى يىغىپ پۈت ـ پۇتىغا تەگمەي يۈگرەيتتى...

مەزىن ئەزان ئېيتاتتى...

ئۇ ھاسىرايتتى، ئۆپكىسى كېرىلەتتى، يېرىلىپ كەتمەكچى بولغاندەك. يۈرىكى ھەدەپ ئۆزىنى تۆت تامغا ئۇراتتى، خۇددى كۆكرەك قەپىسىدىن تېشىپ چىقىپ، زەرەپشان دەرياسىغا قوشۇلۇپ كەتمەكچى بولغاندەك.

بوۋاق پۇشۇلدايتتى، ئىنجىقلايتتى، خىرىلدايتتى، ئۇسەتتى، سۇركىلەتتى، ئۇنىڭ ۋۇجۇدىغا سىڭىپ، يۇغۇرۇلۇپ كەتمەكچى، شۇ ئارقىلىق قايتىدىن تۆرەلمەكچى بولغاندەك.

ئەمدىلا باشلانغان كېچە شۇنداق جۇلالىق، شۇنداق يارقىن، شۇنداق قۇتلۇق، شۇنداق سۈرلۈك، شۇنداق قاباھەتلىك!

ئۇ ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ يار لېۋىگە كەلدى. دەريا نەرە تارتاتتى، خۇددى دېۋىدەك؛ تولغىنىپ ـ تولغىنىپ ئاقاتتى. گويا ئەجدىھادەك. ئۇ ئەسىرلەردىن بېرى ئەتىۋارلاپ سۆيۈپ ـ يالاپ كېلىۋاتقان سۆيۈملۈك قىرغىقىغا غەزەپ بىلەن ئۇرۇلاتتى، خۇددى بوۋاقنى باغرىغا ئالغۇسى يوقلىقىنى ئۇنىڭغا ئۇقتۇرۇپ قويماقچى بولغاندەك. كۈمۈشسىمان مۇنچاقلىرىنى ئۇنىڭ كۆكسىگە، يۈز ـ كۆزلىرىگە زەرب بىلەن ئاتاتتى، مىسالى سالغۇ تېشىدەك. ئۇ ئەلمساقتىن بېرى قىرغىقىغا مۇشۇنچىلىك قاتتىق زەربە بېرىپ باققان بولغىيمىدى؟

ناتايىن!

ئۇ ئەلمساقتىن بېرى ياشلىرىنى مۇشۇنداق ئۇق قىلىپ، ئۇنىڭغا ئوخشاش پەرزەنتلىرىنىڭ كۆكسىگە مۇشۇنچىلىك قەھرى بىلەن ئېتىپ

باقان بولغىيمىدى؟

ناتايىن!

ئۇ كىمگە غەزەپلىنىۋاتىدىكىن؟ كىمدىن نەپرەتلىنىۋاتىدىكىن؟ ئۈنىڭغىمۇ؟ بوۋاققىمۇ؟ ئۇنىڭ دادىسىغىمۇ ياكى تەقدىرىگىمۇ؟

بىلمەيتتى.

تەبىئەتنىڭ كۆڭلىنى چۈشەنمەسلىك ــ ئىنسانلارنىڭ ئەڭ چوڭ بەختسىزلىكى!

شۇڭا ئۇ بوۋاقنى ـ ئۆز بالىسىنى دەرياغا تاشلىماقچى بولۇۋاتاتتى!

بىر تامچە سۇ بوۋاقنىڭ يۈزىگە «چىپپىدە» چۈشتى. بوۋاق چۆچۈپ، ئەندىكىپ، بىر ــ ئىككىنى ئىڭەلەپلا توختاپ قالدى، چاقچاق ھىس قىلىپ.

بىراق بۇ چاقچاق ئەمەس ئىدى!

ئۇ بوۋاققا ئاخىرقى قېتىم قارىدى. قارىدىيۇ، سەسكىنىپ كەتتى، خۇددى ئىت تاپىدىن سەسكەنگەندەك.

«ئاھ، نىمىدىگەن بەتبەشرە چىراي بۇ!»

ئۇ «ئوگۇممۇ ـ چۈشۈممۇ» دېگەندەك قىلىپ، كۆزىنى چىمچىقلاتتى. مەسۇم بوۋاق ئۇنىڭ قولىدا كۆزلىرىنى مۆلدۈرلىتىپ يەنىلا غەمسىز، يەنىلا مەغرۇر قاراپ تۇراتتى. بۇنى كۆرۈپ ئۇنىڭ يۈرىكى «پىژژىدە» قىلىپ قالدى، نىمىشقا؟

بىلمەيتتى.

شۇڭا ئۇ لېۋىنى «چىڭگىدە» چىشلەپ كاللىسىدىن زەررىچە خىيالغا ئورۇن بەرمەي، بوۋاقنىڭ كۆرپىسىنى دەرياغا «پىڭگىدە» چۆرۈۋەتتى، خۇددى ساراڭلارچە، دەريا كۆرپىنى ئىرادىسىگە خىلاپ ھالدا، كۆزنى «چىك» يۇمۇپ، چىرايىنى قەھرلىك پۈرۈشتۈرۈپ يۇتۇۋەتتى، خۇددى زەھەر يۇتقاندەك.

بوۋاقنىمۇ شۇنداق يۇتۇپ كېتەرمۇ؟
بۇ ئۇنىڭ ئۇمۇدى ئىدى!
قومۇشلار شۇرلىشاتتى...

ئۇ قىپيالىڭاچ بوۋاقنى ئېگىز كۆتۈردى. بوۋاقا سوغوق شامالنىڭ يالىشىغا، دەريا مۇنچاقلىرىنىڭ سوقۇشلىرىغا چىدىيالمىدىمۇ ياكى ئانىسىنىڭ شۇملۇق بىلەن تولغان نىيىتىنى تۇيۇپ قالدىمۇ، بىردىنلا كۆچەپ ئىڭەلەپ كەتتى. ئۇ، بۇ ئىڭەلەشلەرگە دىڭىزـئوكيانلارچە ئىلتىجا، ئۆتۈنۈش سىڭىپ كەتكەنلىكىنى ئۇقمايتتى؛ ئۇ، ئۆزىدىن، تەڭدىرىن، دەريادىن شەپقەت تىلەنگەن بۇ ئىڭەلەشلەرنىڭ ئۇنى مەڭگۈلۈك ھەسرەتكە تۇتقۇن قىلىپ بېرىدىغانلىقىنى ئۇقمايتتى. ئەگەر ئۇققان بولسا، دەريادىن، شامالاردىن بۇ ئىڭەلەشلەرنى يىراقىيراقلارغا، مەۋھۇمانە ماكانلارغا ئېلىپ كېتىشىنى ئۆتۈنمىگەن، شۇ ئارقىلىق قىساسىنى ئېلىپ، ئۆزىنى مۇراد ـ مەقسەتكە يەتكۈزۈشنى ئارزۇ قىلمىغان بولاتتى. شۇڭا ئۇ قىپيالىڭاچ بوۋاقنى سوڭگەچىدىن تۇتۇپ ئېگىز كۆتۈردى.

ئىڭە!...ئىڭە!...

بوۋاق يىغان بىلەن ئىڭەلەيتتى. كېچىنى، زەرەپشان ۋادىسىنى، پۈتۈن دۇنيانى يىغان قاپلىغانىدى. بوۋاق بۇ يىغانلىق نالىسى ئارقىلىق ئانىسىدىن رەھىم ـ شەپقەت تىلەيتتى. دادىسى ئۇچۇن ئانىسىدىن كەچۈرۈم سورايتتى!

گەرچە بوۋاقنىڭ دادىسىنى كەچۈرۈش ئۇنىڭ قولىدىن كەلمىسىمۇ، لېكىن بوۋاققا رەھىم ـ شەپقەت قىلىش قولىدىن تامامەن كېلەتتى. ئەپسۇسكى ئۇنى گاڭگىرىتىدىغان مۇنداق بىر سوئال بار ئىدى:

«بوۋاققا رەھىم ـ شەپقەت قىلىش ـ ئۇنىڭ دادىسىنى

كەچۈرگەنلىك بولۇپ قالامدۇ ـ قانداق؟»
بىلمەيتتى.
شۇڭا ئۇ بوۋاقنىڭ يۈز ـــ كۆزىگە يېنىش ـــ يېنىشلاپ سۆيدى. ئۇنى قېنىپ ـ قېنىپ ھىدلىدى. ئاندىن ئۇنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، دەرياغا تاشلاشقا تەمشىلىپ، ئەلەم بىلەن شۇېرلىدى:
«بۇنى مەندىن كۆرمە، ئۆز پېشانەڭدىن ـ داداڭنىڭ شۇملۇقىدىن كۆر!... بېشىڭنى يە، ھۇ، مەلئۇننىڭ كۈچۈكى!... ئاشۇ قاينامغىلا چۆش!»
دەريا ئۇنى دوراپ شۇېرلىدى: ئۇنى دوراپ تولغاندى؛ ئۇنى دوراپ پەرزەنت ئىشقىدا ئۆرتەندى؛ ئۇنى دوراپ ئۆز ـ ئۆزىدىن نەپرەتلەندى؛ ئۇنى دوراپ ئۆز ـ ئۆزىنى قارغىدى؛ ئۇنى دوراپ ئۆز ـــ ئۆزىنى ھاقارەتلىدى!
ئەمما، ئۇنى دوراپ ئۆز ـــ ئۆزىدىن پەخىرلەنمىدى!
ئىڭە!...ئىڭە!...
ھۇق!...ھۇق!...
ئەشھەدۇئەننە مۇھەممەدىن رەسۇلۇللا ـــ ئەشھەدۇئەننە مۇھەممەدىن رەسۇلۇللا!...

1

مەغلۇپ بولغان قوشۇننىڭ ئالدىدا كېتىۋاتقان ياقۇپ ئامبال، روزى يايى (روزى تىلماچ) بىلەن چولاقنىڭ سېپىدا ئۇچرىشىپ قالدى. ئۇنىڭ ئەزايىدىن ئەنسىزلىك، ئالاقزادىلىك تۆكۈلۈپ تۇراتتى. بۇنى كۆرگەن ياقۇپ ئامبال ئۇنىڭدىن تىنچلىق ـ ئامانلىق سوراشنىمۇ ئۇنتۇپ سورىدى:
ـــ نېمە بولدى، روزاخۇن؟

ــ ئىش... ئىش چاتاق، بەكلا چاتاق، بېگىم...، ــ ئاغزى قۇرۇپ كەتكەن روزى يايى دۇدۇقلاپ قالدى.

ياقۇپ ئامبال قاپاقنى ئۈنگغا سۇندى، ئۇ قاپاقنى ئاغزىغا كەپلەپ سۇدىن قانغۇچە ئىچىۋەتكەندىن كېيىن، گەز باغلاپ، يېرىلىپ كەتكەن لەۋلىرىنى قولىنىڭ كەينى بىلەن سۈرتۈۋېتىپ، قاپاقنى ياقۇپ ئامبالغا ئۇزاتتى.

ــ ھە...؟ ــ دەپ سورىدى ياقۇپ ئامبال تەقەززالىق ئىلكىدە.

روزى يايى ئېغىر بىر تىنىۋېلىپ:

ــ شەھەر قولدىن كەتتى! ـ دېدى ھەسرەتلەنگەن ھالدا.

ــ نېمە؟ قولدىن كەتتى؟ ـ گەرچە بۇ ياقۇپ ئامبال ئۈچۈن شۇم خەۋەر بولمىسىمۇ، لېكىن قەۋەتلا ھەيران قالدى، قانداق بولۇپ...؟

روزى يايى: ئەبەيدۇللا ئەئلەم، ساۋۇرخان خوجىلارنىڭ باشچىلىقىدا قوزغىلاڭ كۆتۈرۈلگەنلىكىنى، ئىككى سائەتلىك قاتتىق ئېلىشىشتىن كېيىن ئاخىر قوزغىلاڭچىلارنىڭ غەلبە قىلغانلىقىنى، بىر قانچە نەپەر ئەمەلدارنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى.

پارلاق قۇياش نۇرى يۈز ــ كۆزلەرنى ھەربىدەك چاقاتتى. چۆل ئىسسىقى گۈپۈلدەپ ئۇرۇلۇپ، دەمنى قىساتتى. ئەللىك ياشلارغا كىرگەن، بەستلىك، تەدبىرلىك بۇ ئامبال چوڭقۇر ئويغا پاتقانىدى.

ــ مەن ليۇ ئامبالغا خەۋەر قىلاي، دەپ كېلىشىم.

روزى يايى بۇ سۆزى ئارقىلىق ياقۇپ ئامبالنى ئالدىراتتى.

«ھەر نېمە بولسا، ماڭىلا ئۈچراپتۇ!»

ياقۇپ ئامبال ھاياجان بىلەن شۇنداق پىچىرلاپ روزى يايىغا تىكىلدى.

ــ ئەگەر بۇ خەۋەرنى دەردىنى ئالغىلى ئادەم تاپالماي تۇرغان ليۇ ئامبال ئاڭلايدىغان بولسا،ــ دېدى ياقۇپ ئامبال ئاۋازىنى پەسەيتىپ.

ــ شەھەرگە باستۇرۇپ كىرىپ، ئادەم تۇتۇپ، ئىتتىمۇشۇككىچە

قويماي قىرىۋېتىدۇ. شۈندىقمۇ ـ يا؟

ـ شۈنداق، شۈنداق، ــ دەپ تەستىقلىدى روزى يايى، ــ بۇ خەۋەرنى... قانداق قىلىمىز ئەمىسە؟

ـ مۇنداق قىلىلى، ـ ياقۇپ ئامبال روزى يايىغا پىچىرلاپ، ئاغزىغا گەپ سالدى، ــ قانداق چۈشەندىڭمۇ؟

ــ چۈشەندىم، چۈشەندىم. سىلى دېگەندەك دەي.

ياقۇپ ئامبال روزى يايىنى باشلاپ قوشۇننىڭ ئارقىسىغا قاراپ ماڭدى.

ياقۇپ ئامبال قاغىلىق بازىرىنىڭ تۈگمەنئېرىق مەھەللىسىدىكى يۇنۇس هاجىم ئائىلىسىدە ئۆسۈپ چوڭ بولۇپ، دىنىي مەكتەپتە ئوقۇپ ساۋاتلىق بولغاندىن كېيىن، شۇ چاغلاردىكى چىڭ سۇلالىسى هۆكۈمىتى تەسىس قىلغان «شۆتاڭ» (خەنزۇچە مەكتەپ) دا ئوقۇغان. ئىمتىهاندىن ياخشى ئۆتكەنلىكى ئۈچۈن، «شيۇ سەي (تالىپ)» دېگەن ئۇنۋانغا ئېرىشكەن. كېيىن شىنجاڭ ئۆلكىلىك ئالىي مەكتەپكە ئىمتىهان بېرىپ ئۆتۈپ، ئۈچ يىل ئوقۇغان. ئوقۇش پۈتتۈرۈش ئىمتىهانىدىن ئەلا دەرىجىدە ئۆتكەنلىكى ئۈچۈن «جۈيرېن» دېگەن ئىلمىي ئۇنۋانغا ئېرىشكەن ۋە ئۆلكىلىك هۆكۈمەتكە تەقسىم قىلىنىپ بۆلۈم باشلىقى بولۇپ ئىشلىگەن. بىر قانچە يىلدىن كېيىن ياڭ زىڭشىننىڭ تەيىنلىشى بىلەن كەلپىن، قاغىلىق ناهىيىلىرىدە ئادالەت، پاكلىق بىلەن ئامباللىق قىلغان.

جىن شۇرېن تەرىپىدىن خوتەن دېھقانلار قوزغىلىڭىنى باستۇرۇشقا ئەۋەتىلگەن قوشۇنغا قوماندان قىلىپ تەيىنلەنگەن قاغىلىق ئامبىلى ليۇ شياۋلى ياقۇپ ئامبالنىمۇ سۆهبەت ۋەكىلى سۈپىتىدە بىللە ئېلىپ ماڭغان بولۇپ، بىر قانچە قېتىملىق سۆهبەت ۋە ئۇرۇشتا هېچقانداق نەتىجىگە ئېرىشەلمىگەن بۇ قوشۇن هازىر قاغىلىققا قاراپ كېتىۋاتاتتى.

ياقۇپ ئامبال روزى يايىنى ليۇ ئامبال بىلەن كۆرۈشتۈردى.

ــ ھە، نېمە گەپ؟ ــ دەپ سورىدى ليۇ ئامبال خۇش ياقار ــ خۇش ياقماس ھالدا.

ــ شەھەرنى... شەھەرنى، ــ دېدى روزى يايى ياقۇپ ئامبالنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە قەستەنگە دۇدۇقلاپ، ـــ خوجىنىياز ھاجى... خو... خوجىنىياز ھاجى تارتىۋالدى.

ــ نېمە؟!

ليۇ ئامبال چۆچۈپ كەتتى، خۇددى قىرغاقتا مۆگدەپ قالغان ئۆخا پوقاقتەك. ئۈيقۇسىراپ تۇرغان كۆزلىرى چەكچەيدى، خۇددى جامدەك. قارامۇتۇق چېھرى تاتىرىپ، تەر تەپچىرەپ چىقتى، ماشتەك، پۇرچاقتەك. پۇت ـ قوللىنىڭ ماغدۇرى قاچتى، ئاستىدىكى ئېتىدەك.

ـــ قانچىلىك ئادەمكەن؟ ــ ليۇ ئامبال تەرلىرىنى سۈرتۈپ سورىدى.

ــ بەك جىق... ھېسابسىز...

ــ قورال ـ ياراغلىرى قانداقكەن؟

ــ قورال ـ ياراغلىرى ئاجايىپ خىل، ھەممىسى مىشەكلىك مىلتىقلاركەن.

ليۇ ئامبال ۋەھىمىلىك ئۆيغا چۆمدى.

پارلاق قۇياش يۈز ــ كۆزلەرنى كۆيدۈرەتتى. خۇددى ئوتتەك. چۆل ئىسسىقى نەپەسنى قىساتتى، مىسالى سىلدەك.

ياقۇپ ئامبال زورۇقۇپ يۆتەلدى. ليۇ ئامبال ئېغىرلاشقان بېشىنى كۆتۈرۈپ ياقۇپ ئامبالغا قانداق قىلىمىز؟ دېگەن مەنىدە قارىدى.

ــ مۇنداق قىلىلى،ـــ دېدى ياقۇپ ئامبال چوڭقۇر ئويلانغان قىياپەتتە، ــ بىز قاغىلىق بازىرىغا كىرمەي، تاغ يوللىرى ئارقىلىق يەكەن تەۋەسىگە ئۆتۈپ كېتەيلى.

بۇ مەسلىھەت ليۇ ئامبالغا شۇنداق خۇشياقتى، خۇددى مايدەك،

تەشنا لەۋگە سۇ ياققاندەك.

شۇنداق قىلىپ، خەلقپەرۋەر بۇ تەدبىرلىك ئامبال قاغىلىق خەلقىنى زور بىر بالايىئاپەتتىن ساقلاپ قالدى.

ئەمما...

2

چوپانلىقلار يېرىم چارۋىچىلىق، يېرىم دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىپ هايات كەچۈرىدۇ. ئەمما بىرەر يىلمۇ، بىرەر ئايمۇ، بىرەر كۈنمۇ خاتىرجەم، ئاسايىشلىق تۇرمۇش كەچۈرۈپ باققانلىقىنى، بۇلاڭ ـ تالاڭسىز، ئۇرۇش ـ ماجراسىز هالدا ئەركىن ـ ئازادە ياشاپ ئۆتكەنلىكىنى ھېچكىم ئەسلەپ بېرەلمەيدۇ. بۇنىڭ سەۋەبى: بۇ يۇرتنىڭ جۇغراپىيىلىك ئورنىنىڭ مۇرەككەپ ـ ئەپچىللىكىلا ئەمەس، يەنە چارۋا، ئاشلىق، مېۋە ــ چېۋە ماكانى بولغانلىقى ۋە خەلقىنىڭ ئاق كۆڭۈل، ساددا، مېهماندوستلۇقى، ئەڭ مۇهىمى، چېكىدىن ئاشقان ساددىلىقى.

چوپان ـ تار، ئەمما جەنۇپتىن ـ شىمالغا يىلان باغرى سوزۇلۇپ كەتكەن. شەرق ۋە غەربىدە توپا دۆڭ، تاغ سېپىللىرى بار، ئوتتۇرىدا قىشمۇ ــ ياز ئېقىپ، قاراشۇ، چىمدۇ كەنتلىرىدىن ئۆتۈپلا زەرەپشان دەرياسى بىلەن قۇچاقلىشىدىغان كىچىككىنە دەرياسى بار، يېرى مۇنبەت، سۇ، ئوت ـ چۆپى مو قەدىمى يۇرت.

ئەگەر دەريانىڭ قارشىسىنى بويلاپ جەنۇبقا قاراپ ماڭسا، كۆل بېشىدىكى داۋاندىن ئېشىپلا كۆكيار يېزىسىنىڭ گوگاس كەنتىگە، ئىلىنىش كەنتىدىكى جىلغىدىن كىرىپ، شاپلىلىق توز ئارقىلىق شەرققە قاراپ ماڭسا، شىيىخبۇ كەنتىگە؛ غەربتىكى گىرىڭلا، ئاتىرىس جىلغىلىرىدىن كىرسە يەكەننىڭ قوشراپ يېزىسىغا، دەرياغا ئەگىشىپ

ماڭسا، چىمدۇ كەنتىدىن ئۆتۈپلا كاچۇك كەنتىگە (يەكەننىڭ يېزىسى) بىر كۈنگە قالماي چۈشۈپ بولغىلى بولاتتى. بۇنداق ئەپچىل يوللار تولىمۇ جىق ئىدى.

شۇنداق بولغاچقا، ھېلى قىرغىزلار، ھېلى تۇڭگانلار، ھېلى ئاففانلار... جەنۇبتىن كىرىپ بۇلاپ شىمالدىن، شىمالدىن كىرىپ بۇلاپ جەنۇبتىن، شەرقتىن كىرىپ بۇلاپ غەربتىن، غەربتىن كىرىپ بۇلاپ شەرقتىن... ئىشقىلىپ قايانىدىن كىرىپ-چىقىش ئەپچىل، قولايلىق بولسا، شۇ يانىدىن كىرىپ ــ چىقىپ بۇلاپ ـ تالاپ، چوپانلىقلارنىڭ كۆز يېشىنى قۇرۇتمايتتى.

مىلادىيە 1933- يىلى 7 ـ ئاينىڭ 13- كۈنىدىكى نۇرغۇنلىغان باللارنى، نۇرغۇنلىغان ئانىلارنى، نۇرغۇنلىغان ئاتىلارنى بەختىسىز قىلىپ، چوپان ۋادىسىنى، پۈتۈن دۇنيانى جۇدالىقنىڭ ئاچچىق يىغانى بىلەن تولدۇرىۋەتكەن بۇپاجىئە دەل مۇشۇ يۇرتتا ـ شاپلىق تۆزدە يۈز بەرگەنىدى.

قەلبلەردە ئۆچمەس داغلارنى قالدۇرغان بۇ «شاپلىق تۆز پاجىئەسى»نى چوپانلىقلار مەڭگۈ ئۇنتالمايتتى.

رومانىمىزنىڭ باش قەھرىمانى ئايزۆھرەنىڭ ئازابلىق ئۆتمۈشىمۇ، ئازابلىق ئەسلىمىسىمۇ، ئازابلىق كەچۈرمىشىمۇ دەل مۇشۇ كۈندىن- «شاپلىق تۆز پاجىئەسى» دىن باشلىنىدۇ. گەرچە ئۇ بۇ چاغدا تېخى ئارانلا ئالتە ياشتا بولسىمۇ.

ئۇنىڭ دادىسى روسۇل ھاجىم ئوقۇمۇشلۇق، مۆتىۋەر، ئەل يىغلىسا يىغلايدىغان، كۈلسە كۈلىدىغان، جىگەرلىك، خەلقپەرۋەر، ھېسياتچان ئادەم ئىدى.

ئۇ ئېلىنىشتىكى مەدرىستە مۇددەرسلىك قىلاتتى. ئەتىدە ــ ئاخشامدا ئەھلىمەھەللەردىن يىغىلغان باللارنىڭ ئاغزىغا ئىلىم سالاتتى. ئۇنىڭ ئىلمىي ـ پەزلى بىلەن ئايالى لەيلىخان، ئوغلى

ئاخۇنەكمۇ شۇ زاماننىڭ، شۇ يۇرتنىڭ خېلى ئىلغار ـ ئىلمىلىك كىشىلىرىدىن بولۇپ قالغانىدى. بولۇپمۇ، ئوغلى ئاخۇنەك ئۇنىڭ تەربىيلىشى بىلەن مىلتىق، ئوقيا ئېتىش، قىلىچۋازلىق، ئات مىنىش، چېلىشىشۋازلىق قاتارلىق ئىپتىدائىي ھەربىي ماھارەتلەرنى ئىگىلەپ، خەلقنىڭ ھۆرمىتىگە، قوللاپ قۇۋۋەتلىشىگە سازاۋەر بولدى.

لەيلىخان ئىشىك ئالدىغا چىقىپ ھەيرانلا قالدى. چۇنكى قوللىرىغا كەكە، پالتا، چوت، كەتمەن، گۈرجەك كالتەك، چوماق... ئېلىۋېلىشقان گۇرەـگۇرە ئادەملەر پىيادە، ئاتلىق، ئېشەكلىك ھالدا ئىلىنىشقا قاراپ تاشقىندەك ئېقىپ كېتىۋاتاتتى.

ــ نەگە ماڭىدىغانلار شۇنچە ئادەم؟ ــ دەپ سورىدى لەيلىخان سۇ سوراپ كىرگەن بىر يىگىتتىن، ئۇنىڭغا ھېجىردا سۇ ئېلىپ چىقىپ.

ــ شاپلىق تۇزگە، ــ دېدى يىگىت گۇپۇلدىتىپ سۇ ئىچىۋەتكەندىن كېيىن.

ــ شاپلىق تۇزگە؟... نېمىشقا؟

ــ خوتەندىمۇ دېھقانلار قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپتىكەن، ئۇلاردىن زەبۇن بولغان چېرىكلەر ھازىر كۆكيار ئارقىلىق شىپىخبۇغا كېلىۋاتىمىش. شىپىخبۇدىن بۇ يەرگە كېلىپ كاچۇڭ ئارقىلىق يەكەنگە كەتمەكچىكەن. ئەبەيدۇللا ئەئلەم يارلىق ئەۋەتىپتىكەن، ئالدىنى توسۇپ، قىيما ـ چىيما قىلىۋېتىڭلار دەپ، شۇڭا ئۇلارنى توسقىلى شاپلىق تۇزگە ماڭدۇق.

ــ كەكە، پالتا... بىلەن قانداق توسقىلى بولىدۇ ئۇلارنى؟ مىلتىقى يوقمىكەن ـ يا؟

ــ مىلتىقىغۇ باركەن، براق ھېچقايسىسىنىڭ مىلتىقىنىڭ ئوقى يوقكەن.

ــ كىمدىن ئۇقتۇڭلار مىلتىقىنىڭ ئوقى يوقلۇقىنى؟

ــ ھەسەن ۋالىي① شۇنداق دەيمىش، يارلىقتا: ... «ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسىنىڭ مىلتىقىنىڭ ئوقى يوق، پۈتۈن ئەلنى باشلاپ چىقىپ ئالدىنى توسۇڭلار، قىيما ـ چىيما قىلىۋېتىڭلار! بىرىنىمۇ يەكەن زېمىنىغا دەسسەتمەڭلار!... » دېيىلىپتىكەن. بىزنىمۇ موللاخۇن بىلەن مامۇراخان② ھەيدەپ ماڭدى، چىقمىساڭلار بولمايدۇ دەپ. دېمىسىمۇ، چېرىكلەر يۇرتقا چۈشسە بۇلاپ ـ تالاپ ھېچ نەرسىمىزنى قويمايدۇ. چوپان بەش كەنتىنىڭ ھەممە ئادىمى چىققاندىكىن، توسساق توسىلى دەپ مېڭىشىمىز. ماڭىمۇ چانىغىلى بىر ـ ئىككىسى تېگەرمىكى ئۇ نىجىسلارنىڭ!... ـ يىگىت شۇنداق دەپ، پارقىراپ تۇرىدىغان كەتمىنىنى دولىسىغا قويۇپ كېتىپ قالدى.

يىگىتنىڭ دېگەنلىرى راست ئىدى. ئەمما يارلىق راستىنلا كەلگەنمۇ؟ كەلگەن بولسا كىمگە كەلگەن؟ يارلىقتا راستىنلا «ئوقى يوق» دېيىلگەنمۇ؟

بۇنى ھېچكىم بىلمەيتتى. بۇ مەڭگۈلۈك سىر بولۇپ قالدى. شۇنداقتىمۇ، بۇ يارلىقتا ئىشەنمىگۈچىلەردىن ئىشەنگۈچىلەر كۆپ ئىدى. ئىشەنمىگۈچىلەرمۇ زورلاپ ھەيدەپ مېڭىلغانىدى.

لەيلىخانمۇ بۇ يارلىققا ئىشەنمىگەنىدى.

«مىلتىقىنىڭ ئوقى يوق» ھىم، مىلتىقىنىڭ ئوقى يوق.

قانداق قاچقۇنلاردۇر ئۇ؟ توۋا خۇدايىم...ئىم! ۋاي خۇدايىم، رۇسۇلاخۇنمۇ چىقىپ كەتكەنمىدۇ؟...

3

ئەلۋەتتە چىقىپ كەتكەنىدى، ئۇ چىقىپ كەتمەي تۇرالمايتتى.

①ھەسەن ۋالىي ـ چوپاننىڭ شۇ چاغدىكى ھەربىي ئىشلارغا مەسئۇل خادىمى، 1950ــ يىلى باستۇرۇلغان. ۋالىي ـ ئۇنىڭ لەقىمى.

②بۇ ئىككىسى بىر تۇغقان.

ئۇ، راشىت ئاخۇن قاسىم ئاخۇن بىلەن بىللە شاپلىق تۈزگە
ھەممىدىن بۇرۇن چىقىپ بولغانىدى.

شاپلىق تاز ـ كەكرى كەتكەن، تۆپتۈز قۇملۇق بولۇپ، شاپ تولا
ئۈنگەنلىكى ئۈچۈن شۇنداق ئاتالغانىدى.

لەيلىخان ئەنسىرەشكە باشلىغاندا، بۇ ئۈچى شاپلىق تۈزدە
كېتىۋاتاتتى. بۇ چىڭقى چۈش مەزگىلى بولۇپ، قۇياش شۇنداق
پارلاق، ئىسسىق ئادەمنىڭ يۈزىگە گۈپۈلدەپ ئۇرۇلاتتى، خۇددى
تونۇرنىڭ تەپتىدەك. قۇمغا يالاڭ ئاياغ بولمايتتى، مىسالى قوقاسقا
يالاڭ ئاياغا دەسسىگىلى بولمىغاندەك. ئۇلار قايسىبىر مالچى يامغۇردىن
پالاھلىنىش ئۈچۈن كولاپ قويغان تارغىنە بىر گەمىگە كىرىۋېلىشتى.
بۇ يەر تونۇرلارنىڭ ئۆزىلا ئىدى. قۇملۇقنىڭ ئىسسىقى شىددەت بىلەن
ئۇسۇپ كىرىپ، نەپەسنى بوغاتتى، يۈز ــ كۆزلەرنى كۆيدۈرەتتى،
خۇددى ئوتتەك.

ئارىدىن بىرەر سائەتچە ئۆتكەندە، يىراقتىن توپا ـ چاڭ
كۆتۈرۈلدى، بىر پەستىن كېيىن بىر توپ ئاتلىق كۆرۈندى. ئۇلار
تېخىمۇ ئىچكىرى مۆكۈشتى. يول تار بولغاچقا، چېرىكلەر ئۇلارنىڭ
ئالدىدىنلا قاتارلىشىپ ئۆتۈشكە باشلىدى. چېرىكلەر بۇلارنى
ئاسانلىقچە كۆرەلمەيتتى، لېكىن بۇلار چېرىكلەرنى ئېنىق كۆرۈپ
تۇراتتى، خۇددى بەش قولدەك. گەرچە چېرىكلەر ھارغىن، سولغۇن،
چۈشكۈن بولسىمۇ، يەنىلا ئەلپازىدىن سۈر، شۇملۇق يېغىپ تۇراتتى.
ئۇلارنىڭ بەزىلىرى يانلىرىغا ياغاچ قاپلىق تاپانچا ئېسىۋېلىشقان، يەنە
بەزىلىرى ئۇزۇن مىلتىقلىرىنى ئالدىغا توغرىسىغا قويۇۋېلىشقانىدى.

ــ بىر... ئون... توقسان توققۇز... بەش يۈز سەكسەن
ئۈچ...، ــ ھاجىم شۇ يەرگە كەلگەندە ئېزىقىپ كەتتى. خېلى ئۇزاق
ئۆتتى، سانىنىڭ قانچە ئىكەنلىكىنى تەخمىن قىلالمىدى. ئىشقىلىپ
ئۇلار ناھايىتى كۆپ ئىدى.

ھاجىم ئۆز ئۆزىگە پىچىرلىدى:

«نەچچە مىڭ ئادەم بىر چانغىلى تۇرىدىغان بولساق بىردەمدە...»

ئۇلارنىڭ ئاياغ قويىرۇقى ئۈزۈلدى.

ــ ئەمدى چىقلى، دېدى ھاجىم ئەڭ ئاخىرقى ئىككى چېرىك ئالدىدىن ئۆتۈۋاتقاندا.

ــ ھاجىم بىردەم توختايلى، ــ دېدى قاسىم ئاخۇن.

ــ ئوقى بولمىغاندىكىن ئۇلارنىڭ، نېمىدىن قورقىمىز؟ ئاۋۇ ئىككىسىمۇ ئۆتۈپ كەتكىلى قوتى ئەينا.

ــ توختايلى بىردەم، باشقىلارمۇ چىقسۇن. بىز ئۇچىمىز نېمىش قىلىپ بولالايمىز؟

ــ ئۇلارنىڭمۇ غەلۋەــغوۋغاسى ئاڭلاندى ئەينا.

دېمەك، ئالدى چىققان ئەلنىڭ چوقان ـ ساداسى ياڭراشقا باشلىغاندى، چېرىكلەرنى بىر قورشايدىغان بولسا...

ــ ھاجىم، ــ دېدى راشىت ئاخۇنمۇ گەپكە ئارىلىشىپ، ــ جىندەك توختىساقمۇ توختايلىمىكى.

ــ يېتىپ ئۆلگۈچە ئېتىپ ئۆل، دەپتىكەن! ـ ھاجىم شۇنداق دەپلا گەمىدىن ئېتىلىپ چىقىپ كەتتى. گويا كى ئارسلاندەك. ئىككىسى ئۇنى تۇتۇۋېلىشقا ئۈلگۈرەلمەي «ئىم».

«ئاپلا» دېيىشىپ قالدى. ھاجىم يۈگۈرگىنىچە بېرىپ ئەڭ ئاخىرىدىكى چېرىكنىڭ بېشىغا قولىدىكى چوت بىلەن بىر قويۇۋېدى، كاللىسى ئىككى پارچە بولۇپ كەتكەن چېرىك دەھشەتلىك ۋارقىراپ ئاتتىن يۇمىلىنىپ چۈشتى. بۇ ۋارقىراشنى ئاڭلىغان ئالدىدىكى چېرىك كەينىگە ئۆرۈلۈپ، يېنىدىكى ياغاچ قاپلىق تاپانچىسى بىلەن ھەپىلىششكە باشلىدى. ھاجىم چوتنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ساپسېرىق، كۆپتەك سېمىز، ئىككى قولىقى چورتلا يوق، كۆك كۆز بۇ چېرىككە

قەھرى بىلەن ئېتىلدى. ئارىلىق بىر قەدەم قالغاندا، چېرىك كۇرجۇكنى بېسىۋەتتى. «پاككىدە» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ ھاجىم ئوڭدىسىغا گۇپپىلا يىقىلدى. ھېلىقى چېرىك ئارقىسىغا ئالاق ـ جالاق قارىۋەتكەندىن كېيىن، ئېتىنى چاپتۇرۇپ قوشۇنغا يېتىشتى ـ دە، كوماندىرىغا ھاسىراپ تۇرۇپ دوكلات قىلدى. دۈدۈكلەر چېلىندى، بۇيرۇقلار بېرىلدى. چېرىكلەر چەمبەرسىمان يېيىلىپ دەسلەپكى قەدەمدە چىققان نەچچە يۈز خەلقنى مۇھاسىرىگە ئېلىپ ئېتىشقا باشلىدى. خەلق بىر ـ بىرلەپ يىقىلدى؛ بىر ـ بىرلەپ ئالدىغا ئېتىلدى؛ بىر ـ بىرلەپ قاچتى. ئەمما چېرىكلەر ئېتىلىپ كەلگەننىمۇ ئاتتى، قاچقاننىمۇ ئاتتى؛ ياش ـ قېرى، چوڭ ـ كىچىك دېمەي ئېتىۋەردى! ئاخىر قېچىپ ئۆلگەندىن، قاچماي ئۆلۈش قارارىغا كەلگەن خەلق جاننى ئالقانغا ئېلىپ، بار غەزەپ ـ نەپرىتى بىلەن يولۋاستەك قۇتراپ چېرىكلەرگە مەردلەرچە ئېتىلىۋەردى، مەردلەرچە يىقىلىۋەردى. «پاڭ ـ پۇڭ» لار، « ۋايجان ـ ۋاييەي» لەر، ئېچىنىشلىق قىيا ـ چىيالار، ئارسلاندەك غەزەپلىك ھۆركىرەشلەر شاپىلىق تۈز ئاسمىنىدا غۇيۇلداپ ئۇچۇپ، زېمىننى لەرزىگە سالدى.

ئويھاڭ، شىيىخلا، تارس، تار ئاغزى كەنتلىرىدىن كەلگەن نەچچە مىڭ خەلق بۇ پاجىئەنى كۆرۈپ دەرھال كەينىگە قېچىشتى، چېرىكلەر ئىلىنىش، قارا شو، چىمدۇ خەلقلىرىنى خالىغانچە بۇلاپ ـ تالاپ كاچۇڭغا ئۆتۈپ كەتتى.

راشىت ئاخۇن بىلەن قاسىم ئاخۇن گەمىدىن چىقىپ، روسۇل ھاجىمنىڭ قېشىغا كەلگەندە، ئۇ چوتنى يەنىلا چىڭ قامالاپ، قانلىق كۆكسىگە مەھكەم تىكىپ ياتاتتى، يوغان ئېچىلغان كۆزلىرى، كىرىشكەن ئاپئاق چىشلىرى قاتتىق ئۆچمەنلىكىنى، چوڭقۇر غەزەپ ـ نەپرەتنى ئىپادىلەپ تۇراتتى.

قىيامەت قايىم بولدى، دېسە مانا مۇشۇنى دېسە بولاتتى.

ئۆلمىگەنلەر ئازابلىق جان تالىشاتتى، ئىڭرىشاتتى، ئۆلگەنلەر ـ ئىككى يۈز ئوتتۇز نەپەر ئوغلان قانغا مىلىنىپ ياتاتتى. قۇياشنىڭ يۈزى قاپقارا قارايغان، قانغا بويالغان قۇملۇق جىلۋىلىنىپ تۇراتتى، خۇددى باھاردىكى كەچكى شەپەقتەك.

ئەل شاپىلىق تۈزگە يۈگۈرۈپ چىقىشتى. جەسەتلەرنى قۇچاقلاشتى، ئەلەم ـ ھەسرەت، پىغان بىلەن يىغلىشاتتى. شاپىلىق تۈزنى، چوپان ۋادىسىنى، پۈتۈن دۇنيانى پىغان قاپلىغانىدى.

ــ رەھمەت، ھاجىم! ـ دېدى بىر ياش چەكسىز ئەلەم، غەزەپ ۋە پەخىرلىنىش ھېسسىيات بىلەن، ئەگەر بۇ ئەبلەخنى ئۆلتۈرمىگەن بولسىلا، كىمنىڭ ئاغزىغا سىيەتتىم؟!

ئۇ شۇنداق دەپ ھېلىقى چىرىكنىڭ ئوچۇق قالغان ئاغزىغا جۇرقىرىتىپ سىيىشكە باشلىدى. بۇنى كۆرۈپ تۇرغان يەنە بىر يىگىت كەلدى. يەنە بىرى كەلدى... بىر توپ يىگىت جۇرقىرىتىپ سىيىشكە باشلىدى. چىرىك سىيدۈك ئاستىدا قالدى!

4

غەم ـ تەشۋىش، دەككە ـ دۈككە ئىچىدە لەيلىخاننىڭ قولى كەچ بولغۇچە ھېچبىر ئىشقا بارمىدى. ئۇ «ئوقى توگەپ قاچقان گەپ، بولمىسا...» (ھەممە ئادەم شۇنداق ئويلىغانىدى) دەپ ئۆز ـ ئۆزىگە تەسەللىي بىرەتتى. لېكىن يەنىلا خاتىرجەم بولالمايتتى.

«ئاخۇنەك چىمدۇغا كەتمىگەن بولسىمۇ، دادىسىنىڭ قېشىغا بېرىپ كېلەدى، خەپ! ئەستاغپىرۇللا ـ ئەستاغپىرۇللا!...»

ئۇ ئاخىر ھاجىنىڭمۇ شاپىلىق تۈزگە چىقىپ كەتكەنلىكىنى جەزىملەشتۈردى ــ دە، تىپىرلاشقا باشلىدى. خۇددى ئىچىگە قوقاس چۈشۈپ كەتكەندەك. ئۇ گەرچە ئۆلارنىڭ ئوقى يوقلۇقىغا ئىشەنسىمۇ،

لېكىن ئۇلارنىڭ راستىنلا ئوقى يوق بولۇپ قېلىشىنى تىلەپ ئىلتىجا قىلاتتى:

«ئەي ئۇلۇغ پەرۋاردىگار، ئۇ مەلئۇنلارنىڭ راستىنلا ئوقى يوق بولۇپ قالسا، ھەممىگە قادىر قۇدرەت ـ كامالىڭ بىلەن ئوقلىرىنى غايىب قىلىۋەتكەيسەن، مىلتىقلىرىنى پىستان چاقماس قىلىۋەتكەيسەن!...»

شۇنداق قىلىپ ھاجىم كەلمىدى. لەيلىخاننىڭ ئەتكەن ئېشمۇ سوۋۇپ بۇلماق بولۇپ قالدى. ئاللاددىن ئۇنىڭغا ئامانلىق تىلەپ ئاغزىمۇ ھېرىپ قالدى. ئوقۇيدىغان دۇئا ـ مۆجىزاتلىرىمۇ بىر باشقا چىقىپ بولدى.

ئىچىنى ھېلىقى قوقاس ھەدەپ كۆيدۈرۈپ تۇراتتى.

ياتار ۋاق مەزگىلى بولغان بولسا كېرەك، لەيلىخان جىنچىرىغىنىڭ يورۇقىدا تەشۋىشلىك خىياللارغا بەند بولغاچ، ئايەت ـ ئىسلام ئوقۇپ ئولتۇراتتى، ئايزۆھرە بولسا پۈشۈلداپ غەمسىز ئۇخلاۋاتاتتى.

بىر چاغدا دەرۋازا «غات» قىلىپ ئېچىلىپ، ھويلىغا بىر توپ جامائەت كىرىپ كەلدى. ئۇلار زەمبىلنى يەرگە قويدى ـ دە، كىگىزگە يۆگەلگەن ئۇزۇن بىر نەرسىنى سۇپىغا ئاۋايلاپ ئالدى.

لەيلىخان «لىككىدە» تۇرۇپ كەتتى. يۈرىكى «جىغغىدە» قىلىپ قالدى.

«ئۇ نېمە!؟... ئۇ زادى نېمە!؟ »

لەيلىخان تېگىرقاپ تۇرۇپلا قالدى. جامائەتنىڭ چىھرىدىكى پەرىشانلىق، قايغۇ ـ ئەلەمنى كۆرۈپ، ئاھسىنىشلىرىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ تېگىرقاشلىرى ۋەيران بولدى ـ دە، كىگىزنى ئاچتى! ئاچتى ـ يۇ يۈرىكى «قارتتىدە» قىلىپ دۈپۈلدەپ سوقۇپ كەتتى. پۈتۈن ۋۇجۇدى قاراسلاپ، بىشى پىرقىراپ چۆرگىلىدى.

ئاھ، خۇدا، بۇ نېمە ئىش؟ زادى نېمە ئىش بۇ؟ ماڭا نېمىنى كۆرسىتىۋاتىسەن؟ بۇ چۈشۈممۇ ـ ئوڭۇممۇ؟ ......

يىراق، ئەلەمـــھەسرەت، يىغان بىلەن يىغلاۋاتقان لەيلىخاننىڭ كۆرۈۋاتقىنى چۈش ئەمەس ئىدى. يىغا ــ زاردىن ئۈيغۇنۇپ كەتكەن ئايزۆھرەنىڭ دادىسىنىڭ چىك يۇمۇۋالغان كۆزلىرىنى يۇمران ئالقانلىرى بىلەن سىلاپ تۇرۇپ، «دادا، كۆزۈڭنى ئاچ، دادا، كۆزۈڭنى ئاچقىنا بىر.» دەپ يىغلاشلىرى قانغا بويالغان قاپقارا ساقاللىرىنى سىلاشلىرى، قان بىلەن كەشتىلەنگەن ئاپئاق پەرىجىسىنى سىلكىپ ـ سىلكىپ تارتىشلىرى چۈش ئەمەس ئىدى. ھاجىمنىڭ سەل ئىچىلىپ قالغان لەۋلىرىنىڭ «مەندىن رازى بول، ئاي زۆھرەنى ئوبدان باق، بىلىملىك چوك قىل، مىنىڭ قىساسىمنى چوقۇم ئال ...» دەپ پىچىرلاۋاتقاندەك قىلىشلىرىمۇ چۈش ئەمەس ئىدى!

شۇنداق بۇلارنىڭ ھەممىسى چۈش ئەمەس!

چوپانلىقلار تىخى ھازىرغىچە چۈش كۆرۈپ باقمىغان ئىدى!

ــ ئاخۇنەك كەلدى، ــ دېدى بىرى شۈبرلاپ كىشلەر ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ ئۇنىڭغا ئورۇن بوشاتتى. ئۇ ئۆزىنى دادىسىغا تاشلاپ بۇقۇلداپ بۇقۇلداپ يىغلىدى. ئۇنىڭ كىيىم كىچەكلىرى يۈز ـ كۆزلىرى، باغرى ـ يۈرىكى قانغا بويالغانىدى. خۇددى ئانىسىنىڭ، سىڭلىسى ئايزۆھرەنىڭ يۈز كۆزلىرى، كىيىم ـ كىچەكلىرى، باغرى ـ يۈرىكىگە ئوخشاش.

مۇشۇ ھويلىدىلا ئەمەس، پۈتۈن مەھەلىدىن ھازا كۆتۈرۈلگەنىدى. پۈتۈن مەھەلىدىن شىرنىڭ غەزەپلىك ھۆركىرەشلىرى كۆتۈرۈلگەنىدى!

مەھەللىنى، چوپان ۋادىسىنى، پۈتۈن دۇنيانى غەزەپلىك ئىسيان، ۋە جۇدالىقنىڭ ئاچچىق يىغانى قاپلىغانىدى.

5

شاپىلىق تۈزدىكى قىرغىنچىلىق، چوپانلىقلارغا چىدىغۇسىز قايغۇ ـ ھەسرەتلەرنى قالدۇرۇپ كەتتى. چوپان دەرياسى تولغۇنۇپ زەرەپشانغا ئۆزىنى ئاتتى. چوپان ئاسمىنىنى، ھەسرەت. يىغان، تۇمانى قاپلىدى. تۆگە لوكىسىدەك تاغلارنىڭ قەددى پۈكۈلۈپ، مۈكچىيىپ قالدى. قۇياش تاغ زۇلپىسىدىن كۆز يىشىنى سۈرتكەن پېتى چىقىپ، يەنە سۈرتكەن پېتى ئۇۋىسىغا كىرىپ كېتەتتى. قۇياش مۇشۇ ھالەتتە چىقتى، پاتتى، چىقتى، پاتتى، .... لېكىن كۆڭلەر يەنە ئەندىشە، تەشۋىش، ئىزتىراپ، قالايمىقانچىلىق، ئۇرۇش ماجرادىن خالى بولالمىدى. قىرغىزلار، تۆڭگانلار، ئاققانلار، چېرىكلەرنىڭ بۇلاڭ تالاڭلىرى داۋاملىشىۋەردى. شۇڭا خەلقنىڭ بىرەر كېچە خاتىرجەم ئۇخلايدىغان، تويۇنۇپ تاماق يەيدىغان ۋاقىتلىرى ناھايىتمۇ ئاز بولدى، بەلكى بولمىدى.

دەل شۇنداق ئەنسىز كۈنلەرنىڭ بىرىدە چوپاندا ئۈتتۈز كىشىلىك قوراللىق قوشۇن پەيدا بولۇپ قالدى. بۇ قوشۇننىڭ باشلىقى يىگىرمە بەش ياش، يىگىرمە ئالتە ياشلاردىكى بۇغداي ئۆڭ، بەستلىك، كەڭ غوللۇق، قوي كۆزلۈك، قاڭشارلىق، چەبدەس بىر يىگىت بولۇپ ئۇ ئاي زۆھرەنىڭ ئاكىسى ئاخۇنەك ئىدى. ئۇنىڭ دادىسىدىن باشقا ئۇرۇق تۇغقان، دوست بۇرادەرلىرىدىن يەتتە ـ سەككىز كىشى «شاپىلىق تۈز پاجىئەسى» نىڭ قۇربانىغا ئايلانغانىدى، بۇلارنىڭ شۇنداقلا دادىسىنىڭ مەردانى روھى بارلىق قۇربانلارنىڭ پاجىئەلىك تەقدىرى ئاخۇنەكنىڭ قەلبىدە قىساس ئوتى ياققانىدى.

ماخۇسەن قاغىلىقنى كونترول قىلىپ يۈرگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئاتمىشقا يېقىن تۆڭگان باندىتلىرى ئولجا يىغىش ئۈچۈن شىيىخبۇغا كىلىپ قىلغان بۇلاڭ تالاڭلىرىغا قانائەت قىلماي، چوپانغا قاراپ يول ئالدى. بۇنىڭدىن ئالدى خەۋەر تاپقان ئاخۇنەك دوست بۇرادەرلىرىنى

يىغىپ مەسلىھەتلەشتى. مەسلىھەت چىقىپ، تەييارلىق پۇختا قىلىندى. كۆزەتچىلەر ئۇلارنىڭ داۋانغا يېقىنلاپ كەلگەنلىكىنى خەۋەر قىلىشىدى. بۇلار چوپان تەرەپتىكى شىيىخبۇ جىلغىسىدىن پەم بىلەن كىرىپ. داۋاننىڭ ئۈستىگە ئەپچىللىك چاپلىشىۋېلىشتى. داۋان ئۈستىگە تاشلار ئاللىبۇرۇن دۆۋىلىنىپ، جەڭ دۇمبىقىمۇ ئېپ چىقىلغان ئىدى.

جەڭ تاماشاسىنى كۆرۈشكە تەشنا بولۇپ تۇرغان يۇلتۇزلار ئەلياتقۇغىچە ئۇخلاشمىغانىدى. چۆلنىڭ ئاچچىق شاملى سوقۇپ تۇراتتى. دەل شۇنداق پەيتتە باندىتلار داۋانغا ياماشقانىدى. ئۇلار ئاخۇنەكلەرنىڭ يېنىغا كەلگەندە ئاخۇنەك يېنىدىكى يىگىتكە:

ــ قارىغا ئوبدان ئېلىپ ئات!ــ دەپ شىۋىرلاپ بۇيرۇق بەردى ۋە ئۆزىمۇ تازا ئوبدان قارىغا ئېلىپ پاڭڭىدە ئوق ئۈزدى. ئارقىدىنلا يەنە ئىككى پاي ئوق ئۈزۈلدى. ئالدىدا بەخىرامان كىلىۋاتقان ئىككى باندىت ئاتتىن غۇلاپ چۈشتى. خۇددى ئەسكى چاپاندەك، شۇنىڭ بىلەن جەڭ دۇمبىقى گۈمبىرلەشكە، قورام تاشلار ئۇلارنىڭ باش ئۈستىگە يېغىشقا باشلىدى، گوياكى مۆلدۈردەك. ئۈچ قارا مىلتىق بەتلىنىپ بولغۇچە ئالتە ئوقيا كارامىتىنى كۆرسەتكەچ تۇردى. شۇنىڭ بىلەن دۈشمەننىڭ ئالتە ئادىمى جىنىدىن جۇدا بولدى. ئاخۇنەكلەرنىڭ كۈچىنى زىيادە چاغلاپ قالغان باندىتلار ئالدى ـ ئارقىسىغا قارىماي قېچىشقا باشلىدى، خۇددى بۆرىگە يولۇققان قوي پادىسىدەك.

ــ ئاخۇنەك، ئۇلار قاچتى، قوغلايلى! ــ دېيىشتى يىگىتلەر.

بىراق ئاخۇنەك ئۇنىمىدى:

ـــ ياق، قاچقاننى قوغلىما دەپتىكەن، ـــ دېدى ئاخۇنەك، چۈنكى قوغلاش پايدىسىز بولۇپلا قالماستىن، بەلكى خەتەرلىك ئىدى. ئەگەر باندىتلار بۇلارنىڭ كۈچىنى بىلىپلا قالىدىغان بولسا ئاقىۋىتىنى تەسەۋۋۇر قىلىپ بولمايتى. شۇڭا ئىككى يىگىت ئۇلارنى پايلاپ ماڭدى.

باندىتلار شىيخبۇ كەنتىگە كىلىپ ئۆزلىرىنى قوغلاپ كەلمىگەنلىكىدىن خۇش بولۇشتىمۇ قانداق، قاغىلىق تەرەپكىمۇ، چوپان تەرەپكىمۇ ماڭماستىن مومۇق تەرەپكە قاراپ يول ئالدى.

ــ بۇ ياخشىلىقتىن دىرەك بەرمەيدۇ، ــ دېدى ئاخۇنەك ئويغا چۆمۈپ، ــ ئۇلار گوساس داۋانىدىن چوپانغا چۈشۈپ، ئازغانسال، شۇشۇ، تار ئاغزى، شىيخلا، چوپانيولى قەنتلىرىنى بۇلاڭ ــ تالاڭ قىلىپ، ئاتىرىس جىلغىسى بىلەن قوشراپقا ئۆتۈپ كېتىشى مۇمكىن.

ھەممىسى ئويغا پاتتى.

ــ ئەمسە قانداق قىلىمىز؟

ــ يەنە توسىمىز. ــ دېدى ئاخۇنەك خىيالىدىن باش كۆتۈرۈپ جەڭگىۋار ھالاتتە. ــ ئەمدى نىمە قورقۇش، قورالىمىز كۆپەيدى، ئادىمىمىزمۇ كۆپىيىدۇ!

ئاخۇنەكمۇ يىگىتلەرمۇ ئىشەنچكە تولغان ئىدى. شۇڭا ئۇلار تىز، پۇختا تەييارلىق قىلۋالغاندىن كىيىن چوپان دەرياسىنىڭ قارشىسىنى بويلاپ مىڭىپ، ئازغانسالنىڭ كۆل بىشى دىگەن يىرىگە كىلىپ توختىدى. ئىككى يىگىت تىك ــ تىڭلاپ كىلىش ئۈچۈن، ئات بىلەن گوساسقا چۈشۈپ كىتىپ، ئەتىسى چۈش بىلەن باندىتلارنىڭ گوساس داۋىنىغا كىلىۋاتقانلىق خەۋرىنى ئېلىپ كەلدى.

ئىش ئاخۇنەكنىڭ ئويلىغىنىدەك بولغان ئىدى. باندىتلار گوساس داۋان تۈۋىگە ئاخۇنەكلەردىن يىرىم كۈن كىيىن كەلگەنىدى، خۇددى كىلىشىۋالغاندەكلا.

ئاخۇنەكلەر داۋاننىڭ ئۈستىگە ئەڭ ئەپچىل يىرىگە مۆكۈشتى. قاچسا ئالدىنى توسۇش ئۈچۈن تۆت نەپەر يىگىتنىمۇ ئالدىنالا ئورۇنلاشتۇرۇپ ئۈلگۈردى.

كۆز باغلىناي دىگەندە قاراڭغۇ چۈشۈشتىن بۇرۇن داۋاندىن چۈشۈۋىلىشنى ئويلاشقان باندىتلار داۋانغا ياماشتى. بىر ئوفىتسىر ئاتقا

مىنۇۋالغان، قالغانلىرى ئاتلىرىنى يېتىلىۋېلىشقانىدى.

ــ ئېتىڭلار!

تاغلاردا ئەكس سادا قايتۇرغان بۇ بۇيرۇق بىلەن تەڭ ئون نەچچە باش تاشلارنىڭ ئارقىسىدىن «لەسسىدە» كۆتۈرۈلدى ـ دە، ئوقلار ئارقا ـ ئارقىدىن ئۈزۈلدى. ئۇلارنىڭ باش ئۈستىگە ئوقمۇ، تاشمۇ گۈلدۈرلەپ تۆكۈلمەكتە ئىدى. ئوقلار بەدەنلىرىگە شىددەت بىلەن سانجىلغان، چوڭقۇر ـ چوڭقۇر پاتقان باندىتلارنىڭ نالە ـ پەريادى، ئوق ئاۋازلىرى، يۈرەكلىرىدە قىساس يالقۇنلىرى لاۋۇلداۋاتقان يىگىتلەرنىڭ غەزەپ بىلەن يولۋاستەك ھۆركىرەشلىرى تاغۇتاشلارنى تىترىتەتتى. ئەكس سادا قايتۇراتتى.

ــ بىزمۇ قورال تۇتۇشنى بىلىمىز، ئەبلەخلەر!

ــ دادام ئۈچۈن!

ــ ئۇكام ئۈچۈن!

ــ بارلىق قېرىنداشلىرىمىز ئۈچۈن!

ــ...

كۈتۈلمىگەن بۇ ھۇجۇمدىن ھودۇقۇپ جان ـ پېنى چىقىشقان باندىتلار ھېلى ئالدىغا، ھېلى كەينىگە يۈگۈرەيتتى. ئالدى تەرەپتىن قېچىپ قۇتۇلالمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەن باندىتلار ئارقىسىغا تويلىنىپ، غالجىرانە ھۇجۇمغا ئۆتتى.

ــ ئاستاخ... توسقىلى چىقراق ئادەم قويسامۇ بولاپتىكەن! ــ دېدى ئاخۇنەك.

ــ قوغلايلى ئاكا، ــ دېدى ياشقىنە بىر يىگىت.

ــ ياق، قوغلىساق زىيان تارتىمىز.

ــ ھەممىشەم شۇنداق دەيدىكەنسىز خۇددى....

راست قوغلىسا زىيان تارتاتتى. چۈنكى يىگىتلەرنىڭ ھەممىسى مەرگەن ئەمەس ئىدى. بەزىلىرى مىلتىق ئېتىشنى ئەمدىلا ئۆگەنگەن

بولغاچقا، ئۇق زايە كېتىشى، ھەتتا بىھۇدە قۇربان بېرىشلەر بۇلۇشى مۇمكىن ئىدى.ئۇنىڭ ئۈستىگە ئوقمۇ تۈگەي دەپ قالغانىدى.

شۇنداق قىلىپ، دۈشمەننىڭ چەپدەس، تەلىيى ئوڭلىرى قېچىپ قۇتۇلدى.لاىپاسلىرىدىن قىرىق نەچچىسى قانغا مىلىنىپ، تاش چىشلەشتى. ئۇلار ئاخۇنەكلەرگە قىرىق مىلتىق، يەتتە ـــ سەككىز قىلىچ، بىر قاپلىق تاپانچا، ئالتە ـــ يەتتە ساندۇق ئوق، ئون ئىككى ئات قاتارلىق غەنىيمەتلەرنى قالدۇرۇپ كەتكەنىدى.

بۇ قېتىملىق تۇسۇپ زەربە بېرىشى جېڭىنىڭ غەلبە خەۋىرى ھەشـــپەش دىگۈچە چوپان دەرياسىنىڭ ئىككى ياقىسىدىكى كەنىتلەردىن ھالقىپ ئۆتۈپ گوساس، مومۇق، شېيىخبۇلارغا، زەرەپشان ۋادىسىدىكى دامىسى، قوشراپ كاچۇڭلارغا...تاراپ كەتتى بۇ جەڭ خەۋىرىنى ئاڭلاپ چوپانلىقلار «ياشاپ كەت، يولۋاس! داداڭنىڭ، ئەلنىڭ قىساسىنى ئالدىڭ، ئازراق بولسىمۇ پىغانىمىز چىقتى!» دەپ كىتىشتى، دۇئا ئىلتىجالارنى قىلىشتى.

شۇنڭدىن باشلاپ ئاخۇنەكنىڭ ئىسمى يولۋاس بۇلۇپ قالدى. يۇرت خەلقى ئۇنىڭ باتۇرلىقىدىن خۇددى روسۇل ھاجىمىنىڭ باتۇرلىقىدىن پەخىرلەنگەندەك پەخىرلىنىپ ئىسمىنى «يولۋاس»قا ئۆزگەرتىۋالغانىدى.

تاغلىقلارمۇ ئەجدادىن، باتۇرلاردىن پەخىرلىنىشنى بىلەتتى!

ئاخۇنەكلا ئەمەس ئۇنىڭ يۈزگە يىقىن يىگىتلىرىمۇ يولۋاسقا ئايلىنىپ قالغان ئىدى.شۇنداق، ئۇلار يولۋاس ئىدى.ئەلنىڭ بېشىغا كۈن چۈشسىلا غەزەپلىك ھۆركىرەيدىغان، شىددەت بىلەن قۇترايدىغان بىرتوپ يولۋاس ئىدى؛ ئۇلارابىر شەپە بىلەن جاڭگاللىقلارغا غىپپىدە كىرىپ غايىپ بولۇپ كېتىدىغان، بىر شەپە بىلەنلا پەيدە بۇلۇپ ـــ توپلىنىپ قالدىغان چەپدەس يىگىتلەردىن يولۋاسلاردىن ئىدى! شۇنداق بولغاچقىلا دۈشمەننىڭ ئۈچقېتىملىق

ھۇجۇمى سوغا چىلىشىپ، ئۇلارنى بىر مۇنچە ئۇق دۇرا، قۇرال ياراقلاربىلەن تەمىنلەپ، سالپىيىپ قايتىپ كېتىشكەنىدى.

ئۇلار يولۋاس بولغاچقىلا تاغلاردا ــ جاڭگاللاردا ياشىدى! قىساسكارانە روھقا ئىگە يولۋاس بولغاچقىلا ئۈچ يىل جاڭگالدا ياشىدى!

ئۇزۇق ــ تۈلۈكلەرنىڭ بىر قىسمىنى يولۋاسلار ئۆزلىرى ھەل قىلىشتى.بىرقىسمىنى چوپانىدىكى كاتتاباي، خەلق پەرۋەر، مەرىپەتپەرۋەر دىنىي زات مۇساغان خۇجا تەرپىدىن پىنھان ھەل قىلىنىپ تۇردى. شۇڭا خەلققە ئۇلەرنىڭ قىلچە ئېغىرچىلىقى چۈشمىدى.ئەكسىچە، بۇئۈچ يىل جەريانىدا گوگاس، چوپانلىقلاردا ھېچكىم خەلقتىن ئالۋان ـ سېلىق يىغىشقا جۈرئەت قىلالمىدى؛ ھېچكىممۇ خالىغانچە باستۇرۇپ كىرىپ بۇلاپ ـــ تالىيالمىدى. ھۆكۈمەت ئىشلىرىمۇ ئۆز يولى بىلەنرەك بولۇۋەردى . چېرىكلارنىڭ يولۋاسلار بىلەن كارى بولمىغاچقا، يولۋاسلارنىڭمۇ چېرىكلەربىلەن كارى بولمىدى.ئەمما يولۋاس بىلەن مۇساخان خۇجا چوڭ ئىشلارنى كۆڭلىگە پۈكۈپ قول ئاستىدىكى يۈز ئەللىك نەپەردىن ئارتۇق يىگىتنى تەربىيلەپ، تەييەرلىق قىلۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە، تۇساتتىنلا قاپقانغا چۈشۈپ قالدى.

بىركۈنى يولۋاسنىڭ قاراۋۇللىرى ئۈچ نەپەر يوچۇن ئادەمنى تۇتقۇن قىلۋالدى.ئۇلار يۈك تاقا ئارتىلغان ئالتە يەتتە ـ ئىشەكنى ئالدىغا سېلىۋېلىشقانىدى.ئۇلارنىڭ بىرى ئاتمىش ـ ئاتمىش بەش ياشلارغا كىرگەن، ئېگىز بوي، قاۋۇل، ساغلام، قارامۇتۇقراق، چېھرى تولىمۇ پاكىزە، كۆزلىرى نۇرلىنىپ تۇرىدىغان، بېشىغا ئاپپاق، يوغان سەللە ئورىغان، ئۇچىسىغا يۇڭ چەكمەن كىيگەن بولۇپ يەنە ئىككىسى خىزمەتكار ئېشەكچىلەر بولسا كېرەك، ئاددى ـ ساددا كىيىنىۋېلىشقان يىگىرمە ـ ئوتتۇز ياشلاردىكى يىگىتلەر ئىدى.

مـوللام قـاراۋۇللار بىـلەن ئىككـى قـوللاپ كۆرۈشـۈپ، قـوللىرىنى مەھكەم سىقتى، ئانـدىن قـوللىرىنى لىپمۇلـىق ياش تولغان كـۆزىگە سۈرۈتتى.ئاياغ ئىزلىرىغا قول تەككۈزۈپ تاۋاپ قىلـدى. ئـاخىردا ئۆلاردىن ئۆسۈپ تۇرۇپ مېربانلارچە هال سورىدى:

ـ ئەزىر باللىرىم، ئەل ـ يۇرتنىڭ لائىلاهە ئىللەللاهۇ مۇھەممىدىن روسۇلىللا دەپ ئىمان ئېيتقان ھەربىـر مۇسـۇلماننىڭ ئىچـى ئاغرىيـدۇ. سىلەر بـۇ جاڭگالـدا ئاشــــنانغا زار بولـۇپ، يېرىم ئـاچ، يېرىم تـوق يۈرۈپ، قۇرايدەك بولۇپ قاپسلەر، چاچ ساقىلىڭلار ئۆسۈپ، كىـيىم كىچىكىڭـلار جـۇل ــ جـۇرانە بولـۇپ كىتىپتـۇ، بۇنـىڭ دەرىـجە مەرتىۋىسىنى ئاللا ئاخىرەتتە چۇقۇم بىرىدۇ!...ـ موللام ئـىچ ئىچىـدىن ئۆرتىنىپ، ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ يىغلىدى.

ـ سىلى...

بۇتەسىرلىك كۆرۈنۈش، تەسىرلىك سۆزلەردىن هاياجانغا تولغان قاراۋۇللارنىڭ تىللىرى گەپكە كەلمەي قالدى.

ــ بۈگۈن سىلەرنى كۆرۈپ ــ دىدى موللام ئۆزىنىـڭ كىـم، نـىمە مەقسەتتە كەلگەنلىكىنى ئېيتىشىنىڭ ئورنىغا خـۇددى چاھارىيـارلارنى كۆرگەنـدەك بولـدۇم، ـــ ئـۇ تـارامىلاپ تۆكۈلىۋاتقان كۆزياشـلىرىنى قۇلىنىـڭ كەينـى بىـلەن سـۈرتۈپ ئېشەكچىلەرگە قـاراپ قويغانـدىن كىيىن، قاراۋۇللارغا يۈزلەندى.

ــ ئازراق بولسىمۇ بۇ سىلەرگە كۆڭلۈم، ـــ موللام دۇئاغا قـول كۆتـۈردى. ئۇنىـڭ پىچىـرلاپ قىلغـان دۇئاسـى شـۇنداق تەسىرلىك ئىدىكى، تاشتەك يۈرەكلەرنى مومدەك ئېرىتىۋېتەتتى.

ئىككـى قـاراۋۇل نـىمە دىيىشىنى، نـىمە قىلىشنى بىلـمەي، بىرـبىرىگە قارشىپ تۇرغاندا، ئېشەكچىلەر ئېشەكلەردىكى نەرسە ـــ كېرەكلەرنـى ئۆلارنـىڭ ئالـدىغا تىزىـپ بولغانـدى. ئېشەكچىلەرنىڭ تۇنۇشتۇرشىدىن تاغارـ خۇرجۇنلاردىكى ئۇن، گـۈرۈچ، يـاغ، نـان ـ

تۇقاچ، كىيىم ــ كېچەك، قەنت ـ گېزەك... ئىكەنلىكىنى ئۇققان قاراۋۇللار موللامغا ھەيرانلىق بىلەن قارشتى.

گەرچە قاراۋۇللار ھاياجانلىنىپ، موللامنىڭ ھىممىتىدىن چەكسىز سۆيۈنۈپ تۇرسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ سوغا ــ سالاملىرىنى قوبۇل قىلمىدى. چۈنكى يولۋاسلار موللام دېگىندەك ئاچ ـ يالىڭاچ قالمىغان ـ تاغلىقلار ئۇلارنى ئاچ ـ يالىڭاچ قويمىغانىدى.

يولۋاس بۇ ئىشتىن خەۋەر تېپىپ، موللام بىلەن يۈتۈرانە كۆرشۈپ باقماقچى بولۇپ، قارارگاھىدىن چۈشتى. موللام يەنە ئۇنىڭ بىلەن بايقى ئىسكەتتە كۆرۈشتى، قوللىرىنى يۈزكۆزلىرىگە سۈرۈتتى، ئاياغ ئىزلىرىغا تاۋاپ قىلدى. ئاندىن ئۇ يولۋاس بىلەن ئايرىم سۆزلىششنى يىغلاپ تۇرۇپ ئۆتۈنۈۋىدى، يولۋاس قوشۇلدى.

ــ مەن يەكەندىكى قۇدرەتۇللا ئەئەلەم بولىمەن، ــ قاشلىرىغا تۇردىپاشانىڭ ھاۋالىسى بىلەن كېلىشىم...

ئۇ كەندىرلىك دېگەن جايدا قوشۇن تەشكىللەپ، خۇددى يولۋاسقا ئوخشاشلا داڭق چىقارغان تۇردىپاشانى ھازىرغا قەدەر ئۇزۇۋقـــتۇلۇك، خەۋەر، قىممەتلىك مەسلىھەتلىرى بىلەن يۇشۇرۇن تەمىنلەپ كېلىۋاتقانلىقىنى، بۇقېتىم تۇردىپاشانىڭ ھاۋالىسى بىلەن سودىگەر قىياپىتىدە كەلگىنلىكىنى، تۇردىپاشانىڭ ئىككى قوشۇننى بىرلەشتۈرۈپ، يولۋاسنى باش قوماندان قىلماقچى ئىكەنلىكىنى، شۇ ئارقىلىق چوڭ ئىشلانى تەۋرىتىپ، ئەلنىڭ قىساسىنى ئېلىشقا ئاررزۇمەند ئىكەنلىكىنى، ھازىر تۇردىپاشا سودىگەرچە ياسىنىپ كېلىپ قاسىم قازىنىڭ ئۆيىدە قالغانلىقىنى ... تەسىرلىك، ئىشەنچلىك سۆزلەر بىلەن بايان قىلدى.

يولۋاسنىڭ تۇردىپاشا بىلەن بىرلىشىپ، چوڭراق ئىش تەۋرىتىش ئويى بارئىدى.مۇساخان جۇجىمۇ بۇ ھەقتە تەكلىپ بەرگەن ھەم ئۆزى ئېپىنى كەلتۈرۈپ، تۇردىپاشا بىلەن ئالاقىلەشمەكچى بولدى.

لېكىن يولۋاس موللامغا ئىشەنمىدى. چۈنكى ئۇنىڭ قىلىقلىرى يولۋاسقا تولىمۇ غەلىتە، سىرلىق بىلىنگەنىدى.

ــ شۇنداق قىلىلى، ئوغلۇم، يالغۇز ئاتىنىڭ چىكى چىقماس، چېكى چىقسىمۇ دېڭى چىقماس، دېگەن گەپ بار بىرلىشىلى، بىرلىشىپ چوڭراق ئىش قىلىلى.

ــ ياق ئاقساقال، مېنىڭ ئۈنچىۋالا چوڭ ئىش قىلغۇم يوق، ئەمەل، نام ـ ئاتاق، شۆھرەتكە ئېرىشىش خىيالىمۇ يوق. مۇشۇ تاغدا مۇشۇنچىلىك ياشىسام‍لا، يۇرتداشلىرىم مۇشۇنداق خاتىرجەمرەك كۈن ئۆتكۈزسە، ماڭا شۇ كۇپايە. قاچان، قايسى كۈنى پۇقرانى خالىغانچە بوزەك ئېتىدىغان بۇلاپ ـ تالايدىغان، خالىغانچە ئۇرىدىغان، ئۆلتۈرىدىغان ئادەملەر يوقالسا مەنمۇ ئۆز ئۆيۈمگە قايتىپ...

ـ ئۇلار ئۆزلۈكىدىن يوقالمايدۇ! ــ دېدى موللام، ــ شۇڭا ئۇلارنى يوقىتىلى، دەپ كەلدىم مەن. سىز يالغۇز يوقىتىپ بولالامسىز؟...

موللام خېلى ئۇزۇن ۋەز ـ نەسىھەت قىلغان بولسىمۇ، يولۋاس قەتئىي رەت قىلىپ:

ــ ئەمىسە، بىرلەشكۈسى بار ئادەم نېمىشقا ئۆزى چىقمايدۇ بۇ يەرگە؟ ــ دەپ سورىدى سەل بىزارلىق ئىلىكىدە.

يولۋاسنىڭ ئىشەنمەيۋاتقانلىقىنى ۋە ئىشەنمەيدىغانلىقىنى جەزملەشتۈرگەن موللام ئاخىر قوينىدىن سەگەز جىلتىغا ئورالغان «قۇرئان» نى چىقىرىپ:

ــ يولۋاسخان ئوغلۇم، مەن سىزگە ئالا كۆڭۈللۈك قىلغان بولسام، مانا كۆرۈپ تۇرۇپسىز، قولامدىكى كالامى شېرىپ باغرىمنى ئۇرسۇن !ــ دەپ، يىغلاپ تۇرۇپ «قۇرئان»نى باغرىغا باستى.

«ئەمدى ئىشىنەي، گۇمان قىلغۇدەك ھېچ يەر قالمىدى...»

قەلبى مومدەك ئېرىپ ئۆلگۈرگەن يولۋاس تۇردىپاشا بىلەن بىرلىشىپ، ئەلنىڭ قىساسىنى ئېلىش ئىستىكىدە چوڭقۇر ئۈمىد بىلەن

تاغدىن چۈشتى.

يولۋاس تاغدا ياشىشى كېرەك، ئەگەر تاغدىن چۈشسە، پالاكەت باسماي، ئۆزىنىڭ يولۋاسلىقىنى يوقاتماي قالامدۇ؟

بىراق، يولۋاس تاغدىن چۈشتى. ئۇ باشقىلارنىڭ دىققىتىنى قوزغاپ قويماسلىق ئۈچۈن بىرلا مۇھاپىزەتچى بىلەن يولغا چىقتى. ئۇ قاسىم قازىنىڭ ئۆيىگە مەغرۇرانە قەدەملەر بىلەن كىرىپ كەلگەندە، تۆت ئادەم سالاپەتلىك بىر كىشىنى چۆرىدەپ، ئۇنىڭ ئاغزىغا قاراپ خىزمىتىنى قىلىپ ئولتۇرۇشاتتى.

ئۇلار يولۋاس بىلەن قىزغىن هال ـ ئەھۋال سوراشتى. موللام:

ـ بۇ جانابىي تۇردىپاشا بولىدۇ، ـ دەپ، يولۋاسقا ھېلىقى سالاپەتلىك كىشىنى ئالاھىدە ھۆرمەت ـ ئېھتىرام بىلەن تونۇشتۇردى، ئاندىن يولۋاسنى ئۇنىڭغا تونۇشتۇرۇۋىدى، تۇردىپاشا ھاياجانلانغان ھالدا:

ـ كېلە، يولۋاس، ئاللا دىدارلىششقا نىسىپ قىپتۇ.

چىقىرايلى!

بۆگۈن!ــ دەپ يولۋاسنى باغرىغا باستى ــ خۇددى داداڭدەك باتۇر، قەيسەر ئادەم بولاپسەن! ئاغزىڭدىن سۈت پۇراپ تۇرىدۇ، قارا سېنىڭ نوچىلىقىڭنى!... ــ تۇردىپاشا يولۋاسنىڭ ئىككى مۈرىسىدىن چىڭ تۇتۇپ، سىلكىپ ــ سىلكىپ بىر ھازا ماڭدى.

ــ سىلىنىڭمۇ ناملىرىنى تولا ئاڭلاپ... خۇداغا شۈكۈر، بۆگۈن ھەر نېمە بولسا!... يولۋاس جىق بىر نەرسە دېيەلمىدى. نەچچە ۋاقىتتىن بېرى قەلبى دۇنياسىنىڭ ئۆيۈقلىرىدا جىلۋىلىنىپ تۇرغان سىماھىنىڭ كۆز ئالدىدىلا قەد كۆتۈرۈپ تۇرۇشى، ماختاش، پەخىرمەنلىك تۇيغۇلىرى ئۇنىڭ تىلىنى قۇلۇپلاپ، ۋۇجۇدۇنى سېھىرلەپ قويغانىدى.

يولۋاس ئورنىغا كېلىپ ئولتۇردى، سەل ياغاق يۈزراق، قاشلىق،

ۋۇجۇدىدىن كۈچتۈڭگۈرلىكى، قاپقارا، چوڭ ـ چوڭ كۆزلىرىدىن ئەقىل‑پاراسەتلىكى، ئېگىز، تولغان بەستىدىن قەيسەرلىك، مەردلىكى ئىپادىلىنىپ تۇرىدىغان بۇ زاتى مۇبارەككە چوڭقۇر ھۆرمەت ۋە ئۈمىد بىلەن تىكىلىۋاتقاندا، قاسىم قازى ئېغىز ئاچتى:

ــ ئاۋال تائام، ئاندىن كالام، دەپتىكەن. ئاۋال تائام يەۋېلىپ ئاندىن گەپتى ــ كالاڭ قىلىشىلىمىكى؟ ــ ئۇ ئاۋال يولۋاسقا. ئاندىن قاپقارا، بۇلۇق ساقاللىرىنى سىلاپ ئولتۇرغان تۇردىپاشاغا قارىدى، ــ قانداق دېدىم ـ ھە؟

ــ شۇنداق قىلىلى، شۇنداق قىلىلى.

يولۋاس بىلەن تۇردىپاشا تەڭلا تەستىقلاشتى.

داستىخان سېلىنىپ، ئۈستىگە بىر كاللاكتىن گۆش بېسىلغان پولۇ كەلتۈرۈلدى. گۆش پارچىلىنىپ، قوللار ئاشقا ئۇزىتىلدى.

«ناھايىتى ئۇلۇغ ئىش بولدى!...ئۈچ‑تۆت يۈز ئادەم بىلەن دىگەندە... خەپ توختاپتۇرۇش، مۇناپىقلار، جاجاڭنى بىرىپ، ئەلنىڭ قىساسىنى ئالمايدىغان بولساق!...» ئۈمىد ــ ئىشەنچ، ئىپتىخارغا تولغان يولۋاس شۇنداق خىياللارنى سۈرگەچ ئاش يەۋاتقاندا، كات ساندۇقنىڭ ئارقىسىدىن ئىككى ئادەم خۇددى ئوغرى مۈشۈكتەك شىپىرلاپ چىقتىدە، يولۋاس بىلەن ئۇنىڭ مۇھاپىزەتچىسىنىڭ بېشىغا كالتەك بىلەن ئۇردى. مۇھاپىزاتچى بىر كالتەك بىلەنلا ھوشىدىن كەتتى، كالتەك سەل چالا‑پۇچۇقراق تېگىپ قالغان يولۋاس ئورنىدىن دەس تۇرۇپ كەتتى. ئەمما ئۆزىنى ئوڭشاپ، قوينىدىن تاپانچىسىنى چىقىرىپ بولغۇچە، كالتەكتىن يەنە ئىككىسى تېگىپ بولدى. ئۇ تۇشمۇتۇشتىن دەسسىلىۋېتىپ، ئۆزىنىڭ ئالسانغانلىقىنى ھېس قىلدى؛ ئۇخۇددى قوناق سوقۇقاندەك سۇقۇلىۋېتىپ، جىقراق ئادەم ئىلىۋالمىغانلىقىغا قاتتىق پۇشايمان قىلدى. ئەمما ئۇ جىلتىغا ئورالغىنىنىڭ «قۇرئان» ئەمەس، باشقا بىر

شاتقۇللا كىتاب ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتى.

يولۋاس ھوشىغا كەلگەندە، پۇت ـ قوللىرى چەمبەرچاس باغلانغان، پۈتۈن بەدىنى لەختە ـ لەختە قانغا بويالغان، پۇتقولى ئۈچ يەردىن، ئىككى تال قوۋۇرغىسى تۆت يەردىن سۇنغانىدى. ئۇلار قىل تاغارغا پۈكلەپ تىقىلغان يولۋاسنى يەكەنگە ئېلىپ مېڭىشتى. مۇھاپىزەتچىسىنى كاچۇگىدىكى ھەپسىگە تۇتۇپ بېرىشتى.

يولۋاس قاتتىق قىيىن ـ قىستاقلارغا، ۋەھشىيانە قىيناشلارغا باش ئەگمەي، باتۇرلۇق خىسلىتىنى كۆرسىتىپ قۇربان بولدى. بېشى بولسا كېسىلىپ، يامۇل دەرۋازىسىنىڭ بۇشىغا مىخلىنىپ بىر ھەپتە سازايى قىلىندى. بۇ باش دەرۋازا ئۈستىدە ئۇيغۇر يىگىتلىرىگە خاس پىداكارلىقنى بىر ھەپتە نامايىش قىلدى؛ بۇ باش ئۇيغۇر يىگىتلىرىگە خاس مەردلىكنى بىر ھەپتە نامايىش قىلدى؛ بۇ باش ئۇيغۇر يىگىتلىرىگە خاس تىز پۈكمەس، قەيسىرانە روھنى بىر ھەپتە نامايىش قىلدى؛ بۇ باش ئۇيغۇر خەلقلىرىگە خاس چېكىدىن ئاشقان تۆزلۈك، چېكىدىن ئاشقان ساددىلىقنىڭ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ قۇللۇق ۋە بەختسىزلىكىنىڭ مەنبەسى ئىكەنلىكىنى بىر كۈنمۇ، تولۇق نامايىش قىلالمىدى.

شۇڭا، قۇللۇق، بەختسىزلىك داۋاملىشىۋەردى.

يولۋاسنىڭ يىگىتلىرى تاغدا ئۈچ ــ تۆت كۈن قوماندىسىز قالدى. كېيىن مۇساخان خوجىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن ھەققى تۇردىپاشا بىلەن بىرلىشىش ئۈچۈن بازىنى تاشلاپ، قوشراپقا ــ كەندىرلىككە قاراپ مېڭىشتى. لېكىن تەك يولدا چېرىكلەرنىڭ زەربىسىگە ئۇچرىغانلىقى ئۈچۈن، بەزىلىرى قۇربان بولدى، بەزىلىرى تۇردىپاشانىڭ ئادىمى بىلەن ئۇچرىشىپ، پۇخادىن چىققۇدەك جەڭ قىلىپ قۇربان بولدى.

يولۋاسنىڭ مۇھاپىزەتچىسى شامالداشقا چىققان پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ھەپسىدىن قېچىپ چىققىنىدە، ئۇدۇل تۇردىپاشانىڭ

قېشىغا كېلىپ، ئەھۋال بايان قىلدى. ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقان تۇردىپاشا ھەسرەت نادامەت بىلەن ياقا يىرتىپ يىغلىدى.

يولۋاسنى تاغدىن ئالداپ چۈشۈرۈپ، ئۆلۈمگە تۇتۇپ بەرگەن ھىيلىقى ئاقساقال موللام، قۇدرەتۇللا ئەئىلەم ئاخۇنۇم بولماستىن، بەلكى شىڭ شىسەينىڭ سادىق غالچىسى شەمشەر باي ئىدى. ئۇ يەكەن ئەسكىرى قوماندانىدىن نۇرغۇن ئىنئاملارنى ئېلىپ، ساقاللىرىنى چۈشۈرۈۋېتىپ، چەكمەن، سەللىسىنى چۆرۈپ تاشلاپ، ھەرە چېشلىق بەلگە چۈشۈرۈلگەن شەپكە، گىلەپە شىم كىيىپ، يىڭجاقلىق تەختىدە ئولتۇردىدە، كۆچلۈك ئىلغار قوراللار بىلەن قوراللانغان بىر يىڭ ئەسكەرنى باشلاپ كەندىرلىككە باستۇرۇپ كەلدى.

تۇردىپاشا يولۋاسنىڭ يىگىتلىرى بىلەن قوشۇلۇپ ئۇلار بىلەن ئۈچ كۈن سوقۇشتى. ھەر ئىككىلى تەرەپ ئېغىر چىقىمدار بولدى. ۋەزىيەتنىڭ پايدىسىز ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى پەملىگەن تۇردىپاشا «ھەممىڭلار ئۆز جېنىڭلارنى ئېلىڭلار» دەپ ئادەملىرىنى تارقىتىۋېتىپ، ئۆزى خوتەن تەرەپكە ئۆتۈپ كەتتى.

مۇساخان خوجا بولسا شىڭ شىسەي جاللاتلىرى تەرىپىدىن بىر كېچىدىلا تۇتقۇن قىلىنىپ (ئالتۇن ـ كۈمۈشلىرى بۇلىنىپ) ھەر قايسى جايلاردىن تۇتقۇن قىلىنغان باي، ئوقۇمۇشلۇق كىشلەر قاتارىدا مارالبېشىدا ماشىنىغا بېسىلىپ ئۆلتۈرۈلدى.

1938 ـ يىلدىكى بۇ ئىككىنجى قېتىملىق قىرغىنچىلىق چوپانلىقلارنىڭ قەلبىنى تاتىلاپ قاناتتى ھەسرەت بىلەن، پىغان بىلەن يىغلاتتى.

چوپاننى، زەرەپشان ۋادىسىنى پۈتۈن دۇنيانى جۇدالىقنىڭ ئاچچىق پىغانى قاپلىدى.

يولۋاسنىڭ مۇھاپىزەتچىسى بۇ ۋەقەلەرنى لەيلىخانغا يىغلاپ

تۇرۇپ سۆزلەپ بەرگەندە، باش قەھرىمانىمىز ئايزۆھرە ئەمدىلا ئون بىر ياشقا كىرگەنىدى.

6

پىغانلىق ئالتە يىل ناھايىتى مۇشەققەتتە ئۆتۈپ تۈگىدى، خۇددى لەقۋادەك سۆرۈلۈپ.

لېكىن لەيلىخان بىرلا ئاغرىپ قېلىپ، ناھايىتى تېزلا ئۆلۈپ كەتتى.

ئايزۆھرە ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ، پىغان بىلەن يىغلىدى. خارابانە ھويلىسىنى، چوپان ۋادىسىنى، پۈتۈن دۇنيانى پىغان قاپلىغانىدى!

ئايزۆھرە مۇشۇ پىغان قاپلىغان دۇنيادا يىگانە قالدى. ئۇنىڭ يېقىن ئۇرۇق ــ تۇغقانلىرى ئىككى قېتىملىق قىرغىنچىلىقتا ئۆلۈپ تۈگىگەنىدى. يۇمغاقسۇتنىڭ ھىدىچىلىك تۇغقانچىلىقى بارلىرى ئۇنىڭغا ھەممىشەم باشپاناھ بولۇپ كېتەلمەيتتى، ئۆزلىرىنىڭ دەرت ـــ خاپىلىقلىرى ئۆزلىرىگە يېتىپ ئاشاتتى.

ئەل ــ يۇرتنىڭ ئۇنىڭغا يار ـ يۆلەك بولۇشىدا گەپ يوق ئىدى، لېكىن ئۇلارغىلا تايىنىۋېلىشقا بولمايتتى. چۈنكى ئۇلارنىڭمۇ كۆرمىگۈكۆرمىگۈك دەرت ــ ھەسرىتى بار ئىدى.

ئىشقىلىپ، ئۇ ياشىشى، ياشاش ئۈچۈن ئاتا ـ ئانىسىدىن قالغان ئازغىنە يەرگە ئىشلىشى، باغ ــ ۋارانلىرىنى پەرۋىش قىلىشى، ئۇلاغ ـ ئۇلمەك بېقىشى، ھەتتا ئايلىقچى، كۆنلۈكچى بولۇپ ئىشلىشى كېرەك ئىدى. شۇنداق قىلمىسا ياشىيالمايتتى.

ئۇ شۇنداق قىلدى.

ئاكىسى يولۋاسنىڭ ئايالىنى ئاتا ــ ئانىسى شۇ چاغدىلا ئۆيگە ياندۇرۇپ كەتكەنىدى. شۇڭا ئايزۆھرەگە ھەمراھ بولىدىغان ھېچكىم

بولمىغاچقا، ئۇ خاسىيەتخاننى ئۆيىگە ئەكىلىۋالدى. ئۇنىڭ بىلەنمۇ ئايزۆھرەنىڭ يۇمغاقسۇتنىڭ ھىدىچىلىك تۇغقانچىلىقى بار ئىدى. بۇ ئەللىك ـ ئاتمىش ياشلاردىكى تول خوتۇن بولۇپ، كۆڭلۈك ئىشلەپ جان باقاتتى. سامانلىقتىن ئانچە پەرقلەنمەيدىغان كەتمەيدىغان بىر ئېغىزلىق ئەسكى ئۆيدە جىندەك يېتىپ ـ قوپاتتى. شۇڭا ئايزۆھرەنىڭ تەكلىپى ئۇنىڭغا مايدەك ياققانىدى.

ئىككىسى بىرلىشىپ جان بېقىش قارارىغا كەلگەنىدى.

ئاي ـ كۈنلەر ناھايىتى ئاستا قەدەم بىلەن يۆتكەلمەكتە ئىدى، خۇددى سازاڭدەك.

ــ بۈگۈن كېلەلمەي قالسام، ئازادىخاننى ھەمرا قىلىپ ياتقاچ تۇرارسىزجۇمۇ، ــــ دېدى خاسىيەتخان قىش كۈنلىرىنىڭ بىر چۈشلۈكى.

ــ نېمىشقا؟ ــ دەپ سورىدى ئايزۆھرە.

ــ چىمدۇغا چۈشۈپ، قىزىمنى يوقلاپ چىقاي دەپتىم، ئاغرىپ قاپتۇ، دەيدۇ.

مەيلى، چۈشسىلە چۈشۈپ چىقسىلا ئەمىسە، قاچان چىقىلا؟

ــــ ئەتە يا ئۆگۈن، ـ دېدى خاسىيەتخان ۋە مېڭىش ئالدىدا قاتتىق جېكىلىدى، ــ ئىشكنى مەھكەم تاقاپ ياتارسىز جۇما؟

ــ ماقۇل.

ــ ئەمىسە، خۇداغا ئامانەت.

ئايزۆھرە قوشنىسىنىڭ قىزى ئازادىخانغا بىر مۇنچە يالۋۇرۇپ، ھەمراھ بولۇشقا مىڭ تەسلىكتە ماقۇل دىگۈزدى، ئازادىخان ئۇيقۇغا، ئايزۆھرە خىيالغا كەتكەنىدى.

«قارا مەدەك، يىغىردانغا خوتۇن بولمىشمەن تېخى! ھىم، ۋاي ئاچكۆز پاخشەك! سەندەك ئالا گەدەن تازغا خوتۇن بولغۇچە ئۆلەي!...»

ئايزۆھرە شۇنداق خىياللار بىلەن قاچانلاردا ئۇخلاپ قالغانلىقىنى تۇيماي قالدى. بىر چاغدا ئىشىك «تاك ـ تاك ـ تاك» قىلىپ چېكىلىشۈىدى، ئۇ چۆچۈپ ئويغىنىپ، ئازادىخاننى جەينىكى بىلەن نوقۇدى.

ــ ھە نىمە دەيسەن، ئۇيقۇڭنى ئۇخلىغىنا! ــ ئازادىخان ئويغىنا ـ ئويغانماسلا شۇنداق دەپ غودۇردىدى. ئىشىك تېخىمۇ قاتتىقراق قېقىلىشۈىدى، ئاندىن ئۇ ئۇيقۇسىنى ئېچىپ ئايزۆھرەدىن؛

ــ كىمدۇ ئۇ؟ ــ دەپ شىۋىرلاپ سورىدى.

ــ تاڭەي... ئوغرىمىكىيا؟

سارالى، ئوغرى ئىشىك چېكىپ كىرەمدۇ؟ ئوغرى ئالغۇدەكمۇ نىمەڭ بارمىدى ئۆيۈڭدە؟ چاشقانلىرىڭمۇ يامانلاپ كېتىپ بولدى.

راست، ئازادىخاننىڭ دىگەنلىرى راست ئىدى. جەمەتى ئىچىدىكى ئۆلۈم ـ يىتىمنىڭ كۆپلۈكى، ئائىلىدە ئىشلەمچى ئەرنىڭ يوقلۇقى، ئالۋان ـ سىلىقلارنىڭ ئېغىرلىقى بۇ ئائىلىنى مۇشۇ ھالغا چۈشۈرۈپ قويغانىدى.

ئىشىك يەنىمۇ قاتتىقراق قېقىلدى. ئاخىر ئايزۆھرە ئۆرە بولۇپ:

كىم؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ئۇنىڭ يۈرىكى ئەنسىز دۈپۈلدەيتتى.

ــ مەن... خاسىيەتخان!

ــ ۋاي، خاسىيەتخاناچامكەن! ــ يۈرىكى ئورنىغا چۈشكەن ئايزۆھرە چاچراپلا تۇردى.

ــ چىمدۇغا چۈشمىدىلىما؟

چۈشمىدىم ھەي، ھاشىمباي ئەتە چۈشسىلە، دەپ قويماي خۇددى ئايزۆھرە ئىشىك ئالدىغا كەلدى.

بولاڭ ئىتتىك، بەك توڭاپ كەتتىم.

مانا ھازىر، ــ ئايزۆھرە ئىشىكنى راسا ئىتتىرىپ تۇرۇپ تاقاقنى

ئېلىپ، ئىشىكنى ئاچتى.

لېكىن ئىشىك ئېچىلىشىغىلا ئۆيگە خاسىيەتخان ئەمەس، ئىككى كىۆلەڭگە بۆسىۈپ كىردى، خىۇددى قىارا بورانىدەك. ۋايجىان... خاسىيەتخاناچا، كىم بۇ ئىككىسى؟

ئۇنىڭدىن جاۋاپ كەلمىدى، جاۋاپمۇ بەرمەيتتى. يېرىم سەرلىك كۆمۈش تەڭگىگە سېتىلغان خاسىيەتخان ۋەزىپىسىنى ئورۇنىداپ بولغانىدى.

ئىشىك شۇ زاماتلا تاقىلىپ بولغانىدى. ئۆي قازان كۆيىسىدەك قاپقاراڭغۇلۇققا چۆمگەنىدى.

ــ ۋايجان ئوغرى!...، ــ ئازادىخانمۇ قورقۇپ چىرقىرىۋەتتىدە، بۇلۇڭغا بېرىپ تىقىلدى. پۇتىقوللىرى غالىلداپ تىترەپ، جان دىدارى قالمىغان ئايزۆھرەمۇ زەڭۋىندىلا ئولتۇرۇپ قالغانىدى.

ـــ ۋارقىراشىما، بولمىسا ئېتىۋېتىمەن!ـــ دەپ ۋارقىرىدى كۆلەڭگىنىڭ بىرى، مىلتىقنىڭ زاتۇورىنى شاراقشىتىپ.

ــ بۇ...بۇ ئۆيدە سىلەر ئوغرىلىغۇدەك ھېچنىمە يوق، ـــ دېدى ئايزۆھرە ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ.

ــ بار، نىمىشقا يوقكەن؟

ــ ساپ ئوبدان نىمىلەر بار، ئىزدەپ ھېچنىمە تاپالمايسىلەر! ــ دېدى ئازادىخانمۇ.

ــ قاراپ تۇرۇڭلار، ھازىرلا تاپىمىز.

ئۇلارنىڭ بىرى شاراقشىتىپ سەرەڭگە چېقىپ، مورا بېشىدىكى جىنجىراغنى ياندۇردى. ئۆي يورۇپ ئىككى كۆلەڭگە روشەن كۆرۈندى. ئۇنىڭ بىرى ئىككىسىگە مىلتىق تەڭلەپ، ئېتىشقا تەييارلانغان قىياپەتتە تىك تۇراتتى. ئايزۆھرە كۆزىنى چىراغ ياققان يەنە بىرىگە يۆتكىشى بىلەنلا يۈرىكى «قارتتىدە» قىلىپ پىلتىڭلاپ كەتتىدە، ئۆگەئۆگىلىرىگە چوڭقىۇر ئۆچمەنلىك، چوڭقۇر غەزەپەنەپرەت

تاراتتى. ئۇنىڭ غەزەپـــنەپرەتتى شۇنچىلىك تىز قايىنىغان ئىدىكى، ئايزۆھرە چىشلىرىنىڭ لەۋلىرىگە، تىرناقلىرىنىڭ يىرىك ئالقانلىرىغا مىختەك، بىستەك پېتىپ كېتىۋاتقانلىقىنىمۇ سەزمەي قالغانىدى. بايـــاتىن قورقـــۇنچتىن تىتـــرىگەن ۋۇجـــۇدى ئەمـــدى غەزەپـــتىن تىترەۋاتـــاتتى، خۇددى كەچ كـــۈزدىكى نەرگىـــس ياپرىقچىلىرىدەك. چوڭنىكى ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ساپسېرىق، كۆپتەك سىمىز، كۆپكۆك كۆزلىرىدىن شۇملۇق تۆكۈپ تۇرىدىغان، ئىككى قۇلىقى چورتلا يوق، قىرىق بەش ياشلاردىكى بىرى ئۇنىڭغا خىرىس قىلىپ تۇراتتى، گويا قى ئاچ قالغان بۆرىدەك.

«ئاھ، قاتىل دادامنىڭ قاتىلى!... »

شۇنداق، ئۇ شاپلىق تۈزدە روسۇل ھاجىمنى قەتلى قىلغان قاتىلنىڭ دەل ئۆزى ئىدى. ئۇ چوپانغا قاچان پەيدا بولدىكىن؟

ئايزۆھرەنىڭ تومۇر ـ تومۇرلىرىدا كۆۋەجەۋاتقان غەزەپ ئىسيانغا ئايلانغانىدى؛ تومۇر- تومۇرلىرىدا مەۋج ئۇرۇۋاتقان قىساس دولقۇنلىرى ئوت دېڭىزىغا ئايلانغانىدى. شۇڭا ئۇ قولىنى تەكىيىنىڭ ئاستىغا شارتلا قىلىپ تىقىپ، مەرھۇم دادىسىنىڭ ھايات ۋاقتىدا ئىشلەتكەن خەنجىرىنى قولىغا ئالدى. ئۇ، بۇ خەنجەرنى قورققۇم كەلمەيدۇ، قارا باسمايدۇ، دەپ ھەر كېچە تەكىيىنىڭ ئاستىغا تىقىپ ياتاتتى. قۇلاقسىز مەلئۇن بۇنى كۆرۈپ ئايزۆھرەگە ئېتىلدى. ئايزۆھرە «دىككىدە» ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇنىڭغا قەھرى ـ غەزەپ بىلەن خەنجەر ئۇردى. ئەپسۇسكى قۇلاقسىز مەلئۇن ئۇنىڭ قولىنىڭ بېغىشىدىن «كاپپىدە» قىلىپ تۇتۇۋالدى، پۈتۈن كۈچى بىلەن قايرىدى. ئايزۆھرەنىڭ قايرىلغان قولى «قاراسسىدە» قىلىپ. خەنجەر يەرگە چۈشۈپ كەتتى. ئايزۆھرە ئاچچىق ئىڭراپ تولغىنىپ كەتتى. خۇددى ئېتىپ قويۇپ بېرىلگەن يىپەك ئارقاندەك، كۆزىگە قاراڭغۇلۇق تىقىلدى، گويا كى يۇلتۇزسىز تۈندەك. ئەمما بۇ زۇلمەت ئايزۆھرەنىڭ

«لىققىدە» ياشقا تولغان قوي كۆزلىرىدىن چاچرىغان قىساس ئۇچقۇنلىرى بىلەن نۇرىستانغا ئايلىنىپ كەتتى، گوياكى ئايزۆھرەنىڭ قىساسقا تولغان نۇرانە قەلبىدەك.

ئايزۆھرە بىرلا تولغىنىپ ئۆزىنى ئوڭشىۋالدى ـ دە، سول قولى بىلەن ئۇنىڭ يۈزىنى «كارتتىدە» تاتىلىدى. ئۇنىڭ يۈزىدىن قان، قاپقارا قان تەپچىرەپ چىقتى.

ــ ما پاسكىنا جالاپنى، ... ھېلى بىكار، ...ــ قۇلاقسىز مەلئۇن ئايزۆھرەنىڭ ئىككىلا قولىنى كەينىگە قەھرى بىلەن قايرىدى. ئايزۆھرە لېۋىنى مەھكەم چىشلىدى.

ــ مۇناپىقلار!...

ــ چىلبۆرىلەر!...

ــ ئەزرائىلنىڭ دەپتىرىگە چۈشمەي قالغانلار!...

ــ ئادەم بارمۇ؟ ...

ئايزۆھرە بىلەن ئازادىخان ئۇلار بىلەن ئېلىشقاچ، پىلتىڭلىغاچ، تىركەشكەچ، تولغانغاچ شۇنداق دەپ ۋارقىرايتتى. ئۇلارنى تىللايتتى، قارغايتتى، ئەمما چىك يېپىلغان ئىشككە مىلەڭزە تارتىلغان، تۆكلۈك ناھايتتى ھەم چۈمكەلگەن بولغاچقا، بۇ ۋارقىراشلار، بۇ تىللاش ـ قارغاشلار سىرتتا چىققىلى يوچۇق تاپالماي تاملارغا ئۇرۇلاتتى، ئۇسەتتى، ئاخىرى باش ـ كۆزى يېرىلىپ جان ئۈزەتتى.

ئىككىسى پىلتىڭلىشاتتى، خۇددى تورغا چۈشكەن زەر بېلىقتەك. يۇلقۇناتتى، تىپىرلايتتى، نالە قىلاتتى. گويا بۆرە ئاغزىدىكى قوزىچاقتەك، بۆرە ئاغزىغا يېقىنلاپ كەلمەكتە... تىرناقلىرى قوزىلارنىڭ بەدەنلىرىنى تىلغىماقتا... قوزىلار بولسا بار كۈچىنى يىغىپ ئۆمىد بىلەن تىركەشمەكتە.

ــ «ئاھ، خۇدا، سەن بارمۇ ـ يوقمۇ؟ بار بولساڭ ھازىر نەدە؟ بىزنى ياراتقانلىقىڭدىن، بۆرە ئاغزىدا تىركىشىپ جان

تالىشىۋاتقانلىقىمىزدىن خەۋىرىڭ بارمۇ ـ يوقمۇ؟ بۆرە تاپىنى ئاستىدا چەيلىنىۋاتقان بىزدەك ناتىۋان بەندەڭنى نېچۈك قۇتقۇزۇپ قالمايسەن؟ نىمىشقا بىزنىلا ئۇنتۇپ قالىسەن؟ بىز سېنى ئۇنتۇپ قالمىغان ئىدۇققۇ؟ ئاھ، خۇدا، مۆجىزە كۆرسىتىپ...!»

ئۇلار ئاللاغا تېۋىنىپ ئازاپلىق ئىلتىجا قىلاتتى؛ ئاللاغا تېۋىنىپ ئازاپلىق ئاھ ئۇراتتى؛ ئاللاغا تېۋىنىپ ئازاپلىق نالە قىلاتتى. بىراق بۇ ئازاپلىق ئىلتىجالار، ئازاپلىق ئاھلار، ئازاپلىق نالىلەر بايىقى تىللاش ـ قارغاشلارغا ئوخشاشلا، تاملارغا ئۇرۇلۇپ، ئۇسۇپ جان ئۈزەتتى.

بۇ خورلۇققا چىدىمىغان ئازادىخان يىغلىغان پېتى سىرتقا چىقىپ كەتتى. ئايزۆھرە زەگۇندىدە ئولتۇرۇپ يىغلايتتى؛ ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ ھەسرەت بىلەن، پىغان بىلەن يىغلايتتى، كېچىنى، چوپان ۋادىسىنى، پۈتۈن دۇنيانى يىغا قاپلىغان ئىدى.

«نېمىشقا... نېمىشقا بار كەلگۈلۈكنىڭ ھەممىسى بىزنىڭ بېشىمىزغىلا كېلىدىغاندۇ؟ خۇدا؟ زادى نېمىشقا؟ بۇنداق خورلۇقتىن... بۇنداق خورلۇقتىن...؛»

ئايزۆھرە ئارغامچىنى ئېلىپ ھويلىغا چىققاندا ئاي غەربكە قىيسىيىپ، تورغايلار چۇچۇلاپ، توخۇلار بەس ـ بەستە چىللىشىپ، بۈگۈنكى ھاياتلىقنىڭ يەنە جانلانغانلىقىدىن دېرەك بېرىۋاتاتتى. ئۇ پاكار تامغا يامىشىپ چىقتى ـ دە، قولىدىكى ئارغامچىنىڭ بىر ئۇچىنى ئۈجمە شېخىغا مەھكەم چەگدى، يەنە بىر ئۇچىدا سىرتماق ياساپ بوينىغا سالدى.

ــ خەپ، خاسىيەت، خەپ، قىيامەتتە چېچىڭدىن... قىيامەتتە قىساسىمنى ئالمايدىغان بولسام!...

ــ خەپ، ماجىگسا، قىيامەت بولسۇنچۇ قېنى، قىساسىمنى بىر ـ بىرلەپ، بىر ـ بىرلەپ ئالمايدىغان بولسام!...

ئايزۆھرە قىساسىنىڭ ھەممىنى ئاخىرەتكە قالدۇرۇپ، ھەممە ئارزۇ ـ

ئۆمىدلىرىنى ئاخىرەتكە باغلاپ، شاخنى چىڭ قامااللاپ تۇتۇپ، پۈتىنى تامدىن ئاستا ـ ئاستا ئۈزدى، شاخنى قويۇپ بەرسىلا ھاقارەتلىك ھايات بىلەن خوشلىشاتتى.

بىر ئالا گەدەن پاخشەكنىڭ قولىدا يەنە خورلانغاندىن، ئۆلۈم مىڭ مەرتىۋە ئەۋزەل ئەمەسمۇ ماڭا؟ ...

ئۈنىڭ ياشلىرى تارالماپ تۆكۈلەتتى.

ئاھ، خۇدا، سەن يېتىملەرنىڭ ئاھۇ ـ زارلىرىغا نېمانچە ئامراق؟ ناتىۋانلارنىڭ ئاھۇ ـ ئەفغانلىرىنى ئاڭلاپ تۇرمىساڭ زېرىكىپ قالامسەن ـ يا؟ ...

شۇ تاپتا ئۈنىڭ يۈرىكىدىن قان تامچىلاپ تۇراتتى.

خەير ـ خوش، چوپان، بەختسىز، ناتىۋان قىزنىڭ ئۈنتۇپ كەتكەيسەن، ئاجىزلىقنى (گۇناھنى) كەچۈرگەيسەن.

ئۈنىڭ ئۆگە ـ ئۆگىلىرىدە خورلۇق قوتراپتتى.

ئەلۋىدا، جىنىم ياقۇپ، سېنى بەختلىك قىلالماي، ھەسرەتتە قويغانلىقىم ئۈچۈن كەچۈرگىن.

ئۈنىڭ ھەربىر نېرۋا ھۈجەيرىلىرىنى ھەسرەت غاجايتتى.

ئەلۋىدا، دىشۋار ھايات!...

ئۈنىڭ قەلبى ئۈمىدكە تولغانىدى، بۇ پەقەت ئاخىرەتكە باغلانغان ئۈمۈرۈتقىسىز، يىلىكسىز ئۈمىد ئىدى. ئۇ تارالماپ ياش ئېقىۋاتقان قوي كۆزلىرىنى چىڭگىدە يۇمۇپ نازۇك بارماقلىرىنى شاختىن ئاستا ـ ئاستا بوشاتتى...

ــ قىساسىڭنى كىم ئالىدۇ!... قىساس ئال، ئاكاكچە روھىڭ بىلەن ئاكاڭنىڭ، داداڭنىڭ، ئۆزۈڭنىڭ قىساسىنى ئال... قىساس ـ قىساس ــ قىساس!...

ئايزۆھرە قەلبىدىن، قەلبىنىڭ ئەڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىدىن پارتلاپ چىققان بۇ جاراڭلىق سادادىن چۆچۈپ كۆزىنى ئاچتى. ئۇ يەنىلا ئۈجمە

شېخىدا چىڭگىلەكتەك ئېسىلىپ تۇراتتى.

ــ بۇ نېمە ئاۋاز؟ بۇ كىمنىڭ ئاۋازى؟ قەيەردىن كېلىۋاتىدۇ؟ بىلمەيتتى.

بۇ، ئۇنىڭ يۈرىكىنىڭ ئاگاھلاندۇرۇشى، ۋىجدانىنىڭ بۇيرۇقى ئىدى. ئۇ ئۆچمە شېخىنى چىڭ قامالاپ يۈرىكىنىڭ، قەلبىپ دۇنياسىنىڭ بۇ بۇيۇكانە ساداسىغا بۇيرۇق ـ پەرمانىغا بويسۇنۇش ـ بويسۇنماسلىق ھەققىدە ئويلىنىشقا باشلىدى.

«قانداق قىلسام بولار؟ ...» ئۇ تېگىرقىغانسىرى خىياللىرىنى ئۈمىدسىزلىك چىگىشلەشتۈرۈپ قۇيۇۋاتاتتى.

ــ قىساس ئال؟ قانداق ئالىمەن؟ ئالالايمەنمۇ؟ قىلالمىغان ئىشنى قىلىمەن دەپ زورۇققانىنىڭ نېمە پايدىسى؟ خۇداغا قوياي، خۇدا باريا، ماڭا؟...

راستىنى ئېيتقاندا، ئايزۆھرەنىڭ ئۆلۈم گىردابىدىن قايتقۇسى يوق ئىدى. چۈنكى ئۇنىڭ كاللىسى بىر تالاي گادىرماچ، ئۈمىدسىز سوئاللار بىلەن تولۇپ، قايناپ كەتكەنىدى.

قىساس ئېلىش ئۈچۈن داۋاملىق، بىر ئىككى كۈن ئەمەس، بىر قانچە يىل، ئۇزاق ـ ئۇزاق ياشاش كېرەك. ياشاش ئۈچۈن ئۈمىد بولۇشى كېرەك. بىراق مەندە ئۈمىد دېگەن نەرسە بارمۇ؟ ئۈمىد بېغىشلىغۇدەك نېمەم بار؟...؛

ئەمدى مەن نېمە ئۈچۈن، كىمنى دەپ نېمىگە تەلپۈنۈپ ياشايمەن؟ تارتىنشقۇدەك ئاتا ـ ئانام، ئاكا ـ ئۇكام، ئاچا ـ سىڭىللىرىم بارمىدى؟ يېتىم، مىسكىن، بېشىمنى قېرىنداشلارچە مېھرى بىلەن سىلىغۇدەك يېقىن ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىم، ئېزىك، جاراھەتلىك قەلبىمگە تەسەللى مەلھىمى چېپىپ، ئۈمىد چىرىغىنى ياندۇرغۇدەك دوستلىرىم بارمىدى؟...؛

ئەك مۇھىمى، تەلپۈنگۈدەك ئاشىقىم بارمىدى؟ ياق، ئاشىقىمغۇ

بار، بىراق ئۇنىڭغا تەقدىم قىلىدىغان غۇبارسىز سۆيگۈم چەيلەندى؛ مەڭگۈلۈك بايلىقىم بولغان غۇبارسىز روھىم بۇلغاندى. ئەمدى ئۇنىڭغا كېچە ـ كۈندۈز تەلپۈنگەن، دىدارىنى زارىقىپ كۈتكەن ئەڭ سۆيۈملۈك ئاشىقىمغا نېمەمنى تەقدىم قىلىمەن؟ بۇتىسمان، روھسىز تېنىمنىمۇ؟ ھېسسىياتسىز يۈرىكىمنىمۇ؟ ئازاپقا تولغان شەھلا كۆزۈمنىمۇ؟ ھەسرەتكە ئورالغان مۇزدەك باغرىمنىمۇ؟...؛

ناۋادا، تەقدىم قىلسامۇ، ئۇ قوبۇل قىلامدۇ؟ ياق! بۇ يەنىلا ئۆلۈم بىلەن باراۋەر ئەمەسمۇ؟...

ئۇ، شۇلارنى قاتلامۇقاتلام خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ، ئاخىر ئۆلۈۋېلىش قارارىغا كەلدى. بىراق بۇ قارارى ئىجرا قىلىنماي تۇرۇپلا قەلبىدە يەنە سادا كۆتۈرۈلدى.

«قىساس ئېلىش ئىستىكى يوق ئادەمدە ۋىجدان بولامدۇ؟»

قىساسنى ئۇنتۇغان ئادەم ئەجدادىغا يۈزكىلەلەمدۇ؟

دۇنيادا، ئۆزى قىلالايدىغان ئانچىكى ئىشلارنىمۇ ئاللاغا تاپشۇرۇۋېتىپلا قۇتۇلۇپ كېتىدىغان بەندىدىنمۇ ئارتۇق ئاسىي، پاسىق، زەئىپ بەندە بولامدۇ؟

ئايزۆھرەنىڭ ئۆلۈۋېلىش قارارىنى مۇشۇ قەلب سادالىرى لىڭشىتىپ قويدى؛ ئۇنىڭ بۇ بۇيۇك قارارى كۆز ئالدىدا لەيلەپ يۈرگەن قانغا بويالغان ساقال، قانغا بويالغان يۈز ـ كۆز، قانغا بويالغان يەكتەك، قانغا بويالغان چوت، قانغا بويالغان بىپايان قۇملۇق، قۇملۇقتا قانغا چىلىنىپ يېتىشقان دۆۋە ـ دۆۋە جەسەتلەر، يامۇل دەرۋازىسىغا ئېسىلغان باش... تەرىپىدىن تىرىپىرەن بۇلۇپ كەتتى.

راست ئەمەسمۇ؟ قىساسىمنى كىم ئالىدۇ؟ ئۇنى كىمگە ھاۋالە قىلدىم؟ كىمگە ۋەسىيەت قىلدىم؟ ئۆزۈم ئېلىشقا خۇشياقماي، ئۆز بۇرچۇمدىن ئۆلۈۋېلىش ئارقىلىق باش تارتسام، بۇ ئاسىيلىق بولماي

نېمە؟...؛ «توغرا، مەن ياشىشىم، ياشاپ تۇرۇپ قىساس ئېلىشىم كېرەك! چۈنكى قىساس ئېلىشنىڭ ئۆزىمۇ ئادەمنى تەلپۈندۈرىدىغان مەنزىل ئەمەسمۇ؟ »

ئۇ ئاخىرى سىرتماقتىن سوغۇرۇلۇپ چىقتى. قەلبىدە ئۈمىدۋارانە روھ جىلۋە قىلدى. بۇ روھ ئۇنى يۇرتتىن چىقىپ كېتىشكە دالالەت قىلدى.

تورغايلار جۇشقۇن كۈيلىرى ئارقىلىق ئايزۆھرەنى ئۇزىتىپ قويدى.

7

چوپان دەرياسى ئايزۆھرەنى باشلاپ چىمدۇغا ئەكىلىپ قويدىدە: «كەچۈر ئەمدى سېنى باشلاپ ماڭالمايدىغان بولدۇم.» دەپ شۇئىرلاپ ئۆزرە ئېيتىپ، ئۇنىڭ بىلەن خوشلىشىپ زەرەپشان دەرياسىغا قوشۇلۇپ كەتتى. ئايزۆھرە ئەمدى ھەمراھسىز، يول باشچىسىز قالغانىدى، ناتونۇش دەريا، ناتونۇش يوللار، ناتونۇش يۇرتلار ئۇنى كۈتۈپ تۇرۇشاتتى. يەنە قانداق قىسمەتلەر كۈتۈپ تۇرىۋاتىدۇ، بۇنى بىلمەيتتى.

تاڭ يورۇغان، لېكىن كۆك قاتمۇقات بۇلۇتلار بىلەن قاپلىنىپ، سوغۇق كۈچەيگەنىدى. ئۇ گاڭگىراش ئىچىدە ئەتراپقا قارىدى. كۆپكۆك بۇسبۇخۇناقلارغا ئورىلىپ يېتىشقان مەھەللىلەر ئۇيقۇدىن ئويغىنىش ئالدىدا تۇراتتى.

«بۇ يەردە كۈن قاياندىن چىقىدىكى؟...»

ئۇ قۇياشنىڭ قەيەردىن، قايسى تاغنىڭ زۇلپىسىدىن چىقىدىغانلىقىنى ئۇقالمىدى. خۇددى ئۆزىنىڭمۇ قايانغا مېڭىشىنى، كىمنىڭكىگە بېرىشنى ئۇقالمىغاندەك.

«قايانغا ماڭسام بولار؟ نەگە باراي؟ نەگە كىتەي؟... يىراق بىر يەرگە كەتسەم بولاتتى...»

ئايزۆھرە بىر ھازا گاڭگىراپ تۇرۇپ قالغاندىن كېيىن، سولغا بۇرۇلدى.

«ئاللانىڭ جامالىنى كۆرەي دېسەڭ، تاغقا چىق، دىگەن گەپ بار، تاغقا كىتەي، تاغلىقلار ئاق كۆڭۈلرەك كېلىدۇ. چۈنكى ئۇلار ئاللاغا يېقىن، ئاللانىڭ جامالىنى پاتىپات كۆرۈپ تۇرالايدۇ»

ئۇ شۇنداق ئويلاپ، مەزمۇت قەدەملەر بىلەن مىڭىپ كەتتى.

سوغۇق كۇچەيگەنىدى، شىۋىرغان ھۇشقۇيتاتتى...

ئايزۆھرە قامراق، جىگدىباغ، ھەسەلباغلارنى ئارقىدا قالدۇرۇپ، قوشراپقا كەلدى. بۇ يۇرتتا ئۇنىڭ ئۇرۇق-تۇغقانلىرى بولمىسىمۇ، لېكىن تونۇشبىلىشلىرى بار ئىدى. ئەمما ئۇ قوشراپقا كىلىپ پاناھلىنىشنى خالىمايتتى ھەم پاناھلىنالماسلىقىمۇ مۇمكىن ئىدى. چۈنكى جەنۇبقا سوزۇلۇپ كەتكەن غايەت زور تاغ تىزمىلىرى چوپان بىلەن قوشراپنى ئايرىپلا تۇراتتى. چوپان مۇشۇ تاغلارنىڭ شەرقىدە ـ ئارقىسىدىلا يېيىلىپ ياتاتتى. چوپانئاز جىلغىسىدىن كىرسىلار چۈش — پېشىنگە قالماي چولپانغا چۈشۈپ بولغىلى بولاتتى. شۇڭا چوپانلىقلارنىڭ قوشراپتىن، قوشراپلىقلارنىڭ چوپاندىن ئايىغى ئۈزۈلمەيتتى—ئۆزئارا قۇدىلىشاتتى، ئۆز — ئارا بىرىپ-كىلىش قىلىشاتتى. شۇنداق بولغاچقا ئايزۆھرە قوشراپتا خاتىرجەم تۇرالمايتتى، ھەتتا ئەتە ـ ئۆگۈن ئىچىدىلا ماجىڭسا چىقىپ، ئۇنى تۇتۇپ كېتىپ خوتۇن قىلىشىمۇ مۇمكىن ئىدى.

«چوپانلىقلار بارمايدىغان، بىلمەيدىغان يىراق بىر يەرگە كەتسەم...»

ئايزۆھرە قوشراپقا قاراپ شۇلارنى ئويلاۋاتقاندا، ئالدى — تەرەپتىن بىر ئادەم تەسكەن ئارتىلغان ئېشەكنى ھەيدەپ چىقىپ

كەلدى.

ـ ئەسسالام! ـ ئايزۆھرە تەسكەنچىگە سالام قىلدى.

ـ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام ـ تەسكەنچى: «ماڭا بىرەر گېپى بار ئوخشايدۇ» دەپ ئويلاپ قەدىمىنى ئاستىلاتتى.

ـ بۇ يولدىن قەيەرگە بارغىلى بولىدۇ؟

ـ بۇقا تامغا.

ـ يىراقما؟

ـ خېلى يىراق.

ـ هازىر ماڭسام نىچاغدا بىرىپ بولارمەن؟

ـ ئىتتىك ماڭسىڭىز نامار شامغا يىقىن بېرىپ بولالايسىز، ئايزۆھرە تەسكەنچى بىلەن خوشلىشىپ، بىر قورام تاش ئۈستىدە ئولتۇرۇپ بوغجىمىسىنىڭ ئارىسىدىن بىر زاغرىنى ئالدى. ئۇ زاغرىنى هەرقانچە قىلىپمۇ ئۇشتالمىدى. چۈنكى نان توڭلاپ كەتكەنىدى. خۇددى مۇزدەك. ئۇ ناننى بىر هازا غاجىدى. لېكىن شۇنچە غاجاپمۇ ئۇنىڭ بىر توغرىمىنىمۇ تۈگىتەلمىدى.

ئۇنىڭ ئۈستىگە قوللىرى توڭلاپ، قىزىرىپ، هېچنېمىگە قولاشماي قالغانىدى. يەنە نان غاجاپ ئولتۇرسا بۇقاتامغا كەچ قېلىشى، قونالغۇ تاپالماي، تالادا قېلىپ توڭلاپ ئۆلۈپ كېتىشى مۇمكىن ئىدى. شۇڭا ئۇ بوغجىمىسىنى چىگىپ، بېلىكىگە ئۆتكۈزدى، قولىنى يېڭىنىڭ ئىچىگە تىقىپ بۇقاتامغا قاراپ ماڭدى.

قار ئۇچقۇنداشقا باشلىغانىدى. شۇرغان هۇشقۇيتاتتى.

«بۇ قاتامدا ـ بىر كىمنىڭكىگە بىر كېچە قونۇۋېلىپ، چوپانلىق بارمايدىغان، بىلەيدىغان يىراق بىر يەرگە كىتىمەن»؛

«ئىشقىلىپ، هامان قىساس ئېلىش پۇرستى كېلىدۇ!»؛

قار لەپىلدەپ ياغاتتى.

ئايزۆھرە ئاۋۋال بۇقاتامغا، ئاندىن ئارىتاشقا، ئارىتاشتىن ئۆتۈپ

يەنە بىر يەرگە، ئۇ يەردىن يەنە بىر يەرگە كېتىشنى قارار قىلغانىدى.

«خەپ توختاپتۇر، خاسىيەت، سەن بىزنى گوللاپ، ئىشكنى ئاچتۇرۇپ... خەپ، هامان جاجاڭنى بەرمەيدىغان بولسام!»

ئايزۆهرە هارغىن قەدەملەر بىلەن كېتىۋېتىپ، شۇنداق پىچىرلايتتى، شۇنداق پىچىرلىغانسىرى، شۇرغانلىق قار ئۇنىڭ يۈزلىرىگە هەدەپ سانجىلاتتى، خۇددى نەشتەردەك؛ شۇنداق پىچىرلىغانسىرى شۇرغانلىق قار ئۇنىڭ قوي كۆزلىرىگە قەهرى بىلەن ئۇرۇلۇپ، كۆزىنى يوغانراق ئېچىشقىمۇ يول قويمايتتى.

ئايزۆهرە شۇنداق هېرىپ كەتكەنىدى. پۇتقوللىرى سىرقىرايتتى، پۇتى قاپىرىپ، قاپارتقۇلار تېشىلىپ، قاناپ، پىژىلداپ ئېچىشىپ، بۇ ئېچىشماقلار هارغىنلىق، ئاچلىق بىلەن هەمكارلىشىپ جېنىنى ئىنكەكدەيتتى.

«خەپ ماجىگسا، سەن بولمىغان بولساڭ، بىز ئايرىلىپ كەتمەيتۇق. مەن بۇنداق كۈنلەرگە قالمايتىم، خۇدايىم بۇيرۇسا، ئۆز قولۇم بىلەن...!...»

ئۇ غەزەپ بىلەن پىچىرلىغاچ يولنى داۋام قىلاتتى. قەلبىدە ئەلەم قۇترايتتى. خۇددى هازىرقى قارلىق شۇرغاندەك.

شۇرغان هۇشقۇيتاتتى...

گۇگۇم ئۆزىنىڭ كېلىۋاتقانلىقىدىن شەپە بىرىۋاتاتتى...

ئايزۆهرە قەدەملىرىنى تېز ـ تېز سۆرەپ ئاخىر كەنت ئاغزىغا ناهايىتى مۇشەققەتتە يېتىپ كەلدى، بېشىنى كۆتۈرۈپ، زەرەپشان بويىدىكى بۇ قەدىمىي يۇرت ـ بۇقاتامغا كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ تۇرۇپ نەزەر سالدى، مەهەللە كۆزى غۇۋا، تولىمۇ غۇۋا كۆرۈندى.

ئۇ كۆچۈم مەهەللە قوينىغا كىرىپ، بىرەركىمنىڭ ئۇچرىشىنى كۈتۈپ، ئۇياق ـ بۇياققا قارىغاچ بىردەم تۇردى. بىراق هېچكىم ئۇچرىمىدى. مەهەللە تىمتاسلىقتا چۆمگەنىدى. خۇددى بۇ يۇرتتا

ھېچقانداق ھاياتلىق مەۋجۇد ئەمەستەك، ھەتتا ئىتلارنىڭ ھاۋشىشلىرىمۇ، قاغا ــ قۇزغۇنلارنىڭ قاقىلداشلىرىمۇ، مېھماندىن بېشارەت بەرگۈچى سىغىزخانلارنىڭ شاقىلداشلىرىمۇ، قوي ــ كاللىلارنىڭ مەرەش ـ مۆرەشلىرىمۇ... ئاڭلانمايتتى. ئەگەر موربىلاردىن قىيسىق چىقىۋاتقان تۈتۈنلەر بۇ كەنتكە ھاياتلىقنىڭ مەۋجۇت ئىكەنلىكىدىن بىشارەت بېرىپ تۇرمىغان بولسا، ئۇ ئۆزىنى تىلسىم دۇنياغا كىرىپ قالغاندەك ھېس قىلىپ قېلىشى مۇمكىن ئىدى.

ھاۋا ئوچۇق كۈنلەر بولغان بولسا، كىشىلەر بىلەن ئۇچرىشىش، مۇڭدىشىش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ ھېسداشلىقىنى قوزغاپ قونالغۇ تاپقىلى بولاتتى. ئەمما ھازىر بۇنداق شارائىتتا...

«بۈگۈن بىر كېچە قونۇۋالسامغۇ...»

ئۇ كەنت قويىنىغا ئىچكىرىلەپ كىرىۋەردى، گۈگۈم لەيلەپ ــ لەيلەپ ئۇچۇپ كىلىۋاتاتتى.

«بۈگۈن بىر كېچە قونۇۋالسامغۇ، ئەتە خۇدايىم ئۆزى بىر نەرسە دەردى»

ئۇ شۇ خىيال بىلەن تۆمۈر ھالقىلىق بىر دەرۋازىنى قاقتى.

سەلدىن كېيىن ياشقىنا بىر چوكان پەيدا بولۇپ:

ـ كىمنى ئىزدەيسىز؟ ــ دەپ سورىدى، ئايزۆھرەنىڭ باشئايىغىغا كۆز يۈگۈرتۈپ چىقىپ. ئۇ بوسۇغىسىغا دەسسەپ تۇراتتى.

ــ ھېچ... ھېچكىمنى...

چوكان ئايزۆھرەنىڭ گېپىنى بۆلۈپلا ئۆيگە كىرىپ كېتىپ، ھايال بولمايلا بىر كۆيۈك زاغرىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ، ئايزۆھرەگە تەڭلىدى، ئايزۆھرە تۇرۇپلا قالدى.

«مېنى تىلەمچى چاغلاپ قالغان ئوخشايدۇ.»

ئۇ ئۆزىگە شۇنداق تەسەللى بېرىپ، كۆز ياشلىرىنى قارىچۇقلىرىغا مىڭ تەستە سىڭدۈرگەچ:

ــ مېنى... مېنى بىر كىچىك قونىدۇرۇۋالغان بولىسىلىمۇ، ـ دېدى يىلىنىش تەلەپپۇزىدا.

يىلىنىماي ئامال يوق ئىدى.

ــ خاپا بولماڭ، ئۆيىمىز تار، دېدى چوكان قىلچە ئويلىنىپ تۇرمايلا.

ئايزۆھرە دەرۋازىسى كەڭ، ئەمما ئۆيى تار بۇ كاتتا قورۇدىن يىراقلاشتى.

گۇگۇم شىددەت بىلەن باستۇرۇپ كېلىۋاتاتتى.

«تالادا قېلىپ، توڭلاپمۇ قالارمەنمۇ؟ بۈگۈن بىر كىچە قۇنۇۋالسامغۇ.... ھەممىگە قادىر ئىگەم، مۈشكۈلۈمنى ئۆزەڭ ئاسان قىل، سەندىن باشقا باش پاناھىم يوق»

ئۇ يەنە بىر ئىشىكنى قاقتى. ئىشىكنى ئوتتۇزــقىرىق ياشلاردىكى بىر كىشى ئاچتى، ئايزۆھرە ئەدەپ بىلەن سالام قىلدى:

ــ ئەسسالام.

ــ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، ــ ھېلقى كىشى ئايزۆھرەنىڭ سالىمىنى خىرقىراق ئاۋازى بىلەن ئىلىك ئالدى.

ــ مەن مۇساپىر، ئۆيلىرىدە... بىر كېچە قۇنۇۋالغان بولسام.

ــ ئاستاخ....ــ ھېلقى كىشى گەدىنىنى قاشلىدى، ــ ئۆيدە مەن يالغۇز. بولمىسىغۇ... مەيلى دەپ قۇنامسىزــ يا؟ ــ ئۇ ھىجىيىپ خىرىلداپ كۈلدى.

ئايزۆھرە ئەلەم بىلەن كەينىگە ياندى. مۇزلاپ كەتكەن لەۋلىرىنى چىشلەپ قەدىمىنى تېزلەتتى. قايناق ياشلىرى مۇزدەك مەڭزىدىن دوملاپ چۈشۈپ، قار ئۈستىدە غايىپ بولاتتى.

باشقىلارغا يىلىنىش، يالۋۇرۇش، بويۇن قىسىش ــ نېمىدېگەن ئېغىر ـ ھە!

ئۇ يەنە بىر ئىشىكنى قاقتى.

ــ مەن مۇساپىر، مېنى بىر كېچە قۇندۇرامسىلە؟ ــ دېدى ئىشىك ئاچقان بالىغا.

ــ دادامدىن سوراپ باقاي، ــ بالا ھايالشمايلا قايتىپ چىقىپ،

ــ دادام قۇندۇرالمايمىز دەيدۇ، ــ دەپ بىر ئارپا نېنىنى تەڭلىدى.

ــ رەھمەت، نېنىم بار.

«ئۆزۈڭ بار، ئىگەم، مېنى تالادا قويما، بۇنىڭ ئۈچۈن بىر ئۆمۈر ئىبادەت قىلىشقا رازى!»

ئايزۆھرە ياشلىرىنى سۈرتۈپ، ئاللاغا چىن كۆڭلىدىن ۋەدە بەرگەچ، مەھەللىنىڭ ئاخىرىغا قاراپ ماڭدى.

8

ئايزۆھرە بىر خارابە ھويلىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى، ھويلا تاملىرى پاكار ۋە شورا‏ــــشورا بولۇپ، بۇنى تام دېگىلى بولمايتى. دەرۋازا ئورنىغا بىر سەت قوشام ئورنىتىپ قويۇلغانىدى.

«مۇشۇ ئۆيگە بىر كىرىپ باقايمۇ‏ــــ يا؟ مەيلى كىرسەم بىر كىرەي. كەمبەغەل كەمبەغەلنىڭ قاياشى، دەپتىكەن. ئايزۆھرە قوشامنى ئاستا ئىتتىرىپ ئىچىپ ھويلىغا كىردى، ھويلا كىچىك، ئۇسسىنىڭ پەقەت ئىككى پارچە كىگىزنىڭ ئورنىچىلىك يېرى قۇناق شاخلىرى بىلەن چۆمكەلگەن بولۇپ، قار قونۇپ ئېغىرلاشقان شاخ ئۇچلىرى خۇددى خىزىرنىڭ ساقىلدەك تاشلىنىپ تۇراتتى، ھويلىنىڭ ئوتتۇرىغا قار دۆۋىلەپ قويۇلغان، بىر بۇلۇڭدا قويكاللاردىن ئېشىپ قالغان قۇناق پايناقلىرى قار ئاستىدا شۇمشىيىپ ياتاتتى، چەللە ئاستىدىكى پاكار تامدا بىر قىزىل خۇراز بىلەن بىر بالىجان مېكىيان دۈگدىيىپ، مۈگدەپ ئولتۇراتتى. ئايزۆھرە سامانلىقنىڭ ئىشىكىدەك كىچىككىنە بىر تاق قاناتلىق ئىشىكنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئۆيلىنىپ

تۇرۇپ قالدى.

«كىرىۋەرسەم بۇلارمۇ ياكى چىكىپ باقسام بۇلارمۇ؟ ئەڭ ياخشىسى، چىكىپ باقاي، قۇندۇرمىسا، بىر كىشىنىڭ ئىبغىل ـ سامانلىقىدا بولسىمۇ ياتارمەن، سامانلىققا قۇلپا سېلىپ قويماس بىر كىم؟»

ئۇ زەنجىرنى جالدىرلىتتى.

«ھېچنېمىسى يوق بىر تۇل خۇتۇن چىقار ئىلاھىم»

شۇنداق بولدى. ھايال ئۆتمەي ئىشىك ئېچىلىپ، ئۇنىڭ ئالدىدا ئەللىك ياشـئاتمىش ياشلاردىكى ئاق سېرىق، ئورۇق، سول مەڭزىدىكى تىرناقچىلىك خالنى ئۇزۇنـئۇزۇن تۈكلەر ئىگىلەپ كەتكەن، ئۇستىخىنى قورۇقـقاقشال بولۇپ قالغان بىر ئايال پەيدا بولدى، بىر قاراشتىلا كېسەلمەنلىكىنى بىلىۋالغىنى بولدىغان بۇ ئايال ئايىزۆھرەگە خۇددى مەڭدىگەندەك، چۆچۈگەندەك قاراپلا قالدى.

— ئەسسالام.

ئايال ئايىزۆھرەنىڭ يۈكلىنىپ قىلغان سالىمىنى ئىلىك ئالغاچ، ئۇنىڭ ئۇسۇپېشىغا سەپسالدى، ئۇ كەچ كۈزدىكى نىمجان ياپراقچىلاردەك نازۇك تىترەيتتى، ئاپئاق قىرو باسقان ئەگىم قاشلىرى، ئۇزۇن كىرپىكلىرى ئاستىدىكى قوي كۆزلىرى مەيۈس، گۇنۇس جىمىرلايتتى، خۇددى يىغى قالماي، ئۆچۈشكە تەرەددۇتلىنىۋاتقان جىنچىرىغىدەك، لەۋلىرى كۆكىرىپ بارماقلىرى قىزىرىپ كەتكەن، ئۇستۈبېشى قېلىن بىر قەۋەت قار بىلەن بېزەلگەندى، بېشىغا ئۆگۈپ زەرىسى قالمىغان بوز ياغلىق ئورىۋالغان، ئۇچىسىغا ئۇزۇن قارا خام چاپان، پۇتىغا ئەبجىقى چىقىپ كەتكەن كونا ئۇزۇن كۆن ئۆتۈك كىيىۋالغان، ئوڭ پۇتىدىكى ئۆتۈكنىڭ يانبەللىرىدىن ئىچىدىكى قارا چەگدەم پايپاق كۆرۈنۈپ قالغانىدى، مازلىرى كۆرۈنۈپ ـ ساڭگىلاپ قالغان چاپىنىنىڭ پەشلىرىدىن ماتا كۆڭلىكىنىڭ يىرتىقلىرى لەپىلدەپ

تۇراتتى.

بۇلارنى كۆرۈپ ئايالنىڭ ئىچى سىيرىلىپ، يۈرىكى «شورررىدە» ئېرىپ كەتتى، خۇددى ئوتقا چۈشكەن مومدەك. شۇڭا ئۇ بۇ بىچارە قىزنى ئۆيگە باشلاپ ئىسسىندۇرۇشنى، قورسىقىنى راسا تويغۇزۇپ، بىر كېچە قوندۇرۇشنى نىيەت قىلىپ؛

ــ ئۆيگە كىرسىلە، خېنىم، ــ دېدى مېھرىبانلىق بىلەن.

ئايزۆھرە بۇنى ئاڭلاپ يەڭگىلغىنە بىر گۈۋۈنۈۋىدى، ئۈستىدىكى قارلار «پۈررىدە» تۆكۈلۈپ كەتتى، خۇددى تولۇپ ئۆلگەن جانسىز كېپىنەكلەردەك.

ئەمما، تۆكۈلۈپ كەتكەنلىرى قار ئەمەس، غەم ـ غۇسسە ئىدى، شۇڭا ئۇ يەڭگىللەپ قالدى، گويا ئاققۇ پەيىدەك.

ئايزۆھرە بۇلۇتتەك لەيلەپ لەيلەپ ئۆيگە كىردى ــ دە، ئوچاقنىڭ يېنىدىلا ئولتۇردى. ئۆي قاراڭغۇ، لېكىن ئىللىق ئىدى، خۇددى قۇش ئۇۋىسىدەك، بۇ ئىللىقلىق ئۇنىڭ پاتمان ـ پاتمان غەم ـ غۇسسىلىرىنى قاش ـ كىرپىكلىرىدىكى قىرولار بىلەن قوشۇپلا ئېرىتىۋەتتى.

ئايال ئوچاققا تەمەچ سېلىپ، ئۆچەي دەپ قالغان ئوتنى پۈۋلەشكە باشلىدى. ئۇ ھاسىراپتتى، ھۆمۈدەيتتى. ئارقا تامدىكى قەغەزدە پەملۇۋىتىلگەن تار، كىچىك پەنجىرە گۈگۈم بىلەن تېخىمۇ قارىيىپ كەتكەن، كىچىككىنە تۆڭلۈك زىغىر پاخلى بىلەن مەھكەم يېپىۋېتىلگەن بولغاچقا، ئۆي ئادەمگە كېچە تۇيغۇسىنى بېرەتتى. ئۆچەي دەپ قالغان ئوتنى پۈۋلەشتىن ھاسىل بولغان ئازغىنە يورۇقلۇقنىڭ ئۆينى يورۇتۇشقا قۇربى يەتمەيۋاتاتتى، تەمەچكە «ۋاللىدە» ئوت تۇتىشىش بىلەنلا بىر ئاز يورۇدى. ئايال كۆيۈپ تۇرغان بىر تال تەمەچنى ئېلىپ مورا بېشىدىكى جىنچىرىغىنى ياندۇردى، ئوت شولىسى بىلەن چىراغ ئۆينى خىلى ئوبدان

يۈرۈتتۈۋەتتى.

ــ يېقىنىراق كېلىپ ئوت ئىسسىنسىلا، خېنىم، بەك توڭۇپ كېتىپلا، ــ دېدى ئايال ئوچاققا ئوتۇن سېلىۋېتىپ.

ئايزۆھرە ئوچاققا يېقىنراق كېلىپ، قېتىپ كەتكەن قوللىرىنى ئوتقا قاقلىغاچ، ئۆي ئىچىگە كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا قاراپ چىقتى؛ تارغىنە سۇپىغا سېلىنغان قارا ئەسكى كىگىزنىڭ يىرتىقلىرىدىن ئاستىدىكى زىغىر پاخاللىرى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. تامنىڭ قاپقارا ئىسلىشىپ كەتكەن سۇۋاقلىرى ئاجراپ تۆكۈلۈشكە باشلىغان، ياغاچلىرى بولسا ھازىرلا سۇنۇپ كېتىدىغاندەك ئېگىلىپ كەتكەنىدى، خۇددى قىسماقتەك. بىر بۇلۇڭغا ئەسكى ـ تۈسكى يوتقان ـ كۆرپىلەر يىغىپ قويۇلغان، ياغاچ ئاسقۇغا كونا كۆڭلەك، يىرتىق ئىشتانلار ئارتىقلىق تۇراتتى، قازناقنىڭ ئىشكى يېنىدا بىر يۇدمە، بىر تۈز كوزىسى، كىچىكرەك بىر سېۋەت، سېۋەت ئىچىگە بىر قانچە ئاياق، قۇشۇق كۆمتۈرۈپ قويۇلغانىدى.

ــ قەيەردىن كېلىشلىرى، قىزىم؟ ــ سورىدى ئايال ئايزۆھرە سەل ئىسسىۋېلىپ بولغاندىن كېيىن.

ئايزۆھرە نەزىرىنى ئايالغا يۆتكەپ، جاۋاب بېرەي دەپ تۇرۇشىغا باياتىن بېرى يوتقان ــ كۆرپىلەر ئۈستىدە ئۇخلاپ قالغان قارا ئاسلان ئۈنىنىڭ قۇچىقىغا «دىككىدە» چىقىپ، ئۈنى چۆچۈتىۋەتتى. ئۇ ئاسلاننىڭ باش ـ كۆزىنى سىلاپ تۇرۇپ جاۋاب بەردى.

ــ چوپاندىن.

ــ چوپاننىڭ قەيېرىدىن؟

ــ قاراشودىن.

ــ قاراشودىن؟ ــ ئايال بېشىنى كۆتۈرۈپ، ئايزۆھرەگە دىققەت بىلەن قارىدى، ــ بىزنىڭمۇ بىر تۇغقىنىمىز بولىدىغان قاراشودا، كۆرەشمىگىلى ئونئون بەش يىل بولدىمىكى.

ــ كىم ئۇ؟

ــ خاسىيەتخان دەپ...

ــ خاسىيەت ھېزىمما؟

ــ ھەئە.

ئايزۆھرەنىڭ كۆڭلى «گىچچىدە» بولۇپ قالدى. «غۇژژىدە» قوزغالغان غەزىپىنى بېسىۋېلىپ، «جىممىدە» تۇرۇۋالدى.

«قىچىپ ـ قىچىپ يەنە شۇ دەللالنىڭ تۇغقىنىنىڭ ئۆيىگە كىرىپ قاپتىمەن ـ يا؟...»

ئۇنىڭ خىيالىنى چۈگۈننىڭ ۋاراقلاشلىرى ئۈزۈپ قويدى، ئايال ئورنىدىن قوزغىلىپ بولغۇچە، ئايزۆھرە چۈگۈننى ئوتتىن ئالدى.

ئايال ئايزۆھرەنىڭ يېنىغىلا داستىخان سېلىپ، بىر قېتىپ كەتكەن زاغرىنى ئۇشتۇدى، بىر ھېجىرغا چاي قۇيۇپ، ئۇنىڭ ئالدىغا ئىككى قوللاپ ئەدەپ بىلەن قويدى.

ــ نانغا باقسىلا خېنىم، ــ ئايال ئىككى توغرام ناننى ھېجىرغا تۇگۇرۇپ قويدى.

ئايزۆھرە ئىشتىھا بىلەن نان يېيىشكە باشلىدى. ئۇ نانغا ئاران ئۈلگۈرگەندى. «بىر ھارغاندىن گەپ سورىماڭ، بىر ئاچقاندىن» دېگەننى ئوبدان بىلىدىغان ئايال، ئايزۆھرە نان يەپ بولغۇچە ھېچقانداق گەپ سورىمىدى، ئۇ ھويلىدىن ئوتۇن ـ تەمەچ، قازناقتىن چامغۇر ئېلىپ كىرىپ، ئوچاق يېنىدا ئولتۇرغاندا، ئايزۆھرە ئىككى توغرام ناننى يەپ بولۇپ، ھېجىرنى داستىخانغا قويغانىدى.

ــ نان ئالسىلا، چاي قۇياي، ــ ئايال ئورنىدىن تۇرۇپ ھېجىرغا قول ئۇزىتىۋىدى، ئايزۆھرە ھېجىرنى بەرگىلى ئۇنىماي؛

ــ بولدى ئاچا، قورسىقىم تويدى ئەمدى، ــ دېدى يالغان ئېيتىپ.

ــ ئالسىلا يەنە بىر توغرام.

ــ رەھمەت، بولدى، جىق يېدىم مەن.

ئايال داستىخاننى يىغىپ، ئاياق ــ قومۇشلارنىڭ ئۈستىگە قويۇپ، چامغۇر ئادالاشقا باشلىدى.

ــ ئاتلىرى نېمە؟

ــ ئايزۆھرە.

ئايال ئايزۆھرەگە ھەۋەسلىنىپ قارىدى.

«ئىسمىمۇ شۇنداق چىرايلىقكەن»

ئايال شۇنداق ئويلاۋېتىپ سورىدى؛

ــ ئاتا ــ ئانىلىرى...

ــ ئاتا ـ ئانام يوق، ــ دېدى ئايزۆھرە ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، ئۇ دادىسىنىڭ، ئاكىسىنىڭ ئېچىنىشلىق ئۆلۈمىنى بۇقۇلداپ يىغلىغاچ سۆزلەپ بولۇپ، ــ ئانام بۇلتۇر كېسەل بولۇپ قېلىپ ئۆلەپ كەتكەن، ھازىر بىر جېنىمدىن باشقا ھېچنېمەم يوق...

ــ يىغلىمىسىلا، قىزىم، خۇدايىم جاجىسىنى بېرەر ئۇ مۇناپىقلارنىڭ...

ئايال بىر مۇنچە تاتلىق گەپلەر بىلەن ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ، ئۇنى يىغىدىن ئاران توختاتتى.

ــ كىيولىرى يوقما؟

ـ يوق، مەن تېخى... ياتلىق بولمىغان... ئەسكەر باشلىغى ماجىڭسا دېگەن تاز خۇتۇنلۇققا ئالماقچى بولاپتى، قېچىپ چىقتىم.

ــ تولىمۇ ئوبدان قىپلا. بۇ بىرنېمىلەرنىڭ ھەممىسى ئوخشاشمۇ دەيمەن. ئاچ كۆز شوۋچىلار!...

ئايال ماجىڭسا قاتارلىقلارنى بىر مۇنچە تىللاپ قارغاپ «جىممىدە» بولۇپ قالدى. كۆزىگە ئىسسىق ياش كېلىپ، كۆڭلى بىر قىسىملا بولۇپ قالدى، قەلبىدە ھېسداشلىق، مېھىر كۆۋەجىدى، زەرەپشان قايناملىرىدە.

«بەك كىرسە ئون ئالتە ـ ئون يەتتە ياشقا كىرگەندۇ، بىچارە

قىزا!...»

ئايال ئايزۆھرەگە چوڭقۇر ئىچ ئاغرىتىپ، ئۇنى ئوبدانراق مېھمان قىلىش قارارىغا كەلدى.

ئايزۆھرەمۇ بۇ ئايالنىڭ ئىچكى ئەھۋالى بىلەن قىسقىچە تونۇشۇپ چىقتى، قەلبىدىن ئاق كۆڭۈللۈك، باغرىدىن مېھربانلىق تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان بۇ ئايالنىڭ ئىسمى زىۋىدىخان ئىكەن، ئېرى ئون نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا ئۆلۈپ كېتىپتىكەن.

بىر ئوغلىنى چېرىكلەر چېرىكلىككە تۇتۇپ كەتكىلى ئۈچ يىل بولۇپتۇ، ھازىر ئۇنىڭ ئۆلۈك ــ تىرىكلىكىنى بىلمەيدىكەن، بۇئۆيدە ھازىر كامال ئىسىملىك ئوغلى بىلەن يالغۇز ياشايدىكەن. ئوغلى بويتاق بولۇپ، ئۆمەر سېيىت ئىسىملىك بىر باينىڭ مالچىسى ئىكەن، قىش كۈنلىرى كەنتتە ئاجىز، ئۇرۇق قوي ـ كالىلارنى باقىدىكەن، ياز كۈنلىرىدىكى پۈتۈن ئۆمرى يايلاقتا ئۆتىدىكەن.

زىۋىدىخان چامغۇرنى ئادالاپ بولۇپ، قازناققا كىرىپ كەتتى، كۈپ «كارت ـ كۇرت» قىلىپ قىرىلدى.

«زىۋىدىخاناچام نېمىش قىلىدىغاندۇ؟ بۇ چاغ بولغاندا قازان ئېسىپ، نېچاغدا پىشۇرۇپ بولغىلى بولىدۇ ئاشنى؟ »

ئايزۆھرە شۇنداق ئويلاۋاتقاندا، زىۋىدىخان بىر تاۋاق بۇغداي ئۈنى كۆتۈرۈپ چىقتى ــ دە، ئۇنى بىر تەرىپى ئۈچۈپ كەتكەن، سوقچاق كاساڭغا تۆكۈپ يۇغۇرۇشقا تەمشەلدى.

«بىچارە، مېنى دەپ...»

ــ بەك كەچ بولاپ كەتتى، زىۋىدىخاناچا، قازان ئاسمىسىلا ئەمدى، نان يەپ ياتىلى، ــ دېدى ئايزۆھرە.

بىراق زىۋىدىخان پەقەتلا ئۇنىمىدى.

ــ بىردەمدە پىشۇرۇپ بولىمىز، بالام، ئۇزۇن كېچە بۇ، تاڭ ئاتقۇزۇپ بولغىلى بولمايدۇ بالدۇر يېتىۋالساق. ئايزۆھرە ئورنىدىن

تۇرۇپ زىۋىدىخاننىڭ ئالدىغا كەلدى.

ــ ئەكەلسىلە ئەمىسە، خېمىرنى مەن يۇغۇراي.

ــ ئارام ئالسىلا سىلە، ھېرىپمۇ قالغانلا ئەتىگەننىڭ ياقى يول مېڭىپ.

ــ ياقەي، بەك ئانچە ھېرىپمۇ قالمىدىم. ئەكەلسىلە، ــ ئايزۆھرە كاساڭنى تالىشىپ تۇرۇپ ئالدىغا تارتتى. قولىنى پاكىز يۇيۇۋەتكەندىن كېيىن يۇغۇرۇشقا باشلىدى.

ئوچاقتا ئوت قالاۋاتقاچ چامغۇر توغراۋاتقان زىۋىدىخان ئايزۆھرەدىن كۆزىنى ئۈزەلمەي قالغانىدى، ئۇ چىرايلىق ھەم پاكىز ئىدى. يۈز ـكۆزلىرى جىلۋىلىنىپ تۇراتتى، خۇددى سۈزۈك تاڭدىكى زۆھرەدەك. ئۇ خېمىرنى ھەر بىر باسقاندا، ئىككى ئۆرۈم چېچى يەلكىسىدە يىلاندەك تولغىنىپ، ئۇنىڭغا تېخىمۇ يۈكسەك سۈلكەت ئاتا قىلاتتى، زىۋىدىخاننىڭ ئايزۆھرەگە قارىغانسىرى قارىغۇسى، قارىغانسېرى مەستلىكى كېلەتتى، بۇ مەستلىكلەر ئۇنىڭ قەلبىدىكى ھەسرەتلىرىنى، غەم تۇمانلىرىنى ئۇچۇرۇپ كېتەتتى، گويا باھار شاماللىرىدەك سوقۇپ.

«ئوغلۇمنى كۆزۈمنىڭ ئۇچۇق ـ يورۇقىدا ئۆيلۈك ـ ئوچاقلىق قىلىۋالسام، ئۆلسەممۇ ئارمىنىم يوقتى.»

بۇ ھەسرەتلىك پىچىرلاش زىۋىدىخاننىڭ بىردىنبىر ئارمىنى ئىدى، ئۇ، بۇ ئارمانلىرىنىڭ تەگسىز قايناملىرىدا قايناپ پىرقىراپ، كۆڭگە مىڭ ئۆلۈپ، مىڭ تىرىلىپ يۈرەتتى. بەش ۋاخ نامىزىنىڭ ھەممىسىدىلا ئاللادىن بۇ ھەقتە مەدەت تىلەيتتى، يىغلاپ تۇرۇپ دۇئا قىلاتتى، مۇناجەت ئوقۇيتتى. بىراق ئۇنىڭ يامغۇردەك ياش راۋان قىلىپ تۇرۇپ قىلغان ئىلتىجا، مۇناجەت، ھەمدۇ ــ سانالىرى، دۇئا تىلەكلىرى بىكارغىلا كىتىۋاتاتتى. بولاك ــ تالاك، ئالۋان ــ سېلىق، بايلارنىڭ ئاچكۆز، پىخسىق، ئىنساپسىزلىقى.... ئۇنىڭ

ئارمانلىرى بىلان جاھىلانە تىركىشىپ، يىگىرمە بەش ياشنىڭ قارىسىنى ئېلىپ بولغان ئوغلىنى ئۆيلەپ قويۇشقا ئىمكان بەرمەيۋاتاتتى. ئوغلىنىڭ تەگتۇشلىرى كەينىگە ئالتە ـ يەتتە ياشلىق ئوغۇل قىزلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ يۈرۈۋاتقانلىقىنى ھەربىر كۆرسە، ھەر بىر ئاڭلىسا، ھەر بىر خىيالىغا كەلتۈرسە ئۇ شۇنداق ئازاپلىنىپ، ھەسرەتلىنىپ كىتەتتى.قەلبى ئۆرتىنىپ، تاراملاپ ياش تۆكەتتى». مەنمۇ قاچان شۇنداق نەۋرە يۈزى كۆرەرمەن؟ » دەپ ئاھ ئۇراتتى. ئارمان يۇتاتتىكامالغا تەككىلى ئۇنارما؟...ئۇنىسغۇ... ئۇنارمىكى، نىمشقا ئۇنىمايدۇ؟ چوقۇم ئۇنايدۇ! ئۇنىمغىلى بىر جىنىدىن باشقا ھىچنىمىسى يوقكەنىيا ئۇنىڭ... ئەي ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىم، بۇ ئىككى ئاجىزەنىڭ رىسقىنى قوشقايسەن! بەخت ــ تەلەي ئاتا قىلغايسەن.

ئايزۆھرەمۇ خىيالغا كەتكەنتى...

ئىشىكنىڭ «غارىت» قىلىپ ئېچىلىشى ئايزۆھرەنىڭ ئازاپلىق ئەسلىمىسىنى ئۈركۈتىۋەتتى .ئۇ بېشىنى كۆتۈردىدە، ماڭلاي چاچلىرىنى تۈزەشتۈرگەن بولۇپ مەگزىدىكى ياشلىرىنى چاندۇرمايلا سۈرتىۋالدى ۋە ئۆيگە كىرگەن ئوتتۇرا بوي، ئۇچىسىغا كالتە ئاق جۇۋا، بېشىغا قارا سالۋا تەلپەك، پۇتىغا كالتە ساق چورۇك كىيگەن يىگىتكە يەر تىگىدىن قاراپ، ئەدەپ بىلەن سالام قىلدى.

ـ كەل، بالام، كەچ قالدىڭ ـ يا بۈگۈن؟

ئايزۆھرە بۇ سۆزدىن ئۇنىڭ كامال ئىكەنلىكىنى بىلدى.

ئىش تۈگىمەي شۇ، ــ دىدى كامال ئۇنىڭ سۆزىنى ئىلىك ئالغاچ، ئايزۆھرەگە ھەيرانلىق ۋە ھودۇقۇش ئىچىدە لەپپىدە بىر قاراپ قويۇپ. ئۇ ئىشىك يىنىدىكى ئەسكى جەگدىلىرگە پۇتىنى راسا سۈركىۋەتكەندىن كىيىن، سۇپىغا چىقتى ـ دە، قولىنى ئوتقا قاقلىغاچ، ئايزۆھرەگە يەر تىگىدىن قارىدى. بۇ چاغدا ئايزۆھرە غەزەپلىك

پىچىرلاشتا ئىدى:

«ھۇ، ئەزىرائىلنىڭ دەپتىرىگە چۈشمەي قەلغان ئۆلگۈر مۇناپىق، سەن ئاخىرى مىنى مۇشۇ كۈنلەرگە قويدۇڭ ـ ھە!؟ خەپ توختاپتۇر، چىلبۆرە، ھامان سەندىن ئۆچۈمنى ئالمايدىغانىن بولسام! شۇنداق بىر كۈنلەر كىلىدۇكى» ....؛

«ئاھ ـ ئۇلۇغ تەڭرىم، ماڭا كۈچ ـــ قۇۋۋەت، تەۋپىق ـ ھىدايەت ئاتا قىلغايسەن! مىنى ئۆز دەرگاھىڭغا شۇ ئارمانلىرىمنى ھاسىل قىلىپ بىرىپ بولۇپ، ئاندىن ئېلىپ كەتكەيسەن» ....!

جىنچىرىغىنىڭ غۇۋا نۇرى بىلەن ئوچاقتىكى ئوت شولىسى قوشۇلۇپ ئايزۆھرەگىلا يىپىشقانتى. نۇرىستان قوينىدا زىلۋا بوي، جەزبىلىك، لاتاپەيلىك، ئاق يۈز، قىزىل مەڭىزلىك، ئۇزۇن كىرپىكلىرى ھىمايىسىدىكى قوي كۆزلىرىدىن دەرد ـ ئەلەم مۆڭ ھەسرەتلەرگە ئارىلىشىپ بىر خىل مىھىر، ئوماقلىق، چىچەنلىك تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان بىر قىز چاتقاللىقلار ئارىسىدا راسا ۋايىغا يىتىپ ئېچىلغان چوغلۇقتەك چاقناپ تۇراتتى. شۇنداق، ئۇ چوغلۇق، بەرگ ـــ ياپراقلىرىدىن قان تامچىپ تۇرىدىغان غۇباسىز چوغلۇق ئىدى؛ بەرگ ـــ ياپراقلىرىدىن ئەلەم ـ ھەسرەت تۆكۈپ تۇرىدىغان ناتىۋان چوغلۇق ئىدى: بەرگ ـــ ياپراقلىرىدىن مۇھەببەت، پىراق پۇراپ تۇرىدىغان جەلىپكار چوغلۇق ئىدى: بەرگ ـــ ياپراقلىرىدىن قىساسكارانە روھ ئۇرغۇپ تۇرىدىغان گۈزەل، ئوماق چوغلۇق ئىدى!

كامال بۇلارنى كۆرۈپ، شۇلارنى ھىس قىلىپ، شۇنداق تەسەۋۋۇر قىلىپ ئاجايىپ ھەيران قالدى؛

«تو‌ۋا، ئادەم بالىسمۇ شۇنداق چىرايلىق بولىدىكەن ـ يا!؟...»

دىمىسمۇ، ئايزۆھرە تولىمۇ چىرايلىق ـ گۈل بەرگلىك ئاي، گۈل بەرگلىك زۆھرەنىڭ ئۆزىلا ئىدى!

زىۋىدىخاننىڭ ئايزۆھرە ھەققىدىكى تونۇشتۇرۇشى كامالنىڭ

قەلبىدە چوڭقۇر ئېچىنىش، چوڭقۇر ھېسداشلىق، چولقۇر مۇھەببەت قوزغاۋاتقاندا، ئايزۆھرە كىسلگەن چۆپلەرنى قازانغا سېلىش ئۈچۈن ئوچاق ئالدىغا كېلىپ قالدىدە، ئۇنىڭ مىسكىن، دەردلىك نىگاھلىرى كامالنىڭ چاڭقاق نىگاھلىرى بىلەن چىرمىشىپ قالدى. ئايزۆھرە زورۇقۇپ تۇرۇپ كامالغا مىسكىن تەبەسسۇم سوۋغا قىلىۋدى. ئۇنىڭ يۈرىكى «جىغغىدە» قىلىپ دۈپۈلدەپ سوقۇپ كەتتى. بۇ مىسكىن تەبەسسۇم كامالنىڭ قەلبىنى سىلاپ ـ سىلاپ، ئاخىرى مورىغا «چىڭگىدە» چاپلاپ قويدى.

9

بىراۋغا كۆيەي دەپ كۆيگىلى، كۆيمەي دەپ كۆيمىگىلى بولمايدىغان نەرسىنىڭ ئۆزى ـ مۇھەببەت. ئۇ شۇنداق سىرلىقلىققا ۋە سېھرىي كۈچكە ئىگە بولغانلىقى ئۈچۈنلا بۈيۈك ۋە مۇقەددەس!

بۈگۈن كامالمۇ دەل شۇنداق ئىشقا دۈچ كەلگەن مۇھەببەتكە ئىرىشكەنىدى. ئۇ بۇرۇن باشقىلارنى دوراپ خېلى كۆپ قىزلارغا كۆيۈپ قالماقچى بولۇپ كۆيەلمەي: كۆيۈك، مۇھەببەت، پىراق، ھىجىران.... دىگەنلەر يوق گەپكەن ئەمەسمۇ! دەپ ئويلاپ قالغانتى. مانا بۈگۈن ئۇ بۇلارنىڭ راسلىقىغا، غايىبانە كۈچ ـ قۇدرىتىگە، ئۇنىڭ ھوزۇر ـ ھالاۋىتىگە ئىشەندى، قايىل بولدى .

چۈنكى كامال ئايزۆھرەنى بىر كۆرۈپلا ئۇنىڭغا كۆيۈپ قالغانىدى !

كامال شۇ كېچە شىرىن خىيال، شىرىن ئىستەكلەر قوينىدا تولغىنىپ زادىلا ئۇخلىيالمىدى: توي... پەرزەنت... نەۋرە... قاتار تىزىلىپ، كۆز ئالدىدىن تەكرار ـ تەكرار ئۆتتى.

«ئايزۆھرە ئەتە كېتىمەن، دەپ تۇرۇۋالارمۇ؟ نەگە كېتىدۇ؟

كېتىمەن دەپ تۇرۇۋالسىچۇ؟ ياق، كېتىمەن دېسىمۇ، ھەرگىز كەتكىلى قويمايمەن!»؛

«ماڭا تېگەرمۇ؟ تەگكىلى ئۇنارمۇ؟... جېنىمنى ساتسام ساتىمەنكى، ئۇنى ئالماي قويمايمەن!...»

ئۇ ئۆز- ئۆزىگە تەكرار- تەكرار ۋەدە بېرەتتى.

ئەتىسى ئەتىگەندە ئۇ ئانىسىنى ھويلىغا چاقىرىپ:

— ئانا، ئايزۆھرە كەتمىسۇن... قار يېغىۋاتىدۇ... نەگە بارىدۇ. كەتسىمۇ ئىككى — ئۈچ كۈندىن كېيىنراق كېتەر، — دەپ جېكىلىدى.

ـ مەنمۇ شۇنداق ئويلىغان. بارنى تەڭ يەمىز، ساۋاب بولار، —— دېدى زىۋىدىخانمۇ.

ئانىسىنىڭ ئۇنىماي قېلىشىدىن ئەنسىرىگەن كامال شۇنداق خۇش بولۇپ كەتتى، ئانىسىنىڭ ھىممىتىدىن چەكسىز سۆيۈندى.

زىۋىدىخان ئۆيگە كىرىپ كىيىم ـ كېچەكلىرىنى يىغىشتۇرۇۋاتقان ئايزۆھرەنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى.

— نەگە باراي دەيلا، ئايزۆھرە؟

— كېتەي ئەمدى، — دېدى ئايزۆھرە. ئۇ بۇ گەپنى گەرچە كۈلۈپ تۇرۇپ، خۇشخۇيلۇق بىلەن ئېيتىشقا تىرىشقان بولسىمۇ، لېكىن تەلەپپۇزىدىن يەنىلا غەم — غۇسسە، ئەلەم — ھەسرەت ئۇرغۇپ چىققاندى.

ـ نەگە كېتىلا؟

ـ...

ئايزۆھرە گەپ قىلمىدى. چۈنكى ئۇ نەگە كېتىدىغانلىقىنى بىلمەيتتى، ئىشقىلىپ يىراقـيىراقلارغا كەتمەكچىدى.

ـ بۇ دىشۋاردا نەلەردە تېنەپتەمتىرەپ يۈرەلا؟ بەشئالتە كۈن بىزنىڭكىدە تۇرسىلا. ئۆزلىرى كۆردىلە ئەينا. ئۆيىمىزدە جىق ئادەممۇ يوقيا.

جىق ئادەم بولمىغان بىلەن قىيىنچىلىقــــتەڭلىكى جىق ئىدى. شۇڭا ئايزۆھرە بۇ نامرات ئائىلىگە يۈك بولۇشنى، ئېغىرچىلىق سېلىشنى خالىمىغانىدى.

ـ ھەقاسلىرىغا يۈك بولۇپ... ئېغىرچىلىق سېلىپ...

ـ قويسىلا ئۇنداق گەپنى، بارنى تەڭ يەيمىز، تەڭ كىيىمىز...

شۇنداق قىلىپ ئايزۆھرە بۇ نامرات ئائىلىنىڭ ئەتىۋارلىق بىر ئەزاسى بولۇپ قالدى.

بىر كۈنى زىۋىدىخان ئايزۆھرەگە ئۇنى ئۆزىگە كېلىن قىلىۋېلىش ئارزۇسىنىڭ بارلىقىنى ئېيتىۋىدى، ئايزۆھرە ئۇجۇققۇپلا كەتتى. چۈنكى ئۇنىڭ كامالغا تەگكۈسى يوق ئىدى. شۇڭا ئۇ: «مەن ئويلىنىپ باقاي» دەپلا گەپنى ئۈزدىــــدە، ئويلاندى:

«قانداق قىلسام بولار؟ ئۇنىڭغا تەگسەم، ياقۇپتىن مەڭگۈلۈك ئايرىلىپ قالغان بولمايمەنمۇ؟ ئۇ كەلسە، ئۇنىڭغا نېمە دەپ جاۋاب بېرىمەن؟ يۈزىگە قانداق قارايمەن؟ كامالغا تەگمىسەم... تەگمىسەم كىمگە تېگىمەن؟ ياقۇپ مېنى ئالامدۇ؟ ئېلىشنىغۇ ئالار، بىراق ئۇنىڭ يۈزىگە قانداق قارىيالايمەن؟ مەنغۇ ئۇنىڭغا بارلىقىمنى، بارلىق مۇھەببىتىمنى بېغىشلىيالايمەن، ئۇ ماڭا مۇھەببەت ئاتا قىلالامدۇ؟ مۇھەببەت ئاتا قىلالمىسىمۇ مەيلى، مەن رازى، ئۇ دۇنيابۇ دۇنيا رازى، چەكسىز رازى. لېكىن تۆت كۈن بولماستا ئۆيدىن قوغلاپ چىقارسىچۇ؟ بۇ، تېخىمۇ قورقۇنۇچلۇق، تېخىمۇ ئازابلىق ئەمەسمۇ؟! بىراق ئۇ ھازىر نەدە؟ قاچان كېلىدۇ؟ كېلىپ بولغۇچە مەن يەنە نەدە تۇرىمەن؟ نەگە بارىمەن؟ يەنە قانداق خورلۇقلارغا ئۇچرايمەن؟ ماجىڭسا چىقىپ تېپىۋالسىچۇ؟... ئۇنىڭدىن كۆرە كامالغا تېگەيمىكى، ئۇنى بارابارا ياخشى كۆرۈپمۇ قالارمەن، ياقۇپنى ئۇنتۇپمۇ كېتەرمەن...»

ئۇ ئاخىر كامالغا تېگىش قارارىغا كەلدى. لېكىن بۇ قارارنىڭ

ئىجرا قىلىنىشىغا تازا ئىشەنچ قىلالمايتتى.

كامال ئايزۆھرەگە ئاشىق بولۇپ قالغاندىن بېرى باشقىچە بىر كامالغا ئايلىنىپ قالغانىدى. ئۇ بۇرۇنقىدەك بويىنىنى قىسىپ، تەگسىز خىيال دېڭىزىدا ئۈزۈپ يۈرمەيتتى. ئولتۇرسا ــ قوپسا، ماڭسا ــ تۇرسا كۆزىدىن كۈلكە، قەلبىدىن شادلىق، تىلىدىن مۇھەببەت كۈيى تۆكۈلەتتى. «ئايزۆھرە ـ ئايزۆھرە» دەپ ئىختىيارسىز پىچىرلايتتى. يۈرىكىمۇ «ئايزۆھرە ـ ئايزۆھرە ـ ئايزۆھرە» دەپ سوقاتتى. بىر جۈپ كۆزى گويا ئايزۆھرەگە قاراش ئۈچۈنلا يارالغاندەك، ئۇنىڭدىن ئۈزەلمەيتتى. ئەمما ئۇنىڭ تاتلىق، دوستانە ھېسسىياتتىكى زورۇقۇپ قىلىنغان تەبەسسۇمىنى كۆرگەن ھامان پۇتۇن ئەزايى جۇغۇلداپ، يۈرىكى جىغىلداپ، كۆزى ئۈركۈپ قاچاتتى، خۇددى كىيىك ئۈركىگەندەك.

ئۇ ئايزۆھرەگە تولىمۇ كۆيۈنەتتى. بۇ كۆيۈنۈش كۆپىنچە ئۇنىسىز ھەرىكەتتى ئارقىلىق ئىپادىلىنەتتى. چۈنكى ئۇنىڭ تىلى ئايزۆھرەنىڭ ئالدىدا لاللىشىپ قالاتتى. كامالنىڭ بۇنداق مېھرىبانلىقى، كۆيۈمچانلىقى، ئەشچان، ئاق كۆڭۈللۈكى ئايزۆھرەنىڭ قەلب جاراھەتلىرىگە مەلھەم بولۇپ چېچىلىپ، چوڭقۇر ھۆرمەت تۇيغۇسىنى يېتىشتۈرۈۋاتاتتى.

زىۋىدىخان سۇغا كەتكەن، ئايزۆھرە تامىتورۇسلاردىكى ئۆمۈچۈك تورلىرىنى سۈپۈرۈۋاتاتتى، كامال كىرىپ:

ــ نېمىش قىلىۋاتىسىز، ئايزۆھرە؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ئۆي سۈپۈرۈۋاتىمەن.

ئايزۆھرە سۈپۈرۈشتىن توختىدى. كامال ئۇنىڭ ئالدىغىلا كېلىپ، ئۇنىڭغا تىكىلىپ قارىدى. بۇ ئۇنىڭ ئايزۆھرەگە تۇنجى قېتىم تىكىلىپ، مەردانىلىك بىلەن قارىشى ئىدى. ئۇنى نېمە بۇنداق جۈرئەتلىك قىلىپ قويدىكىن؟

بىلمەيتتى.

ــ نىمە بولدى؟

ــ ھېچنىمە.

ــ قاراپ قالدىڭىزـ يا، ئەمىسە؟

ــ قارىدىم مۇنداق، قارىغانغا پۇل ئالامتىڭىز ـ يا؟

ــ ئالسام ئالىمەن، ــ ئايزۆھرە ۋىلىقلاپ كۈلدى، خۇددى بۇلاق سۈيىدەك، ــ گېپىڭىز بار ئوخشىمامدۇ ماڭا؟

ــ بار، بار بولماي ئۇ، جىق گەپ بار.

ــ گېپىڭىز بولسا دەڭ ئەمىسە، بىكار سۈپۈرۈۋەتمەي سىزنى، ــ ئايزۆھرە يەنە ۋىلىقلاپ كۈلدى، ــ قانداق گەپتى ئۇ؟ ــ...

ئايزۆھرەنىڭ ۋىلىقلاپ كۈلۈشلىرى، شوخلۇقلىرى، تاتلىق چاقچاقلىرى، كۆزلىرىدىكى جەلىبكارانە مۇڭ ــ ھەسرەتلەر كامالنىڭ تىلىنى قۇلۇپلاپ قويدى. شۇڭا ھېچ نەرسە دېيەلمىدى، سېرىق چېھرى تاتىرىپ، كۆپكۆك كۆزى تېپىرلاپ كەتتى. سۆز تاپقاندا يار يوق، يار تاپقاندا سۆز، دېگەندەك، ئۇنىڭ ئالدىدىن تەييارلاپ، يادلاپ قويغان سۆزلىرىنىڭ بىرىمۇ يادىغا كەلمەيۋاتاتتى.

ــ دېمەمسىز قېنى؟ ــ ئايزۆھرە سۈپۈرگىنى تورۇسقا ئۇزاتتى.

كامال قەتئىي نىيەتكە كەلدى.

ــ دەيما ئەمىسە؟

ــ دەيدىغان گەپ بولسا، دەڭ شۇ، ــ ئۇ كامالغا بۇرۇلدى.

كامال قىزىرىپلا كېتىپ بولغانىدى.

ــ مەن... مەن سىزگە كۆيۈپ قالدىم!ــ نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ئايزۆھرەنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ قاراشقىمۇ جۈرئەت قىلالمىغان كامال بۈگۈن ئۇنىڭ كۆزىگە مىختەك تىكىلىپ تۇرۇپ شۇنداق دەۋەتتى. كۆنسېرى ئۇلغىيۋاتقان مۇھەببەتنىڭ سېھرىي كۈچى ئۇنىڭغا شۇنداق مەدەت، جۈرئەت بېغىشلىغانىدى.

ــ ساپ قىلىنكەنسىز خۇدى!

ئايزۆھرە «ۋىللىدە» قىزىرىپ، ئۇنى ئۇرۇش ئۇچۇن سۆيۈرگىنى كۆتۈۋىدى، كامال ئۇنىڭ بىلىكىنى «كاپپىدە» تۇتۇۋالدى، ئايزۆھرە كەينىگە تارتىشتى.

ــ قاچماڭ... نەگە قاچىسىز؟ پەقەت... پەقەت چىدىيالمىدىم مەن!ــ كامالنىڭ ئاۋازى تىترەپ كەتتى. كۆزلىرى تېپىرلاپ، ئارقىسىغا داجىۋەرگەن ئايزۆھرە تامغا چاپلىشىپ قالدى.

ــ نېمىش... نېمىش قىلىسىز؟ ئۇنداق قىلماڭ... ئەسكى... ۋايجان... ما تازنى ھېلى بىكار!... ۋارقىرايمەن جۇما!...

بىراق كامال ئايزۆھرەنىڭ بۇ گەپلىرىگە، قارشىلىقىغا، تەھتىتلىرىگە پىسەنت قىلماي، ئۇنىڭ مەرمەردەك بوينىغا قولىنى يۆگىۋالدى. ئۇ شۇ ئارقىلىق ئۇنى باغرىغا باساقچى، يۇمشاق باغرىغا سىڭىپ كەتمەكچى ئىدى، خۇددى قۇمغا سۇ سىڭگەندەك. ئەگەر مۇمكىن بولسا گىلاستەك لەۋلىرىدىن مېھرىنى قېنىپ ــ قېنىپ شورىماقچىمۇ ئىدى، خۇددى بال شورىغاندەك.

ئەمما، ھېچقايسىسى نېسىپ بولمىدى. ئايزۆھرە ئۇنىڭ قولىدىن «پارتتىدە» سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ كەتكەنىدى، گوياكى ئالتۇن بېلىقتەك.

شۇنىڭدىن تارتىپ ئايزۆھرەنىڭ ئىشق ـ پىراقى شىددەت بىلەن ئۇلغىيىپ كەتتى. ئۇ ئايزۆھرەنى بىردەم كۆرمىسە چىدىيالمايدىغان، سېغىنىپ ئۇھسىنىدىغان، ئايزۆھرەنىڭ دوستانە، غەمكىن تەبەسسۇمىنى كۆرگەن ھامان يۈرەكلىرى دۈپۈلدەپ سوقۇپ، ۋۇجۇدى شېرىن تۇيغۇ ئىلكىدە لەرزىگە كېلىدىغان، يۈرىكىدىن ۋولقاندەك پارتلاپ چىقىۋاتقان ماگما ھېسسىياتىنىڭ تەسىرىدىن تىلى گەپكە كەلمەيدىغان بولۇپ قالغانىدى.

ئايزۆھرە بىلەن زىۋىدىخان ھويلىدا ئاپتاپپىسىنغاچ گۈڭگۈمۈڭغا

چۈشۈپ كەتكەنىدى. گەرچە كۈننىڭ تازا ئىسسىقى بولمىسىمۇ، ئۆيگە قارىغاندا ھۇزۇرلۇق ئىدى. تەبىئەت ئاپئاق، شۇنداق چىرايلىق!

ــ مەن دېگەن گەپنى ئويلىنىپ بوللىمۇ ـ يا، ئايزۆھرە؟ ــــ دەپ سورىدى زىۋىدىخان بىر چاغدا.

ـــ...

ئايزۆھرە بىر نەرسە دېيەلمىدى. چۈنكى ئۇ تەكرار ـــ تەكرار ئويلانغان، تەكرار ـــ تەكرار بىر قارارغا كەلگەن، لېكىن كەلگەن قارارىغا پۈت تىرەپ تۇرالمىغانىدى. تەگمەي دېسە، ئۆيدىن چىقىپ كېتىشكە، سەرسان ــ سەرگەردان بولۇشقا توغرا كېلەتتى. تېگەي دېسە، تەگكۈسى يوق ئىدى. گەرچە ئۇ بىر تەرەپتىن ياقۇپقا تېگىشتىن قورقۇپ تۇرسىمۇ، ئۇنىڭغا تارتىشىپ، ئۇنى كۆتكۈسى، مەڭگۈ كۆتكۈسى كېلەتتى.

«نېمە دىسەم بولار؟ ئاھ، خۇدا، نېمىدەي؟ قانداق قىلاي؟...»

ئۇ ئېغىز ئاچالماي تۇرغاندا، ھويلىدا ئايزىم بىۋۋى پەيدا بولۇپ قالدى. ساۋۇتخان ئىشان ھاجىمنىڭ ئىخلاسمەن مۇرىتمۇخلىسلىرىنىڭ بىرى بولغان ئەللىك ــ ئاتمىش بەش ياشلاردىكى بۇ ئايال ئۇچىسىغا قارا مەخمەل پەلتو، پۇتىغا چىرايلىققىنە مەسە ــ كالاچ، بېشىغا تاپىنىغا چۈشكىدەك ئاپئاق شايى لېچەك ئارتىپ، ئۇستىدىن جىپىا تەلپەك كىيىۋالغان بولۇپ، بۇ كىيىملەر بىلەن ئۇ تولىمۇ سۆلەتلىك، سۈرلۈك بولۇپ كەتكەنىدى. ئۇ تاغدىنباغدىن بىردەم پاراڭ سوقۇۋەتكەندىن كېيىن، زىۋىدىخاننى «سىلىگە ئازراق گېپىم بار» دەپ سىرتقا ئېلىپ چىقىپ كەتتى. سەلدىن كېيىن زىۋىدىخان ھويلىغا چىرايى تاتارغان، لەۋلىرى لىپىلدىغان، كۆزلىرى غەزەپتىن چاقنىغان ھالدا قايتىپ كىردى. بۇنى كۆرۈپ ئايزۆھرە ھەيران قالدى.

ــ نېمە بولدى، زىۋىدىخاناچا؟

ــ...

زىۋىدىدىخان ئايزۆھرەنىڭ سوئالىغا جاۋاب بەرمىدى. لېكىن «ساۋاپ بولىمىش تېخى!» دەپ غەزەپ بىلەن غۇدۇراپ بولۇپ، ئايزۆھرەگە قارىمايلا:

ــ سىلىنى قىچقىرىدۇ! ــ دېدى تەئەددى بىلەن، ــ چىقىپ گېپىنى ئاڭلاپ كىرسىلە!

ــ نېمە دەيدىكەن؟

ــ تاڭ، نېمە دەيدىكى، ئۆزىدىن سورىسىلا!

ئايزۆھرە بىردەم تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالغاندىن كېيىن، تالاغا چىقتى. ئۇنى ئايزىم بۇۋى خۇددى ئۆزىگە ئوخشاشلا دۈمچىيىپ قالغان بىر دوڭغاق ئۇرۇكنىڭ تۈۋىدە كۈتۈپ تۇراتتى. ئۇ بېھىش ـ دوۋزاخ، ساۋاب ـ گۇناھ، پىر ـ مۇخلىس، ئەۋلىيا ـ بەندە، تەڭرى ـ ئىنسان... ھەققىدە بىرمۇنچە ۋەز ئېيتقاندىن كېيىن، ساۋۇتخان ئىشان ھاجىمنى ئەۋلىيالىق دەرىجىسىگە كۆتۈرۈپ تەرىپلىدى. ئاندىن مەقسەت ـ مۇددىئاسىنى ئاشكارلىدى. ئۇ ساۋۇتخان ئىشان ھاجىمغا ئەلچى بولۇپ كىرگەنىدى.

بۇنى ئاڭلاپ ئايزۆھرەنىڭ كۆزلىرى چەكچەيدى، غەزەپتىن چاقنىدى. لەۋلىرى لىپىلداپ، ۋۇجۇدى تىترىدى.

ـ كۆزى چۈشمىگەن مەن قاپتىمەنمۇ ئەمدى! ــ دېدى ئۇ ئۆزىنى ئاران تۇتۇۋېلىپ.

ــ ئۇنداق دېمىسىلە، خېنىم. ھاجىمنىڭ ھاجىمنىڭ خوش كەلگەن ئادەمگە كۆزى چۈشۈۋېرىدۇ. ئۇنىڭ سىلىگە كۆزى چۈشكەنلىكى ــ ئالالانىڭ نەزىرى چۈشكەنلىكى.

ــ ھىم، ئالالانىڭ نەزىرى چۈشكەنلىكىمىش تېخى!

ــ مىڭ يىل ئىبادەت قىلغىنىمىز بىلەنچۇ خېنىم، پىرىمىز رازى بولمىسا، بەربىر دوزىخى بولۇپ كېتىدىغان گەپ. پىرنىڭ رازى ــ

خۇدا رازى، دېگەن گەپ بار ـــ يا. خېنىم.

ـــ ئۇ مېنىڭ پىرىم ئەمەس! ـــ دېدى ئايزۆھرە ھويلىغا كىرىپ كېلىۋېتىپ، ـــ مېنىڭ پىرىم ـــ ئاللا. بىرىپ دەپ قويسىلا پىرلىرىغا!

ئايزىم بۇۋى نېمىلەرنىدۇر كوتۇلداپ قالدى.

ئايزۆھرە ھېچنېمىگە قارىماي ئۆيگە كىردى ـ دە، ئۆزىنى سۇپىغا تاشلاپ دۇم تاشلاپ بۇق ـ بۇق يىغلاپ كەتتى، خۇددى كىچىك بالىدەك.

«ئاھ، مەن نېمىدېگەن شور پېشانە ـ ھە!؟ ياقۇپ بولغان بولسىمۇ بۇنداق كۈنلەرگە قالمايتتىم...»؛

«ئاھ، ياقۇپ، جېنىم ياقۇپ. سىز نەدە؟! سىز ھازىر نەدە!؟ مېنى نېمىشقا ئىزدەپ كەلمەيسىز؟ نېمىشقا، زادى نېمىشقا؟...»؛

«ئەي، كەرەملىك ئاللا، سەندىن ئۇ دۇنيا ـ بۇ دۇنيا خۇش بولۇپ كېتەي، مېنىڭ مىسكىن بېشىمنى سىلاشقا، ماڭا شەپقەت ھەدىيە قىلىشقا چولاڭ تەگمىسە، ياقۇپنى ـــ پەرىشتەمنى قېشىمغا ئەۋەتكىن!...».

گىرىمسەن ئۆينى، زەرەپشان ۋادىسىنى، پۈتۈن دۇنيانى ئايزۆھرەنىڭ يىغىسى، پىغانلىق يىغىسى قاپلىغانىدى.

زىۋىدىخان ئايزۆھرەنى قانغۇدەك يىغلىۋالسۇن، ئوبدانراق ئويلىنىۋالسۇن، دەپ ئۆيگە كىرمىدى.

ئايزۆھرە كىگىزنى مۇجۇپ ـ مۇجۇپ يىغلاپ ھارغاندىن كېيىن، ساۋۇتخان ئىشان ھاجىم ھەققىدە زىۋىدىخاندىن، كامالدىن، كىشىلەردىن، ئايزىم بۇۋىدىن... ئاڭلىغانلىرىنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈشكە باشلىدى.

مۇشۇ ئۆينىڭ ئارقىسى ساۋۇتخان ئىشان ھاجىمنىڭ بېغى ئىدى. ئۇ تولىمۇ باي، ئابروي ـ ئېتىۋارلىق ئادەم بولۇپ، نۇرغۇنلىغان ساددا خەلق ئۇنى «ۋاي ئىشان غوجام»، «ۋاي ئىشان ھاجىم» دەپ

قولنى سۆيەتتى، قەدەم توپىسىنى يۈز ـ كۆزلىرىگە سۈرەتتى. ئۇ شۇنداق باي ئىدىكى، ئۈچ ئورۇندا پېشايۋىنىغا باسقۇچلۇق پەلەمپەيلەر ئارقىلىق چىقىپ، دەھلىزلىك ئۆيلەرگە كىرىدىغان، رىۋايەتلەردىكى شاھ ـ قەسىرلىرىدەك بېزەلگەن قورۇسىدىن ئۈچى بار ئىدى. «مۇقىم مۈلۈك» ھېسابىدىكى خوتۇنىدىن ئىككىسى بار بولۇپ، بۇلار تالاق قىلىنمايدىغان خوتۇنلار ئىدى. بۇلار ئىككى قورۇنى بېقىپ، ھاجىمنىڭ دىدارىغا تەلمۈرۈكلۈك ئىدى. ماۋۇ قورۇسىدا ھاجىم «ھۆر ـ پەرى» لەر بىلەن جەننەت ھۇزۇرىنى سۈرەتتى.

ھاجىمنىڭ قويلىرىنى باقىدىغان مالچىلىرى، كالىلىرىنى باقىدىغان ياۋاش پادىچىلىرى، يەرلىرىنى تېرىيدىغان ئىشچان، شۈكۈر ـ قانائەتچان يىللىقچىلىرى، ئۆي ئىشلىرىنى قىلىدىغان ئىتائەتچان مۇخلىسلىرى، خوتۇنلىرىنىڭ خىزمىتىدە بولىدىغان «ھېسياتسىز» سوپىلىرى بار ئىدى. ئۇ، بۇ دەپىنە ــ دۇنيالارغا ئۆزىنىڭ «ئىلمى»، «كەشپى ـ كارامەتلىرى»، «ئالىم»، «غوجام»، «ھاجىم»، «ئىشان»، «پىر»، «ئەۋلىيا»لىقى بىلەن ئېرىشكەنىدى.

ھاجىم شۇنداق ئەۋلىيا ئىدىكى، بىر كۈنى ئۇ موللا سۇلتان ئىسىملىك بىر سوپىسىنى چارلۇك، مومۇق، چۆپ دېگەن يۇرتلاردىكى مۇرتلىرىنىڭ قېشىغا مۇھىم بىر ئىش بىلەن ئەۋەتىپتۇ. موللا سۇلتان بىر جاڭگاللىقتا كېتىۋاتسا، توساتتىن ئۇنىڭغا بىر بۆرە ئېتىلىپ كەپتۇ. قورقۇپ كەتكەن موللا سۇلتان «ياپىرىم!» دەپ ۋارقىراپتۇ ـ دە، ھوشىدىن كېتىپتۇ.

دەل شۇ چاغدا ھاجىم پېشىن نامىزىغا تاھارەت ئېلىۋاتقانىكەن. قۇلىقىغا سوپىسىنىڭ «ياپىرىم!» دېگەن ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. بېشىنى كۆتۈرۈپ شۇنداق قارىسا، بىر بۆرە سوپىسى موللا سۇلتانغا ئېتىلىپ كېتىۋاتقۇدەك. ئۇ دەرھال قولىدىكى مىس ئاپتۇۋىنى بۆرىگە قەھرى بىلەن بىر ئاتقانىكەن، ئاپتۇۋا بۆرىنىڭ بېشىغا تېگىپ يىقىلىپتۇ.

بىر چاغدا موللا سۇلتان ھوشىغا كېلىپ قارىسا، يېنىدا بۆرە قانغا بويىلىپ ئۆلۈك ياتقۇدەك. ئاپتوۋا بۆرىنىڭ بېشىغا تەگكەن پېتى تۇرغۇدەك. موللا سۇلتان ئاپتوۋنى ئېلىپ شۇنداق قارىسا، دەل پىرىنىڭ تاھارەت ئالىدىغان ئاپتوۋىسى...

ھاجىمنىڭ «ئەۋلىيا» لىقىغا ئىسپات بولىدىغان ۋە ئۇنى «ئەۋلىيا» لىقىغا ئىسپات بولىدىغان ۋە ئۇنى «ئەۋلىيالىق مۇقامى»غا يەتكۈزگەن بۇنداق يالغان ـ ياۋىداق ئەپسانە ـ رىۋايەتلەرنى ھاجىمنىڭ سوپى ـ قارىلىرى توقۇپ چىقىراتتى ۋە ئۇنى يۇرت ـ يۇرتلارغا تارقىتىپ، ئۇنىڭ «كەشپى ـ كارامەت» لىرىنى تەشۋىق قىلاتتى... شۇنىڭ بىلەن ھاجىمغا بولىدىغان مۇرتلار ـ ئالدانغۇچىلار، قاقتى ـ سوقتى قىلىنغۇچىلار كۆپىيەتتى. ھاجىم پات ـ پات سوپىلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ، يۇقىرىقىدەك «كەشپى ـ كارامەت»لىرى ئەڭ كەڭ تارقالغان يۇرتلارغا، بولۇپمۇ ئىچكىرى تاغ ـ تۈزلەرغا خەلقنىڭ دىلىغا «ئىمان» سالغىلى باراتتى. «ئىمان» سالغاچ، «تەبلىغ» قىلغاچ مۇرت قوبۇل قىلاتتى، دۇئاگۇيلۇق قىلاتتى. ھەربىر دۇئاسى يەتتە ـ سەككىز قوي، ئۈچ ــ تۆت كالا ـ قوتاز، ئون ــ ئون بەش پارچە كىگىز، بەش ـ ئالتە جۈۋا ۋە بىر مۇنچە يۇڭ ـ تېرە، ئارغامچا ــ توقۇناق... لارغا توختايتتى. ھەتتا ھەربىر سەپىرىدە ئون تۆت ـ ئون بەش ياشلىق قىزلارمۇ دۇئاغا چۈشمەي قالمايتتى. بۇ قىزلار ھاجىمغا مەيلى سادىق بولسۇن، مەيلى سادىق بولمىسۇن، مىڭ قىلىپمۇ ھېلىقى ئىككى خوتۇنىدەك «مۇقىم مۆلۈك» قاتارىغا ئۆتەلمەيتتى. چۈنكى ئۇلار «غوجا ئەۋلادى» ئەمەس ـ تە! ئەڭ ئەپسۇسلىنارلىقى شۇ ئىدىكى، بۇ قىزلار ھاجىمنىڭ ھوزۇرىدا پەقەت قورساق كۆتۈرگىچىلا تۇرالايتتى. شۇنداق قورساق كۆتۈردىمۇ بولدى، تالاق قىلىنىپ، قورساقتىكى «غوجام»لىرىنى كۆتۈرۈپ كەلگەن يېرىگە راۋان بولاتتى. مانا بۇ ھاجىمنىڭ نەسەب كۆپەيتىش

ئۇسۇلى ئىدى...

ئايزۆھرە دەل شۇنداق قىزلارنىڭ تەقدىرىنى تەكرارلاش ئالدىدا تۇراتتى.

ئىشىك ئېچىلىپ ئۆيگە زۇبەيدىخان كىردى. ئايزۆھرەنىڭ خىيالى شۇ يەردىلا قالدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ زۇبەيدىخانغا قارىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى قىزارغان، قاپاقلىرى ئىششىغان، يۈز ـ كۆز، چاچ ـ قۇلاقلىرىغا كىگىزنىڭ قىل ـ چۆپۈرلىرى چاپلىشىپ قالغانىدى.

ــ بولدى، يىغلىمىسىلا، بالام، ــ زۇبەيدىخان ئۇنىڭ ياشلىرىنى يىرىك ئالىقىنى بىلەن سۈرتتى. قىل ـ چۆپۈرلەرنى بىرمۇ ـ بىر تېرىپ، چاچلىرىنى تۈزەشتۈردى.

ــ زۇبەيدىخاچا، بۈگۈنلا بىزنىڭ نىكاھىمىزنى ئوقۇتۇۋەتسىلە! ــ دېدى ئايزۆھرە.

لېكىن، بۇ ئۇنىڭ يۈرىكىنىڭ تەگ ـ تەكتىدىن ئۇرغۇپ چىققان سۆزى ئەمەس ئىدى.

ئۇنىڭغا باشقا تاللاش يولى قالمىغانىدى.

رەھمەت، قىزىم، رەھمەت! ــ زۇبەيدىخاننىڭ كۆزىدە قۇياش پارلىدى؛ غەم ـ غۇسسىلىرى گۇمران بولغان مىسكىن قەلبىدە قۇياش پارلىدى؛ ئارزۇ ـ ئارمان دەرەخلىرى ئۈستىدە نۇرانە قۇياش پارلىدى.

كامال ئەتىسىلا ئۆمەربايىنىڭ خوتۇنىغا مىڭ يالۋۇرۇپ، ئالما ئۇرۇقى رەڭلىك خاڭدەن تاۋاردىن بىر كۆڭلەكلىك ئېلىپ كەلدى. ئۇ بۇنىڭ ئۈچۈن ئۆمەربايغا بىر ئۆمۈر ئىشلەشكە رازى ئىدى.

كەچتە زۇبەيدىخان بىر قازان سۇيۇقئاش ئەتتى. كامال ئۆمەرباي ۋە يۇرت مۆتىۋەرلىرىدىن ئۈچ ـ تۆتنى، ئەھلىمەھەللەردىن بەش ـ ئالتە كىشىنى چاقىرىپ كەلدى.

نىكاھ ئوقۇلدى. مۇڭلۇق قىرائەت ئايزۆھرەنىڭ يۈرىكىنى جىغىلدىتىپ، ۋۇجۇدىنى قاراسلاتتى؛ مۇڭلۇق قىرائەت ئايزۆھرەنى

يېڭى بىر غەم ـ تەشۋىشكە تۇتقۇن قىلدى:

«شۇ كۈنى زىنۋەدىخاناچامنى مەن بىر ئەرگە تېگىپ ئاجرىشىپ كەتكەن، ماجىگسا دېگەن پاخشەك خوتۇنلۇققا ئالماقچى بولاپتى (بۇ راست) ئۆيدىن قېچىپ چىققان، دەپ ئالداپ قويساممۇ بولاپتىكەن، ۋاي خۇدايىم، ئەمدى قانداق قىلارمەن؟ شۇنداق دەپ قويغان بولسام، كامالنىڭ ئالدىدا يۈزۈم يورۇق بولاركەن. ۋاي خۇدايىم — ۋاي خۇدايىم!... ئۇ ئەمدى نېمىدەپ قالار ـ ھە؟ قىز بالامەن دەيتتىڭىز دەپ... ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرارما؟... خوش بولاپ خوتۇن قىلسا قىلار، بولمىسا... تەۋەككۇل، بېشىمغا كەلگەننى كۆرەرمەن...»

ئايزۆھرە ئەنە شۇنداق تەۋەككۇل قىلىپ، ئۆزگە تەسەللىي بەرگىنى بىلەن، يەنىلا ئىچكى ئازابتىن، تەشۋىش ـ ئىزتىراپتىن خالىي بولالمىدى.

«ھۇ، مەلئۇنلار، ھەممىسى سەنلەرنىڭ كاساپىتىڭ! پۈتۈن ئائىلىمىزنى، سۆيگۈ ـ مۇھەببىتىمىزنى، ئارزۇ ـ ئارمانلىرىمىزنى، بەخت ـ تەلىيىمىزنى سەنلەر ۋەيران قىلىشتىڭ ـ يا؟! خەپ!... »

ئايزۆھرە شۇنداق خىياللار ئىسكەنجىسىدە قىسىلىپ تۇرۇپ تۇزغا چىلانغان نانىنى يېدى. ئۇنىڭ ئاغزى شۇنداق ئاچچىقلىشىپ كەتكەنىدى، خۇددى يۈرىكىدەك. بۇ، ئايزۆھرەنىڭ بۇ ئائىلىگە كەلگىنىنىڭ دەل يىگىرمىنچى كۈنى ئىدى. نېمىدىگەن تېز ـ ھە؟

ئۆي غۇۋا يورۇپ تۇراتتى. ئايزۆھرە بېشىنى سىلىپ يىغلاۋاتاتتى. كامال بولسا ئۇنىڭ يىغىسىغا تەبىر بېرەتتى:

«نازلىنىپ يىغلايدۇ، قايسىبىر قىز توي كۈنى نازلىنىپ يىغلىمايدۇ؟ »

ئەمما، ئايزۆھرە نازلىنىپ ئەمەس، ئازابلىنىپ يىغلايتتى؛ ئۇ ئۆتمۈش ئۈچۈن ئازابلىنىپ يىغلايتتى؛ ھازىرى ئۈچۈن ئازابلىنىپ يىغلايتتى؛ كەلگۈسى ئۈچۈن ئازابلىنىپ يىغلايتتى؛ قەلبىدىكى نۇرانە

كۆلەڭگىنىڭ مەڭگۈلۈك غايىب بولۇپ كېتىشىدىن قورقۇپ يىغلايتتى؛ بۇ نۇرانە كۆلەڭگىنىڭ كۈنلەرنىڭ بىرىدە كېلىپ، لەۋ تەگلىشىدىن يىغلايتتى!

«ياقۇپ، بۇنىڭدىن باشقا ئامالىم يوق، جېنىم، مەن ئامالسىز قالدىم، مېنى كەچۈر، مېنى كەچۈرگىن، جېنىم! مەن يەنىلا سېنى سۆيۈمەن، مەڭگۈگە سۆيۈمەن!...»

كامال ئايزۆھرەنىڭ قولىنى تۇتۇپ، ئۇنىڭ ئازابلىق خىيالىنى ئۈزۈۋەتتى. ئايزۆھرە قولىنى سىلكىپ تارتىۋالدى، بىراق كامال يەنە تۇتۇۋالدى. ئۇ ئايزۆھرەنىڭ ئالقىنىنى تارتىپ ئەكېلىپ يۈزىگە سۈركىدى. ئۇنىڭ ئالقىنى شۇنداق يۇمشاق ئىدى، خۇددى پاختىدەك؛ ئۇنىڭ ئالقىنى شۇنداق قايناق ئىدى، گوياكى دەزمالدەك. يۇمشاق، ئوت ـ ئاتەش بۇ ئالقان كامالنىڭ يۈرىكىنى «پىژژىدە» كۆيدۈرۈپ پۈتكۈل ھۇجەيرىلىرىنى تىترىتىۋەتتى. ئايزۆھرە يانغا قارىۋالغانىدى. كامال ئۇنىڭ قولىنى قويۇپ بېرىپ، بېلىدىن قاماللاپ تۇتتى ـ دە، باغرىغا باستى. ئايزۆھرە پىلتىڭلىدى، يۇلقۇندى. ئۇنىڭ بۇ پىلتىڭلاش، يۇلقۇنۇشلىرى ئاخىر ھاياتىي كۈچىنى يوقاتتى. ھەرگىزمۇ مۇھەببەتنىڭ سېھرىي كۈچىدىن ئەمەس. كامال سول قولى بىلەن ئۇنىڭ بېلىدىن چىڭ قۇچاقلاپ، ئوڭ قولىدا كەھرىۋادەك سۈزۈك بويىنىنى تولغاپ، لېۋىگە لەۋ باستى. ئۇنىڭ تەشنا، چاڭقاق لەۋلىرى ئايزۆھرەنىڭ يۇمران، ئەمما چوغدەك سوغۇق، جاھىلانە لەۋلىرىگە شۇنداق چىڭ بېسىلدىكى، ئۇنى بىر پەس تېنىۋېلىشقا ئىمكان بەرمىدى، لېۋىدىكى قوقاقنىڭ ئاغرىپ كېتىشىنى، چىشىنىڭ قاناپ كېتىشىنىمۇ سەزمەيتتى. ئۇ پەختىيارلىق ئىلكىدە پىچىرلىغاچ سۆيەتتى، سۆيگەچ پىچىرلايتتى:

«بىز... بىز نېمىدېگەن بەختلىك ـ ھە، جېنىم!؟...»

ئەمما، ئايزۆھرە، ئۇنداق پىچىرلىمايتتى:

«ئاھ، ياقۇپ، سىز ھازىر نەدە؟ بۇ كامال بولماي، سىز بولغان بولسىڭىزچۇ! سىز بولغان بولسىڭىز!... سىز بولغان بولسىڭىز...»

ئايزۆھرەنىڭ بارلىق ھېسياتى ھوشسىزلانغان، ئەمما ئۆزىنىڭ ئەس ـ ھوشى جايىدا ئىدى. شۇڭا ئۇ ئۇكگە ـ ئۇگىلىرىگە مۇزدەك سوغۇق ئېقىمنىڭ يامراپ كېتىۋاتقانلىقىنى سېزىپ تۇراتتى.

ئەمما، كامالنىڭ بەدەن ئېرىقلىرىغا ئايزۆھرەنىڭ ھېسسىياتسىز لەۋلىرىدىن قايناق ھارارەت، باھاردەك ئىللىق تۇيغۇ، بالدەك تاتلىق سېزىم شىددەت بىلەن يامراپ كىرىپ، ۋۇجۇدىنى سېھىرلەپ، مەستخۇشلۇق ئىلكىدە سوقۇۋاتقان يۈرىكىنى پىچىرلىتاتتى:

«پاك مۇھەببەتنىڭ ھالال مېۋىسى نېمىدېگەن شېرىن ـ ھە!»

كامالنىڭ بەختلىك، ئايزۆھرەنىڭ مۇھەببەتسىز، ئەمما خاتىرجەم ھاياتى ئەنە شۇنداق باشلاندى. ئايزۆھرە كامالدىن تولىمۇ مەمنۇن ئىدى. چۈنكى، ئۇ ئايزۆھرەنى قىينايدىغان، خىجىل قىلىدىغان، نومۇسقا ئۆلتۈرىدىغان، رەزىل كىچىنى ئەسلىتىدىغان گەپلەرنى قىلمىغان، ئەكسىچە، ئۇنىڭغا تېخىمۇ قىزغىن، تېخىمۇ ھېرىسمەن بولۇپ كەتكەنىدى. شۇڭا ئايزۆھرەنىڭ قەلبىدە كامالغا بولغان ھۆرمەت كۈۋەجەشكە باشلىغانىدى. بۇ ھۆرمەت تۇيغۇسى كۈۋەجەپ ـ كۈۋەجەپ ئاخىر مۇھەببەتكە ئايلىنىپمۇ كېتەرمۇ؟

«شۇنداق بولار ئىلاھىم!»

بۇ ئايزۆھرەنىڭ تىلىكى ئىدى. چۈنكى ئۇ ئۆزى ياخشى كۆرمەيدىغان ئادەم بىلەن ئەر ـ خوتۇن بولۇشنىڭ نەقەدەر ئازاب، نەقەدەر زېرىكىشلىك ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ قالغانىدى. ئەپسۇسكى، ئايزۆھرەنىڭ بەكمۇ تېز باشلانغان كۆل سۈيىدەك تىنچ، شاۋقۇن ـ سۈرەنسىز، خاتىرجەم ھاياتى ئارانلا يىگىرمە كۈن داۋاملاشقانىدى، شۇنداق، ئارانلا يىگىرمە كۈن داۋاملاشتى! چۈنكى ئۇ بويىدا قالغانلىقىنى سېزىپ قالغانىدى. بۇ ھال ئۇنى بەكمۇ بىئارام

قىلدى، تىنچلىقنى بۇزدى. ئاچچىقنى قوزغاپ، تېخىمۇ خىيالچان قىلىپ قويدى. خۇداغا شۈكۈر، ھەر نېمە بولسا ئۇنىڭ سېزىكى قاتتىق ئەمەسكەن، ھېچكىمگە سەزدۈرمەيلا سېزىك داۋىنىدىن تېز، ئاسان ئۆتۈپ كەتتى.

كامال كېيىنچىرەك ئايزۆھرەنىڭ ھامىلدار بولغانلىقىنى ئاڭلاپ تېرىسىگە سىغماي قالدى. كۆكرىكى يۈرىكىگە تارلىق قىلدى. بەختىيارلىق ھېسلىرىغا چۈمكىلىپ تېخىمۇ جۇشقۇن، تېتىك، روھلۇق بولۇپ كەتتى. ئۇنىڭ ئېگىز تاغلارنىڭ چوققىسىغا چىقىپ «مەن دادا بولىدۇم!... مەن بەختلىك، بىلىپ قېلىڭلار خالايىق، مەن بەختلىك!...» دەپ ۋارقىرىغۇسى، ئايزۆھرەنى بويىنىغا مىندۈرۈپ، شەھەرمۇ ـ شەھەر ئايرىپ كۆڭلىنى ئاچقۇسى كېلەتتى.

كامال ئايزۆھرەنى بار ۋۇجۇدى بىلەن سۆيەتتى! ئۇنىڭ ئۇچۇن كېچىلىرى ئايزەھرەنىڭ دۈمبىسىنى قۇچاقلىتىپ يېتىشمۇ بىر خىل مۇھەببەتلىك سۆيۈش ئىدى؛ چالا ئۇيقۇلۇقتا ياقۇپنى قۇچاقلىدىم، ياقۇپنى سۆيدۈم، دەپ كامالنى قۇچاقلاپ ـ سۆيۈپ سىلىپ، قۇچاقلاپ سۆيگىنىنىڭ ئەمەلىيەتتە كامال ئىكەنلىكىنى بىلىپ قېلىپلا ئارقىسىنى قىلىپ، ھەسرەتلىك ئۇلۇغ كىچىك تىنىپ يېتىپ كېتىشلىرىمۇ بىر خىل مۇھەببەتلىك سۆيۈش ئىدى، ھېستۇيغۇسىز، بۇتسىمان تېنىنى ئۇنىسىز تەقدىم قىلىشىمۇ بىر خىل مۇھەببەتلىك سۆيۈش ئىدى!

كامال سۆيۈلۈشتىن ئەمەس، سۆيۈشتىن مەھرۇم قېلىشتىن ئۆلگۈدەك قورقاتتى! سۆيۈش ـ سۆيۈلۈشكە تەشنا ئىدى!

ئايزۆھرە بولسا سۆيۈلۈشتىنمۇ، سۆيۈشتىنمۇ ئۆلگۈدەك قورقاتتى! ئەمما، ئۇ ياقۇپنى سۆيۈشكە شۇنداق تەشنا. لېكىن سۆيۈلۈشتىن قورقاتتى! چۈنكى ئۇ ياقۇپنىڭ سۆيۈپلا نەپرەتلىنىپ قېلىشىدىن قورقاتتى!

ئەپسۇسكى، ئايزۆھرە ياقۇپنى سۆيەلمىسىمۇ، سۆيۈشتىن ئىبارەت ئۇمىدئىستەك چىرىغىنى قورسىقىدىكى ھامىلە پۈۋلەپ ئۆچۈرۈۋەتكەنىدى، ئۇ ئويغا پاتقانىدى:

«خورلاندىم، دەپسەندە قىلىندىم، بۇلغاندىم، شەرمەندىلەرچە قورساق كۆتۈردۇم، ئەمدى مېنىڭ ياقۇپقا نېمە كېرىكىم؟...»

«كامال ماڭا ئۆزىنى بېغىشلاۋاتسا... بولدىلا، ياقۇپنى ئۇنتۇپ، بارلىق مۇھەببىتىمنى كامالغا بېغىشلايچۇ! ئەتىكى قۇيرۇقتىن بۈگۈنكى ئۆپكە ئەۋزەل ئەمەسمۇ!...»

شۇنداق قارارغا كەلدى ـ دە، كامالغا كۆيۈنۈشكە، تەلپۈنۈشكە، سۆيۈشكە، مۇھەببەت ئاتا قىلىشقا تىرىشتى. ئەمما، كامالغا كۆيۈنەلىدىيۇ، تەلپۈنەلمىدى، سۆيەلمىدى، مۇھەببەت ئاتا قىلالمىدى. تەلپۈنگىنى، سۆيگىنى، مۇھەببەت ئاتا قىلغىنى پەقەت ۋە پەقەت ياقۇپ ئىدى. چۈنكى ئۇ ياقۇپنى ھەر قانچە قىلىپمۇ ئۇنتۇيالمىغان، ئۇنتۇش ئۇياقتا تۇرسۇن، بەلكى قەلبىدىكى ياقۇپنىڭ كۆلەڭگىسى تېخىمۇ نۇرلىنىپ كېتىپ، پۈتكۈل ئوي-خىيالىنى ئىگىلەپ كەتكەنىدى.

گەرچە ياقۇپنى ئۇنتۇپ كېتەلمىسىمۇ، لېكىن كامالنى ياخشى كۆرەلىگەن، سىغىنالىغانىدى. بۇ ئەمەلىيەتتە دوستانە ياخشى كۆرۈش، دوستانە سىغىنىش بولۇپ، ئايزۆھرە بۇنى ئېتىراپ قىلىشنىڭ ئورنىغا «بۇ مۇھەببەت» دەپ ئۆز-ئۆزىنى ئالداشقا ئۇرۇناتتى. بۇ تولىمۇ ئەخمىقانە ئالداش — ئالدىنىش ئىدى؛ بۇ تولىمۇ سۆيۈملۈك ئالداش-ئالدىنىش ئىدى، بۇ تولىمۇ ئازابلىق ئالداش-ئالدىنىش ئىدى!

زۆھدىخان بولسا خۇشاللىقىدىن تېرىسىگە سىغمايلا قالغان ئىدى. ئۇ ئايزۆھرەنى ھېچبىر ئىشقا يولاتمايتتى. ھاسراپ-ھۆمۈدەپ تۇرۇپ ھەممە ئىشلارنى ئۆزى قىلاتتى. ئاغزى بېسىقمايتتى:

— يۇد مىنى قويسىلا سۇنى ئۆزۈم ئەكىلىمەن!

ــ قازان قېشىغا بارمىسىلا، ئۆزۈم چۈشۈرىمەن!

بىراق ئۇ ئايزۆھرەنىڭ تۆرەلمىنى چۈشۈرۈۋېتىش ئۈچۈن ئۆگزىلەردىن، يارلاردىن سەكرەيدىغانلىقىنى بىلمەيتتى. قورام تاشلارنى كۆتۈرۈپ ئۆيەردىن ـ بۇيەرگە يۆتكەيدىغانلىقىنى بىلمەيتتى، ئىشىكنىڭ ئۈستۈن بوسۇغىسىغا ئۇسىۋېرىپ، چوققىسىنىڭ ئىششىپ قالغانلىقىنى بىلمەيتتى، ئۆزىنىڭ شادلىقلىرىغا ھەمىشىرىك بولالمايۋاتقانلىقىنى بىلمەيتتى.

دادىسىنى ئۆلتۈرگەن قاتىلنىڭ ناپاك قېنىنى قورسىقىدا ساقلىغۇسى، ئىككى قولى بىگۇناھ كىشىلەرنىڭ ئىسسىق قانلىرى بىلەن بويالغان بىر خۇنخورنىڭ پۇشتىنى ھالال قېنى بىلەن ئوزۇقلاندۇرۇپ، ئەسلىدە پاك يارالغان بۇ دۇنياغا ستەمكار مەلئۇندىن يەنە بىرنى ئاپىرىدە قىلغۇسى يوقلىقىنى، بۇ دۇنيانىڭ پاك مۇنبەت تۇپرىقىدا يەنە بىر تال شۇمبۇيىنىڭ ئۈنۈپ كۆكلىشىگە تاقەت قىلىپ تۇرالمايدىغانلىقىنى بىلمەيتتى!

چۈنكى بۇلارنى ئايزۆھرە بىلدۇرمەيتتى.

بىراق بۇ تۆرەلمە خۇددى ئايزۆھرە بىلەن قېرىشقاندەك، چۈشۈپ كەتكىلى زادىلا ئۇنىمايۋاتاتتى.

خۇدايىمنىڭ ماڭىمۇ رەھمى كېلىدىغان چاغلىرىمۇ بولىدىكەن، دەپ خۇشال بولاپ يۈرۈپتىمەن تېخى، ئىسىت!...بۇ خۇدايىمنىڭ مېنى جازالىغىنى بولماي نېمە؟! مېنى نامرات ئەمما مېھرىبان ئائىلىگە ئۇچۇرۇپ ئەكىلىپ قويغان ھاياتنىڭ كۆزگە كۆرۈنمەس شامالىرىغا رەھمەت ــ تەشەككۇر ياغدۇرۇپ يۈرۈپتىمەن تېخى! ئىسىت ــ ئىسىت ئېيتقان رەھمەتلىرىم! ئاھ، مېنىڭ پېشانەم نېمانچە تەتۈر ــ ھە؟! مەن ئۇنىڭ مېنى ياخشى كۆرۈشى، سۆيۈشى بىلەن ئەمدىلەتىن بەختىمنى تېپىشقا باشلىغانىدىم. 40 كۈنلۈك ئەركىن ـ ئازادىلىك مەن ئۈچۈن نېمانچە ئاز؟ ئۇنىڭ بىلەن توي قىلىپ ئۆمىد يۇلتۇزۇم جىمىرلاشقا

باشلىغان، ئۇنىڭ مېھىر ــ مۇھەببىتى بىلەن ئۇنىڭغا مۇھەببەت بېغىشلاشقا تىرىشىپ يېتىملىكىمنى، ئاجىزلىقىمنى ئۇنتۇغان، مېھىرلىك قەلبىدىن قەلب يارىلىرىمغا دورا ــ مەلھەم ئېلىپ، چۈشكۈن روھىمنى ھاللاندۇرغانىدىم، ئەمدىچۇ؟...

ئۇنىڭ بىلەن نېمىشقا ئالدىراپ توي قىلدىم. نېمىشقا ئۆزۈمنى ئۇنىڭغا مۇھەببەت بېغىشلاشقا زورلاپ، ئۆزۈمنى بەختلىك ھېسابلاپ ئالدىدىم؟ بىلمەن، ياسالما بولسىمۇ، بۇ مەن ئۈچۈن بەخت ئىدى. شۇنچىلىكلا ياسالما بىر بەختىمنىڭمۇ ئۆمرى شۇنچە قىسقا بولسا ــ ھە؟ بۇنى بىلگەن بولسام، بۇ ئۆيگە كىرمەسكەنمەن. كىرگەندىمۇ ئۇنىڭ بىلەن ئۇنچىلا ئالدىراپ توي قىلماسكەنمەن. توي قىلغىنىمغىمۇ پۇشايمان قىلمايمەن (توي قىلمايمۇ ئامالىم يوقتى)، چۈنكى ئۇنىڭ بىلەن توي قىلىپ، ئۇنىڭدىن بىرەر قېتىممۇ دىلىم ئازار يېمىدى، يۈرىكىم ھاقارەتلەنمىدى، قەلبىم خورلانمىدى، ئەكسىچە، جاراھىتىم قېتىشتى. ئۇ ھەقىقەتەن ئاقكۆڭۈل، سەممىي!...ھەممە گۇناھ ئۆزۈمدە، ناھايىتى 20 كۈنلا كېچىكىپ توي قىلغان بولسام، ئىشىم ئوڭدىن كېلەركەندە، كۆزۈمنى چورتلا يۇمۇپ، ئۆيدىن غىپلا چىقىپ كېتەركەنمەن. ئۇنىڭغىچە ساۋۇتخان ئىشان ھاجىم مېنى بۇلاپ ئەكەتمەستى. ئىست ـ ئىست!...

ئۇنىڭ قەلبىدە ئازابلىق خىيال قۇترايتتى. ئۇنىڭ قەلبىدە ئازابلىق، ھەسرەتلىك سوئال قۇترايتتى:

«ئۆمرۈم پۇشايمان، ھەسرەت ــ نادامەت بىلەن ئۆتۈپ كېتەمدىغاندۇ مېنىڭ؟ بارلىق كۆلكەم بىلەن تامچە يېشىمنى گىرغا سالىدىغان بولسا، چوقۇم بىر تامچە يېشىم بېسىپ كېتىدۇ. يېشىمنىڭ ۋەزنى نېمانچە ئېغىر؟!...ئەمدى قانداق قىلاي؟....»

ئايزۆھرە قارار چىقاردى:

«خەيىر، بولاپتۇ، بۇ شۇمنى تىرىك تۇغسامۇ تۇغاي. تىرىك

تۇغۇپ تۇغۇپ بولۇپ، ئاندىن گېلىنى بوغاي! ئۇنى چۈشۈرۈۋەتكەندىن كۆرە، ھايات تۇغۇپ، ئۆز قولۇم بىلەن ئۆلتۈرۈۋەتكىنىم مىڭ ئەۋزەل ئەمەسمۇ! كۆزلىرىنى مۆلدۈرلىتىپ، ھاياتقا ئىنتىلىپ تۇرغان تىرىك بىر جاننى ئۆلتۈرسەم، ئاندىن ھەقىقىي ئادەم ئۆلتۈرگەن ـــ قىساسىمنى ئالغان بولمايمەنمۇ؟!... »

ئايزۆھرە شۇنداق قارارغا كېلىپ، خاتىرجەم بولدى. بىراق بۇ خاتىرجەملىكى يەنىلا پۈت تىرەپ تۇرالمىدى:

«بوۋاق يەرگە چۈشكەندىن كېيىن، ئۇنى قانداق ئۆلتۈرۈش كېرەك؟ بوغۇش كېرەكمۇ؟ ئاچ قويۇش كېرەكمۇ ـ يا؟...»

تىنىمسىز خىيال يۈرىكىنى غاجايتتى:

«قىچىپ كېتەيمۇ ـ يا؟ قىچىپ كەتسەم، يەنە نەلەردە سەرسان ـ سەرگەردان بولاپ يۈرەرمەن؟ سەرسانلىق ھاياتىنىڭ دىشۋارلىقىنى ئۆزەم تېتىپ كۆردۈم ئەينا، يەنە كىملەرگە بويۇن قىسىپ يېلىنىپ، تەلمۈرۈپ يۈرەرمەن؟ يەنە قايسى بۆرە ـ قاۋاننىڭ تاپىنى ئاستىدا خورلىنىپ، پايخان بولارمەن؟ قايسى ئۆيداڭچۇڭقۇردا، قايسى تاغ ـ ئۆڭكۈردە، كىملەرنىڭ، قايسى ئېغىل ـ سامانلىقلىرىدا ئىت ـ مۈشۈكتەك يەڭگىگەرمەن؟ تۇغۇتتىن سالامەت قوپۇش ـــ دۇنياغا يىڭۋاشتىن تۇغۇلغان بىلەن باراۋەر ئەمەسمۇ؟ چوپانغا كەتسەمچۇ راست؟ ياق، چوپانغا بېرىپ ماجىڭسا پاخشەككە خوتۇن بولغۇچە... بولدىلا، ئۆلسەممۇ ـ كۆيسەممۇ، كاماللىنىڭ ئۆيىدە بولاي ئەمدى...» .

ئايزۆھرە قارارىنى شۇنداق پۈتكۈزۈپ، ئۆز ـ ئۆزىگە قەسەم بەردى:

«خەپ توختاپتۇر، شۇم! سېنى ئاۋايلاپ تۇغۇپ، گېلىڭنى بوغۇپ ئۆتقا تاشلاپ بەرمەيدىغان بولسام، دادامنىڭ بالىسى، ئاكامنىڭ سىڭلىسى بولماي كېتەي!»

12

ئاسمان ئوپئوچۇق، سەھەر ھاۋاسى تازا ئىدى. سېرىق قۇشقاچ، تۇرالغۇ، سوپسوپىياك، تومۇچۇق، كاككۇك... لارنىڭ يېقىملىق، شوخ ناخشىلىرىغا دەريا پەس ئاۋازدا ساز چېلىپ، زەرەپشان ۋادىسىدا يازنىڭ بىر خىل ئېزگۇ سىمفونىيىسىنى ئورۇنداۋاتقاندا، زىۋىدىخان قازانغا سىقماق سىقىۋاتاتتى. ئايزۆھرە كاۋا باراڭلىرى ئاستىدىكى سۇپىدا يوتقان ـ كۆرپىلەرگە يۆلىنىپ، تەبىئەتنىڭ بۇ ھاياتبەخش كۆيلىرىدىن ھۇزۇرلىنىپ ئولتۇراتتى. توساتتىنلا تۆرەلمە خۇددى ئايزۆھرە بىلەن ئۆچەكەشكەندەك قاتتىق تەۋرەپ كەتتى. ئۇنىڭ تەۋرەشلىرى بۈگۈن باشقىچە كۈچلۈك ئىدى: ئايزۆھرەنىڭ قورسىقىغا زۇلۇم بىلەن تېپەتتى. ئايزۆھرە تۆرەلمە ھەربىر تەۋرىگەندىكى ئادىتى بويىچە ئۇنى تىللاشقا باشلىدى:

«ھۇ، ئىتنىڭ كۈچۈكى! نەدە ماراپ تۇرغان شۇم بولغىيتىڭ سەن؟! قورسىقىمغا يېلىمدەك چاپلىشىۋالغىنىڭنى قارا، خۇددى مەندە ئاناڭنىڭ ھەققى باردەك!...»

ئايزۆھرە ئاللاغا ئەڭ قىيىن سوئاللانى قويۇپ ئۆكسۈيتتى:

«ئاھ، خۇدا، ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىم! بۇ مۇناپىقنىڭ كۈچۈكىنى قورسىقىمدا نېمىشقىمۇ ئاپىرىدە قىلغانسەنــەھە؟ سېنى ھەممىنى ئاڭلاپ تۇرغۇچى، ھەممىنى كۆرۈپ تۇرغۇچى دەيمىز، نېمىشقا مېنىڭ يىغا ـ زارلىرىمنى ئاڭلىمىدىڭ؟ نېمىشقا دەرد ــ ئەلەم، خورلۇق ــ رىيازەتلىرىمنى كۆرمىدىڭ؟ سېنى مېھرىبان شەپقەتلىك دەيمىز، نېمىشقا مېنىڭ ئىلتىجالىرىمنى قوبۇل قىلىپ، شەپقەت يامغۇرۇڭنى چاچمىدىڭ؟ سېنى باغرى يومشاق، رەھىمدىل دەيمىز، نېمىشقا ماڭا رەھىمىڭ كېلىپ، ناتىۋان بېشىمنى سىلىمىدىڭ؟ سېنى ئەدىل ئادالەتلىك دەيمىز، نېمىشقا ھەمىشەم زالىمنى مۆمىنگە، ياماننى ياخشىغا، مەككارنى ناتىۋانغا قوشۇپلا تۇرسەن؟ سېنى پاختا ئىچىدە

چوغ ساقلىغۇچى دەيمىز، نېمىشقا مېنىڭ باھار پەسلىمنى، گۈزەل ۋەسلىمنى، يۇمران گۈل ــ چېمەنلىرىمنى، غۇبارسىز ھېس ــ تۇيغۇلىرىمنى، پاك قەلب تىۋىشلىرىمنى، قايناق سۆيگۈ ــ مۇھەببىتىمنى، بىر نەچچە پاسىق ـ گۇمراھ بەندىلەرنىڭ قەستىدىن ساقلاپ قالالماي، ھەممىنى بىر يوللا گۇمران قىلدىڭ؟ ئادەمنى ئەڭ ئېچىندۇرىدىغان يېرىڭ شۇكى، دادامنى ئۆلتۈرگەن قاتىلغا مېنى ئاياغ ئاستى قىلدۇردىڭا تېخى؟ بۇنى ئاز دەپ، قورسىقىمدا ئۇنىڭ بۇشتىنى ئاپىرىدە قىلىپ قويغىنىڭ نېمىسى!؟ سېنىڭ ئادالەتلىكىڭ، مېھرىبانلىقىڭ، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلىشىڭ شۇمۇ؟ ...»

ئايزۆھرە بۇقۇلداپ ــ بۇقۇلداپ يىغلايتتى! تىپلىقىپ ــ تىپلىقىپ يىغلايتتى؛ ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ يىغلايتتى!...

ـ ئايزۆھرە، ئاش ئىچسىلە، بالام.

ئايزۆھرە ئازاپلىق خىياللىرىنى توختىتىپ، كۆز ياشلىرىنى چاندۇرمايلا سۈرتتى، ئاندىن ئالدىرىماي، ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ داستىخانغا كەلدى. ئۇ غورا سېلىنغان سىقماقنى كۆڭلى غەش ھالدا ئىچىۋېتىپ، بىردىنلا يايلاقتا قوي بېقىۋاتقان كامالنى ئەسلەپ قالدى.

«كامال بولغان بولسىمۇ... بىچارە، نەلەردە قۇرۇق نان غاجاپ يۈرۈيدىغاندۇ...»

بىردىنلا كامالغا بولغان سېغىنىشىنىڭ ئورنىنى ياقۇپ ئىگەللەپ كەتتى.

«ياقۇپ سىز ھازىر نەدە؟ نېمىشقا كەلمەيسىز؟ بىر كېلىڭ، جېنىم، مېنى ئېلىپ قېچىڭ، يىراق ـ يىراقلارغا ئېلىپ قېچىپ كېتىڭ، دوزاختا باشلىسىڭىزمۇ ماڭاتتىم سىز بىلەن...»

ياقۇپ ــ ئۇ ھازىر نەدىكىن؟ قاچان كېلەركىن؟ كەلسە، ئۇنى ئېلىپ قاچارمىكىن ياكى تاشلاپ قاچارمىكىن؟

بىلمەيتتى.

ئۇ ئېشىنى ئىچىپ بولۇپ، بايىقى ئورنىغا بېرىپ يوتقان ـ كۆرپىلەرگە يۆلەندى، سېغىنىش ھېسلىرى ئۇنىڭ يۈرىكىنى ھەدەپ كۆيدۈرۋاتاتتى، ئۇ ياقۇپنى شۇ دەرىجىدە سېغىنغان ئىدىكى، ئۇ قېشىدا بولىدىغان بولسا، ئىزانى قايرىپ قويۇپ، بويۇنلىرىغا چىڭگىلەكتەك ئېسىلىپ تۇرۇپ يۇمشاق، ئوتلۇق، تاتلىق لەۋلىرىگە تەلۈلەرچە ئېچىرقاپ سۆيۈپ كېتەتتى، باغرىدا بەھوزۇر يايراپ، قوڭۇر چاچلىرىنى سىلاپ تۇرۇپ، ئاشقلارچە پاك ھېسسىيات بىلەن مۇڭدىشاتتى.

«ئاھ، شۇنداق قىلىش مۇمكىن بولارمۇ؟ شۇنداق خاسىيەتلىك كۈنلەر يەنە كېلەرمۇ!؟...»

بوۋاق 8 ـ ئاينىڭ ئاخىرلىرىدا يورۇق دۇنيا بىلەن دىدارلىشىپ، تۇنجى ھاياتلىق ناخشىسىنى باشلىۋەتتى. بوۋاق بۇ ياڭراق ھاياتلىق ناخشىسى ئارقىلىق مومىسىنىڭ ئارمان دەرەخلىرىنى بىردىنلا شىددەت بىلەن كۆكلىتىپ، شىددەت بىلەن چېچەك ئاچتۇرۇپ، ئانىسىنىڭ پوتەكپوتەك يارا باسقان يۈرىكىنى تاتلاپ تۇز سەپتى، جىجىپجىجىپ ئازاپلىدى، خۇددى يىڭنە جىجىغاندەك؛ بوۋاق بۇ ئىلھامبەخش كۈيلىرى ئارقىلىق مومىسىنى بەختىيارلىق ھېسلىرىغا چۆمۈلدۈرەلىگىنى بىلەن، ئانىسىنى چۆمۈلدۈرەلمىدى؛ بوۋاق بۇ ھاياتبەخش كۈيى ئارقىلىق مومىسىنى چوكىلدىتىپ سۆيدۈرەلىگىنى، باغرىغا تىڭنالىغىنى بىلەن ئانىسىنى بىرنىمۇ سۆيدۈرەلمىدى. باغرىغا تېڭنالىمىدى. قىسقىسى، ئۇنىڭ مەسۇم كۆزلىرى مومىسىنىڭ مېھرلىك، ئانىسىنىڭ قەھرلىك كۆزلىرى بىلەن ئۇچراشتى.

ئايزۆھرە بوۋاققا سىنچىلاپ قارىدى: بوۋاق قەۋەتلا سەت ئىدى. ساپسېرىق، يۇملاق كۆزلىرى بوزكۆك، قاپاقلىرى پۈتەي، بۇرنى پاناق ۋە ئۇچى ئىلمەك...

«دەل ئۆزى شۇ ئىتنىڭ پۈشتى!...»

ــ بالىغا ئەمچەك سالسىلا، بالام، دېمىسەممۇ مۇنداق.
ئايزۆھرە زىۋىدىخانىنىڭ قادىلىپ تۇرۇپ زورلىشى بىلەن بالىغا ئەمچەك سالدى. بوۋاق ئەمچەكنى ئاغزىغا ئېلىپلا ئۇنىڭ سۈتىنى ئاچ كۆزلەرچە شوراشقا باشلىدى، خۇددى يېپشىغا تېگىپ، ئاچ قالغان بالىدەك.
«ماۋۇ ئىتنىڭ بالىسىغا يەنە سۈت بېرىۋاتىمەن ـ يا؟ مەن؟...»؛
«دادا، ئاكا، روھىڭلار قورۇنۇۋاتامدۇ؟ غەزەپلىنىۋاتامدۇ؟ مەن خوش بولاي، مېنى قارغىماڭلار! مېنى كەچۈرۈڭلار! مېنى مۇشۇ بىر قېتىملا كەچۈرۈڭلار! مانا ھازىرلا، ھازىرلا گېلىنى بوغۇۋېتىمەن بۇ شۇمنىڭ!...»
سەۋرىتاقىتى چېكىگە يەتكەن، غەزەپنەپرىتى قايناپ تاشقان ئايزۆھرە بوۋاقنى بوغماق بولۇپ قولىنى ئۇنىڭ گېلىغا ئاپاردى. ئاپاردىيۇ، يۈرىكى «پىژژىدە» قىلىپ، دۈپۈلدەپ سوقۇپ، پۇتقولى تىترەپ، «لاسسىدە» بوشىشىپ كەتتى. بوۋاق گويا: «ئۆز بالىسىنى ئۆزى بوغىدىغان ئىش نەدە باركەن؟ يامان بولساڭ بىر بوغۇپ باقە قېنى!» دەپ تەنىبىھ بېرىۋاتقاندەك، ئاگاھلاندۇرۇۋاتقاندەك غەمسىز. مەغرۇر ھالدا قاراپ تۇراتتى.
«بۇ شۇمنى بوغۇشنىغۇ بوغارمەن، بىراق ساپساقلا تۇغۇلۇپ، بىر ئوبدانلا ئىمۇاتقان بالىنى ئۆلۈپ قالدى دىسەم. كىممۇ ئىشىنىدۇ؟...»؛
«قېنى، بىر ـ ئىككى كۈن ئۆتۈپ باقسۇن، بىر گەپ بولار. خۇدايىم ئۆزى بىر يول كۆرسىتەر».
ئۇ شۇنداق ئويلاپ قولىنى يىغىۋالدى ۋە بوۋاققا ئەمچەك سالدى.
ئايزۆھرە بوۋاققا يەنىلا سىنچىلاپ قارىدى: بوۋاق قەۋەتلا چىرايلىق ئىدى. بوغداي ئۆڭ، قارا كۆز، ياقۇت لەۋ، قىرلىق بۇرۇن...
«دەل ئۆزى مەن!، ياق، مەن ئەمەس، ئۇ! نەرى چىرايلىق بۇ شۇمنىڭ؟...»

ئۇ شۇنداق پىچىرلىدى، لېكىن بوۋاقنىڭ چاپىقىنى ئاۋايلاپ ئېپىتتى.

ئايزۆھرەنىڭ ئۆيى ــ خىيال، ھەسرەتۇيغۇلىرى كۆڭلىنىڭ چىگىشلىشىپ كېتىۋاتاتتى. بالىسى كۆزنگە بىردە چىرايلىق، ئوماق، مېھرلىك كۆرۈلسە، بىردە سەت ـ بەتبەشىرە، يىرگىنىشلىك كۆرىنەتتى. يۈرىكى بىردە بالىسىدىن سۆيۈنۈپ سوقسا، بىردە نەپرەتلىنىپ، سەسكىنىپ سوقاتتى. قىساس ئېلىش ئىستەكلىرى، كامالغا بولغان، ياق، ياقۇپقا بولغان مۇھاببەت، تەلپۈنۈش، سېغىنىش، بالىسىغا بولغان مېھر، ھېرىس، ياق، بوۋاققا بولغان نەپرەت، يىرگىنىش... قەلبىدە كۆۋەجەيتى. خۇددى زەرەپشان كەلكۈنلىرىدەك. بۇ ئەبجەش تۇيغۇلار ئۆز ـ ئارا كۈرەش قىلىپ، ئۇنى بەختىيارلىق ھېسلىرىغا ئورايتتى، يۈرۈكىنى قىچىقلاپ كۈلدۈرەتتى، تاتىلاپ قانىتاتتى. تىنىچلىقىنى بۇزۇپ، تىپىرلايتتى. پولات ئىرادىسىگە قۇيۇچ باغلايتتى. چىناردەك قەسىمىنىڭ يىلتىزىغا پالتا چېپىپ لىگشىتاتتى.

ئايزۆھرە بەزىدە ياقۇپتىن باشقىنىڭ ھەممىنى ئۇنتۇپ كېتەتتى. بۇنداق چاغلاردا ئۇ ئۆزىنى بەختلىك ھېس قىلاتتى. چۈنكى تۇنجى مۇھاببەت ئۇنىڭغا ئالەمچە بەخت ئاتا قىلغانىدى. لېكىن ئۇ كامالنىڭ نىكاھلىق خوتۇنى ئىكەنلىكىنى ئويلىسا ياكى بالىسىغا قارىسا، بالىسىغا قاراپ پاجىئەلىك كۈنلەرنى، رەزىل كېچىنى ئەسلىسە، بەختسىزلىك بىلەن بەخت ئوتتۇرىسىدا گاڭگىراپ قالاتتى.

ئۇ ئۆزىنىڭ بەختلىك ياكى بەختسىز ئىكەنلىكىگە كېسىپ ھۆكۈم قىلالمايتتى.

ئايزۆھرە بىردىنلا قەلبىدىكى بالىسىغا بولغان ئۆچمەنلىكىنىڭ ئورنىنى بارابارا مېھر ـ مۇھاببەت ئىگىللەپ كېتىۋاتقانلىقىنى سېزىپ قالدى. ئويلىنا ــ ئويلىنا ئاخىر ئۇ ئۆزىنى ئەيىپلەش، قارغاش، نەپرەتلىنىش رايىدىن قايتۇرۇش قارارىغا كەلدى. چۈنكى ئۇ بالىسىنى

سۈيىدىغان بولۇپ قالغانىدى. سۆيسە بولامدۇ؟ دادىسىنى ئۆلتۈرگەن قاتىلنىڭــــرەقىبىنىڭ پۇشتىنى سۆيسە بولامدۇ؟

ئەمما ئۇ بالىسىنى سۆيەتتى. لەۋلىرى بالىسىنىڭ يۇمران لەۋلىرى بىــلەن ھەر بىــر بەزمە تۇزگەنــدە، ئۇنىــڭ چىنــاردەك ئىرادىــسى تەۋرىنىپ، لىڭشىپ قالاتتى، پولاتتەك قەسىمىنىڭ سۆيى يېنىپ، يۇمىشاپ قالاتتى، خۇددى مومدەك. لېكىن بۇ قىساسنى ئۇنتۇپ قېلۋاتقانلىقىدىن دىرەك بەرمەيتتى. شۇڭا ئۇ ئىرادىسىنى، قەسىمىنى پەرۋىشلەپ تۇراتتى، ئۇنىڭ گۇمران بولۇشىنى خالىمايتتى. ئۇنىڭ پەرۋىشلەش ئۇسۇلى ئىككى قېتىملىق پاجىئەنى، رەزىل كېچىنى ئەسلەش ئىدى. بۇ ئازابلىق ئەسلىمە ئۇنىڭ ئۇنىڭ روھىنى ئۇرغۇتۇپ، غورۇرىنى قوزغىتلەيتى؛ بۇ ئازابلىق ئەسلىمە ئۇنىڭغا خەلقىنى سۆيۈشنى، شاد قىلىشنى، مىللەتكە سادىق بولۇشنى ۋە ئۇنىڭ ئۈچۈن جان بېرىشنى ئۆگەتەتتى!...

ئايزۆھرە بالىسىنى يەنە سۆيدى، سۆيگەنىدىمۇ ئاجايىپ كۈچلۈك، تىزگىنسىز تۈيغۇ ئىلكىدە سۆيدى.شۇنىڭ بىلەن ئىرادىسى، قەسىمى تەۋرىنىپ قالدى. ئايزۆھرە يەنە ئادىتى بويىچە پەرۋىش قىلىشقا باشلىدى...

ئۇ شۇلارنى بىرقۇر ئەسلەپ چىققۇندى، قانلىرى قىساس ئېلىش ئىستىكى بىلەن كۆۋەجەپ، ئىرادىسى چىناردەك باش كۆتۈرۈپ، قەسىمى قەددىنى رۇسلىدى!

بىر دۇشەنبە كۈنى ئايزۆھرە خىياللىنىپ ياتاتتى. ھويلىدا زىۋىدىخاننىڭ بىرى بىلەن قىلىشقان گەپلىرى دىققىتىنى تارتىپ قالدى.

ــ تالىپاخۇنما سەن؟ قاچان كەلدىڭ، بالام، يايلاقتىن؟

ــ ئاخشام كەپتىم.

ــ كامال كەلمىدىما؟

ــ بارىمەن دەپ قالغان تۇنۇگۇن. ماڭغان بولسا ئاخشاملىققىچە كەپقالارمىكى ئەمدى.

ــ خوتۇنى تۇغقانلىقىنى ئاڭلاپتىمۇ ـ يا؟ تونۇپ بېرەتتىم.

ــ ئاڭلىدى.

ــ خۇش بولغاندۇ؟

ۋايىيەي، خۇش بولماي ئۇ! خۇش بولاپ خۇدى، مېنى قۇچاقلاپ قوۋۇرغامنى سۇندۇرىۋەتكىلى تاسلا قالدى، ۋاقىراپــجارقىراپ خۇدى، سەكرەپ...

ــ...

كامال بىلەن بىللە قوي باقىدىغان تالىپنىڭ قالدى گەپلىرى ئايزۇھرەنىڭ قۇلىقىغا كىرمىدى.

«خەپ، كەپقالماس!»

ئۇ كۆزىنى يۇمدى. ئېغىر كۇنلەردە باشپاناھ بولۇپ، چۈشكۈن روھىغا دان بېرىپ، ئۇمىد يۇلتۇزىنى پارلاتقان، كۆيۈملۈكى، مېھرىبانلىقى، ئاق كۆڭۈللۈكى بىلەن ھۆرمىتىگە ئېرىشكەن، مۇھەببەت ئاتا قىلىشقا تىرىشتۇرغان، تاتلىقتاتلىق سۆيۈشلىرى ئارقىلىق يۈرىكىنى قىچىقلاپ زورۇقۇپ كۈلدۈرگەن، ياقۇبتىن ئۇمىدىنى ئۈزگەن مىنۇتلاردىلا سېغىندۇرغان، تەلپۈندۈرگەن دوستانە ئېرى قانىتىنى سادەك ئېچىپ، ئۇنىڭغا قاراپ يۈگۈرۈپ كېلىۋاتاتتى.

«خەپ، كەپقالماس!... »

ئۇ شۇنداق پىچىرلايتتى، تىپىرلايتتى، تىنىچسىزلىناتتى، ئۇيانىدىن ـ بۇيانىغا ئۆرىلەتتى، پۈتنى بىر ـ بىرىگە سۈركەيتتى.

«بوغايمۇ ياكى دېمىقتۇرايمۇ؟ ئادەمنىڭ كۆزىگە مۆلدۈرلەپ قاراپ تۇرسا، قانداق بوغقىلى بولىدۇ؟... ئەڭ ياخشىسى، دەرياغا تاشلاي! «چولتوڭگىدە» تاشلىۋەتسەملا... »؛

«بىراق كامالغا نىمە دەيمەن؟ ئۇنىڭدىن قانداق قۇتىلىمەن؟

ھەقىقى ئىشنى ئۇنىڭغا چۈشەندۈرسەم مىنى كەچۈرەرمۇ ـ يا؟ كەچۈرۈشنىغۇ كەچۈرەر، بىراق بىر ئۆمۈر چىۋىن يېۋالغاندەك بولۇپ قېلىپ، ماڭا بولغان ئېتىقادى، قىزغىنلىقى، مۇھەببىتى كۆككە سورۇلۇپ كەتمەسمۇ؟...»؛

«ياق، مەن ئۇنىڭ كەچۈرىمگە ئېرىشىمەن دەپ، ئۇنى ئازاپلاشنى خالىمايمەن، پەقەت خالىمايمەن! مەن ئۇنىڭغا قەرىزدار، شەپقىتىگە قەرىزدار، شەپقىتىنى قايتۇرۇشنىڭ ئورنىغا ئازاپلىسام قانداق بولىدۇ؟ بولدىلا، ئازاپ مەن بىلەنلا تۈگەپ كەتسۇن.بۇ سىر قەلبىمدە مەڭگۇ سىر پېتى قېلىۋەرسۇن. بۇنى ئۆزەمدىن باشقا ھېچكىم بىلمىسۇن!... »؛

«ئاھ خۇدا، مۇشكۇلۇمنى ئۆزۈڭ ئاسان قىلغىن، ماڭا يول كۆرسەتكىن، ئەقىل ئۆگەتكىن!...»

ئايزۆھرە ئۇزاق ئويلاندى، ئاللاغا ئۇزاق ئىلتىجا قىلدى. ئويلىغانسىرى، ئىلتىجا قىلغانسىرى خىياللىرى چىچىلىپ كېتىۋاتاتتى، خۇددى مۇزغا تۆكۈلگەن ماشتەك.

«بىرقانچە ۋاقىت سەۋىر ـ تاقەت قىلىپ تۇرۇپ باقسام، بۇ شۇم، ئاغرىقسىلاقلارغا دۇچار بولۇپ قىزىل، چېچەكلەرگە يەم بولۇپ ئۆلەرمۇ ـ يا؟...»؛

«ياق، ياق! مەن ئۇنداق ۋاقىتلارنى كۈتۈپ تۇرالمايمەن. چۈنكى ئۇ ئۆز ئەجىلىدە ئۆلسە، ئۇنىڭ ئۆلمى مەن ئۈچۈن ئەھمىيەتسىز بىر ئۆلۈم بولۇپ قالامدۇ؟ ئۇنداقتا مەن قانداقمۇ ئادەم ئۆلتۈرگەن ـــ دادامنىڭ قىساسىنى ئالغان بولىمەن؟ شۇڭا، بۇ شۇمنىڭ دىدارىنى كامالغا كۆرسەتمەستىنلا ئۆلتۈرۈۋېتىشىم كېرەك! چۈنكى بۇ شۇمنى ئۇ كۆرسىلا ۋۇجۇدىدىكى پەرزەنت مۇھەببىتى ئۇلغىيىپ كېتىدۇ ـ دە، ئۇ چاغدا ئۆلتۈرۈۋەتسەم، ئۇنىڭغا بولغان ئازاپ تېخىمۇ ئېغىرلاپ كېتىدۇ. خۇددى مىنىڭ نەپرىتىمنى، ئىرادەمنى، قەسەممىنى ئۇنىڭ

كۆزلىرىدىن ئېتىلىپ چىقىۋاتقان مەسۇم مېھرى گۇمران قىلماقچى بولغانىدەك. شۇڭا بۇ ئىتىنىڭ پۈشتىنى كامالغا كۆرسەتمەيلا ئۆلتۈرۈۋېتىپ، ئۇنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن تارتىدىغان ئۆمۈرلۈك ئازابلىرىنى قىسىپ قىلىش ئارقىلىق ئۆزۈمنىڭ بۇ ئۆيدىكى، ئۇنىڭ قەلبىدىكى ئورنۇمنى ساقلاپ قالاي!...»

زىنۇىدىخان قازانغا چامغۇر سىلىۋېتىپ بولغاندىن كېيىن، يۇدمىنى يۇدۇپ سۇغا چىقىپ كەتتى. ئېرىقتىكى سۇلار لاي، كۆل خېلى يىراق بولغاچقا، ئۇ خېلى ئۇزۇنىدا كېلەتتى. مانا بۇ ئايزۆھرە ئۈچۈن تېپىلغۇسىز پۇرسەت ئىدى. ئەتىگەندىن بېرى شارقىراپ ياغقان يامغۇر ھېلىلا توختاپ، ئاسمان «پاللىدە» ئېچىلىپ كەتكەن ئىدى. جىمجىت ئۆي يامغۇر سۇيىدە چايقالغان سوغۇق ھاۋاغا لىق تولغان ئىدى. بوۋاق ئۇيقۇغا كەتكەن، ئۇنىڭ يېنىك پۇشۇلداشلىرىنى دەريانىڭ «غار ـ غۇر»لىرى يۇتۇپ كېتەتتى. ئىشىكتىن «گۇررىدە» ئېتىلىپ كىرگەن سوغۇق شامال تېخى بايىلا يېقىلغان جىنچىرىغنى ئۆچۈرۈۋەتكەچكە، ئۆينى يورۇتۇش ئوچاقتىكى ئوت شولىسى بىلەن تۈڭلۈكتىن چۈشۈپ تۇرغان ھىلال ئاينىڭ زەئىپ نۇرلىرىغىلا قالغان ئىدى.

ئايزۆھرە ئاستا ئۆرە بولدى، ئۇنىڭ يۈرىكى داۋالغۇيتتى. «قانداق قىلاي؟...چوقۇم تاشلاي!... كەل، شۇم، ئاخىرقى قېتىم بىر سۆيۈۋالاي سېنى! »

ئۇ بوۋاقنى مېھرى بىلەن سۆيدى. بۇ ئاخىرقى سۆيۈش ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى ئېرىتىۋەتتى. خۇددى سىمابتەك؛ بۇ ئاخىرقى سۆيۈش ئۇنىڭ بەدەن ئېرىقلىرى ئارقىلىق قەلب كۆلچەكلىرىگە ئاجايىپ تاتلىق ئېقىم ــ مېھر كەلكۈنى باشلاپ كىرىپ، چىنارەدەك ئىرادىسىنى قومۇرۇپ تاشلىدى، خۇددى يار لېۋىدىكى سەگۇ تېرەكنى قومۇرۇپ تاشلىغاندەك؛ بۇ ئاخىرقى سۆيۈش پولاتتەك قەسىمىنى ئۆگۈپ زەررە ـ زەررە قىلىۋەتتى، خۇددى تالقانىدەك؛ بۇ ئاخىرقى سۆيۈش

قەلبىدىكى بوۋاققا بولغان نەپرەت، ئۆچمەنلىك، يىرگىنىش مەشئەللىرىنى ئۆچۈرۈۋەتتى. خۇددى بايا شامال مورا بېشىدىكى پىلىلداپ تۇرغان جىنچىرىغىنى ئۆچۈرىۋەتكەندەك!

«ياق!... »

ئايزۆھرە ئىرادىسىنى قايتا تىكلەشكە، قەسىمىنى يۇغۇرۇپ ئۇيۇلتاشتەك قاتۇرۇشقا ــ ھەممىنى ئەسلىگە كەلتۈرمەكچى بولۇپ، خىيال قۇشلىرىنى پىغان قاپلىغان دۇنيادا يۈز بەرگەن ئىككى قېتىملىق پاجىئە ۋە رەزىل كېچىگە قارىتىپ قويۇپ بەردى ...

ئۇنىڭ قەلبىدە قىساس ئوتى چاراسلاشقا باشلىدى، خۇددى ئوچاقتىكى ئوت چاراسلىغاندەك ...

ئايزۆھرەنىڭ قۇشلىرى ناھايىتى تېزلا قايتىپ كەلدى. چۈنكى ۋاقىت قىس ئىدى.

«كامالنى، ئۆزۈمنىڭ يېگى قىسمەتلەرگە دۇچار بولۇپ قېلىشىمنى دەپ، دادامنىڭ قاتىلىنىڭ پۇشتىنى ئاق سۈت بېرىپ چوڭ قىلىش ــ قىساسىمنى ئۇنتۇش بولامدۇ؟ قىساسىنى ئۇنتۇغان ئادەم ئەجدادىغا يۈز كېلەلەمدۇ؟ بۇ دادامغا، ئاكامغا، ئەجدادلىرىمغا ئاسىيلىق قىلغانلىق بولامدۇ؟ قىساس ئېلىش ئىستىكى يوق ئادەمدە ۋىجدان بولامدۇ؟ ... شۇڭا جېنىمدىن كەچسەم كېچىمەنكى، بۇ شۇمنى ھەرگىز ھايات قالدۇرمايمەن!...»

ئايزۆھرە بوۋاقنى قولىغا ئېلىپ يەنە شىۋىرلىدى: «تۇغرا، شۇنداق قىلاي، خەقلەر زىۋىدىغان كىلىنىنى يالغۇز تاشلاپ قويۇپ سۇغا كىتىپتىكەن، كىلىنى ساراڭ بولۇپ قېلىپ، بالىسىنى سۇغا تاشلىۋىتىپتۇ، دەپ قالسۇن، ساراڭ بولۇۋالاي، كېيىن رەدنامە ئوقۇتقان، پىر ئويناتقان بولۇپ ‹ساقىيۋېلىپ› كامالغا ھالالىدىن بالا تۇغۇپ بېرەرمەن...»

ئۇ ئورنىدىن تۇردى.

«گۇناھ؟... گۇناھ بولسا بولمامدۇ، ۋاي تېخى، گۇناھ بولىمش، ئۇنىڭ دادىسى دادامنى ئۆلتۈرسە گۇناھ بولمايدىكەنۇ، ئۇنىڭ بالىسى (دادامنىڭ بالىسى ـ مەن) ئۇنىڭ (قۇلاقسىز مەلئۇننىڭ بالىسىنى ئۆلتۈرسە گۇناھ بولامدىكەن؟ مەيلى گۇناھ بولسا، گۇناھ بولسا ھەممىمىزگە تەڭ بولىدۇ. مىنىڭمۇ گېپىم بار ئۇ چاغدا...»

ئايزۆھرە بوۋاقنى كۆتۈرۈپ دەريا بويىغا يۈگۈردى...

دەريا بوۋاقنىڭ ئىڭەلەشلىرىنى يىراق ـ يىراقلارغا ئېلىپ كىتەتتى، ھوۋقۇش ھۇۋلايتتى:

ھۇق!... ھۇق!...

ئەزان ئاخىرلاشقاندى:

ـ ئاللاھۇ ئەكبەر ـ ئاللاھۇ ئەكبەر!...

ئەزان ئاخىرلىششى بىلەنلا ئايزۆھرە بوۋاقنى دەرياغا تاشلاشقا تەمشەلدى. بىراق قەلبىدىن سىھىرلىك سادالار كۆتۈرۈلۈپ، ئۇنى توختىتىپ قويدى:

ـ بالاڭنى راستىنلا دەرياغا تاشلىماقچىمۇ؟

ـ ئەلۋەتتە.

ـ نىمىشقا؟

ـ ئۇنىڭ دادىسى مىنىڭ دادامنى ئۆلتۈرگەندىكىن.

ـ نىمىشقا ئەمسە ئۇنىڭ دادىسىنى ئۆلتۈرمەي، بالاڭنى ئۆلتۈرسەن؟

ـ بۇ ئۇنىڭ بالىسى بولغاندىكىن.

ـ سىنىڭ بالاڭ ئەمەسمۇ؟

ـ ياق... ياق!

ـ نىمىشقا؟

ـ...

ـ سەن ئۇنىڭغا ھالال سۈت بەردىڭ، ئۇنىڭ تومۇرلىرىدا

ئېقىۋاتقىنى سىنىڭ قېنىڭ، سوقۇۋاتقىنى سىنىڭ، داداڭنىڭ، ئەجدادىڭنىڭ يۈرىكى ئەمەسمۇ!؟

ـــ ...

ـــ تۈركۈم ـ تۈركۈملەپ قىرىلىپ ئۆلۈۋاتقىنىڭلار ئاز كېلىپ، يەنە ئۆز نەسلىڭنىڭ ئۆلتۈرسەڭ... ئەجدادىڭغا يۈز كېلەلەمسەن؟

ـــ ئۇنى ئۆلتۈرمىسەم تېخىمۇ يۈز كېلەلمەيمەن.

ـــ ياق، خاتالاشتىڭ، ئىشەككە كۈچۈڭ يەتمىسە ئۇر توقۇمنى، دېگەندەك، داداڭنىڭ قاتىلىدىن قىساس ئېلىشنىڭ ئورنىغا ئۆز بالاڭدىن قىساس ئالساڭ، بۇنى ئاللاھ راۋا كۆرەمدۇ؟ تارىخ راۋا كۆرەمدۇ؟

ـــ ...

نوچى بولساڭ ھېلىقى قۇلاقسىز مەلئۇننى ئۆلتۈرۈپ، داداڭنىڭ قىساسىنى ئالامسەن؟

ـــ ...

ـــ بولدى، سۇئالىمغا جاۋاپ بەر: بالاڭ گۇناھكارمۇ؟

ـــ ياق.

ـــ ئەمىسە ئۇنى سۆيۈپ قوي!

ئايزۆھرە قەلبىدىكى بۇ سېھىرلىك سادالارنىڭ بۇيرۇقى بىلەن بالىسىنى پەسكە چۈشۈردى ـ دە، ئۇنىڭ سەبىي، يۇمران لەۋلىرىگە «چىڭگىدە» سۆيدى. سۆيۈشلىرىگىلا پۈتۈن ۋۇجۇدى، ئۆگە ـ ئۆگىلىرى بىر خىل غايىۋى ئۇيقۇ ئىلكىدە سېھىرلىنىپ، بالىسىغا بولغان چوڭقۇر مېھرى ـ مۇھەببەت، قۇلاقسىز مەلئۇنغا بولغان غەزەپ ـ نەپرەت ۋە قىساسكارانە روھ كۆۋەجىدى، دولقۇنلىدى، نەرە تارتتى، خۇددى ئالدىدىكى زەرەپشان دەرياسىدەكلا. ئايزۆھرە بالىسىنى باغرىغا بېسىپ، دەريادىن ئاستا ـ ئاستا يىراقلاپ كەتتى. دەريانىڭ ئېزگۇ كۈيلىرىدىن ھاياتىي كۈچ، ئۈمىدۋارلىق ئوقچۇپ

تۇراتتى. ئۇپۇقتىكى ھىلال ئاينىڭ ئاداققى جىلۋىلىك شولىسى يەنىلا قىيتىپ قالغان پىتى تۇراتتى. يۇلتۇزلار شۇنداق جۇلالىق، تەبەسسۇملىرى شۇنداق ئۇماق، جەلپكار، سېھىرلىك ئىدى. تەنگە ھوزۇر بېغىشلىغۇچى نەمخۇش ھاۋادىن قانغۇدەك سۈمۈرۈپ، يامغۇر سۈيىگە قانغان دەريا ساھىلىغا يالاڭ ئاياغ دەسسەش ـــ شۇنداق راھەت!

ئىككىنچى قىسىم

تۇنجى مۇھەببەت

1

رازۋېدكا ئاخىرلاشقانىدى. ئۇلار قايتىشقا تەمشىلىپ تۇرۇشىغا، دۈشمەن تەرىپىدىن سىزىلىپ قالدى ـ دە، قېچىشقا، قېچىپ تۇرۇپ ئېتىشقا باشلىدى. ئۇزاق ئېتىشىش، كۆپ ئوق چىقىرىش خەتەرلىك ئىدى. بىرىنچىدىن، ئۇلارنىڭ ئوقى تۈگەپ قېلىپ، قورشاۋ ئىچىدە قالاتتى. ئىككىنچىدىن، مىڭ مۇشەققەتتە قولغا چۈشۈرۈلگەن ئاخباراتلارنى دۈشمەن قولىغا چۈشۈرۈپ قوياتتى ـــ دە، ئىنقىلابنى زىيانغا ئۇچرىتاتتى. شۇڭا ئۇلار كۆپ يۈگۈرەيتتى، ئاز ئوق چىقىراتتى.

تۇساتتىن ئۇلارنىڭ بىرىگە ئوق تېگىپ يارلاندى.

ـــ كامال، سەن ئىمىننىيازنى يۈدۈپ تېز قاچ! مەن سىلەرنى قوغداي، ـــ دېدى ياقۇپ بۇيرۇق قىلىپ.

بۇ، بۇيرۇق ئىدى. بىراق ئۇنىڭغا ئىمىننىياز قارشى چىقتى:

ـــ ياق سىلەر دەرھال قېچىڭلار، مەن قوغداي!

ــ ياق!...، ــ دېدى ياقۇپ.

ــ ياق دېمە، مەن مۇھىممۇ، ئىنقىلابمۇ؟ چاققان قېچىڭلار!

ــ ئىنقىلاب ئۈچۈن ئىنقىلابچى مۇھىم! ــ ياقۇپ كامالغا قارىدى.

ــ كامال، ئۇنى يۆدەپ تېز قاچ!

ــ ياق!

كامال نېمە قىلىشىنى بىلمەي گاڭگىراپ قېلىۋىدى، ياقۇپ كەسكىن بۇيرۇق قىلدى:

ــ مەن دېگەن رازۋېدكا باشلىقى، بۇيرۇقنى ئىجرا قىل! كامال ئىمىنىيازنى يۆدىۋالدى. ياقۇپ ئاخباراتلارنى ئۇنىڭ قوينىغا تىقىپ قويدى ـ دە، بىر قورام تاشنى دالدا قىلىپ ئوق ئۈزۈشكە تەييارلىنىپ تۇردى. كامال ئىمىنىيازنى يۆدەپ تۈن قوينىغا سىڭىپ كەتتى.

ياقۇپ دۈشمەننىڭ دىققىتىنى بۇراپ، ئۇلارنى ئېزىقتۇرماقچى بولدى ـ دە، ئىككى پاي ئوق چىقىرىپ قويۇپلا يۇلغۇنلۇققا ئۆزىنى ئاتتى... ئۇلار ھامان تاپ باستۇرۇپ كەلمەكتە ئىدى. يىقىلغانغا تىقىلغان دېگەندەك، ئۇنىڭ ئوڭ پۇتىغا ئوق تېگىپ يىقىلدى. قاچماي بولمايتتى. ئورنىدىن تۇرۇپ دىگگوسلىغىنىچە قېچىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ كىيىم ـ كېچەكلىرى چىلىق ـ چىلىق ھۆل بولۇپ كەتكەن، پېشانىسىدىن چىپىلداپ ئاچچىق تەر قۇيۇلاتتى.

يۇلغۇنلۇق تۈگەپ ئۇ ئوچۇقچىلىققا چىقىپ قالدى. ئەتراپ دېگۈدەك قاراڭغۇ ئەمەس ئىدى. كۆك سەتھى ئاقۇش تۇمان بىلەن قاپلانغان بولۇپ، تولۇنئاي ۋە يۇلتۇزلار نېپىز تۇمان قوينىدا بۇرۇقتۇملىنىۋاتاتتى، خۇددى ئۇنىڭ قەلبىدىكى ئۈمىد يۇلتۇزلىرىغا ئوخشاش. ئۇنىڭ نىمجان ئۈمىدى ھايات قالارمىكىن ياكى تۇنجۇقۇپ كېتەرمىكىن؟

ياقۇپ خەتەرلىك پەيتتە گاڭگىراپ قېلىۋاتاتتى، دەريا تەرەپكە قاچاي دېسە تېخىمۇ ئوچۇقچىلىققا چىقىپ قالاتتى ــ دە، دەريا بويىغا

بارغۇچە تۈتۈلۈپ قالاتتى. دەريا بويىغا بېرىۋالالىغان تەقدىردىمۇ خەتەردىن قۇتۇلۇپ قالالمايتتى. چۈنكى دەرياسۈيى بەكمۇ ئاز ـ ماغدۇرسىز ئىدى، خۇددى ياقۇپقا ئوخشاش. شۇڭا ئۇ «تەۋەككۇل» دەپ لىۋىنى چىشلىدى ــ دە، كەينىت قوينىغا ــ بۇ قاتامغا قاراپ قېچىشقا باشلىدى...

ياقۇپ ئوق چىقارماي، شەپىسىز قېچىۋەرگەچكە، دۈشمەنلەر يۇلغۇنلۇقتا قايمۇقۇپ قېلىشقان بولسا كېرەك، خېلىلا كەينىدە قالغاندەك قىلاتتى. لېكىن ياقۇپ ماغدۇرسىزلىنىپ ئاستىلاپقالغانىسىرى، ۋارقىراش ــ جارقىراشلار كۆپەيمەكتە، يېقىنلاشماقتا ئىدى.

ياقۇپ خېلى چوڭ بىر ئۆستەڭگە ئاران يېتىپ كىلەلىدى ــ دە، كۆزۈرۈك ئاستىغا سىيرىلىپ چۈشتى. ئۇنىڭدا ھازىر بۇنىڭدىن باشقا ئامال يوق ئىدى. ئۆستەڭدىكى سۇ خېلى ئۇلۇغ بولۇپ، ئەنسىزشىرىلدايتتى. ئەنسىز شىرىلدىسىغۇ مەيلى، بەكمۇ سوغۇقئىدى. ئۇنىڭ مۇزدەك سوغۇقى ياقۇپنىڭ يىلىك ــ يىلىكلىرىگە ئۆتۈپ كىتىۋاتاتتى.

ــ كىم بۇ؟!

ھودۇقۇش، قورقۇش تۇسىنى ئالغان بۇ سوراقتىن ياقۇپ چۆچۈپ كەتتى. بۇ بىر ئايال كىشىنىڭ ئاۋازى ئىدى.

«يېرىم كېچىدە پايپاسلاپ يۈرىدىغان قانداق ئايالدۇ بۇ؟ ...»

ياقۇپ ئاۋاز چىققان تەرەپكە بويۇنداپ قارىدى. قاشتا بىركۆلەڭگۇ تۇراتتى.

ــ كىم بۇ؟

سوراق يەنە تەكرارلاندى.

ــ مەن... مەن...

ــ يىگىتما① سىز؟

---

①بۇ يەردىكى خەلق ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى جەڭچىللىرىنى "يىگىت" دەپ ئاتايتتى.

ــ ھەئە، مىنى... مىنى... گومىنداڭچىلار قوغلاپ كېلىۋاتىدۇ. تېز ــ تېز كىتىك بۇ يەردىن! بولمىسا سىز ـمۇ بالاغا قالىسىز ھېلى بىكار...، ــ دېدى ياقۇپتەشۇشلىك پىچىرلاپ. ئۇ قاتتىق ــ قاتتىق ھاسىرايتتى. گويا ئۆپكىسى يېرىلىپ كەتكۇدەك.

ــ ياقۇپمۇ سىز؟

«ھە؟ مىنىڭ ئىسمىمنى بىلىدىغان كىمدۇ بۇ؟ ئۇ مېنى تونۇيدىكەن ــ دە؟ ئەجەپ تونۇش ئاۋاز ــ يا بۇ؟...»

ــ ھەئە، مەن، سىز... سىز كىم؟

ــ مەن ئايزۆھرە.

ھەيرانلىقتا تىپىرلىغان ھۆجەيرە، نېرۋىللىرىغا شېرىن بىرتۇيغۇ تۈرتى تاردى. روھى ئۇرغۇپ، ئۇنى قاشقا سەكرەپلا چىققاشقا، «جېنىم، بۇ يەردە نېمىش قىلىسىز؟» دەپلا باغرىغا بېسىشقا قىستىدى. لېكىن ھازىرقى شارائىت بۇنىڭغا يول قويمايتتى. شۇڭا، سىز، سىز بۇ يەردە نېمىش قىلىسىز؟

دەپ سوراشنىڭ ئورنىغا:

ــ تېز كېتىڭ بۇ يەردىن، ئايزۆھرە، تېز! مېنى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بېرەي دەمسىز نېمە؟ ــ دېدى ئۇ ھەم يېلىنىش، ھەمبۇيرۇق تەلەپپۇزىدا شۇۋرلاپ، ـ تېز كىتىڭ بۇ يەردىن! نېمە قاراپ تۇرىسىز؟ مەن... مەن خوش بولۇپ كىتەي سىزدىن!

بىراق ئايزۆھرە كەتمىدى.

ــ بۇنداق ھاسىراپ ـ خاخىراپ تۇرسىڭىز تېپىۋالىدۇ سىزنى...

ــ كارىڭىز بولمىسۇن! ــ ياقۇپ ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى. ئايزۆھرەنىڭ گېپى ھەق ئىدى. بىراق نېمە ئامال؟

ــ ئىتتىك چىقىڭ بۇ يەرگە، بولاڭ دەيمەن! ۋايجان ـ ۋايجان، لاپپاسكەنسىز خۇددى، ئىتلار ئىشەلگىلا كەپبولدى ئەينا. بولاڭ، ئۆيگە مۇكتۇرۋالاي سىزنى...

ياقۇپ ئۇنىڭ زورى بىلەن كۆۋرۈك ئاستىدىن چىقتى. ئۇ ياقۇپنى يۆلەشتۈرۈپ ئۆيگە ئېلىپ ماڭدى.

«تووۋا، ئايزۆھرە بۇ يەردە نېمىش قىلىدىغاندۇ؟...» توخۇلار قاقىلدايتتى، ئىتلار بەس ـ بەس بىلەن قاۋىشاتتى.

ــ ھۇ ئاناڭنى، نەگە يۈتتى بىردەمدە؟

ــ ئالدىمىزدىلا ماڭغاندەك قىلىۋىدىغۇ!

ــ كۆۋرۈكنىڭ ئاستىغا كىرىۋالدىمۇ ــ يا؟

ــ قاراپ بېقىڭلار!

ــ...

دۈشمەنلەرنىڭ ئەنە شۇنداق ۋارقىراشلىرى كېچە ئاسمىنىدا ئۈچۈپ، مۆتىدىل ھاۋانى تىترىتەتتى.

ناھايىتى ئوتتۇز قەدەم ماڭمايلا ياقۇپ ئۇنىڭ ئۆيىگە يېتىپ كەلدى.

ـ رە... رەھمەت سىزگە!، ــ بەكلا بالدۇر ئېيتىلغان بۇ رەھمەت ياقۇپنىڭ قەلبىدىن ئىختىيارسىز پارتلاپ چىققانىدى.

ــ مەن سىزگە رەھمەت، دەڭ دىمىدىم! ــ دېدى ئايزۆھرە توڭلۇق بىلەن. نىمىشقا، نىمە مەخسەتتە شۇنداق قوپال تەگكەنلىكىنى ئۇقالمىغان ياقۇپ جىملا بولۇپ قالدى. ئۇ ئايزۆھرە قەيەرگە تارتسا، شۇ يەرگە ماڭاتتى، خۇددى قارىغۇدەك.

«ئايزۆھرە بۇ ئۆيدە نىمىش قىلىدىغاندۇ زادى؟...»

ئايزۆھرە ياقۇپنى بىر سامانلىققا ئېلىپ كىردى ـ دە، ساماننىڭ ئۈستىگە چىقىرىپ، نېپىز بىر قەۋەت سامان بىلەن كۆمۈۋەتتى. ئۇ كۆزنى چىڭ يۇمدى. بىراق بۇرنىنى يۇمۇۋېلىشنىڭ ئورنى بولمىغاچقا، ساماننىڭ ئاچچىق توپىلىرى دېمىغىنى ئېچىشتۇرۇشقا، قىلتىرىقلىرى گەدەنلىرىنى قىچىشتۇرۇشقا باشلىدى. بۇلارنىڭ كارايىتى چاغلىق، ئەڭ يامىنى ئۇنى قىستاپ كىلىۋاتقان چۈشكۈرۈك ئىدى. دۈشمەن

ئىشەك قۇرتىدەك كۆپ بولغاچقا، ئۆيمۇ ـ ئۆي، ساماننىلقمۇ ـ سامانلىق ئاختۇرۇشى تۇرغانلا گەپ ئىدى. بولۇپمۇ مۇشۇ ئەتراپتىكى قورولارنى ناۋادا، ئۇلار ئاختۇرۇپ كىرگەندە چۆشكۈرۈپ قالسا...

ئۇ چۈشكۈردى... يەنە بىرنى چۈشكۈردى... ئاندىن «جىممىدە» بولۇلىۋالدى. تاشقىرىقى ئېغىلدىكى كالىلارنىڭ پۇشۇلداشلىرى، چىشلىرىنىڭ غىچىرلاشلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

«ئايزۆھرە بۇ ئۆيدە نېمە ئىش قىلىدىغاندۇ زادى؟ ئۆيگە مۆكتۈرۋالاي، دېگىنىگە قارىغاندا، بۇ ئايزۆھرەنىڭ ئۆيى ئوخشىمامدۇ؟ ئۇ ئەرگە تەككەن... ياق! خۇدايىم ساقلىغاندۇ!...»

ياقۇپنىڭ قەلبىدە ئۆلۈم تەشۋىشى بىلەن جۇدالىق تەشۋىشى گىرەلىشىپ كەتكەنىدى.

ئېغىل ئىشىكى تاراقلاپ ئېچىلدى. ياقۇپ نەپەس ئېلىشتىنمۇ قورقۇپ «جىممىدە» يېتىۋالدى. چۈشكۈرۈك يەنە قىستىدى، بەكمۇ قىستاپ كەتتى، چىدىدى.

ــ بارمۇــ يا؟

ــ يوق ھېچ.

ــ بۇلۇڭغا ئوبدان قاراپ باقا.

ــ قارىدىم شۇ، يوق. ھېچنېمە يوق ئەينا.

ــ...

ئاخىر بولمىدى. ئۇلار چىقىپ كېتىشىغىلا ياقۇپ چۈشلۈرۈپ سالدى.

«ئىم ئەمدى تۆكىشىدىغان بولدۇم!»

بىراق ئۇلار قايتا كىرمىدى. چۈنكى ياقۇپنىڭ چۈشكۈرىكىسىنى كالىلارنىڭ سوزۇپ مۆرەشلىرى بېسىپ كاتكەنىدى.

«ئۇھ!...»

ياقۇپ بېشىنى چىقىرىپ. ئەركىن نەپەس ئالدى.

«كاللىلارغا رەخمەت! ئايزۆھرە، سىزگە، شەپقەتلىك كاللىرىڭىزغا رەخمەت!»

ئالەم ــ جاھان بىسىققانىدى. زىۋىدىخان تالادىن كىرىپ:

ــ ئۇ يىگىتنى ئەمدى ئۆيگە ئېلىپ كىرسىلە.ــ دېدى.

ئايزۆھرە ئورنىدىن تۇردى. نېمىدۇر بىر نەرسىگە ئىككىلەنگەندەك بىردەم تۇرۇپ قىلىپ، ئاندىن سىرتقا چىقتى. تالا تېخىمۇ قاراڭغۇلىشىپ كەتكەنىدى. ئۇ شوتا بىلەن ئۆگزىگە چىقىپ تۆت ئەتراپقا قارىدى، قۇلاق سالدى. ھېچقانداق شەپە يوق، كېچە تىمتاسلىققا چۆمگەنىدى. ئايزۆھرە ئۆگزىدىن چۈشۈپ، ساماندىلىققا كىردى.

ــ ياقۇپ، سىز بارمۇ ــ يا؟

ــ بار، ــ ياقۇپ ئورنىدىن تۇردى، ئالەم تىنجىدىمۇــ يا؟

ــ ھەئە، ــ دېدى ئايزۆھرە، ئاندىن چاخچاق قىلىپ، ـ قوپاڭ ئەمدى، باچكىدەك مۆگدەپ يېتىۋەرمەي، ئوق قانتىڭىزغا تېگىپتۇ، ــ ھە؟

ــ ھەئە، ئوق قانتىمغا، ــ ياقۇپ چاخچاققا چاخچاق بىلەن جاۋاپ قايتۇرۇپ بولۇپ «پىسسىڭىدە» كۈلدى. يۈرىكىمۇ، ۋۇجۇدىمۇ، بارلىق ئۆگەــ ئۆگىلىرىمۇ قوشۇپ كۈلدى!

ئايزۆھرە ئۇنى يۆلەشتۈرۈپ ئۆيگە ئېلىپ كىردى. جىنچىرىغى ئۆينى غۇۋا يورۇتۇپ تۇراتتى. يولۋاس پۈشۈلداپ ئۇخلاۋاتاتتى.

«ئايزۆھرەنىڭ بالىسى ئوخشىمامدۇ بۇ؟ ئاھ، خۇدا، ئۇ راستىنلا ئەرگە تېگىپ كېتىپتۇــ دە!؟...»

ئۇنىڭ كۆڭلى بىر قىسمىلا بولۇپ قالدى. بايا بالا تۇيغۇدا ئەللەيلەنگەن يۈرىگى پىژىلداپ ئېچىشىشقا باشلىدى. پۈتنىڭ ئاغرىقىنى يۈرىكىنىڭ ئاغرىقى بېسىپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ ئازاپ بىلەن ئىشتىنىنىڭ پۇشقىنى تۇردى. يارا ئىغىزىدىن قان سىرغىپ

چىقىۋاتاتتى. يۈرىگىدىنمۇ قان سىرغىپ كېتەرمۇ ئەمدى؟ ئىشتان، پاچاقلىرىغا ئوخشاش قەلبىمۇ قانغا بويۇلۇپ كېتەرمۇ؟

ــ ئايزۆھرە، لاتا تېپىپ كەلسىلە، خېنىم، ــ دېدى زىۋىدەخان.

ــ ئايزۆھرە بىر مۇنچە كونا ــ يېڭى لاتىلارنى تېپىپ كەلدى.

ياقۇپ يانچۇقىدىن كىچىككىنە بىر قۇتىنى ئېلىپ ئاغزىنى ئاچتىدە:

ــ خاپا بولماي مۇشۇ دورىنى پۇتۇمغا بىر سۈركەپ قويغىن ــ دېدى ئۆتۈنۈش بىلەن.

ئايزۆھرە ئازراق پاختىغا دورا يۇقۇتۇپ، ياقۇپنىڭ يارىسىغا سۈركىدى. دورا تېگىپ بولغىچە ياقۇپ سىلكىنىپ كەتتى. چىرايىنى پۈرۈشتۈرۈپ، چىشىنى چىشلىدى. دورا ئۇنىڭ پۇتىنى قەۋەتلا ئېچىشتۇرۇۋەتكەنىدى، خۇددى بۇۋاق ئۇنىڭ يۈرىگىنى ئېچىشتۇرۇۋەتكەندەك.

ــ بولدىمۇ ــ يا؟

ــ ياقەي، جىقراق سۈركەڭ، قورقماي ــ ھە!

ــ ئېچىشتۇرامتىمىكى بەك.

ــ مەيلى ئېچىشتۇرسا.

ــ دەل شۇ چاغدا يولۋاس ئويغىنىپ كەتتى. چىراغ تۇتۇپ تۇرغان زىۋىدىخان چىراغنى سۈپىنىڭ گىۋىنىدە قويۇپ:

ــ قويسىلا بالىنى گۈللىسىلا، مەن تاڭاي.

ئايزۆھرە قىمىرلىماي، دورا سۈركەشكە تەمشىلىۋىدى، زىۋىدىخان:

ــ قويسىلا ھوي، ــ دەپ سۆيلەپ دورىغا چىلانغان پاختىنى ئايزۆھرەنىڭ قولىدىن تارتىپ ئالدى. يولۋاس قىقىراپ يىغلاپ، كىچە جىمجىتلىقىنى بۇزۇشقا باشلىغانىدى. ئايزۆھرە كۆزى قىيمىغان ھالدا ئورنىدىن تۇرۇپ، يولۋاسنىڭ قېشىغا كەلدى. ئۇنىڭ ياقۇپنىڭ يارىسىنى شۇنداق تېڭىپ قويغۇسى بار ئىدى.

زۇبەيدىخان ياقۇپنىڭ يارىسىغا يەنە دورا سۈركىۋىدى، سىرغىپ چېقىۋاتقان قان «شىپپىدە» توختىدى. ئەمما ئۇ قان ئۇنىڭ يۈرىكىدىن سىرغىپ چىققانىدى.

«ئۇ راستىنلا ئەرگە تېگىپتۇ، ـ دە! ھەتتا بالىسىمۇ بولۇپتۇ تېخى! ئاھ، خۇدا!...»؛

«خەپ ماجىنسا پاخشەك! ھەممىسى سېنىڭ كاساپىتىڭ! سەن بولمىغان بولساڭ، ئايزۆھرە باشقىلارنىڭ خوتۇنى بولۇپ كەتمەيتى...»؛

«ئۇ كىمگە تەككەندۇ؟ قانداقراق ئادەمگە تەككەندۇ؟ ئايزۆھرە ئۇنى ياخشى كۆرەمدىغاندۇ؟...»؛

«ئايزۆھرە، نېمىشقا ئەرگە تەگدىڭىز؟ زادى نېمىشقا؟ نېمىشقا مېنى كۈتمىدىڭىز؟ قېنى ماڭا بەرگەن، قىلىشقان ۋەدىلىرىمىز؟...».

ياقۇپ ئۈنسىز يىغلىدى، ھەرىكەتسىز تولغاندى. شۇڭا ئۇ پۈتىنىڭ تېگىلىپ بولغانلىقىنىمۇ سەزمەي قالدى.

ياقۇپقا قازناقتا ئورۇن راسلانغانىدى.

ـ ئۇخلاڭ، بالام،ـــ دېدى زۇبەيدىخان مېھرىبانلىق بىلەن. ـــ بىر ئىش بولسا، بىزنى قىچىرا سىز.

ئۇ چىراقنى ئېلىپ چىقىپ كەتتى. ئۆينى قاراڭغۇلۇق باستى، خۇددى ياقۇپنىڭ قەلبىدەك.

تۈڭلۈكتىن ئاسمان كۆرۈنۈپ تۇراتتى. كۆك، تۇمانلىق ئىدى، گوياكى ياقۇپنىڭ كۆڭلىدەك. ئۈي

قۇ ئۇنىڭدىن يىراقلاپ كېتىۋاتاتتى، خۇددى ئايزۆھرە ئۇنىڭدىن يىراقلاپ كېتىۋاتقاندەك.

2

ئەكسىچە، ياقۇپ ئايزۆھرەگە يېقىنلاپ كېلىۋاتاتتى، گەرچە ئۇيىقۇ يىراقلاپ كېتىۋاتسىمۇ.

«ھەر نېمە بولسا ھاجەتكە چىقىپتىكەنمەن. ھاجەتكە چىقمىغان بولسام، ئوق ئاۋازلىرىنى ئاڭلىمىغان بولسام، ھويلا تېمىدىن بويۇنداپ قاراپ تۇرمىغان بولسام بىرىنىڭ پايپاسلاپ كېلىپ كۆۋرۈكنىڭ ئاستىغا كىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، كۆۋرۈك بېشىغا بارمىغان بولسام، ياقۇپنى كۆرەلمەيتتىم، بەلكى، مەڭگۈ كۆرەلمەستىم. ئەقلىمگە باريكاللا! تەقدىرگە رەھمەت!...»

دەرد ـ ئەلەمدىنلا ئەمەس، ھاياجان ــ شاتلىقتىنمۇ ئادەمنىڭ ئۇيقۇسى كەلمەيدىغان ئوخشايدۇ. قەلب كۆلچەكلىرى شاد ـ ھاياجان بىلەن تولغان ئايزۆھرە شېرىن ھېسلارغا چۆمۈلۈپ زادىلا ئۇخلىيالمىغانىدى. ئۇ تاپىننى بىر ــ بىرىگە سۈركەيتتى، بارماقلىرىدىن قارس چىقىراتتى، ئۇياندىن ـ بۇيانغا ئۆرۈلەتتى، «ياقۇپ ـ ياقۇپ» دەپ پىچىرلايتتى. ياقۇپنىڭ يۆتىلىشلىرىدىن، ئىڭراشلىرىدىن ـ خورەكلىرىدىن ھوزۇرلىناتتى. چۈنكى ئۇنىڭ ھەربىر تاۋۇشى ئايزۆھرە ئۈچۈن ئەڭ گۈزەل، ئەڭ ئېزگۈ، ئەڭ مۇقەددەس كۈي ئىدى!

شۇنداق، ئايزۆھرە ياقۇپنى ياخشى كۆرەتتى، سۆيەتتى. ئۇنىڭغا بار ۋۇجۇدى بىلەن كۆيۈپلا قالغانىدى. گەرچە ئۇ ياقۇپ بىلەن بىللە ئوينىپ چوڭ بولغان بولسىمۇ، ئۇنىڭغا كۆيۈپ قالغان، ئاشىق بولۇپقالغانىدى. بۇ، ئۇنىڭدىن ئۈچ يىل بۇرۇنقى ئىشلار ئىدى:

بىر كۈنى لەيلىخان ئۈيگە ياقۇپ بىلەن ئۇنىڭ دادىسىنى باشلاپ كىردى. ئۇلار ئۇستا ياغاچچى ئىدى. لەيلىخان بۇسۇلۇپ چۈشكەن بىر

ئېغىز ئۆيىنىڭ ياغىچىدا بىر كات ساندۇق ياسىتىپ قويماقچى بولغانىدى.

ياقۇپ ھاردۇقنى دۇتار چېلىپ، ناخشا ئېيتىپ چىقىراتتى. ناخشىلىرى شۇنداق يېقىملىق، شۇنداق مۇڭلۇق، شۇنداق ئېزگۈ ئىدى. ئايزۆھرەنى ئۇنىڭغا تەلپۈندۇرۇۋاتقىنى نىمكىن؟ بىلمەيتتى.

«ئۇنىڭ زادى ماڭا نەرى ياراپ قالدى؟ چوڭ، قاپقارا، كۆزلىرىمۇ؟ سەل قېلىنراق كەلگەن لەۋلىرىمۇ؟ قىزىرىپلا تۇرىدىغان يۇپيۇملاق يۈزى ۋە كۈلسە پەيدا بولىدىغان مەڭزىدىكى بىر جۇپ زىنىقىمۇ؟ بۇيرۇتۇپ سوقتۇرغاندەكلا چىققان قىرلىق بۇرنىمۇ؟...»

بىلمەيتتى.

ئىشقىلىپ، ئۇنىڭغا كۆيۈپلا قالغانىدى.

«تووۋا، بۇ شۇ چاغلاردىكى ياقۇپ شۇمىدۇ؟ نېمىشقا ئۇ چاغلاردا كۆزۈمگە بۇنداق چىرايلىق كۆرۈنمەيتتىكى؟...»

بىلمەيتتى.

ئىشقىلىپ ياقۇپ تولىمۇ چىرايلىق ئىدى. ئايزۆھرەنىڭ نەزىرىدە جاھاندا بۇنداق چىرايلىق ئادەم يوق ئىدى. شۇڭا ئۇنىڭ ئوڭىدىمۇ، چۈشىدىمۇ ياقۇپ. ئۇنى زادىلا ئېسىدىن چىقىرالمايتتى. ئۇنى بىردەم تاماشا قىلىش، بىر خىل زىرەكلىك تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان كۆزلىرىگە يەر تېگىدىن قاراش ــ ئايزۆھرەگە قانچىلىك ھوزۇر، قانچىلىك لەززەت بېغىشلايدىغانلىقىنى كۆزلىرىنىڭ يۈرىكىنى ئەركىلىتىپ، ۋىلىقلىتىپ كۈلدۈرىدىغانلىقىنى ياقۇپ بىلەمدىكىن؟ ياق، بىلمەيتتى، سەزمەيتتى. چۈنكى ئۇ بەكمۇ جىمغۇر، بىغەم ئىدى. ئۇنىڭ بىغەم، كەم سۆز، «دۆت» لۈكىدىن قەتئىينەزەر، ئايزۆھرە ئۇنىڭغا تەلمۈرۈپ قارايتتى. ئۇنىڭ كۆزىگە ئۇزاقراق تىكىلىپ قارىيالمىغىنى بىلەن، ئارقىسىدىن تەلمۈرۈپ قارايتتى، خۇددى ئاھۇدەك، ھەر بىر قارىسا، ھەر بىر تەلپۈنسە نېمىشقىدۇر ۋۇجۇدى جۇغۇلداپ كېتەتتى. ئەمما بۇ ناھايىتى

لەززەتلىك جۇغۇلداش ئىدى؛ ئەمما بۇ شاتلىق بېغىشلايدىغان خاسىيەتلىك جۇغۇلداش ئىدى؛ ئەمما بۇ ھاياتبەخش ئەتكۈچى سېھىرلىك جۇغۇلداش ئىدى! ئۇنىڭ قارىچۇقلىرىدىن چاچراپ چىقىۋاتقان ئوتلۇق نىگاھلىرى بىلەن مىسكىن، چاڭقاق نىگاھلىرى يۈز كۆرۈشكەن ھامان يۈرىكى مەستخۇشلۇق ئىلكىدە سوقۇپ كېتەتتى.

ئايزۆھرە ياقۇپتىن گەپ تەمە قىلاتتى، لېكىن ياقۇپ گەپ قىلمايتتى، بەكمۇ جىمغۇر، خىيالچان ئىدى. ئايزۆھرە بىرنى دېسە، بىرنى دەيتتى. بىرنى سورىسا، بىرگە جاۋاپ بىرەتتى. ھەرگىز بىر ئېغىز گەپنى ئارتۇق قىلمايتتى.بۇنىڭمۇ تېخى بىرقانچىسى باش لىڭشىتىش، باش چايقاش، «ھەئە»، «ياق»، «بەلكىم» ئىدى. ياقۇپ ئۇ چاغلاردا باش كۆتۈرمەي تاختايلارغا رەندە سىلىشتىن، دۇتار چېلىپ، ناخشا ئېيتىشتىن باشقىنى بىلمەمتىكىن؟

«گەپكە پۇتلاپ چاقچاق قىلىشنى، چاقچاق ئارقىلىق قىز كۆڭلىنى ئۇتۇشنى بىلمەيدىغان مۆڭ!...»

ئايزۆھرەنىڭ ئەنە شۇنداق ئىنتىلىش، تەلپۈنۈش، دوقلىرى بىلەن بىر ھەپتە ئۆتۈپ كەتتى.

بىر كۈنى ئۇ ياقۇپنى باغدا يالغۇز ئۇچرىتىپ قالدى. ئۇ دۇتار چېلىپ، ناخشا ئېيتىۋاتاتتى.

ئايزۆھرە ئەسلى قارارى بويىچە بويىچە سۆيگۈ ئىزھار قىلماقچى بولۇپ، ئۇنىڭغا يېقىلاشتى. بىراق بۇنداق قىلىشقا قىزلىق غۇرۇرى يول قويمىدى. يولمۇ قويار ئىدى، لېكىن ياقۇپتەك دۆش، بىغەم، مۆڭ يىگىت تەرىپىدىن دەپسەندە قىلىنىپ، خورلىنىشىدىن قورقتى.

ئايزۆھرە ئارقىسىغا ياندى. ياندىيۇ، يەرگە مىخلىنىپلا قالدى. چۈنكى ياقۇپ يېڭى بىر ناخشىنى ـ نەچچە كۈندىن بېرى ئۆزىمۇ ئېيتمىغان، ئايزۆھرەمۇ ئۆمرىدە ئاڭلاپمۇ باقمىغان ئۆزگىچە بىر ناخشىنى ئېيتقانىدى:

مەي ئىچسەم مەس ئۆزۈم، مەي ئىچمىسەممۇ مەست،
«مەي ئىچمە» دەپ توسما، بولدى ئەمدى بەس.
«يار» دېگەن ئۇقۇمنى بىلمەن، ئەمما،
يارىم يوق، شۇڭلاشقا مەيسىز كۈنۈم تەس.
....

ياقۇپنىڭ بۇ ئىزگۈ كۈيلىرىدىن ئايزۆھرە سېھىرلىنىپ، ۋۇجۇدى ئوتقا چۈشكەن قوغۇشۇن زەرىچىسىدەك «شۇررىدە» ئېرىپ، «لاسسىدە» ئولتۇرۇپ قالدى.

«مەن يارىڭ بولماي نېمە؟ ھۇ لۆش!...»

ــ ئولتۇرۇپ قاپسىز ــ يا، بۇ يەردە؟

ئايزۆھرە چۆچۈپ بېشىنى كۆتۈردى. ياقۇپ ئۇنىڭغا قاراپ كىلىۋاتاتتى. ئايزۆھرە شۇندىلا ئۆزىنىڭ خىياللىنىپ ئولتۇرۇپ قالغانلىقىنى ئىسىگە ئالدى. ئۇ: «سىزنى ساقلاپ ئولتۇرغان» دەي دەپ، قانچە-قانچە زورۇقۇپ باقتىيۇ يۈرىكىدە يېلىنجاۋاتقان چوغسىمان ھېسسىياتنىڭ تەپتىدىن لاللاشقان تىلى كارغا كەلمىدى، شۇڭا:

ــ بېشىم ئاغرىپ خۇددى....، ــ دەپلا قويدى.

ياقۇپ ئۇنىڭ يېنىدىمۇ توختىماستىن ھويلىغا ئۆتىنسىز كىرىپ كەتتى. ئايزۆھرەنىڭ كۆڭلىگە يارىشا يەنە بىر ئېغىز گەپ قىلىپ قويغان بولسىمۇ كاشكى!

«سەت تاز!...»

شۇنىڭدىن باشلاپ ئايزۆھرە ئۇنىڭ پەقەت ئارقىسىدىن قاراپلا كۆڭۈل قۇشلىرىغا تەسەللى دانلىرى چاچىدىغان بولدى، بىراق چاچالمىدى. كۆڭلىنى ئۆزى ئۈچۈن ئەڭ ئۇلۇغ، ئەڭ مۇقەددەس بولغان «ياقۇپ» دېگەن نامنى ئىقتىيارسىز پىچىرلاش ئارقىلىقلا تىنچلاندۇرماقچى، ئىشىق گۈلخانلىرىنى كۆز ياشلىرى ئارقىلىق

ئۆچۈرمەكچى بولدى. بىراق تىنىچلاندۇرالمىدى، ئىشىق گۈلخانلىرىنى يىغلاپــيىغلاپمۇ ئۆچۈرەلمىدى. ئەكسىچە، يىغلىغانسېرى، ئىشىق ئوتى ئۇلغىيىپ كەتتى.

«ئۇنىــڭ پۈتۈشۈپ قويغــان قــىزى بولــسىچۇ؟ ... يــاق، مۇمكىن ئەمەس! ئۇ نېمە ئۈچۈن خىيالچان؟ نېمىشقا ئۇنىڭ ناخشىلىرى شۇنچە مۇڭلــۇق، شــۇنچە ئىزگــۈ؟ ناخــشىلىرىدىن نېمــشقا دەتــــئەلەم، مــسكىنلىك، چۈشــكۈنلۈك ئۇرغــۇپ تۇرىــدۇ؟ يــاق، يــاق! بۇنــداق مۆرىمەس بۇقىنىــڭ ئاشــىق بولــشى مۇمكىن ئەمەس! بولـۇش تــوغرا كەلسە، مانا مەنلا بولۇشۇم كېرەك! ئۇ ناخشىــسىدا دېدىـــيا، ‹يارىم يوق› دەپ... راست، بۇ ناخشا ئەمەسمۇ. ناۋادا ئۇنىڭ ئاشىقى بولۇپ قالــسا، قانــداق قىلــسام قىلــىپ، ئــۇنى ئۇنــداق ئالۋاســتىدىن تــارتىۋالىمەن!... قېنــى ئــۇ ئالۋاســتى؟ ... تــوۋۋا... مېنىــڭ ساراڭلىقىمنى...»

ئــايزۆھرە شــۇنداق ئويلىغانــدى. ئىنــسان روھــى ئەنە شــۇنداق مۇرەككەپ، چىگىش، خىلمۇخىل، غەلىتە، تەســەۋۋۇرغا كەلتۈرگۈســىز بولىدىكەن. شۇڭا ئۇ ھازىر قەلبىدە بىر ھەپتە بۇرۇن پەيــدا بولغــان، ناھايىتىمۇ ئاجىز مۇھەببەت ئۇچقۇنىنىڭ يەتتەــــسەككىز كۈن ئىچىدىلا ئۇلغىيىـــــپ، غــــايەت زور لاۋاغـــا ئايلىنىـــپ قالغانلىقىغـــا، قەلــب كىيىكلىرىنىــڭ ياقۇپنىــڭ ئــوۋچى كــۆزلىرىگە زەپمۇ ئاســان، ئىتتىــك ئوۋلىنىپ قالغانلىقىغا ھەيران ئىدى.

ئۇ ئەتىدەـــئاخشامدا دادىسىدىن قالغان كىتــابلىرىنى ئوقــۇيتتى. نەدە قالدى ئۇ كىتابلار؟ بۇنىڭ ئورنىغا ئۇ يــاقۇپنى خىيــال قىلاتتــى، «ياقۇپ، ياقۇپ» دەپ پىچىرلاپ راھەتلىنەتتى، ھۇزۇرلىناتتى.

ئـــايزۆھرە كاتنىـــڭ ناھـــايىتىمۇ ئۇزۇنـــدا پۈتۈشـــىنى، ھەتتـــا پۈتمەسلىكىنى تىلەيتتى. ئەپسۇسكى، پۈتۈپ قالدى. ياقۇپ كەتتى!... ئــۇ بىــر ئــاينى ناھــايىتى مۇشــەققەتتە ئۆتكــۈزدى. ئــۇ: «يــاقۇپ

كەتتى. ئەمدى كۆيۈك ئازابىمدىنمۇ ئاستا ــ ئاستا قۇتۇلۇپ، ئۇنى بارا ـ بارا ئۇنتۇپ كېتەرمەن» دەپ ئويلىغانىدى. ئاھ، مۇمكىن ئەمەس، زادىلا مۇمكىن ئەمەسكەن! ئۇنى ئۇنتۇپ كېتىش ئۇيالقتا تۇرسۇن، بەلكى ئۇنىڭغا سۆيگۈ ـ مۇھاببىتىنى ئىزھار قىلىپ خەت يېزىشقا مەجبۇر بولدى. ئۇ خەتنى خېلى كۆڭۈلەرگىچە ساقلاپ يۈردى، ئەمما ھەرقانچە قىلىپمۇ بېرىشكە جۈرئەت قىلالمىدى.

«خەپ ئەمدى ئۇنى كۆرىدىغان بولسام!... يۈرىكىم دۈپۈلدەپ كەتسە كېتىۋەرسۇن...»

ئايزۆھرە دېگىنىدەك قىلدى. بىر كۈنى ئۇ...

يولۋاس ئايزۆھرەنىڭ قورسىقىغا «جورىرىدە» بىر سىيىپ، ئۇنىڭ شېرىن، ئەڭ شېرىن، ئۇنتاي دەپمۇ مەڭگۈ ئۇنتىغىلى بولمايدىغان ئەڭ گۈزەل، ئەڭ بۈيۈك خىياللىرىنى ئۈزۈۋەتتى.

3

زۆھرەنىڭ خىيالى ئۈزۈلگەندە، ياقۇپنىڭ خىيالى بالىلىق چاغلىرىغا ئۇزاپ كەتكەنىدى:

ئۇنىڭ دادىسى مەسۇم ئاكا ئۇقۇمۇشلۇق ئادەم بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ئۇستا سازەندە، ئۇستا ياغاچچى ئىدى. قاراشۇلۇقلارنىڭ ئۆيلىرى ئۇنىڭسىز پۈتمەيتتى. ئۆي جاھازلىرى ئۇنىڭسىز ياسالمايتتى؛ توي تۆكۈنلىرى ئۇنىڭسىز قىزىمايتتى.

ياقۇپ كەنجە ئوغۇل بولغاچقا، كىچىكلىرى ئانىسىنىڭ قويىنىدىن، كۈندۈزلىرى دادىسىنى قويىنىدىن چىقمايتتى. مەسۇم ئاكىمۇ ئۇنىڭ رايىغا بېقىپ، ئۇنى نەگە بارسا شۇ يەرگە ئاپىراتتى.

بىر كۈنى ئۇ يەنە دادىسىنىڭ قويىنىغا كىرىۋالدى، مەسۇم ئاكا ئۇنى جۇۋىسىغا يۆگەپ قايسىبىر تويغا ئېلىپ باردى.

جەلەستان راسلانغاندى. ھەممە ئادەم ئاش يېيىشكە باشلىغان بولىسمۇ، لېكىن ياقۇپ مەسۇم ئاكىنىڭ قوينىغا تۈگۈلۈپ كىرىۋالغاندى، ئۇنىڭ دادىسىنىڭ قوينىدىن چىققۇسى يوق ئىدى.

ــ مەسۇماخۇن، قويۇنلىرىدىكى نىمە ئۇ؟ ــ دەپ سورىدى بىرى گۆش توغراۋېتىپ.

ــ باچكا؟ ـ دەپ جاۋاب بەردى مەسۇم ئاكا ياقۇپنىڭ باش ـ كۆزىنى مېھرى بىلەن سىلاپ قويۇپ.

ــ ئېتى نىمە بۇ باچكىنىڭ؟

ــ ياقۇپ، ياقۇپ باچكا،ــ مەسۇم ئاكا شۇنداق دېگەچ يىرىك ساقاللىرىنى ياقۇپنىڭ پېشانىسىگە ئامراقلىق بىلەن سۈركەپ.

ــ شۇنداقمۇ باچكا؟ ــ دەپ سوراپ قويدى.

ــ گۆش يېيەلەمدۇ بۇ باچكا ؟

ــ يەيدۇ، كىچىكرەك توغراپ بەرسىلە يەيدۇ.

ــــ ئاغزىڭنى ئاچە، باچكا، گۆش سەپ قوياي، ـــ گۆش توغرىغان بۇ ئادەم گۈلدەك چوڭلۇقتىكى گۆشنى ياقۇپقا تەڭلىدى.

بۇ گەپ ـ ھەريكەتلەردىن كىشلەر پاراققىدە كۈلۈپ كىتىشتى. ياقۇپ ئىزا تارتىپ، دادىسىنىڭ قوينىغا بېشىنى تىقىۋالدى، خۇددى باچكىدەك.

ــ گۆش يېمەيدىغان باچكا ئۇخشىمامدۇ بۇ؟ باچكا دېگەن گۆش يەيتتى،ــ دېدى يەنە بىرى.

يەنە كۈلكە كۆتۈرۈلدى.

ــ يەيدۇ،ــ دېدى مەسۇم ئاكا ياقۇپقا قاراپ،ــ ئاله، بالام.

ياقۇپ دادىسىنىڭ زورى بىلەن گۆشنى ئېلىپ ئاغزىغا «كوممىدە» سېلىپ يۇتۇۋەتتى.

ــ كانىيى چوڭ باچكىكەن ـ يا، بۇ! چاينىمايلا.....

بۇ قېتىم تېخىمۇ كۈچلۈك كۈلكە كۆتۈرۈلدى.بەزىلەرنىڭ كۈلۈپ

بولالماي كۆزلىرىدىن ياشمۇ قۇيۇلۇپ كەتكەن ئىدى.

شۇنىڭدىن تارتىپ ياقۇپ «باچكا» بولۇپ قالدى. مەسۇمئاكىنىڭ دوستــيارەنلىرى «هه، باچكا قاناتمۇ چىققاندۇ؟ كۆرۈۋكتىن چۈشۈپ ئۇچۇڭلا ئەمدى»، «هه، باچكا! گۇله يه!»، « هه باچكا! دان يه!» دەپ چاقچاق قىلىشىپ، ئۇنىڭغا ئۇنى ـ بۇنى تۇتقۇزۇپ قوياتتى.

بىر كۈنى مەسۇم ئاكا رۇسۇل هاجىمنىڭكىگە هۈنەر قىلغىلى كەلدى. ئۇ ياقۇپنىمۇ بىللە ئېلىۋالغانىدى.

ياقۇپ دادىسىنىڭ قۇچىقىدىن چۈشۈپلا ئايزۆهرە بىلەن لاي ئۆي، لاي ئوچاق، لاي قازان ياساپ «ئاش پىشتەك» ئوينايتتى.

ــ مەن ئېرىڭ بولاي، سەن خوتۇنۇم بول جۇما! ـ دېدى ياقۇپ.

ــ هه ماقۇل، ـ ئايزۆهرە رايىشلىق بىلەن ماقۇل بولدى.

ــ مەن تالادىن كىرگەن بولىمەن، سەن ئاش ئەتكەن بولىسەن جۇما.

ـ ماقۇله.

ياقۇپ سەل يىراقراق بېرىپ لاي ئۆيگە كىرگەن بولدىــــدە، ئاۋازىنى بوم، قوپال چىقىرىپ:

ــئاش پىشتىما، خوتۇن؟ ـ دەپ سورىدى.

ــ ياق.

ــ نېمىشقا؟

ــ ئوتان هۆلكەن شۇ، كۆيىدۇرەلمەي خۇددى،ــ ئايزۆهرە بىر قولىدا كۆز يېشىنى سۈرتكەن، يەنە بىر قولىدا ئوچاققا ئوتۇن سالغاچ ئوتنى پۈۋلىگەن بولۇپ شۇنداق دېدى.

ــ قۇرۇق ئوتان قالساك بولمامدۇ؟

ــــ قۇرۇق ئوتاننى يېرىپ بەرمىگەنىدىكىن... ئوتان يارسىلا ماڭسىلا، نېمە قاراپ تۇرىلا بۇتتەك؟ ئوتان يارسىلا دېدىم مەن سىلىنى! ــ دەپ ۋارقىرىدى ئايزۆهرە.

ــــ نېمە؟ مەن بۇتما؟ مەن بۇتما تېخى!؟ــــ ياقۇپنىڭ قاتتىق ئاچچىقى كەلگەن بولدى،ــ بۇت دېگەن ئۆزەڭ جۇما!

ــ ئۆزۈڭ!

ــــ مېنى سەنلىگۈچى بولدۇڭما تېخى؟ هە، مانا ئەمىسە، چۈشكىچە ئاش پىشمىغان بۇنداق قازاننى!ــــ ياقۇپ ئۆيـــئوچاق، قازانلارنى دەسسەپ ــ دەسسەپ سۇندۇرىۋەتتى.

شۇنىڭدىن كېيىنلا ئويۇن چېكىگە ئۆرۈلۈپ كەتتى. مىلىك تەستە ياسىغان قازان ــ قومۇچ، ئۆي ـ ئوچاقلىرىنىڭ سۇنۇپ كەتكەنلىكىگە چىدىيالمىغان ئايزۆھرە ياقۇپنى:

ــ پوق يېگەن باچكا، قازىنىمنى نېمىشقا سۇندۇرىۋېتىسەن؟ تۆلە قازىنىمنى! ــ دەپ تىللىغاچ ئۇنىڭ پىشىگە ئېسىلدى.

ــــ مەن باچكىما؟ مەن پوق يېگەن باچكىما!؟ــــ ياقۇپ ئايزۆھرەنىڭ كاچىتىغا «چاڭگىدە» بىرنى سالدى. ئۇنىڭ راستىنلا ئاچچىقى كەلگەنىدى. ئايزۆھرەنىڭ يىغىسى ھويلىنى بىر ئالدى. ئۇنىڭ يىغىسىنى ئاڭلىغان لەيلىخان ئۆيدىن يۈگۈرۈپ چىقتى ـ دە، ئۇنى بەزلىدى:

ــ نېمە بولدى، جېنىم بالام؟ــ دېدى ئۇ ئايزۆھرەنىڭ يېشىنى سۈرتكەچ.

ــ ئۇردى....ھۇ....ھۇ...

ــ كىم ئۇردى، قوزام؟

ــ باچكا، ياقۇپ باچكا ئۇردى...ھۇ..ھۇ...

لەيلىخان ئۆرە بولۇپ ياقۇپقا قارىدى. ياقۇپ قورقماي، ئەرلەرچە سالاپەت بىلەن گىدىيىپ تۇراتتى.

ــ نېمىشقا ئۇردۇڭ هوي باچكا؟

ــ ئۇردۇم، ئۇرماي ئۇ.

ــ نېمىشقا ئۇراتتىڭ ئۇنى؟

ــ ئۆزۈمنىڭ خوتۇنى بولغاندىكىن ئۇردۇم شۇ، قانداق؟

لەيلىخان قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى. ياقۇپمۇ ھىجىيىپ قويدى.

ياقۇپ شۇلارنى ئويلاپ «پىسسىڭگىدە» كۈلۈپ سالدى. بۇ ئىشنى ھەر قېتىم خىيالىغا كەلتۈرگەندە، موشۇنداق كۈلۈپ سالاتتى. ئەگەر ئـايزۆھرەگە ئاشـىق بولـۇپ قالمىغـان بولـسا، بـۇ ئـىشنىڭ راسـتقا ئايلىنىشىنى ھەرگىزمۇ ئۈمىد قىلمايتتى.

ئەپسۇسكى، ئۇ باشقىلارنىڭ خوتۇنى بولۇپ كىتىپتۇ!

كۆزنىــڭ ســوغۇق شــاملى پەنجىرىــدىن بــاش توخۇلارنىــڭ چىللاشلىرىنى ئېلىپ كىرىشكە باشلىدى. تىتـرەككە چۆشـكەن يـاقۇپ يوتقانغا مەھكەم ئورىنىپ، بېشىنى ئىچىگە تىقتى. بىردەمدىن كېيىن بەدىنى ئىسسىپ، تىترەكلىـرى پەسـەيدى. لـېكىن ھەرقـانچە قىلىپمـۇ يـۈرىكىنى ئىســستالمىدى، تىترەكلىرىنــى پەســەيتەلمىدى. شــېرىن دەملەرنى ئەسلىسە، يۈرىكى ئىللىپ، تىترەكلىرى پەسىيەرمىكىن ـ يا؟

ئۇ شۇنداق قىلماقچى بولدى:

ياقۇپ يىگىرمە ياشقا كىرگەندە ھۆنەردىمۇ، دۇتاردىمۇ كامالەتكە يەتكەنىدى. بۇ يۇرتتا يەنىلا ئۇنىڭسىز ئۆيىپپىلمايتتى، ئۆي جاھازلىرى ياسالمايتتى. ئۇنىڭسىز تويــتۆكۈن، ئولتۇرۇشــــمەشرەپ قىزىمـايتتى. ئـۇنى ھازىرئاساسـەن ھـېچكىم «باچكـا» دىمەيتتـى. چوڭـــكىچىك ھەممەئۇنى «ياقۇپ دۇتـار»، «يـاقۇپ ئۇسـتام»دەپ ھـۆرمەت بىـلەن تىلغا ئالاتتى، چۈنكى ياقۇپ ھۆنەرنى ئىخلاس بىـلەن قىلاتتـى، باھا تالاشمايتتى، بەرگەننى ئالاتتى. دۇتارنىمۇ شـۇنداق ئىشتىياق بىـلەن چالاتتى. دۇتارنىڭ تارلىرىدىن تۆكۈلگەن ئېزگـۇ كـۈي، ئېزگـۈ مۇڭ ئادەمنى سېھرلىك دۇنيالارغا باشـلاپ كىرەتتـى.ناخشىلىرى شـۇنداق يـالقۇنلۇق، شـۇنداق جۇشـقۇن، يـۈرەكلەرنى تىترىتەتتى؛يۈرەكلەرنى مۇجۇپـــــمۇجۇپ ئېزەتتى؛يـۈرەكلەرگە ئـوت يېقـــپ كۆيـــدۈرەتتى؛ يۈرەكلەرگە ئۈمىد، روھ بەخش ئېتەتتـى. ئـۇ، كـۆپىنچە، قوشـاقلارنى

ئۆزى توقۇپ، كىتابلاردىن شېئىرلارنى ئۆزى تاللاپ ئېلىپ ئاھاڭغا سېلىپ ئوقۇيتتى. شۇڭا ئۇنىڭ ناخشىلىرى يېڭىلىنىپ، بېيىپ، مۇكەممەللىشىپ باراتتى.

شۇنداق بولغاچقا، ئۇنىڭ دوستلىرىمۇ، ئۇنىڭغا تەلمۈرۈپ تىكىلىدىغان ئاشىقانە كۆزلەرمۇ جىق ئىدى، لېكىن ھېچقايسىسى بۈگۈن تىكىلگەن شەھلا كۆزدەك يۈرىكىنى جىغىلدىتالمىغانىدى.

ياقۇپ دۇتارىنى قولتۇقلاپ تويغا كېتىۋاتاتتى. بىر يەرگە كەلگەندە ئايزۆھرەنى كۆرۈپ قالدى، ئۇ ئېرىق بويىدا قولىنى يۇيۇپ ئولتۇراتتى. يېنىدا تويغا ئېلىپ ماڭغان داستىخىنى تۇراتتى. ئۇ ياقۇپنى كۆرۈپ سالام قىلدى. ياقۇپ ئۇنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئالغاچ، قايسى كۈنى باغدا سورىغاندەكلا:

ـــ ئولتۇرۇپ قاپسىزــ. يا، بۇ يەردە؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ سىزنى... سىزنى ساقلاپ،ـــ ئايزۆھرە دۇدۇقلاپراق جاۋاپ بەردى. ئۇنىڭ يۈزى «ۋىلىلدە» قىزىرىپ كەتكەنىدى.

ياقۇپنىڭ يۈرىكىگە يۇمشاق، بەكمۇ يۇمشاق بىرنەرسە تېگىپ ئۆتۈپ كەتكەندەك قىلىپ قالدى، ئۇ نىمىدۇ؟ بىلمەيتتى.

ـ راستمۇ ـ يا؟

ـ راست بولماي ئۇ! ـــ ئايزۆھرە ئورنىدىن تۇرۇپ داستىخىنىنى قولىغا ئالدى.

ـ بىزدەك ئادەمنى ساقلامسىز سىز؟ــ ياقۇپ كەمتەرلىك بىلەن ئۇنىڭ دېڭىزدەك چوڭقۇر كۆزىگە شۇڭغۇدى.

ـــ سىزنى ساقلىماي، كىمنى ساقلايتتىم ئەمىسە؟

ئۇلار يولغا راۋان بولۇشتى. غۇرــغۇر شامال سوقۇپ تۇراتتى. ئايزۆھرە قىزىل تاۋار كۆڭلەك، كۆڭلەك ئۈستىدىن قارامەخمەل جىلىتكە، بېشىغا يىپپىڭى گىلەم دوپپا كىيىۋالغان، بىلەكتەك تۇم قاپقارا ئىككى ئۆرۈم چىچى يىلاندەك تولغىنىپ تۇراتتى. ئۇ ياقۇپقا

گويا پەردەك كۆرۈنۈپ كەتكەنىدى.

شۇنداق، ئۇ پەرى ئىدى!

«تــوۋا، بــۇ، ئــۆتكەنكى ئــايزۆھرە شــۇمىدۇ ـ ھە؟ ئەجەپ سەپسالماپتىكەنمەن ـيا، ئۇ چاغدا؟ ئاجايىپ چىرايلىق بولاپ قاپتۇ ـيا، بۇ كاساپەت!...»

ياقۇپ خىيالىنى شۇ يەردە يىغىشتۇرۇپ:

ــ ساقلايدىغان ئادىمىڭىز بادۇ؟ـ دەپ سورىدى. ئۇ ئايزۆھرەنىڭ پېيىغا چۈشمەك بولۇۋاتاتتى.

ـ ھەئە، بار خۇدى،ــ ئايزۆھرە نازلاندى، كۈلدى. ئۇنىڭ بـۇلاق سۈيىدەك شــۇرىلاپ كۈلۈشـلىرى ئېرىـق سـۈيىنىڭ شىرىلداشـلىرىغا قوشۇلۇپ كەتتى.

دەل شۇ چاغدا، سول تەرەپتىكى بىر چىغىر يولـدىن بەشــــئالتە قىز ـ چوكانلار چىقىپ بۇ ئىككىسىگە قوشۇلۇپ كەتتى. شېرىن سۆھبەت بۇزۇلدى.

«نەدىنمۇ پەيدا بولدى بۇ نېمىلەر!»

يــاقۇپ شــۇنداق دەپ غــۇدۇراپ قويــۇپ ئــايزۆھرەگە قاريــدى. ئايزۆھرەمۇ ياقۇپقا تەبەسسۇم بىلەن قاراپ، ئالۇچىدەك، قىپقىزىل لەۋلىرىنى چىرايلىققىنە پۈرۈشتۈرۈپ قويىدى. ئۇنىڭ بۇ سەبىيلەرچە قىلىقلىرى ئۇنىڭغا ئاجايىپ ئۇماقلىق ئاتا قىلغانىدى. بۇ جەزبىلىك قىلىقلار ياقۇپنىڭ ئۇگەـئۇگىلىرىگە يامراپ كىرىپ، پۇتقوللىرىنى كالامپايلاشتۇرۇپ قويغانىدى.

«تېخى مۇشۇ كەملەرگىچە ماڭقىسىنى ئېقىتىپ ئويناپ يۈرىدىغان ئايزۆھرە مۇشۇ شۇمىدۇــ ھە! توۋا، پەرىزاتتەك بولۇپ كېتىپتۇــ يا، بۇ ئوغرىنىڭ بالىسى! ئىسمىغا ئوخشاش ئايزۆھرەنىڭ ئۆزىلا خۇدى!...»

«مېنى ساقلىدىم، دەيدىغۇ تاڭ، راستلا ساقلىغانمىدۇ؟ مۇنداقلا

دەپ قويىدىمۇ تېخى... راست ساقلىغان چېغى جۇما. ئۆتكەندە نېمانداق تولا قارايدىكى دېسەم... شۇ چاغدا خىيال كىرىپ قاپتىكەنمۇ دەيمەن...».

ــ هوي باچكا، ئۇچۇشتىن توختاپ قالدىلىيا؟!

قايسى بىر چوكاننىڭ قىلغان چاقچىقى ياقۇپنى ئېسىگە كەلتۈردى. ئۇ بېشىنى كۆتۈردى. ئوتتۇزــقىرىق قەدەمچە ئۇزاپ كېتىشكەن قىزـ چوكانلار «پاراققىدى» كۈلۈشۈپ كېتىشتى. ياقۇپ قىزىرىپ قەدىمىنى تېزلەتتى. ئۇلارنىڭ قېشىغا كەلگەندە، ئايزۆھرە:

ــ ئۇخلاپ قالدىڭىزمۇ ــ قانداق؟ــ دەپ ۋىلىقلاپ كۈلدى،ــ ئۇخلىسىڭىز كۆۋۈكقا چىقىپ ئۇخلاڭ.

ئۇ يەنە كۈلكە ئاستىدا قالدى.

«ئەجەب گەپتان بولاپ كېتىپتۇ ـ يا، بۇ ئايزۆھرە. بىرمۆڭ نېمىمكى، دېسەم تېخى»

ياقۇپ شۇنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ بولۇپ: «سىزنىڭ شېرىن سۆزىڭىزنى ئاڭلاپ ئۇخلاپ قاپتىمەن» دەي دەپ تۇرۇشىغا، يەنە بىرى ئېغىز ئېچىپ قالدى:

ــ ئانىسى دان بەرمىگەن ئوخشايدۇ، قورسىقى ئېچىپ ئۇچالمىغان گەپ.

ــ ئانىسى يوق بۇ بىچارىنىڭ، تۇگەپ كەتكەن. ـ ئايزۆھرە ياقۇپقا قارىدى،ــ شۇنداقمۇ ـ يا؟

قىزــچوكانلار ياقۇپنى ئېغىز ئاچۇرمايۋاتاتتى.

ــ سەن دان بېرىپ قوي خېنىم مۇنداق، ساۋاب بولىدۇ،ــ دېدى بىرى ئايزۆھرەگە.

ئايزۆھرە ياقۇپقا قارىدى، ئوتلۇق كۆزلەر ئۇچراشتى. ياقۇپنىڭ ۋۇجۇدى ئوتقا ئايلاندى.

ــ مېنىڭ دېنىمنى يېيەلەمتىكى ئەمدى بۇ سازەندە باچكا،ــ

ئايزۆھرە قىزىرىپلا كەتكەنىدى.

ــ بەرسەڭ يەيدۇ تازا. بىرىپ باقە قېنى، ــ بوۇگەپنى قىلغان چوكان ياقۇپقا قاراپ،ــ يېيەلمەملاــ يا غوجام؟ــ دەپ سورىدى.

يېيەلمەي ئۇ، يەيمەن تازا، بىرىشكە چىدىسا.

باياتتىن بىرى «جىممىدە» ماڭغان بىر چوكان ۋىلىقلاپ كۈلگىنىچە سۆزگە ئارلاشتى:

ــ ئۇنداق دېگۈچە دان بىرىدىغان ئادىشىم بار، دېسلىچۇ؟

ــ نەدە ئۇ ئاداش.

ــ تۇچەك بىلەن ئاداشكەن، دەيدۇــيا، خەخ؟

ياقۇپ كۈلكە ئاستىدا يەنە مىجلىسپلا كەتتى. جىگدە شاخلىرىدىكى قۇشقاچلار «كۇررىدە» ئۇچۇپ كېتىشتى. گەدەنلىرىگىچە قىزىرىپ كەتكەن ياقۇپنىڭمۇ ئۇچۇپ كەتكۈسى كەپكەتتى. خۇددى ئاشۇ قۇشقاچلاردەك. چۈنكى تۇچەك ئەرسىز ئولتۇرۇپ قالغان، ناھايىتىمۇ سەت، كەيمە تاز قىز ئىدى.

ــ شۇنداق تاز قىز بىلەنمۇ ئاداش بولىدىغىزما باچكا؟ دىدى ئايزۆھرە،ــ قويۇڭە ھەي سىزنى، ئاداش بولىدىغان ئادەم دېگەن... مىنى ئاداش تۇتماي تازا.ــ ئوتقاشتەك قىزىرىپ كەتكەن ئايزۆھرە ۋىلىقلاپ كۈلدى. قىزچوكانلارمۇ ئۇنىڭغا كۈلۈشۈپ بەردى.

ــ تۇتسام تۇتىمەن!ــ دىدى ياقۇپ بىر خىل قەتئىيلىك بىلەن.

ــ ۋاي تېخى، شۇنداق دەپ قويسام يانا...

كۈلكە ــ چاقچاقلارنىڭ قۇيرۇقى مۇشۇ يەردىلا ئۈزۈلۈپ قالدى. چۈنكى ئۇلار توي بولىدىغان ئۆينىڭ ئالدىغىلا كېلىپ قالغانىدى.

«خەپ، شۇنداق دېگىنىڭىزگە سىز بىلەن ئاداش بولمىسام!»

ياقۇپ بۇسۇغىدىن ئاتلاۋېتىپ، ئىشەنىچ بىلەن شۇنداق پىچىرلىدى.

كەڭرى ھويلىدا توي مەشرىپى راسا قىززىپ كەتكەنىدى.

ياقۇپنىڭ قەلبىدىن، ياقۇپنىڭ قەلبىگە تۇتىشىپ كەتكەن دۇتار تارىلىرىدىن سېھىرلىك كۈيلەر ئۇقچۇپ ـ ئۇقچۇپ چىقىۋاتاتتى:

مېنىڭ جېنىمنى ئۇۋلىۋالدىڭ بىر بېقىپ ئاستاغىنە،
كۆلدى قەلبىم، ئۆستەڭدە قۇت ئېقىپ ئاستاغىنە.

نەۋقىران ئىشقىڭ دىلىمنى پەم بىلەن ئىشغال قىلىپ،
قىلدى ھوشسىز يۈرىكىمنى تىغ تىقىپ ئاستاغىنە.

كۆز ئېچىپ باقسام قېشىمدا سەن تۇرۇپسەن جىلمىيىپ،
ئەســـھوشۇمغا كەلتۈرۈپسەن لەۋ يېقىپ ئاستاغىنە.

....

ياقۇپ ناخشىنىڭ ئاخىرىنى داۋاملاشتۇرالمىدى. چۈنكى مىختەك قادالغان بىر جۈپ كۆز ئۇنىڭ يۈرەكلىرىنى جىغىلدىتىپ، تىلىنى لال، بارماقلىرىنى كالامپاي قىلىپ قويغانىدى. بۇ كۆز شۇنداق نۇرانە، شۇنداق سېھىرلىك ئىدى! ئاشقانە نەزەردە تىكىلگەن بۇلاق سۈيىدەك تىنىق بۇ كۆزنىڭ بىغۇبار سەتھىدە ئۆز ئەكسىنى كۆرۈپ قالغان ياقۇپنىڭ يۈرىكى «قارتتىدە» قىلىپ دۈپۈلدەپ كەتتى. بەدەنلىرى بوشاپ، تامغا يۆلىنىپ قالدى، پېشانىسىدىن تەر تەپچىپ چىقتى. ئۇ تەرلىرىنى سۈرتكەچ پىيالىنى قولغا ئالدى. قىزىق چاي تومۇر ـــ تومۇرلىرىغا تاراپ ئاقتى. قىززىق، شېرىن تۇيغۇ يۈرىكىگە، بارلىق نېرۋا ـــ ھۈجەيرىلىرىگە شىددەت بىلەن تارىدى.

ياقۇپنىڭ دۇتارىنى يىنىدىكى بىرى ئالدى. ئەلنەغمە يەنە باشلاندى:

بىزنىڭ ئېرىق، سۈگۈگۈچكە،
ئەخلەت قاپلىشىپ قاپتۇ.

ئاشىنسى يوق باللار،

تامغا چاپلىشىپ قاپتۇ.

كۆي ئەۋجىگە كۆتۈرۈلگەن ئىدى. ئۇسسۇلچىلار سورۇننى چاك كەلتۈرۈۋەتكەندى.

ئېگىز قاشتىن ئۆستەڭگە،

يۇمۇلىنىپ تاش كەتتى.

سەن يادىمغا يەتكەندە،

كۆزلىرىمدىن ياش كەتتى.

ياقۇپنىڭ كۆزى بايقى شەھلا كۆز بىلەن يەنە دىدارلاشتى. بۇ شەھلا كۆز ئۇنىڭغا تەبەسسۇم سوۋغا قىلىپ، قەلبىنى سىلاپ ـــ سىلاپ ئۆتۈپ كەتتى. ئۇنىڭ يۈرىكى ئويناقشىدى. يۈرىكى بال تۈيغۇغا بۆلۈنۈپ، ئۇزاققىچە لەرزان ـ لەرزان ئەللەيلىدى.

نەغمە تۈگىگەندى. ئايزۆھرە قىمىرلاپ ئورنىدىن تۇردى. توپنى ئاستا ـــ ئاستا بۆسۈپ سىرتقا ماڭدى. ياقۇپ دۇتارنى قولىغا ئېلىپ مۇڭ بىلەن سايرىتتى:

ئۆستەڭ بويلاپ مېڭىپلا،

سۇنى ئاچاي دېگەنمۇ.

ئوت يېقىپلا يۈرەككە،

تاشلاپ قاچاي دېگەنمۇ.

....

شۇنىڭدىن تارتىپ ياقۇپ كېچىلىرى ئۇيياندىن ـــ بۇيانغا ئۆرۈلۈپ، خىيال سۈرۈپ ئۇخلىيالمايدىغان، دۇتارنى ئېخمۇ مۇڭ بىلەن چالىدىغان، تېخمۇ كەم سۆز، تېخمۇ خىيالچان بولۇپ قالدى.

«تووۋا، بۇ نېمە ئىشتۇ؟ كىشىلەر ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدىغان، مەن ناخشامدا كۈيلەپ يۈرگەن مۇھەببەت، كۆيۈك دېگەنلەر شۇمىدۇ ـ ھە؟ مەن.... مەن ئۇنىڭغا كۆيۈپ قالغان ئوخشمايمەنمۇ؟....»

شۇنداق، ئۇ ئايزۆھرەگە كۆيۈپ قالغانىدى. ئىشق گۇرۇلدەيتتى. يۈرەك تەلپۈنەتتى، پىراق ياللدايتتى، ھىجران غالجىرانە ھۇۋلايتتى، ياقۇپمۇ، ئۇنىڭ ناخشىلىرىمۇ ئايزۆھرەنىڭ مەھەللىسىنى ئەگىپ كېتەلمەيتتى. ئۇنىڭ ئوتلۇق ناخشىلىرىنىڭ ئايزۆھرەنىڭ ھۇجرىسىنىڭ پەنجىرىسىنى قاقمايدىغان كېچىسى يوق ئىدى. ئۇنىڭ دىل ئۆيىنىڭ پەنجىرىسىنى چېكەلمىدىمىكىن؟...

بىلمەيتتى.

ئەنە شۇنداق تاتلىق، قۇتلۇق خىياللار بىلەن ياقۇپنىڭ يۈرىكى ئاخىرى ئىللىپ، تىترەكلىرى پەسەيدى. ئۇ شۇنداق شېرىن خىيالنىڭ ياردىمىدە تاڭغا يېقىن ئۇيقۇغا كەتتى.

4

ياقۇپ پەنجىرىدىن سوزۇلۇپ كىرگەن قۇياش نەيزىلىرىنىڭ سىلىق ۋە سىلىق نوقۇشلىرى بىلەن ئۇيقۇدىن بىدار بولدى.

ئۇ كۆزلىرىنى ئۇۋۇلاپ پەنجىرىگە قارىدى. قۇياش پەنجىرىدىن ماراپ ئۆتتى. ئۇ قۇياشقا قاراپ ئەسنىدى، كېرىلدى. ئاندىن ئۆي ئىچىگە كۆز يۈگۈرتتى. تاملىرى سۇۋالمىغان بۇ ئۆي دېھقانچىلىق سايمانلىرى، بىر نەچچە كۈپ ۋە ھەرخىل ئەسكى تۇسكى نەرسىلەر بىلەن بېزەلگەنىدى. پەنجىرىدىن ئارقىدىكى ئۆرۈكلەر كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ھەتتا بىر تال يۇمران نوتىمۇ ئۆي ئىچىگە كىرىپ قالغان، ئۇنىڭدا پەقەت ئىككى تاللا چېچەك تۇراتتى. قۇياشنىڭ دەسلەپكى شېرىن نۇرلىرىنى ئېمىپ تۇرۇپمۇ كېچىكىپ بەشئالتە ئاي كېچىكىپ ئېچىلغان بۇ چېچەكلەر شۇنداق سۈزۈك، شۇنداق سۈزۈك، بەرگىلىرى شۇنداق غۇبارسىز ۋە تېمەن ئىدى.

بىر چاغدا ئۆيگە ئايزۆھرە خۇددى شەرقىي تامدىكى پەنجىرىدىن

ماراپ تۇرغان سەبىي قۇياشتەك پارلاپ كىرىپ كەلدى. گىرىمسەن ئۆي «ۋىللىدە» يورۇپ كەتتى، گويا كى ياقۇپنىڭ قەلبى يورۇپ كەتكەندەك. ئايزۆھرەنىڭ بىر قولىدا چۆگۈن، يەنە بىر قولىدا كىچىكرەك بىر سوقىچاق كاساڭ تۇراتتى.

ياقۇپ ئۇنى شۇ چاغدىلا تېخىمۇ ئېنىق كۆردى: ئاخشام جىنچىرىغىنىڭ مىسكىن يورۇقىدا غۇۋا كۆرگەن بولسا، ئەمدى جاھان چىرىغىنىڭ پەنجىرىدىن شىددەت بىلەن بالقىپ كىرگەن شوخ، جۇلالىق، غالىب يورۇقىدا كۆردى! ئۇ تولىمۇ چىرايلىق، گۈزەل، لاتاپەتلىك بولۇپ كەتكەنىدى. ئاخشامقىدەك ۋەھىمىلىك پەيتلەردىمۇ چاقچاق قىلغىنىغا قارىغاندا، شوخلۇقىنىمۇ يوقاتمىغاندەك تۇراتتى. ياقۇپ ئۇنى كۆرۈپ تولىمۇ ھەيران قالدى: بۇنىڭ ئايزۆھرە ئىكەنلىكىگە، بىر چاغلاردا ئەيمەنمەي، تىترىمەي، ھودۇقۇپ كەتمەي باغرىغا بېسىپ، قىنىپ ـ قىنىپ سۆيگەنلىكىگە ئىشەنگۈسى كەلمەي قالدى.

«توۋا، بۇ شۇ چاغدىكى مىنىڭ ئوماق ئايزۆھرەيىم شۇمىدۇ؟! ئاشۇ ياقۇتتەك لەۋلىرىگە مەن سۆيگەن بولغىيمىدىم؟ ئاشۇ ئاققۇ كۆكسىدەك يۇمشاق كۆكسىنى مەن باغرىمغا باسقان بولغىيمىدىم؟...»:

«ئەي، قەلبىمنىڭ چوغدەك ئۇيۇقىغا باش قويغان تولۇن ئايىم، يۈرەك قاتلىمىمدا چاقنىغان زۆھرەيىم، بۇ راستىنلا سەنمۇ ـــ ھە!؟... سەن قانداق قىلىپ بۇ ئائىلىنىڭ قۇياشىغا، ئايىغا، زۆھرەسىگە ئايلىنىپ قالدىڭ؟!...».

ياقۇپنىڭ قەلبىنى يەنە مىسكىنلىك، تەنھالىق، مۇساپىرلىق چۇلغىۋالدى. ئايزۆھرە ئۇنىڭ كۆز ئۆڭىدىن بارغانسېرى يىراقلىشىپ كېتىۋاتاتتى. ئەمما يىراقلاشقانسېرى ئۇنىڭ ياقۇپنىڭ قەلبىدىكى كۆلەڭگىسى تېخىمۇ نۇرلىنىپ كېتىۋاتاتتى.

ـــ يۇتىڭىزنىڭ ئاغرىقى خېلى پەسلەپتىمۇ ـ يا؟

ياقۇپ ئۆزىنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى ئېسىگە ئالدى.

ــ ھەئە، خېلى پەسلىدى.

ــ كېچىدىن ئۇخلىيالمىدىڭىزمۇ ــ قانداق؟

ــ ھەئە.

ياقۇپ ئايزۆھرەنىڭ «نېمىشقا؟» دەپ سورىشىنى كۈتتى. بىراق ئايزۆھرە سورىمىدى. شۇڭا ياقۇپ ئويلىنىپ قالدى:

«ئۇخلىيالمىغانلىقىمنى ئۇ قانداق بىلگەندۇ؟ ماڭا دىققەت قىلغان ئوخشىمامدۇ؟ نېمىشقا؟ ماڭا نېمىشقا دىققەت قىلىدۇ؟ ئەھۋالدىن قارىغاندا ھازىرمۇ ئۇنىڭ كۆڭلىدە مەن بارمۇ ــــ نېمە؟ مېنى ئۇنتۇمىغان ئوخشىمامدۇ، خۇددى مېنىڭدەك؟...»

ياقۇپ شۇلارنى ئويلاپ بولۇپ، ئايزۆھرەنىڭ «نېمىشقا ئۇخلىيالمىدىڭىز؟» دەپ سورىشىنى تەمە قىلىپ ئۇنىڭغا قارىدى. بىراق ئۇ يەنە سورىمىدى. ئەگەر سورىغان بولسا، ئۇ: «سىزنى خىيال قىلىپ، شېرىن مىنۇتلارنى ئەسلەپ...» دەپ جاۋاب بەرگەن بولاتتى. شۇنىڭ بىلەن گەپ باشلىناتتى.

ــ يۈز ـ قولىڭىزنى يۇيىۋېلىڭ، ـ ئايزۆھرە چۆگۈننى قويۇپ، كاساڭغا ئۈن ئېلىۋاتقاچ ياقۇپقا ئوماققىنە جىلمىيىپ قارىدى. ئۇنىڭ جىلمىيىشلىرى يەنە شۇنداق جەلبكار، غۇبارسىز ئىدى. ئۇ نېمىشقا قارىدى؟ نېمىشقا جىلمايدى؟ نازلىق جىلمىيىشلىرىنى ئۇنىڭ يۈرىكىنى قايتا كۆيدۈرۈش ئۈچۈن سوۋغا قىلدىمىكىن؟

شۇنداق، ياقۇپنىڭ يۈرىكى «پىژژىدە» كۆيدى، يۈرىكىدىكى بارلىق قىرتاق ھېسلار ــــ سەرسانلىق، مىسكىنلىك، تەنھالىق، مۇساپىرلىق، بىچارىلىك، ھەسرەت... لەرنىڭ ھەممىسى كۆيۈپ تۈگىدى! ۋۇجۇدى بىر خىل ئىللىق سېزىم، قايناق ھارارەتكە ئورىلىپ قالدى، تىلى زەنجىرلەندى. قېنى، ئۇنىڭغا ئېيتماقچى بولغان رەھمەت ـ تەشەككۈرلىرى؟

ئايزۆھرە چىقىپ كەتتى. ياقۇپ پۈتىنى سۆرەپ سۈپىنىڭ لېۋىگە كېلىپ يۈز ــ قولىنى يۇدى.

بىردەمدىن كېيىن زىۋىدىخان يولۋاسنى ئېلىپ كىرىپ سۈپىنىڭ لېۋىدىلا ئولتۇردى.

ــ مېنىڭكە كېلىڭە، مەن ئالاي،ــ دېدى ياقۇپ يولۋاسقا قولىنى تەڭلەپ.

بىراق يولۋاس مومىسىغا چاپلىشىۋېلىپ كەلگىلى ئۇنىمىدى.

زىۋىدىخان ئۇنى بەزلىدى:

ـ ئاكاش ـ يا ئۇ. «چوك» ئېتىپ قوياڭ ئاكاشنى بالام، ھە ئوبدان بالام. سىز دېگەن ئوبدان ــ يا...

«مېنىڭ بالام بولغان بولسا، كۆرۈپ بولغىچە قۇچىقىمغا چىقىپ سۆيۈپ كېتەتتى!...»

ياقۇپ ھەسرەتلىك پىچىرلاۋاتقاندا، بەزلەنگەن يولۋاس تەستە ئورنىدىن تۇردى. يېشىغا تېگىپ، تەمتەم مېڭىشقا باشلىغان يولۋاس يەڭدەپ ـ يەڭدەپ ياقۇپنىڭ ئالدىغا كەلدى. ياقۇپ ئۇنى قۇچىقىغا ئېلىپ يۇمران مەڭزىگە ئامراقلىق بىلەن سۆيۈپ قويۇپ، قۇچىقىدا ئولتۇرغۇزدى.

ــ ئېتى نېمە بۇ بەدرەكنىڭ؟

ــ يولۋاش، يولۋاسجان.

ـ ياخشى ئىسىم قويۇپلا،ــ دېدى ياقۇپ يولۋاسنىڭ بۇدرۇق قوللىرىنى، باش، گەدەنلىرىنى سىلاپ تۇرۇپ،ــ تاغىڭىزدەك باتۇر ئادەم بولۇڭ جۇما، غوجام.

ــ خۇدايىم بۇيرۇسا شۇنداق ئادەم بولىدۇ بۇ ! ــ زىۋىدىخان چەكسىز پەخىرلەنلىك بىلەن شۇندا دېدى.

ئۇلار ئۆز ئەھۋاللىرى توغرىسىدا ئۇزاق پاراڭلاشتى. ئاخىرىدا گەپ كامال ئۈستىگە كېلى توختىدى.

ــ بىچارە بالامنى چېرىكلەر قوي بېقىۋاتقان يېرىدىلا تۇتۇپ كېتىپتىكەن، ــ زىۋىدىخاننىڭ كۆزىدىن ياش قۇيۇلدى، ــ قازىرغىچە ئۆزىمۇ، خەت خەۋىرىمۇ يوق. ئەمدى ئاڭلىساق، بەشكەنتتاغدا چېگرا ساقلىغىلى ساپتۇ، دېيىشىدۇ خەخ...

بۇنى ئاڭلاپ ياقۇپ ھەيران قالدى.

«بىزنىڭ كامال شۇمۇ ـ يا؟ »

ــ كامال؟ كامال ئابلىزما؟

ــ ھەئە، شۇ، شۇ، ــ زىۋىدىخان ئۆزىنى رۇسلاپ، ياقۇپقا ئۈمىد بىلەن قارىدى، ــ سىز ئۇنى كۆردىڭىزمۇ، بالام؟

ــ ئوتتۇرا بويلۇق، قاۋۇل، ئاقسېرىق كەلگەن سول قولىدا مارجاندەك مۇنچىقى بار يىگىت ـ شۇنداقما؟

ــ ھە، ھە، دەل شۇ، مېنىڭ بالام ! ــ زىۋىدىخاننىڭ كۆزىدە قۇياش پارلىدى، ــ سىز... سىز ئۇنى قاندا تونۇيسىز؟ !

ــ مەن ئۇنىڭ بىلەن بىر روتىدا. ئاخشام ئۇ بىز بىلەن بىللە كەلگەن. بىر سەپەدىشىمىزغا ئوق تېگىپ كېتىپ، كامال ئۇنى يۈدۈپ ئېلىپ كەتكەن، مەن دۈشمەننى ئېزىقتۇرۇپ بۇ تەرەپكە قاچقان...

زىۋىدىخاننىڭ ھاياجانلىق ياشلىرى سەلدەك ئاقتى. ئۆزىنى قويىدىغانغا يەر تاپالماي، تېپىرلاپ ئولتۇرالماي قالدى. يولۋاسنى قۇچىقىغا ئېلىپ: «بالام، داداڭ كەپتۇ، داداڭ كەپتۇ!» دەپ، يۈزلىرىنى ئۇنىڭ يۈزلىرىگە سۈركەپ، سۆيۈپ كەتتى.

ــ بالام، ئۇنى تاپقىلى بولارمۇ؟ ــ زىۋىدىخان ئۈمىد، ئۆتۈنۈش بىلەن ياقۇپقا قارىدى. ـ بىر كۆرۈۋالسام بىچارە بالامنى ! ــ ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ۋىسال تەشنالىقى تورۇلاپ تۆكۈلەتتى.

ــ كۆڭۈللىرىنى بۇزمىسىلا، زىۋىدىخاناچا، مەن ئەكەلدۈرەي.

ــ بولسا شۇنداق قىلىڭ، جېنىم بالام ! مەندىن يانمىسا، خۇدايىمدىن يانار قىلغان ياخشىلىقىڭىز.

ياقۇپ ئۇنى ئەكەلدۈرمەكچى بولدى. ئۇنى ئەكەلدۈرمىسىمۇ چوقۇم باشقا بىرىنى چاقىرتىپ، بۇ ئۆيدىن ۋاقتىدا كەتمىسە بولمايتتى
«ئانىسى، بالىسىنى كۆرۈۋالغاچ، مېنى ئېلىپ كەتسۇن»
ياقۇپ يانچۇقىدىن قەغەز ـ قەلەم ئالدى.

5

زىۋىدىخان چۆپ كېسىشكە تەمشىلىپ تۇرغان ئايزۆھرەگە خۇش خەۋەر يەتكۈزدى. لېكىن ئايزۆھرە خۇش بولمىدى، شۇڭا زورۇقۇپ ـ زورۇقۇپ كۈلدى، خۇشاللىقىنى زورۇقۇپ ـ زورۇقۇپ ئىپادىلىدى. راستىنى ئېيتقاندا، ئۇ كامالنى كۆرۈشكە ئانچە بەك تەشنا ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ ھازىر تەشنا بولۇۋاتقىنى پەقەت ۋە پەقەت ياقۇپنى كۆرۈش، ئۇنىڭ بىلەن مۇڭدىشىش، ئۇنىڭ باغرىغا ئۆزىنى تاشلاپ، ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ يىغلاپ دەرد تۆكۈش ئىدى. ئۇ مۇشۇ يېقىندىن بېرى ياقۇپىي ئۇنتۇشنىڭ زادىلا مۇمكىن ئەمەسلىكىنى ھېس قىلىپ قالغانىدى. ئۇ كامالنى ياخشى كۆردۈم، سېغىندىم، دېگەنلىرىنىڭ ھەممىسى ئۆز ـ ئۆزىنى ئەخمەقلەرچە ئالداش ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ قالغانىدى؛ ياخشى كۆرگەنلىرىنىڭ، سېغىنغانلىرىنىڭمۇ بىر خىل ئۆتكۈنچى ھېسسىياتنىڭ گاڭگىراش ئىلكىدە قالغان ئاجىزانە نېرۋىلىرىنى بوزەك قىلىشىدىن باشقا نەرسە ئەمەسلىكىنى چوڭقۇر ھېس قىلىپ قالغانىدى. بولۇپمۇ ئاخشامدىن بېرى ئۇنىڭ روھىي دۇنياسى ئاستىن ـ ئۈستۈن بولۇپ كەتكەچكە ھازىر ئۇ كامالنى زارىقىپ كۈتۈشنىڭ ئورنىغا ياقۇپ بىلەن مۇڭدىشىشنىڭ پۇرسىتىنى زارىقىپ كۈتەتتى؛ كامالنى ئەسلەشنىڭ ئورنىغا ياقۇپ بىلەن ئۆتكەن شېرىن مىنۇتلارنى ئەسلەيتتى:

ئايزۆھرە بىلەن لەيلىخان ئەمدىلا تاماق يەپ بولۇپ

ئولتۇرۇشاتتى، قوشنىسىنىڭ قىزى كىرىپ:

ــ لەيلىخاناچا، ئانام تەلە ئوقۇشۇپ بەرسۇن دەپتى، ــ دېدى. ئۇلارنىڭ ئۆيىدە بىر ھەپتە بۇرۇن مۇسىبەت بولغانىدى.

ــ ماقۇل، خېنىم، ھازىر چىقاي.

لەيلىخان قازان ـ قۇمۇچلارنى يىغىشتۇرۇپ بولۇپ، ئايزۆھرەدىن:

ــ سەنمۇ چىقاسەن بالام؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ياق، مەن بىردەم كىتاب ئوقۇي، ئانا.

ــ قورققۇڭ كەپقالارمىكى؟

ــ قورققۇم كەلمەيدۇ مېنىڭ.

لەيلىخان چىقىپ كەتتى. بۇ ئايزۆھرە ئۈچۈن قىممەتلىك پۇرسەت ئىدى. بۇنداق پۇرسەت ئاسانلىقچە كەلمەيتتى. شۇڭا ئۇ بىردەمدىن كېيىنلا ئورنىدىن تۇردى ـ دە، قازاندىن تاۋاققا تۆت ـ بەش گۆشناننى ئېلىپ چىراغنى ئۆچۈردى. دەرۋازىنى پەم بىلەن ئېچىپ، پەم بىلەن ياپتى. ئەتراپقا ئوبدان قارىۋالغاندىن كېيىن، ياقۇپنىڭ خامىنىغا قاراپ ئىلدام مېڭىپ كەتتى. ياقۇپلارنىڭ خامىنى ئايزۆھرەنىڭ ئۆيىگە خېلى يېقىن ئىدى. ئۇ ياز شاملى ئۆچۈرۈپ كېلىۋاتقان ياقۇپنىڭ ناخشىلىرىدىن ئۇنىڭ خامانىدا يالغۇز ئىكەنلىكىنى پەملىگەنىدى. مەيىن شامال يۈز ـ كۆزلەرنى سىلاپ، كۆڭۈلگە ھوزۇر بېغىشلايتتى. تولۇنئاي مۇئەللەقتە ئېسىلىپ، «جىممىدە» تۇراتتى.جاھان ئايئاق نۇرغا چۆمۈلگەنىدى. چېكەتكىلەرنىڭ چىرىلداشلىرى قەيەردىندۇر ئۈچۈپ كېلىۋاتقان مۇڭلۇق نەي ئاۋازى بىلەن قوشۇلۇپ، ئاق كېچىگە سېھىرلىك تۈس ئاتا قىلغانىدى.

ئايزۆھرە خامانغا ئاستا- ئاستا يېقىنلاشتى.چەشلەنگەن بۇغداي ئاي نۇرىدا جۇلالىنىپ تۇراتتى،

گوياكى ئالتۇن ئۇنچىلەر دۆۋىسىدەك.

نەي ئاۋازى توختاش بىلەن تەڭلا ئايزۆھرەمۇ«شىپپىدە»توختاپ قالدى.چۈنكى ياقۇپمۇ باياتتىن بىرى نەي ئاۋازىدىن ھۇزۇرلانغان بولسا كېرەك، ئۇ توختىشى بىلەنلا ناخشىسىنى باشلىۋەتكەنىدى:

ئەجەپ ئايدىڭ بولۇپتۇ،

يارىم كەلسە كۆرگۈدەك.

گىرە سېلىپ بويىنىغا،

چوكۇلدىتىپ سۆيگۈدەك.

«قىلىن تازا!» ئېيتقان ناخشىسىنى كۆرۈڭلا تېخى؟ كەلگەنىمنى كۆرۈپ قالدىمۇ ـــ يا سۆيۈپ يانا...سۆيۈۋالسۇن، دەپ كەلگەن ئۇخشايمەن مەن؟..؛

ئايزۆھرە شۇنداق پىچىرلاپ «پىسسىڭگىدە» كۈلۈپ قويدى.

ناخشا يەنە باشلاندى:

كىۋەزلىكنىڭ ئىچىدىن،

تاۋۇز تاپىمەن، يارىم

تەلپىمنىڭ يوقىدىن،

يالغۇز ياتىمەن يارىم.

ۋاي تېخى، يالغۇز ياتماي ئەمىسە!...تۈچەكنى ئەكىلىپ يات تازا، دۈتتار چېلىپ، ناخشا ئوقۇۇڭ دىسە ئون ئىككى كىشلىك خۇددى... ؛

ئايزۆھرە ئىچـــئىچىدىن سۆيۈنۈپ، زوقلىنىـــپ ھەۋەسلىنىپ كۈلدى.كۈلگەچ بىر بېسىپ ئىككى بېسىپ دۆۋىلەگىلىك سامانىنىڭ كەينىگە كەلدى. ياقۇپنىڭ قەلبىدىن يەنە ئاشىقانە كۈيلەر ئوقچۇپ چىقىشقا باشلىدى:

ئاھۇ كۆزۈڭ تۇرغاچ قۇرۇپ قاپقان يولۇمغا، قۇرغۇيۇم.

بولدۇم ئەسىر ئىشقى ئوتۇڭ سالغان زۇلۇمغا، قۇرغۇيۇم.

يالقۇنغا چۇشكەن قىلسىمان ئاھــزار ئۇرارمەن تولغىنىپ،
تۆككەن يېشىم ئالساڭ كېلەر لەك مىڭ تۇلۇمغا، قۇرغۇيۇم.

سەكراتتىكى قاقشال جېنىم ياشنايتتى قايتا، دىلبىرىم.
ئاپئاق سەھەر ئاستا كېلىپ قونساڭ قولۇمغا، قۇرغۇيۇم.

كــۈي تولىمــۇ مۇڭلــۇق ئىــدى، كــېچە ســېھرلىنىپ ســۈكۈتكە چۆمگەن، ئۇپۇقتا لەيلىشىپ يۈرگەن
ئالتاغىل بۇلۇتلار قېتىپلا قېلىشقانىدى.

ئايزۆھرەنىڭ قەلبى شۇنداق، ئىلاھى تۇيغۇلار بىلەن لىق تولغان بولۇپ، تومۇرلىرىدىكى قان مۇھەببەت بولۇپ ئاقاتتى؛ تومۇرلىرىدىكى قان پەخىر بولۇپ ئاقاتتى!

ئايزۆھرە ئۆزىنىڭ قۇرغۇيلىقىدىن پەخىرلىنەتتى!

خېلى ئۇزاققىچە ھېچقانداق سادا چىقمىدى. ياقۇپمۇ جىمىپلا كەتكەنىدى. ئۇمۇ ئۆز كۈيىدىن خۇددى ئايزۆھرەگە ئوخشاشلا سېھرلىنىپ قالدىمىكىن؟ ئۇمۇ قۇرغۇيىدىن پەخىرلىنىۋاتامدىكىن؟ بەلكىم.

خېلىدىن كېيىن ياقۇپنىڭ ئۇلۇغ كىچىك تىنىشلىرى ئاڭلىنىپ قالدى. ئايزۆھرە ئېسىنى يىغىپ ياقۇپقا يېقىنلاشتى. ئۇنىڭ شەپىسىنى ئاڭلىغان ياقۇپ «دىررىدە» چۆچۈپ كەتتى، «لىككىدە»
تۇرۇپ كەتتى، گوياكى كىيىكتەك.

ــ ئاي...ئايزۆھرە؟...ــ ياقۇپ ھودۇقۇپ، تېڭىرقاپ قالدى، ــسىزمىدىڭىز؟

ــ ھەئە، قانداق؟ ـ ئايزۆھرە تەمكىنلىك بىلەن جاۋاپ بېرىپ، قولىدىكى ياغلىقنى سامان ئۈستىگە سېلىنغان كىگىزگە قويدى.

ــ قورقۇتۇپ جىنىمنى چىقاردىڭىز خۇددى.

ــ مەنمۇ جىنىڭىزنى چىقارسام چىقىرارمەن بىرەر قېتىم. سىزمۇ نەچچە ـ نەچچە جىنىمنى چىقارغان مىنىڭ، ــ ئايزۆھرە لەرزانغىنە كۈلدى.

ــ قاچان؟

ــ قاچان بولسا شۇ چاغ، سىز بىلمەيسىز.

ــ نىمە دەپ...كەلدىڭىز بۇ كېچىدە؟ ـ ياقۇپ قىلغىلى گەپ تاپالمىغاندەكلا شۇنداق دىدى.ـ نىمە دەپ كەلسەم كەلدىم، قانداق؟ كەلمىسەم بولامتىــــيا؟

ــ ياق ئەمدى...كېچىدە قورقۇپ قالمىسۇن دەپ،...كېلىك، ئولتۇرۇڭ.

ــ نىمە ئىش قىلىمىزئولتۇرۇپ، غوجام؟

ــ مۇڭدىشىمىز مۇنداق؟

ــ قىلىن، مۇڭداشقىلى كەلمىدىم غوجام مەن، ــ ئايزۆھرە ناز بىلەن ئارقىسىغا ئۆرۈلدى.

ــ نىمە بۇ ياغلىقتىكى؟

ــ دان، باچكىغا، دان ئەكەلدىم.ــ ئايزۆھرە چاقچاق قىلىپ كۈلدى. ئۇنىڭ تاتلىق، ئوماق، ھاياتبەخش كۈلكىلىرى تاك تىۋىشلىرىغا قوشۇلۇپ كەتتى. ئۇ ياغلىقنى ئېلىپ ياقۇپنىڭ قۇچىقىغا قويۇپ قويدى، ـ دان سوۋۇپ قالدۇ ھېلى، ئىتتىكرەك يەۋېلىڭ.

ــ سەل سوۋۇتۇپ يەي جۇما، ئاغزىم كۆيۈپ قالمىسۇن.

ــ مەيلى ئەمىسە... قىشچە كۈۋۈكقا ئەپچىقىۋېلىپ يىيىسىڭىزمۇ بولىدۇ بولمىسا.

ئىككىسى ئاشقلارچە سۆيۈنۈپ كۈلۈشتى.

تولۇن ئايمۇ كۈلۈپ كەتكەنىدى.

ــ مىنى باچكا دىمەڭ جۇما.

ــ دېسەم دەيمەن تازا.

ــ نېمىشقا؟

ــ باچكا بولغاندىكى شۇ.

ــ چوقۇۋالماي يەنە.

ــ چوقۇيالمايسىز، باچكا دېگەن چوقۇيالمايدۇ.

ــ چوقۇۋالسامچۇ؟

ــ ھىم!ــ ئايزۆھرە دىمىغىنى چىرايلىقىنە قاقتى، ئاغزىنى باللارچە شوخلۇق بىلەن پۈرۈشتۈرۈپ قويدى.

ــ چوقۇيالمايمەنمۇ تېخى!ــ ياقۇپ شۇنداق دېدىدە، ئۆزىنى ئايزۆھرەگە ئاتتى، خۇددى لاچىندەك. ئايزۆھرە ئۆزىنىڭ چاقچىقى بىلەن ناتىۋان، سۆيۈملۈك، بەختلىك باچكىغا ئايلىنىپ قالغانىدى. قىسماقمۇ شۇنداق سۆيۈملۈك!

ياقۇپ ئايزۆھرەنىڭ نازۇك بىلىدىن مەھكەم قۇچاقلاپ ئۇنىڭ پېشانىلىرىگە، چاچلىرىغا، بويۇنلىرىغا، قۇلاقلىرىغا، لەۋلىرىگە سۆيۈشكە باشلىدى.

ــ قىلىن... ئەسكى... ئىزا تارتمايدىغان ئېشەك تېرىسى... قوپاڭگە ئورنىڭىزدىن! ۋارقىرايمەن ھېلى بىكار... كەلمىسەممۇ بولاپتىكەن خۇددى!...ــ ئايزۆھرە تېپىرلاپــتېپىرلاپ توختاپ قالدى، گوياكى قىسماققا چۈشكەن باچكىدەك. ياقۇپ ئۇنىڭ نېپىز، غۇبارسىز، يۇمران لەۋلىرىگە چىڭداپ ـ چىڭداپ سۆيۈپ، يۈرىكىنىڭ قاتمۇ قات، داغسىز بەرگىلىرىگە مۇھەببەتنىڭ تۇنجى خاسىيەتلىك مۆھۈرىنى باستى.

ياقۇپنىڭ لەۋلىرى شۇنداق يۇمشاق، شۇنداق قايناق، شۇنداق خاسىيەتلىك ئىدىكى، ئايزۆھرەنىڭ تومۇرــ تومۇرلىرىغا، ئۆگەــ ئۈگىلىرىگە شېرىن تۈيغۇ، شېرىن ھارارەت تارىلىپ، پۈتكۈل ۋۇجۇدىنى سېھىرلىۋەتتى.

«نىمدىگەن شېرىن، لەززەتلىك سىزىم ــ ھە!»

ئايزۆھرەنىڭ ئاق كېچىدەك ئاپئاق بىلەكلىرى ياقۇپنىڭ بويىنىغا ئىختىيارسىز يۆگىشىپ قالغانىدى، خۇددى يۆگىمەچتەك. تەشنا لەۋلىرى ئۆز رازىلىقى، چەكسىز قىزغىنلىقى بىلەن ياقۇپنىڭ ئوتلۇق لەۋلىرىگە كىرىشىپ كەتكەنىدى. خۇددى گىرەدەك.

ياقۇپ ئايزۆھرەنىڭ ئۈستىدىن سىيرىلىپ چۈشۈپ، ئۆزىنى ئوڭدىسىغا تاشلىدى. ئايزۆھرەمۇ شۇ پېتى قېتىپ قالغانىدى. باياتىن بېرى بىر پارچە قارا بۇلۇتنىڭ ئارقىسىغا يوشۇرۇنغىلى ئۇلىدام كېتىۋاتقان تولۇن ئاي ئۇلارنىڭ ئۈستىگىلا كېلىپ توختاپ قالغانىدى. ئۇمۇ بىر جۈپ پاك ۋۇجۇدتەك سېھىرلىنىپ قالدىمىكىن؟

شۇنداق، پاك مۇھەببەتنىڭ غايىۋى، سېھىرىي كۈچىدىن ئايزۆھرەمۇ، ياقۇپمۇ، تولۇنئايمۇ، يۇلتۇزلارمۇ، چېكەتكىلەرمۇ... ھەممە ــ ھەممە سېھىرلىنىپ، مەستخۇشلۇق ئىلكىدە قېتىپ قىلىشقانىدى. كېچە تېخىمۇ ئاقىرىپ كەتكەن، خۇددى شۇتقەدرى كېچىسىدەك.

شۇنداق، بۇ قۇتلۇق كېچە ئىدى!

سەھەردە كەلسەممۇ بولاپتىكەن قولىڭىزغا قونغىلى، بالدۇر كەپقالدىمۇ قانداق ـ ھە!

ئايزۆھرەنىڭ بۇ سۆزى ياقۇپنى مەستخۇشلۇق ئىلكىدىن سۆرەپ چىقتى. ئۇ چۆچۈپ ئۆرە بولدى. ئايزۆھرە ئۇنىڭغا ناز بىلەن قارىدى، ياقۇپنىڭ خۇمارلاشقان كۆزلىرىدە بەخت نۇرلىرى جىلۋا قىلىپ تۇراتتى. ئايزۆھرەنىڭ قەلبىدىمۇ بەخت كۈلكىسى، بەخت كۈيى جاراڭلايتتى.

ــ ناخشامنى ئاڭلاپسىزــ ھە؟

ــ ئاڭلىماي ئۇ، ئاڭلاپ...ــ ئايزۆھرە بىلەكتەك بىر جۈپ ئۆرۈم چېچىغا خۇددى زىخچە ئالتۇندەك چاپلىشىپ قالغان سامانلارنى

تىرىۋېتىپ، گېپىنىڭ ئاخىرىنى يۇتۇۋەتتى.

ــ ئىشقىڭىزدا كۆيۈپ ئۆلگىلى تاش قالدىم، ئايزۆھرە!ــ ياقۇپ ئۇنىڭ ئىككى مۈرىسىدىن تۇتۇپ ئۆزىگە قاراتتى.

ـ ماڭا... ماڭا نېچاغ...ــ ئايزۆھرە تىترەپ تۇرۇپ بېشىنى ياقۇپنىڭ مەيدىسىگە قويدى. ياقۇپ ئۇنىڭ خۇش ھىدلىق چاچلىرىنى چوڭقۇر مېھرى بىلەن سىلىدى.

ئىككىسى بۇ شېۋىقەدرى كېچىسىدە بىر ـ بىرىگە ئاشىق بولۇپ قېلىشقانلىقلىرىغا ئىقرار قىلىشتى. پىراق، ھىجران ئازابلىرىنى نۆۋەت بىلەن سۆزلەشتى. بەخت، مۇھەببەت، ۋاپا، گۈزەللىك، كېلەچەك... لەرگە تەبىر بېرىشتى، بۇھەقتە كۆڭۈللىرىگە يۈكسەك غايىلەرنى، ۋە دەــقەسەملەرنى پۈكۈشتى.

ۋىسال پەيتى يېقىنلاپ، تويغا تەملىشىپ تۇرۇشقان باھار ئايلىرىنىڭ بىرىدە مەسۇم ئاكىلارغا ئىلىنىشقا كۆچۈپ كېتىشكە توغرا كېلىپ قېلىپ كۆچۈپ كەتتى. لېكىن ياقۇپ ئايزۆھرەنى تاشلىۋەتمىدى. ئىككى كەنتنىڭ ئارىلىقى يېقىن بولغاچقا، كۈندەــكۈنىسى قاراشوغا چۈشۈپ، ئايزۆھرەنى يوقلاپ تۇردى. ئېتىز ـ ئېرىق ئىشلىرىنى قىلىشىپ، يوقنى تېپىشىپ بەردى.

يەنە تويغا تەمشىلىپ تۇرغاندا، ياقۇپ ھەپىسىگە كىرىپ قالدى. ئۇزاق ئۆتمەيلا لەيلىخانمۇ ئاغرىپ قېلىپ، يالغۇز قىزى ئايزۆھرەنى بۇ دۇنيانىڭ رەھىمسىز قايناملىرىغا يېگانە تاشلاپ، ئاخىرەتكە شۇنداق تېزلا كېتىپ قالدى.

نامراتلىق، مۇھتاجلىق، تەڭلىك، يوقسۇزلۇق، جەبىر ـ مۇشەققەت ئايزۆھرەگە تەھدىت سېلىۋەردى. لېكىن بۇلارنىڭ ھەممىسىگە ئۇ ياقۇپنىڭ مېھىر ـ مۇھەببىتىگە تايىنىپ قەيسىرانە روھ، قەيسىرانە ئىستەك بىلەن تاقابىل تۇردى.

«مۇھەببەت ــ ھەممىگە قادىر!»

ئۇ، بۇ نۇقتىنى شۇ چاغلاردىلا چوڭقۇر ھېس قىلىپ بولغانىدى.
ئايزۆھرە شۇلارنى ئەسلەپ غەزەپــنەپرەت، ئەلەمــھەسرەت بىلەن پىچىرلىدى:
«خەپ، ماجىگسا!...»

6

«خەپ ماجىگسا! سەن مېنى ھەپسىگە تۇتۇپ بەرمىگەن بولساڭ، ئايزۆھرەــقۇرغۇيۇم قولۇمدىن ئۇچۇپ كەتمەيتتى!...»
ياقۇپ غەزەپ بىلەن پىچىرلاپ يوتقانــكۆرپىلەرگە يۆلەندى، بېشىنى تامغا تىرەپ، كۆزىنى يۇمدى:
بۇ بۇلتۇر ـ 1945 ـ يىلى 5ـ ئايدا يۈز بەرگەن ئىشلار ئىدى. يېڭى يىل كىرىشى بىلەنلا چوپانغا ـ ئىلىنىشقا ئەسكەر تېرىلىپ كەتتى. بۇ بىر لىيەن ئەسكەرنى ماجىگسا ئىسىملىك قارا تېرە، ئالا گەدەن، جۇۋازچىنىڭ گۇندىسىدەك يوغان بويۇن، ئەلەس بىر ئوفىستىر باشلاپ كەلگەن بولۇپ، بۇلار داۋان تۈۋىدە گازارما قۇرغانىدى. بۇ، گومىنداڭ ھۆكۈمەت دائىرىلىرىنىڭ ھەم توپىلاڭنىڭ ئالدىنى ئېلىش، ھەم ئەسكەرلەرنىڭ ئوزۇق ـ تۈلۈك مەسىلىسىنى ھەل قىلىش تەدبىرى ئىدى.
بۇلار كېلىشى بىلەنلا بالا ـ قازا يەنە باشلىنىپ، خەلقنىڭ خاتىرجەملىكى يوقالدى. ئونبېشى، يۈز بېشىلار، دورغىلارنىڭ ئالۋانــسېلىق خەلقنىڭ بېشىغا خۇددى مۆلدۈردەك تۆكۈلۈپ بىردەم ئارام بەرمەي، بېلىنى ئۈزە قىلدۇرمايۋاتاتتى. خەلق ئاچلىقتىن، زارــزار قاقشاشسا، گازارمىدىكى چېرىكلەر يېگىلى قورساق تاپالماي، سىيىق كېكىرىشىپ، تەگرىنىڭ زاپاس ئاشقازان يارىتىپ قويمىغانلىقىدىن ئاغرىنىشاتتى. گازارمىدىكى ئاشپەزلەر ھەركۈنى

دېگۈدەك نەچچە شىرەلىك قورۇما، تاماقلارنى تەييارلاپ بولالماي ھالىدىن كېتىشەتتى. ساندۇق ـــ ساندۇقلاردا مەيشارابلار كەلتۈرۈلەتتى. قازاندا مەززىلىك شورپىلار قايناپ تۇراتتى. توخۇ، تۇخۇملار دۆۋىلىنىپ كېتەتتى. ئەسكەرلەر ئىچكىنىنى ئىچەتتى، يېگىنىنى يەيتتى، ئېشىپ قالغىنىنى يۇندا ئازگىلىغا تۆكۈۋېتەتتى.

بۇلارنى كۆرۈپ خەلق ئوغىسى قايناپ، چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ، ئاچچىق ئەلەم يۇتۇپ قېلىشاتتى. خەلقنىڭ قېنىنى كۆك پىتتەك شوراپ يېتىشقان چېرىكلەرنىڭ، خەلقنىڭ قەلبىنى قانىتىۋاتقان رەزىلانە قىلمىشلىرىنىڭ يەنە بىرى شۇ ئىدىكى، لىيەنجاڭدىن تارتىپ پەيجاڭغىچە شەھۋانىي نەپسىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن، يۇرت ئىچىدىن ئون تۆت ـ ئون بەش ياشلاردىكى چىرايلىق قىزلارنى تاللاپ، بۇلاپ كېلىپ ۋاقىتلىق خوتۇن قىلىشاتتى. ئۇلارنى بەزىلىرى ئۆزلىرىنىڭ فامىلىسى بىلەن، بەزىلىرى ئۆيغۇرچە ئىسمىنىڭ باش ھەرپى بىلەن «جاڭ تەتەي»، «خەي تەتەي»، «مەي تەتەي»... دېگەنىدەك گەپلەر بىلەن ئاتاپ كالتە كۆڭلەك كىيگۈزۈپ، راسا ئالا ـ بۇلماچ پەرداز قىلدۇرۇپ ساقلىشاتتى.

شۇڭا، بۇنداق خورلۇق ـ ھاقارەتلەردىن ئەنسىرەشكەن ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بەزىلىرى مەسۇم قىزلىرىنىڭ چاچلىرىنى چۈۋۈپ، يۈزكۆزىگە ياغلىق قارىنى راسا سۈركەپ، يالغان يارىلارنى پەيدا قىلىپ، ئادەم كۆرسە «ھۆ» بولغۇدەك دەرىجىدە سەتلەشتۈرۈپ ساقلاشسا، بەزىلىرى يەر ئاستى گەمىلەرنى، مەخپىي ئۆيلەرنى ياساپ ساقلىشاتتى؛ يەنە بەزىلىرى قىز بالىۋاقىسىنى ئېلىپ ياقا يۇرتلارغا تاغتۇرالارغا چىقىپ كېتىۋاتاتتى. شۇڭا خەلق سەرەڭگە ياقسىلا ئوت تۇتىشىپ كېتىدىغان قۇدرەتلىك بومبىغا ئايلىنىپ قالغانىدى.

ياقۇپ ئىرادىسىگە خىلاپ ھالدا ھەركۈنى دېگۈدەك چېرىكلەرنىڭ كۆڭلىنى ئېچىپ كېلىۋاتاتتى؛ دۇتار چالاتتى، ناخشا ئېيتاتتى، لېكىن

ئۇلارنىڭ مەي ــ شارابىنى ئىچمەيتتى، تامىقىنى يېمەيتتى، ئۇلارمۇ زورلاپ كەتمەيتتى، ئىشقىلىپ، چېرىكلەر ياقۇپ بىلەن چىقىشىپ قالغان بولۇپ، ئۇنىڭغا تولىمۇ ئامراق ئىدى، ھۆرمەت قىلاتتى.

ــ ئاداش ياقۇپ،ــ دېدى ماجىگسا بىركۈنى،ــ يايلاق كۆرۈپ كەلگۈم بار، مەن بىلەن بىللە بارغىن، تاپقانــــتەرگىنىمىز تەڭ بولسۇن.

«ئۇيايلاق كۆرۈش ئۈچۈن ئەمەس، ۋەج ــ ئوقەت يىغىش ئۈچۈن بارىدىكەنــدە؟»

ياقۇپ ئويلىنىپ قالدى. بىراق «ياق» دېيىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى، شۇڭا ئۇ ئىلاجسىز ماقۇل بولدىــــدە، يايلاققا چىقىپ راسا مېھمان بولۇشتى، ئۈچىنچى كۈنى ئۇلار بىراۋنىڭ ئۆيىدە راسا كۈتۈۋېلىندى. كەچتە ئۇلارنىڭ «شەرىپى» گە مەشرەپ بېرىلدى. شۇ ئارىلىقتا ياقۇپ ئۆي ئىگىسى بىلەن خۇپىيانە كۆرۈشۈپ قولىقىغا پىچىرلىدى. ئۆي ئىگىسى كۈلۈپ كېتىپ باش لىڭشىتتى.

مەشــــرەپ تەڭ بولغانــــدا، ســــاھىپخان داســــتىخان ســــېلىپ، مېھمانلارنىڭ ئالدىغا «سوۋغات ئېشى» كەلتۈردى. بۇ، سېرىق مېيى ئايرىۋېلىنغان قېتىق ئېچىتمىسىغا ئۇن سىلىپ پىشۇرۇلىدىغان بىرخىل تاماق بولۇپ، ئۇسسۇزلۇقنى بېسىش، ھاردۇقنى چىقىرىش ئۈنۈمى ھايىتى ياخشى ئىدى. بۇ ئاشنىڭ ئەڭ زور ئالاھىدىلىكى شۇ ئىدىكى، قازاندا ھەرقانچە قايناتسىمۇ زەررىچە ھور چىقمايتتى. بۇ ئاشنىڭ ئىسسىقــــسوغۇقلىقىدىن ئۆي ئىگىسى خەۋەر بەرمىسە سورىماي ئىچكەن ئادەم ئاغزىنى كۆيدۈرۋالاتتىغ يەرلىك كىشىلەر بۇنى بىلگەچكە، قوشۇققا ئازـ ئاز ئېلىپ، پۈۋلەپ ئىچىشەتتى.

«مەنمۇ ئاغزىمنى ئازــ پاز كۆيدۈرۋالاي، بولمىسا چىنىپمۇ قالمىسۇن»

ياقۇپ شۇنداق ئويلاپ، قوشۇققا ئازراق ئاش ئۇسۇپ

«خالاپپىدە» بىر ئىچىۋىدى، ئاغزى كۆيۈپ، كۆزلىرىدىن ياش كەتتى، خۇددى پۇرچاقتەك. بۇنىڭغا كۆزى چۈشۈپ قالغان ماجىگسا:

ــ نىمىگە يىغلايسەن؟ ــ دەپ سورىدى.

بۇ ئىشلاردىن سورۇندىكىلەرنىڭ خەۋىرى بولغاچقا، ھېچكىم بىر نەرسە دېيىشمىدى. ياقۇپ: «ئىم، ئەمدى ئىش بۇزۇلدى ــ يا ئىست!» دەپ ئەپسۇسلىنىپ ئولتۇرۇپ قېلىۋىدى، ماجىگسا:

ــ ئادىشىڭ ئايزۆھرە يادىڭغا يېتىپ قالدىمۇ ـ يا؟ ـ دەپ سوراپ ئۇنىڭغا ئەقىل ئۆگىتىپ قويدى.

ــ ئانام يادىمغا يېتىپ قالدى، ـ دېدى ياقۇپ، ئاندىن خۇددى ئۆز ـ ئۆزىگە سۆزلەۋاتقاندەك ھەسرەتلىك قىلىپ، ـ رەھمەتلىك ئانام بولغان بولسىمۇ، بىر قوشۇق ئىچىۋالادى. بۇ ئاشقا بەكمۇ ئامراقتى بىچارە ئانام،ــ ئۇ ئۇلۇغــكىچىك تىنىپ قويۇپ، ياشلىرىنى سۈرتتى.

نېمە بولغانكى، دەپتىمەن تېخى، ــ ماجىگسا شۇنداق دېگەچ بىر يوغان قوشۇققا «لىققىدە» ئاش ئۇسۇپ «خالاپپىدە» بىر ئىچىۋىدى، ئاغزى كۆيۈپلا كەتتى. كۆزلىرىدىن پۇرچاقتەك ياشلار تاراملاپ تۆكۈلدى. كالپۇكلىرى بىردەمدىلا قىزىرىپ، تەتۈر ئۆرۈلۈپ چىقتى.

ــ ھوي، ياقۇپ....ياقۇپ دېگەن لاتا بەل ماز، قايناقكەن دېسەڭ بولمامدۇ!؟... شۇ... شۇ سوغاتقا ئامراق ئاناڭ ھازىر... بولغان بولسا بىر...

ئۇنىڭ ئاغزىدىن چىقىۋاتقان ھاقارەتلەرگە ئادەم چىدىغىلى بولمايتتى، بىراق ياقۇپ چىدىدى، چىدىمىسا بولمايتتى. چۈنكى ئۇ پۇخادىن چىققانىدى.

ــ بۇ ئاشتىن بۇس چىقمايدىغانلىقىنى مەن نەدىن بىلەي، مېنىڭمۇ ئاغزىم كۆيەپ قالدى، ئەينا. خاپا بولماڭ، ما ئاكا، مەن ناماقۇل،ــ ياقۇپ ماجىگساغا كۆڭۈل قويدى، ئۆزرىخاھلىق ئېيتتى، لېكىن ئۆز ئىشىدىن چەكسىز مەمنۇن بولۇۋاتاتتى.

ــ قىزىقكەن، دېسەڭ بولمامتى ئەمسە؟

ــ سىزنى بۇ ئاشتىن بۇس چىقمايدىغانلىقىنى بىلىدىغان چېغى، دەپتىمەن تېخى، مەنمۇ چاقچاق قىلىپ قويسام، سىزمۇ....

ماجىگسا ياقۇپنى تىللايتتى، ھاقارەتلەيتتى، پىپىرلايتتى، ئالتە ـ يەتتە چېرىك بۇ ئىشتىن يا كۈلۈشنى، يا يىغلىشنى بىلەلمەي قېتىپ قېلىشقانىدى.

ــــ خەپ، سەن بىلەن گازارمىغا بارغاندا ھېسابلاشمايدىغان بولسام!

«ئەمدى ئۆلىدىغان بولدۇمــــدە! مەيلى، ئەمدى ئۆلسەم ئارمىنىم يوق! شۇغىنىسى، ئايزۆھرە ھمايىچىسىز قالىدىغان بولدى....»

ياقۇپ ھەسرەت بىلەن ھەممىگە تەييارلىنىپ قويدى.

ــ ئۇنى باغلاش!ــ دەپ بۇيرۇق قىلدى ماجىگسا.

ساھىبخان ۋە بىرقانچە مۆتىۋەر كىشلەر ماجىگساغا يالۋۇرۇشتى، كۆكۈل قويۇشتى، بىرقانچە قوي ـ ئۆچكە بەرمەكچى بولۇشتى. بىراق ئىزاـــئاھانەتتىن ئۆلۈش ھالىتىگە كېلىپ قالغان ماجىگساغا بۇ يالۋۇرۇش، ۋەدىلەر كار قىلمىدى.

چېرىكلەر ياقۇپنى باغلاشقا تەمشىلىۋېدى، بىرقانچە ياش ئارىغا سەكرەپ چۇشتى.

ــ قولاڭنى تارتىش، ھۇ ئىتلار!، ـ دېدى ئارىدىن بىرى، ــ ئاش ئىچىپ ئاغزى كۆيەپ قالسا، ئۇنى باغلامتىڭ؟ قانداق دېگەن گەپ بۇ، ئاش بەرگەن گۇناھقا... ئاشنى ئۇنىڭ ئاغزىغا ياقۇپ قۇيۇپ قويايتىمۇ ـ يا؟ ھە، ئەمىسە، پۇۋلەپ ئىچىشنى بىلمەي... كۆزى، ئەقلى يوقمىكەن ئۇنىڭ!؟

ــ نوچى... نوچى ئوخشمامسەن ھەرقايسىڭ!؟ ــ كالپۇكلىرى تىتىمۇ قىزىرىپ، ئىششىپ كۆلىدەك بولۇپ قالغان ماجىگسا تاپانچىسىنى چىقىرىپ، ئۇلارغا تەڭلىدى. باشقا چېرىكلەرمۇ

ملتىقلىرىنىڭ ئىستوۋۇللىرىنى ياقۇپلارغا توغرىلاپ، بۇيرۇق كۈتۈپ تىك تۇرۇشتى.

ــ نوچى بىز! سەنمۇ نوچى بولساڭ بىر ئېتىپ باقە قېنى؟ يىگىتلەر مەيدىسىنى كېرىپ، ياقۇپنى ئارىغا ئېلىشتى. كىشلەرمۇ تەۋرەپ قويۇشتى. بارماقلار كۈرجۈكلارغا ئېلىندى.

ئېلىنىشقانلىق ئېلىنىش باشلىنىش ئالدىدا تۇراتتى.ــ سىلەرگە رەھمەت، قېرىنداشلار!ــ دېدى ياقۇپ ئۈلارنىڭ بىر سەنئەتكارىغا بولغان ئېتىقاد، ھىممىتىدىن چەكسىز سۆيۈنۈپ، كۆزىگە ئىسسىق ياش ئېلىپ، ــ بىرجاننى دەپ، مىڭ جاننى قۇربان بەرمەيلى، «شاپلىق تۈز پاجىئەسى» يەنە تەكرارلانمىسۇن!....

ياقۇپ ئۈلاردىن بۇ ئىشقا ئارىلاشماسلىقنى ئۆتۈنۈپ، كۆزىدىن ياش راۋان ئەتتى. يىگىتلەر، كىشلەر ئۇنى تويتىن ناھايتى تەستە چىقىرىپ بەردى، خۇددى يۈرىكىنى چىقىرىپ بەرگەندەك.

شۇنداق قىلىپ ياقۇپ مەھكەم باغلاندى. چوڭ تەمە، ھەيۋە بىلەن بېرىپ، بىر پاتمان ئىزاــنۇمۇس يۇدۇپ قايتىپ كەلگەن ماجىگسا ئۇنى گازارمىغا ساق ـ سالامەت ئېلىپ كەلدىــدە، بىر قازناققا سولاپ نەزەربەند قىلدى، لېكىن ماجىگسا ئۇنىڭ قىچىپ كېتىشىدىن، ياكى ئەسكەرلەرنىڭ قاچۇرۇۋېتىشىدىن ئەنسىرىگەن بولسا كېرەك، ئۇنى كاچۇگغا ئاپىرىپ ھەپسىگە قامتىۋەتمەكچى بولغاندى. بۇخەۋەرنى سۇلايمان ئىسىملىك بىر يىگسارلىق چېرىك ياقۇپقا يەتكۈزۈپ قويدى.

بىر ھەپتىدىن كېيىن ماجىگسا ئۇنى نەزەربەند ئاستىدا قايسىبىر باينىڭ ھويلىسىدا ماجىگساغا ئاتاپ ئۆتكۈزۈلگەن مەشرەپكە ئېلىپ باردى. ئۇ دۇتار چالدى. ناخشا ئېيتتى، دۇتار ماجىگسا ئۈچۈن ئەمەس، ئەل ـ ئاۋام ئۈچۈن چېلىنىۋاتاتتى، ناخشىمۇ ھەم.

مەشرەپ راسا قىزىۋاتقاندا، ماجىگسا ئۇسسۇلغا چۈشتى، ئۇ

نەشىنى جىقراق چېكىۋەتكەن چېقى، كالامپاي دەسسەشكە، قالايمىقان ھەرىكەت قىلىشقا باشلىدى. ئۇ ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنى بىلمىگەچكە، بىردەم ئۇڭ ـ تەتۇر چۆگىلەۋېتىپ، خۇشامەتگۇيلۇقتا يۇرت خەلقىنى ھەيران قالدۇرۇپ، ئەلنىڭ نەپرەتــقارغىشىغا ئۇچراۋاتقان سېلىم يۈز بېشىنىڭ ياش، چىرايلىق خوتۇنىنى ئۇسسۇلغا تارتتى. بۇ ماجىڭساننىڭ ئاشنىسى بولۇپ، ئۇنىڭ سېسىق نامىنىڭ يۇرت ئىچىگە پۇر كەتكىنىگە خېلى ئايلار بولۇپ قالغانىدى. ئۇ قىلچە ھايا ـ نومۇس قىلمايلا ئەركىلەپ ـ نازلىنىپ ئورنىدىن تۇرۇپ، سەت قىلىقلارنى چىقىرىپ ئۇسسۇل ئويناشقا باشلىدى. مەشرەت ئەھلىنىڭ كۆڭلى غەش بولدى، خۇددى چۇۋىن يېۋالغاندەك. چىشلار غۇچۇرلىدى، لەنەتلەر تۆكۈلدى، گويا يامغۇردەك.

— قېنى، شوخ ــ شوخ پەدىلەرگە چالمامسەن؟ ـ دېدى ماجىڭسامۇ.

«تاز بولساڭ گەدەنگىچە بول، دەپتىكەن!»

ياقۇپ چالماقچى بولدى؛ نايناق خوتۇن ئۈچۈن نومۇس قىلىپ چالماقچى بولدى؛ ئۇيغۇر ئەخلاقى ئۈچۈن چالماقچى بولدى؛ دەپسەندە قىلىنغان ۋە قىلىنىۋاتقان ئۇيغۇر مەدەنىيىتى ئۈچۈن چالماقچى بولدى!

ئۇ روھىي جەھەتتىن قىساس ئېلىش قارارىغا كەلگەنىدى!

ئۈي ئۆيلايسىز، ئۈي ئۆيلايسىز،
نېمىنى ئۆيلايسىز.
كۆزى ئەلەس، تاز گەدەنگە،
سالام يوللايسىز.

مەشرەپ ئەھلى پىخىلداپ كۈلۈشكە باشلىدى، قىقاســچۇقان كۆتۈرۈلدى؛

— يارايسەن ياقۇپ!

ــ ياشاپ كەت، يىگىت!

ــ سايرا باچكا!

ياقۇپ كۆينى تىخمۇ ئەۋجىگە كۆتۈردى؛

سىرىق كۆلنىڭ قەدرىنى،

ئۆردەك بىلەن غاز بىلۇر،

شاپاقچىنىڭ قەدرىنى،

نەشە چەككەن تاز بىلۇر.

مەشرەپ سورۇنى كۈلكە بىلەن تولدى. ياقۇپنىڭ ئاچچىق مەسخىرە قامچىسى ئاستىدا ماجىگسا بىلەن نايناق خوتۇن پىلىكتەك بوشاپ، كۈلىدەك سۈرلىپ ئولتۇرۇپ قالدى.

بۇ گازارمىدا كامىر بولمىغاچقا، ماجىگسا ياقۇپنى شۇ كېچىسىلا گومىنداڭنىڭ كاچۇگدىكى مەخپىي ھەپسىگە ئاپىرىپ قامىتىۋەتتى.

ياقۇپ ھەپسىدە ئالتە ئاي ياتتى.

ــ ياقۇپ، كۈدە ـ كۆرپەڭنى كۆتۈرۈپ بۇياققا چىق!ــ دىدى بىركۈنى گۇندىپاي.

ياقۇپ سىرتقا چىقتى. ئۇنى دادىسى، يەنە ئىككى ئۈچ يۇرت مۆتىۋەرلىرى ساقلاپ تۇراتتى. دادىسىنىڭ قولىدا ئۇنىڭ قەدىناس دۇتارى تۇراتتى.

ــ دادا!

ــ بالام!

ئاتا ـ باللار قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى. ياشلىرى، نەپەسلىرى قوشۇلۇپ كەتتى.

ــ بىر مەزگىل ياقا يۇرتلاردا كىزىپ يۇرسۇن، ــ دىدى تۇرمە باشلىقى، ــ ماجىگسا تۇرمىدىن ھەرگىز چىقارماڭلار، بۇ تۇپىلاڭ كۆتۈرۈشنى پىلانلىغان، تۇرمىدە سېسىپ ئۆلسۇن، دەپ قاتتىق

تاپىلىغان.

ياقۇپمۇ، دادىسىمۇ، يۇرت مۆتىۋەرلىرىمۇ، ھەممىسى بىر ئېغىزدىن ۋەدە بەردى. ۋە بەرمىسىمۇ بولمايتتى. ماجىگىسا كۆرۈپ قالسا بوش قويمايتتى. ھەتتا ئەمدى ئېتىۋېتىشىمۇ مۇمكىن ئىدى.

ئاھ، بۇ «بىر مەزگىل قاچانغىچە سوزۇلاركىن؟»

ئۇلار كاچۇگىدا بىر تونۇشىنىڭ ئۆيىدە تۈننى بىللە ئۆتكۈزۈشتى. دادىسى ئۇنىڭ، چوپاندا يەنە چېرىكلەرنىڭ كۆپىيىپ كەتكەنلىكىنى، بۇلارنىڭ ئىچىدە رۇسۇل ھاجىمنى ئېتىۋەتكەن ھېلىقى چولاق چېرىكنىڭمۇ بارلىقىنى، ئەلىيۇرت ئەللىك سەر كۈمۈش يىغىش قىلىپ، ئۇنى تۆرمە باشلىقىغا پارا بېرىش ئارقىلىق ئۇنى قۇتقۇزۇپ چىققانلىقىنى... سۆزلەپ بەردى.

بۇلارنى ئاڭلاپ ياقۇپنىڭ قەلبىدە چېرىكلەرگە بولغان ئۆچمەنلىك، غەزەپ ــ نەپرەت، ئانا يۇرتى ـ چوپانغا، جاپاكەش، ئاق كۆڭۈل يۇرتداشلىرىغا بولغان مۇھەببەت، تەشەككۇر كۆۋەجىدى، گوياكى چوپان دەرياسىنىڭ كەلكۈن سۈيىدەك!

يۇرت مۆتىۋەرلىرىنىڭ بىرى ياقۇپقا بەشكەنتتاغىنىڭ بىگىھەسەنبەگكە قارىتىپ بىر پارچە مەكتۇپ يېزىپ بەردى.

ئۇلار يىغلاپ تۇرۇپ خوشلاشتى. ياقۇپ دۇتارىنى قولتۇقلاپ، بەشكەنتتامنى نىشانلاپ يۈرۈپ كەتتى. ئۇ بىر دۆڭنىڭ ئۈستىگە چىقىپ كەينىگە يۇرتى تەرەپكە قارىدى. دادىسى ـ يۇرت مۆتىۋەرلىرى تېخىچە ئۇنىڭ كەينىدىن قاراپ تۇراتتى. بۇنى كۆرۈپ ياقۇپ يەنە ئۆپكىدەپ يىغلاپ كەتتى. يۈگۈرۈپ بېرىپ ئۇلارنىڭ باغرىغا تاشلانغۇچى، شۇ باغىرلار مەڭگۈلۈك سىگىپ كەتكۈسى كەلدى. ئاھ نېمە ئامال؟

«خوش، دادا، خوش، چوپان، ئامان بولۇڭلار! سىلەرنى مەڭگۈ ئۇنتۇمايمەن!...»

«خوش، ئايزۆھرە، جېنىم قۇرغۇيۇم، مېنى كەچۈرۈڭ، سىزگە ھەمراھ بولالمىدىم! سىزنىڭ مەڭگۈ ئۇنتۇمايمەن! سىزنى ئاللاغا تاپشۇردۇم!...»

قەلبى چەكسىز ئازاب، ئۈمىدسىزلىككە تولغان ياقۇپ ھەسرەت بىلەن نىدا قىلىپ، ئۇلار بىلەن غايىبانە خوشلاشتى. دۇتار ئۇنىڭ كۆز ياشلىرىنى تارلىرى ئارقىلىق باغرىغا سۈمۈرۈپ كەتتى.....

*　　*　　*

ــ ئاش ئىچىڭ.

ياقۇپ خىيالدىن ئويغىنىپ، بېشىنى كۆتۈردى. ئايزۆھرە ئۇنىڭغا ئاش ئېتىپ كىرگەنىدى. ئۇ ئۇچىسىغا گۈش رەڭگە مايلىراق تاۋار كۆڭلەك كىيگەن، بېشىغا سۇر رەڭ بوز ياغلىق ئارتىۋالغانىدى. يۈزلىرى تېخىمۇ قىزارغان، نېپىز بىر قەۋەت تەر تامچىلىرى تۈگلۈكتىن تۆكۈلۈپ تۇرغان قۇياش نۇرىدا جىلۋىلىنىپ تۇراتتى. گويياكى كەھرىۋا دانىچىلىرىدەك، باھار سەھەرىنىڭ سۈزۈك ئاسمىنىدەك تىنىق، دۈغىسىز كۆزلىرى تاشلىنىپ تۇرغان زۇلپىلىرى ئارىسىدىن ماراپ تۇراتتى، خۇددى باھار زۆھرەسىدەك، گىلاسسىمان قىپقىزىل، نېپىز لەۋلىرىدە تەبەسسۇم جەۋلان قىلاتتى، خۇددى شۇنەقەدرى كىچىسىدىكى ئايدەك، ئويناق كۆزلىرىدە ئوتلۇق پىراقىنىڭ جەڭگىۋار لەشكەرلىرى جەڭگىۋار ھالەتكە ئۆتكەنىدى. پۈتكۈل ۋۇجۇدى ياقۇپنى ئۆزىگە ماگىنىتتەك تارتىپ تۇراتتى. ياقۇپ ئۇنىڭغا تىكىلىپلا قالغانىدى، خۇددى ئۇنى تۇنجى قېتىم كۆرۈۋاتقاندەك، ئۇ ئايزۆھرەنىڭ شۇ جەلپكار قامىتىنى كۆرۈپ ھەيرانۇ ـ ھەس قالغانىدى.

«بۇ... بۇ راستىنلا شۇ چاغدىكى ئايزۆھرەنىڭ ئۆزىمىدۇھە؟ مەن شۇنداق قۇندۇز، ھىدلىق چاچلارنى سىلىغان، پۇرىغان، بولغىيمىدىم؟ شۇنداق نازۇك، شېرىن لەۋگە سۆيگەن بولغىيمىدىم؟

شۇنداق سۆزۈك مەرمەر بويۇنغا گىرە سالغان، شۇنداق ھاياتبەخش ئوتلۇق كۆزگە قورقماي شۈڭگىغان بولغىيمىدىم؟ شۇنداق سېھىرلىك ۋۇجۇدنى باغرىمغا بېسىپ، سۆدەك سىڭگىپ، بۇ جاھانغا قايتا تۆرەلگەن بولغىيمىدىم؟» . . .

ياقۇپنىڭ تىرناقلىرىنىڭ ئۇچلىرىغىچىلىك شېرىن تۇيغۇلار تارىلىۋاتقاندا. ئايزۆھرە:

ــ ئاش ئىچىڭ هوي، نېمانداق. . .ــ دەپ «پىسسىڭگىدە» كۈلدى. ئۇ جادۇ كۆزلىرىدىن ۋايىغا يەتكەن پىراق ئەپسۇنى ياغدۇرۇپ ئۇنى سېھىرلەپ قويىدۇ، چىقىپ كەتتى.

ــ زىۋۇدىخان قاچىغا يەنە ئاش ئۇسسۇش ئۇچۇن كىرگەندە، ياقۇپ تېخىچە بال تۇيغۇنىڭ ئىسكەنجىسىدە قىسىلىپ راھەتلىنىۋاتاتتى.

ــ ئاشنى ئىچمەيسىز ـ يا، بالام؟

ــ تازا مىجەزىم يوق،ــ دېدى ياقۇپ ئېسىنى يىغىپ، يالغان سۆزلەپ، ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭ مىجەزى ناھايىتى ياخشى ئىدى.

ــ زورلاپ ئىچىڭ، ئاچ قورساق يېتىۋەرسىڭىز. . . . .

ياقۇپ قاچىنى قولىغا ئالدى. چامغۇر، كاۋا راسا توغرىلىپ ئېتىلگەن بۇ ئۇگرە شۇنداق ئوخشىغانىدى. لېكىن ياقۇپقا قىلچە تېتىمىدى. چۈنكى ياقۇپنىڭ تىلى ئاچچىق پىچىرلاشقا ئۆتۈپ كەتكەنىدى:

«ئاھ خۇدا، شۇنداق قىلىپ ئايزۆھرە كامالىنىڭ خوتۇنى بولۇپ كەتتىما؟ مەن ئۇنىڭدىن مەڭگۈلۈك ئايرىلىپ قالدىما؟. . .»

ئۇنىڭ قەلبىدىكى بايىقى شېرىن ھېسلار نەلەرگىدۇ غايىب بولغانىدى. ئۇنىڭ مۇھەببەتكە تەشنا يۈرىكى ئازابقا تولغانىدى، ئازابلىق ئېچىشتى، قىرقىراپ ئازابلىق يىغلىدى، ئۇگە ـــ ئۇگىلىرى سىرقىراپ ئاغرىپ كەتتى! قارىچۇقلىرىغا ھەسرەتلىك ياشلىرىنى

زورۇقۇپمۇ سىگدۈرۈۋېتەلمىدى.

«ياق، ياق! ئۇ مېنىڭ، مەڭگۈ مېنىڭ!... كامالنىڭ ئايزۆھرەدە قىلچە ھەققى يوق!... ئۇنىڭدىن ئايزۆھرەنى ھامان تارتىۋالىمەن!...»

ئۇنىڭ قەلبىدىن غايەت ئىسيانكار روھ ئۇرغۇپ چىقتى. لېكىن بۇ ئىسيانكار روھ ھازىرــ نىكاھنىڭ كۈچــــقۇدرىتى ئالدىدا نېمىگە ئەرزىيتتى؟ ئەرزىيدىغىنى پەقەت ۋە پەقەت مۇھەببەت، مۇھەببەت، مۇھەببەت!

شۇنداق، ھەممىگە ئەرزىيدىغىنى مۇھەببەت!

لېكىن پاك مۇھەببەتكە تولغان ئىسيانكار روھ ئالدىدا نىكاھ ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدۇ!

بىردىنلا ياقۇپنىڭ قەلبىدە شۇملۇقانە پۇشايمان قۇتراپ قالدى:

«شۇچاغدا كامالنى ئېتىۋەتسەممۇ بولۇپتىكەن...»

7

ياقۇپ دۇتارىنى قولتۇقلاپ، ئۇزۇن يوللارنى بېسىپ، بىر قانچە خەتەرلىك داۋانلاردىن ئېشىپ بەشكەنتتاغقا كەلدى. ئېگىز تاغلارنىڭ ئارىسىغا چوڭقۇر جايلىشىپ كەتكەن بۇ يۇرتنىڭ جەنۇبىي تاشقۇرغان بىلەن، غەرب تەرىپى كەشمىر، ئافغانىستان بىلەن، شەرق تەرىپى گۇما بىلەن چېگرىلىنەتتى. زەرەپشان دەرياسى بىلەن خالاستان دەرياسىنىڭ يۇقىرى ئېقىمى مۇشۇ جايدىن ئېقىپ ئۆتەتتى. ھاۋاسىنىڭ ئىسسىق ــ سوغۇقلۇقى، مېۋەــچېۋىلىرىنىڭ كۆپ، سەرخىللىقى، ئادەملىرىنىڭ ئاق كۆڭۈل، مېھماندوستلۇقى، چىدامىلىق، قەيسەرلىكى چوپانغا، چوپانلىقلارغا ئوخشايتتى.

ياقۇپ ھەسەنبەگنىڭ خىزمىتىدە يەتتە ئاي تۇردى. ھەسەنبەگ ئوتتۇرا بويى، ئەمما قاۋۇل، ۋۇجۇدىدىن كۈچ ـ قۇۋۋەت، جەسۇرلۇق،

چوك، قاپقارا بۇرۇتــساقاللىرى ئاق پىشماق چىھرىگە تولىمۇ ياراشقان ئادەم ئىدى. ئۇ ياقۇپقا بەكمۇ كۆيۈنەتتى. خۇددى ئۆز بالىسىغا كۆيۈنگەنـدەك، يـاقۇپقىلا ئەمەس، ھەرقانـداق غېرىبـمۇساپىر، يوقسۇلغا شۇنداق كۆيۈمچان، مېرىبان ئىدى. بۇ يۇرت تەۋەسىدىكى مـلك ئۆيلـۈك ئـائىلە ئۆزىنىـڭ ئائىلىسى ئىدى؛ بـۇ مـلك ئۆيلۈك ئائىلـدىكى ئـۈچ مىڭـدىن ئـارتۇق ئـادەم ئۆزىنىـڭ ئاتاـ ئانىسى، ئاچاــسىڭىللىرى، ئاكاـ ئۇكىلىرى، بالاـ نەۋرىلىرى ئىدى؛ بۇ مىڭ ئۆيلۈك ئائىلىنىڭ ھاياتــماماتى ئۆزىنىڭ ھاياتــماماتى ئىدى. چۈنكى ئۇ يوقسۇزلۇق، يېتىملىك، غېرىب ــ مۇساپىرچىلىقنىڭ دەردىنى يەتكۈچە تارتقانىدى. ئۇنىڭ دېيىشىچە، ئۇ ئاتاـ ئانىسىدىن ناھايىتى كىچىك يېتىم قېلىپ، باللىق چاغلىرىنى چۆپتىكى تاغىسىنىڭ ئائىلىسىدە بەكمۇ مۇشەققەتە ئۆتكۈزۈپتۇ. ئون بەش ياشقا كىرگەندە، زەرەپشان دەرياسىدىن كېچىپ ئۆتۈپ، بۇراغسال ئارقىلىق تاشقۇرغانغا كەپتۇـ دە، ئەمەلدار، چارۋىچىلارنىڭ قوي ــ كالىلىرىنى، ئات ــ قوتازلىرىنى بېقىپ بىرىپ جان ئۆتكۈزۈپتۇ. كېيىن تاشقۇرغان ناھىيىسى ئامبىلىنىڭ ئاتلىرىنى بېقىپتۇ، ئامبالنىڭ ياردىمىدە چېگرا ساقلىغۇچى ئەسكەپ بولۇپتۇ. ياشلىق كۈچــقۇۋۋىتى ئۇرغۇۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە، قورالنى تاشلاپ چەت ئەلگە چىقىپ كېتىپتۇ. پەرغانە، ئوش، ئەنجان، تاشكەنت قاتارلىق جايلاردا ئون بەش يىل مۇساپىر بولۇپ كۈن ئۆتكۈزۈپتۇ. تاشكەنتتە يۈرگەن مەزگىللىرىدە، ئۇيەردە ئوقۇۋاتقان سەيپىدىن ئەزىزى قاتارلىقلار زىيالىيلار بىلەن تونۇشۇپ قېلىپ، ئىلغار ئىدىيىنى قوبۇل قىپتۇ.

1940ـ يىلى يۇرتىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، گومىنداك ساقچى ئەترىتىنىڭ باشلىقى، ئەينى چاغدىكى تاشقۇرغان چېگرا قوغداش ئەترىتىدىكى دوستى بوز يىگىت (بوز توختى) نىڭ تونۇشتۇرۇشى ۋە ياردىمىدە بەشكەنتتاغ بەگلىكىنىڭ بېگى بولۇپتۇ.

شۇنىڭدىن تارتىپ ئۇ ھازىرغىچە ئۆز تەقدىرىنى بەشكەنتتاغ خەلقىنىڭ تەقدىرى بىلەن زەنجىردەك باغلاپ كەپتۇ.

1945ـ يىلى 2ـ ئايدا ئۇ يەكەنگە كېلىپ، ئۇزاققا قالمايلا يەنە قايتىپ كەپتۇ. ياقۇپقا پىچىرلاپ دەپ بېرىشىچە، ئۇ 2ـ ئاينىڭ 14ـ كۈنى قاغىلىقتىن قۇدۇسخان غوجا، ئابدۇلئەھەد خېلىلوف قاتارلىق كىشلەر بىلەن سەيپىدىن ئەزىزى يەكەندە ئاچقان جەنۇبىي شىنجاڭ جەلقىنىڭ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى قوراللىق قوزغىلاڭ كۆتۈرۈش ئىشىغا رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسىنىڭ يىغىنىغا قاتنىشىپ، بەشكەنتتاغدا قوراللىق قوزغىلاڭ كۆتۈرۈش ۋەزىپىسىنى تاپشۇرۇپ ئاپتۇ.

— يىگىت،— دېدى ئۇ بىركۈنى ياقۇپنى ئۆيگە چاقىرىپ،— دۇتارنى تاشلاپ، قورال ئېلىشنى خالامسەن؟

ياقۇپ ئۇنىڭ ئۆزىنى يامان يولغا باشلىمايدىغانلىقىنى بىلەتتى، شۇڭا ئويلىنىپ تۇرمايلا:

ـ ئەلۋەتتە خالايمەن!ـ دەۋەتتى.

ـ ياخشى تولىمۇ ئوبدان گەپ قىلدىڭ!ـ دېدى ھەسەنبەگ ياقۇپنىڭ قولىنى كۈچلۈك بارماقلىرى بىلەن چىڭ قىسىپ، ئۇنىڭغا ھەممە پىلانلىرىنى ئېيتتى ۋە ئۆزىگە يار ـ يۆلەك بولىشنى ئۆتۈندى.

ـ خاتىرجەم بولسىلا، بەگ ئاكا، بۇ نىجىسلارنى يوقىتىدىغانلا ئىش بولسا، ئۇن جېنىم بولسىمۇ بىرىنىمۇ ئەپقالمايمەن! سىلە نەگە باشلىسىلا مەنمۇ شۇ يەرگە ماڭىمەن، دوزاخقا باشلىسىلىمۇ ماڭىمەن.

— شۇنداق، ياقۇپ ھۆرلۈك ـ ئازادلىق ئۈچۈن دوزاخقا كىرىشتىنمۇ يانمايتتى.

ھەسەنبەگ ئۆزىنىڭ بەگلىك سالاھىيتىدىن پايدىلىنىپ، يۇرت تەكشۈرگەن بولۇپ، يۇشۇرۇن خىزمەت ئىشلەشكە باشلىدى. ئۇزاققا قالماي ئۇۋ مىلتىقى بىلەن قوراللانغان ئۇيغۇر، قىرغىز، تاجىك

يىگىتلىرىدىن ئاتمىش نەچچىسى تەييار بولدى. بىراق قوزغىلاڭ كۆتۈرۈشنىڭ پەيتى پىشىپ ــ يېتىلىپ بولغۇچە، بۇ يۇشۇرۇن قوزغىلاڭ كۆتۈرۈش پىلانى يەرلىك غالچىلار تەرىپىدىن قاغىلىق ناھىيىلىك ساقچى ئىدارىسىگە يەتكۈزۈلۈپ بولغاچقا، ساقچى ئىدارىسى ئۇلارنى تۇتۇش ئۈچۈن ئەبەيدۇللا ماموت باشچىلىقىدا ئوتتۇز ئەسكەرنىڭ بەشكەنتتاغقا كەلگەنلىك خەۋىرى ئاڭلاندى. ھەسەنبەگ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ جىددىي تەييارلىق قىلدى.

ئاتمىش نەچچە يىگىت بۇيرۇق كۈتۈپ تىك تۇرۇشاتتى. ھەسەنبەگ بىر قورام تاشنىڭ ئۈستىگە چىقىپ:

ـ بىز ھازىر جەڭگە ئاتلىنىمىز! دېدى جاراڭلىق ئاۋاز بىلەن

ـ بىز تەييار بەگ ئاكا!

يىگىتلەر جەڭگىۋار ھالەتتە جاۋاب قايتۇردى؛

بەشكەنتتاغنىڭ گىگانت تاغلىرى جەڭگىۋار ھالەتتە جاۋاب قايتۇردى؛ بەشكەنتتاغ دالالىرى جەڭگىۋار ھالەتتە جاۋاب قايتۇردى.

ـ قايتىپ كېتىشنى خالايدىغانلارغا رۇخسەت.

ـ ياق قايتىپ كەتمەيمىز، قايتىپ كەتمەيمىز!

ـ تاز بولساڭ گەدەنگىچە بول، دەپتىكەن، ئاخىرغىچە ئېلىشىمىز

ـ ھۆرلۈك ئۈچۈن جېنىمىز پىدا!!

ـ يا ئۆلۈم، يا كۆرۈم...!

يىگىتلەرنىڭ ھەممىسى بىر ئېغىزدىن كۆڭۈلدىكى يۈرەك سۆزلىرىنى دېيىشتى. بۇ كۆڭۈلدىكى سۆزلەر پۈتكۈل بەشكەنتتاغنىڭ قەلب ساداسى ئىدى.

ھەسەنبەگ بۇلارنى ئاڭلاپ چەكسىز مەمنۇنلۇق ئىلكىدە مۇنداق دېدى:

ـ تاغلىرىمىز ئېگىز، يوللىرىمىز خەتەرلىك، دەريالىرىمىز چوڭقۇر ھەم تېيىز، داۋانلىرىمىز كۆپ ھەم تىك، شۇڭا بۇنداق ئەۋزەل

شارائىت تۈيۈقسىز ھۇجۇم قىلىشىمىز، تۈيۈق سىزلا چېكىنىشىمىز ئۈچۈن قۇلايلىق، بىز چوقۇم غەلبە قىلىمىز! ئاللا ئەلنىڭ ئەمىنلىكى ئۈچۈن كۈرەشكۈچىلەرگە مەدەت، زەپەر ئاتا قىلىدۇ! پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: « ۋەتەننى سۆيۈش ـ ئىماننىڭ جۇملىسىدىندۇر.» دېگەن. بىز بۇ كۈرەش ئارقىلىق ئىماندىن ئىبارەت كۈچلۈك قورالغا ئىگە بولىمىز. ئۆلسەكمۇ، ئۆلمىسەكمۇ پاك ئىمان بىلەن كېتىمىز!......

ھەسەنبەگ ئۇزاق سۆزلىدى، ئۇنىڭ تەسىرلىك نۇتقى يىگىتلەرنىڭ روھىنى ئۇرغۇتتى؛ ئۇنىڭ تەسىرلىك نۇتقى يىگىتلەرنىڭ ئۈمىد ئىشەنچىسىنى ئۇرغۇتتى، ئۇنىڭ تەسىرلىك نۇتقى يىگىتلەرنىڭ ئىرادىسىنى، جەڭگىۋارلىقىنى ئۇرغۇتتى!

يىگىتلەر چۆپكە قاراپ يۈرۈش قىلدى. ئۇ يەردە ئەبەيدۇللالار بۇلارنى تۈيۈقسىز كۈتۈۋېلىشقا مەجبۇر بولاتتى.

شۇنداق، يىگىتلەر ئۇلارنىڭ تاڭ ئالدىدىكى شېرىن ئۇيقۇسىدىن پايدىلىنىپ تۈيۈقسىز ھۇجۇم قىلدى. ئازغىنە ئېتىشىشتىن كېيىن، دۈشمەن قېچىشقا باشلىدى. لېكىن ئەبەيدۇللانى ھېسابقا ئالمىغاندا، ھېچقايسىسى قېچىپ قۇتۇلالمىدى. ئۇلار يەر شارائىتىنى يىگىتلەردەك پىششىق بىلمىگەچكە، تاڭ يورۇپ ئۇزاققا قالماي ھەممىسى ئۇچۇقتۇرۇلدى. پەقەت ئۇلارنىڭ بىرىلا ھايات قالدى. ئۇ لاغ ـ لاغ تىترەپ قول كۆتۈرگەنلىكى، يىغلاپ تۇرۇپ يالۋۇرغانلىقى، سەپكە قېتىلىپ، ھەققانىيەت يولىدا ساداقەت بىلەن كۈرەش قىلىشقا ۋەدە بەرگەنلىكى ئۈچۈن، ياقۇپ ئۇنى ئاتمىدى.

ـ نەلىك نېمىسەن؟ــ دەپ سورىدى ياقۇپ ئۇنىڭغا ئىنجاتلىق بېرىپ.

ئۇ يالۋۇرۇش، يىغلاش ۋەدە قەسەمدىن توختاپ مۇنداق دېدى:

ـ مەن قوشراپتىن، قوشراپنىڭ بۇقاتامدىن. ئەسلى مەن ئۆمەر باينىڭ قويلىرىنى باقاتتىم، ئۈچ ئاي بۇرۇن چېرىكلەر تۇتۇۋېلىپ

يەكەنگە، كېيىن قاغىلىققا ئېلىپ كەلدى، چېرىك بولدۇم. بىر كۈنى مېنى ساقچى ئىدارىسىدىن چاقىرتىپتۇ. ئىشخانىغا كىرسەم، ئىككى ساقچى مېنى ساقلاپ تۇرۇپتىكەن، كىرىپ بولغۇچە:

ـــ سەن بەشكەنتتاغقا بارغانما؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ بارغان ـــ، دېدىم مەن نېمە دېيىشىمنى بىلەلمەي.

ـــ پىششىق بىلەمسەن؟

ـــ خېلى پىششىق بىلىمەن.

سوئال سورىغۇچى يېنىدىكى چوقۇر بىرىگە قاراپ:

ـــ ئەي پەيجاڭ، بۇ بولامدىكەن؟ ـــ دەپ سورىدى. ئۇ باش لىڭشىتىپ، مېنى كەينىگە سىلىپ چېرىكلەرنىڭ يېنىغا ئېلىپ كەلدى.

ـــ يول باشلىغۇچى بولدۇم، دە؟

ـــ نېمە ئىلاجىم، مېنىڭمۇ يول باشلىغۇچى، ھەتتا چېرىك بولغۇم يوقتى. ماڭا رەھىم قىلىڭ، سىلەرگە قۇشۇلۇپ...

ئۇ ياقۇپقا، ھەسەنبەگكە بىر مۇنچە يالۋۇردى. يىلىندى، ۋەدە ـ قەسەملەرنى بەردى.

شۇنداق، ھەسەنبەگ ئۇنى سەپكە قۇشۇۋالدى.

ھەسەنبەگ ئەتىسىلا تاشقورغانغا ئالاقە باغلاش ئۈچۈن ئادەم ئەۋەتتى. بۇ تاشقورغان ئىنقىلابى پارتلىغانلىقىنىڭ ئىككىنچى ھەپتىسى ئىدى. تۆت كۈندىن كېيىن قوزغىلاڭچى قوشۇننىڭ ئىسكادرون كوماندىرلىردىن بايىك، گۆھەر ئىسىملىك ئىككى ئادەم بىر تۈركۈم ئوق ـ دورىلارنى ئېلىپ كەلدى.

ھەسەنبەگ ئۇلار بىلەن بىرلىشىپ ئاۋۋال مازاردارادىكى چېگرا ساقلىغۇچى دۈشمەنگە ھۇجۇم قىلدى. بىراق ئۇلار دۈشمەننىڭ ئىچكى ئەھۋاللىرىنى توغرا ئىگىلىيەلمەنلىكى ۋە توغرا مۆلچەرلىيەلمەنلىكى ئۈچۈن، چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى. بۇ سىم ـ سىم يامغۇر يېغىۋاتقان بىر كۈنى ئىدى. ئاسماننى كۈل رەڭ بۇلۇتلار قويۇق قاپلىغان، تاغ

چوققىلىرىدىكى قارىغاي، ئارچىلار تۇمان قوينىدا غايىپ بولغانىدى.
جەڭچىلەرنىڭ بىخەتەر چېكىنىشىنى ئۈچۈن، ياقۇپ بىلەن كامال بىر تاغ ئېغىزىدا قالدۇرۇلغانىدى. دۈشمەننى توسۇپ تۇرمىسا، جەڭچىلەرنىڭ بولۇپمۇ يارىدارلارنىڭ ھاياتىغا خەۋپ يېتەتتى.
ياقۇپ تاغ ئېغىزىنىڭ ئوڭ تەرىپىگە، كامال سول تەرىپىگە چىققۇۋالغانىدى. دۈشمەنلەر تار جىلغا ئاغزىغا قاتارلىشىپ، يۈگۈرۈپ كېلىشكە باشلىدى. ئارلىق ئوتتۇز قەدەمچە قالغاندا، ياقۇپ:
ــ ئات، ــ دەپ بۇيرۇق بەردى.
ئېتىشىش باشلاندى. ياقۇپلارنىڭ جايلاشقان ئورنى ياخشى بولغاچقا، ئوقلىرى زايە كەتمەيۋاتاتتى. ئون نەچچە دۈشمەن يەر چىشلىدى. ھاياتلىرى ئۆزلىرىنى تاشلارنىڭ ئاراشلىرىغا ئېلىپ ئوق ئۈزەتتى. لېكىن ھۇجۇمغا ئۆتمەيتتى. ئۇلار ياقۇپلارنىڭ ئوقلىرىنىڭ تۈگىشىنى كۈتۈۋاتقاندەك قىلاتتى.
شۇنداق، ياقۇپلارنىڭ ئوقلىرى تۈگەي دەپ قالغانىدى. بۇنداق كېتىۋەرسە، ئوقى تۈگەپ، ھاياتىدىن ئايرىلىپ قېلىشلىرى مۇمكىن.
ــ ئەمدى چېكىنەيلى، ــ دېدى كامال.
ياقۇپ «ماقۇل» دەي دەپ تۇرۇۋشىغا كامالنىڭ يېنىدا «گۇمباڭ» قىلىپ گىرانات پارتىلاپ قالدى ـ دە، «ۋاي پۇتۇم!... ۋايىيەي!...» دېگەن ئېچىنىشلىق نالىسى ئاڭلىنىپ قالدى.
ــ كامال، نېمە بولدى؟ ــ دەپ سورىدى ياقۇپ شۇۋرلاپ.
ــ گرانات... گرانات... پۇتۇمنى...
ــ ماڭالامسەن؟ ــ ياقۇپ ئۆمىلەپ كېلىۋاتقان دۈشمەنگە بىر پاي ئوق ئۈزدى. ئۇ يەرگە چاپلىشىپلا قالدى.
ــ سىز... سىز قېچىڭ، مەن سىزنى قوغداي، ــ دېدى كامال.
ــ ياق، بىز بىللە كېتىمىز، ــ دېدى ياقۇپ قەتئىيلىك بىلەن.
ــ ماڭالامسەن ـ يا؟

ــ مېڭىپ باقاي قېنى.

ياقۇپ بىردەمدىن كېيىن كامالنى پەستە كۆردى. ئۇ قانغا بويالغان پۇتىنى ئاستا سۆرەپ كېتىۋاتاتتى. بۇ مېڭىشىدا ئۇ ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ قالالمايتتى.

دۈشمەن يەنە بىر بىغىرلاپ، تاشلارنىڭ ئارىسىدىن ئۆمىلەپ دېگەندەك ئالغا سىلجىماقتا ئىدى. ياقۇپ غۇژژمەككىنە كېلىۋاتقان دۈشمەنگە قارىتىپ گرانات ئاتتى. غەزەپلىك پارتلاش دۈشمەننى باش كۆتۈرەلمەس قىلىۋەتتى. ياقۇپ ئارقىسىغا قارىدى، كامال پۇتىنى سۆرەپ مۇشەققەت بىلەن كېتىۋاتاتتى. ياقۇپ، دۈشمەننى يەنە يېرىم سائەت تۇسۇپ تۇرۇپ، ئاندىن قاچسىمۇ، يەنىلا تۇتۇلۇپ قالاتتى، چۈنكى كامال بۇنداق مېڭىپ ئانچە يىراققا بارالمايتتى.

دۈشمەن سىلجىپ كەلمەكتە، ياقۇپقىمۇ ھالاكەت يېقىنلاشماقتا ئىدى. ئۇنىڭ بەش ـ ئالتە پايلا ئوقى قالغان بولۇپ، ئەمدى قاچمىسا بولمايتتى. ئۇ بىر پاي ئوق ئۈزۈپ يېقىنلاپ قالغان يەنە بىر دۈشمەننى جەھەننەمگە يوللىدى ـ دە، بەدەر قاچتى. جان ـ جەھلى بىلەن يۈگۈرۈپ بىر دەمدىلا كامالغا يېتىشىۋالدى. راستىنلا ئۇ ئانچە يىراققا بارالمىغانىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇلار ئوچۇقچىلىققا چىقىپ قالغانىدى. كامال ئەمدى ئۆمىلەپ كېتىۋاتاتتى. بۇنى كۆرۈپ ياقۇپنىڭ ئىچى ئاغرىپ قالدى. ئۇنى تاشلاپ قاچقۇسى كەلمىدى. بۇنىڭغا ۋىجدانى يول قويمايتتى. چۈنكى ۋىجدان ياقۇپنى قۇچاقلىمىسا، ياقۇپ ۋىجدانىنى «چىڭگىدە» قۇچاقلىۋالاتتى. شۇنداق بولغاچقىلا ياقۇپ ئىنسانىي خىسلەت بىلەن ياشاپ كېلىۋاتاتتى.

تېز... تېز ماڭا ھاپاش بول!ــ دېدى ياقۇپ.

كامال چۆچۈپ بېشىنى كۆتۈردى. ئۇنىڭ چېھرىدە قان دىدارى قالمىغانىدى. ياقۇپ ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ يۈكۈندى.

ــ ياق، ئىككىلىمىز تۇتۇلۇپ قالىمىز، تەڭلا ئۆلۈپ كېتىمىز.

ئۈنىڭدىن كۆرە، سىز... سىز قەھرىمانىسىز. مەن سىزدىن رازى، ئۇ دۇنيا بۇ دۇنيا رازى!

ــ بىراق، سىنى تاشلاپ كېتىشكە مەن رازى ئەمەس، ئۆلسەك تەڭ ئۆلىمىز، مانا مەن بۇنىڭغا رازى، ئەزىمىلىك قىلماي، بول چاققان!

كامال ياقۇپقا ھاپاش بولدى. دۈشمەن قارا كۆرۈنۈش يەردە قوغلاپ كېلىۋاتاتتى. ياقۇپ ئۇنى يۈدۈپ چوڭ ـ چوڭ چامداپ يۈگۈرۈپ دېگۈدەك ماڭاتتى. پۇتى شۇ قەدەر يەڭگىل، شۇ قەدەر تېز ھەرىكەتلىنەتتى. قىلچە ھېرىش، قىلچە ماغدۇرسىزلىنىش ھېس قىلمايتتى، گوياكى ئۇ بىردىنلا سېھرىي كۈچكە تولۇپ قالغاندەك.

ياقۇپ ئۇنى بىر قورام تاشنىڭ دالدىسىغا قويدى.

ــ مىلتىقىڭنىڭ ئوقى بارمۇ؟

ــ ئىككى تاللا ئوقى بار.

ياقۇپ ئۇنىڭ مىلتىقىنى ئېلىپ، قوغلاپ كېلىۋاتقان دۈشمەندىن بىرىنى يىقىتتى. يەنە بىر ئوق زايە كەتتى. يەنە قاچماي بولمايتتى. كامالنى يۈدۈپ يەنە قاچتى. قاندىقى قانداق بولدى، ئالدى تەرەپتىن ئىككى دۈشمەن «لوڭگىدە» چىقىپ قالدى. ياقۇپ چۆپتە ئولجا ئالغان ئاپتوماتىدىن ئوق ئۈزدى. بەش پاي ئوق بۇ ئىككى مەلئۇننى جەھەننەمگە يوللاشقا يارىغانىدى.

ياقۇپ يەنە قاچتى... ئاخىر ئۇلار ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ قالدى.

ــ رەھمەت، رەھمەت سىزگە، ياقۇپ! ــ كامالنىڭ كۆزىدىن تاراملاپ ياش قۇيۇلدى، ــ بۇ ياخشىلىقىڭىزنى ئۆمۈر بويى ئۇنتۇمايمەن! مەنمۇ سىز ئۈچۈن، ئىنقىلاب ئۈچۈن قۇربان بېرىشتىن يانمايمەن!

ــ رەھمەت! ياقۇپنىڭ قەلبى چەكسىز سۆيۈنۈش كەلكۈنىدە قالدى. تومۇرىدا قانلار غۇرۇر، ئىپتىخاردىن كۆۋەجىدى. ئۇ ئۆزىدىن غورۇرلىنىۋاتاتتى؛ ئۇ ئىنقىلابىي ھاياتىدىن پەخىرلىنىۋاتاتتى؛ ئۇ

ھەققانىيەت مەيدانىغا قايتىپ كەلگەن ساداقەتمەن دوستىدىن پەخىرلىنىۋاتاتتى.

ياقۇپ شۇلارنى ئويلىغاچ، ئاشنى ملك تەستە ئىچىپ تۈگەتتى. ئىچكەن ئېشى، سۈرگەن خىيالى تۈگىشى بىلەنلا ئۇنى ۋىجدان قۇچاقلاپ سۆيۈشكە باشلىدى. شۇڭا خىجىللىق ئىلكىدە بىئارام بولۇپ، قىزىرىپ تەرلەپ كەتكەندى. چۈنكى ئۇنىڭدىن يىراقلاپ كېتىۋاتقان ۋىجدان ـ غورۇرى بايىقى شەرەپلىك ئەسلىمە، پەخىرلىك ھېسسىياتلارغا ئەگىشىپ قايتىپ كەلگەنىدى.

«نېمىدەپ كامالىنىڭ ئايزۆھرەدە ھەققى يوقكەن؟ نېمىشقا ئۇنى كامالدىن تارتىۋالىدىكەنمەن؟ تارتىۋېلىش ھەققىم بارمۇ؟ ئايزۆھرەنىڭ بېشىغا ئېغىر كۈنلەر چۈشكەندە، مەن نەدە ئىدىم؟ ئۇنىڭغا باشپاناھ، يۆلەنچۈك بولالىدىمۇ؟ دەردىگە دەرمان بولالىدىمۇ؟...»؛

«شۇنداق، مۇھەببەت بۈيۈك، قەدىرلىك! لېكىن ئۇ ھۆرلۈك، ئازادلىقتىنمۇ قەدىرلىكمۇ؟ شەخسىي مۇھەببىتىم بىر ساداقەتمەن ئىنقىلابچىنىڭ ھاياتىدىنمۇ قەدىرلىكمۇ ـ ھە؟...»؛

«ئاھ خۇدا، مېنى كەچۈر! شۇملۇقانە پۇشايماندا ئۆرتەنگەنلىكىمنى، ھەسرەتلەنگەنلىكىمنى كەچۈرگىن! شەيتىنىمنى بوغۇزلاپ، ماڭا ئېزگۈ نىيەت ئاتا قىلغىن!...».

ئايزۆھرە قۇياشتەك پارلاپ كىرىپ كەلدى. ياقۇپنىڭ پۇشايمانلىق پىچىرلاشلىرى ئۈزۈلدى. ئۇ يېزىپ تەييارلاپ قويغان ھېلىقى خەتنى ئايزۆھرەگە تەڭلەپ:

— بۇ خەتنى كۆكلەكتىكى ئوسمان تۆمۈرچىگە ئاپىرىپ بېرىپ كېلىڭ،— دېدى ۋە، — كامال كېلىپ مېنى ئېلىپ كەتسۇن. شۇ باھانىدە ئۇنى كۆرۈۋالارسىز،— دەپ ئۇنىڭغا تىكىلىپ قارىدى.

ئايزۆھرە ياقۇپقا ئىپادىسىزلا «لاپپىدە» بىر قاراپ قويۇپ خەتنى ئالدى. ئۇنىڭ چېھرىدە تەقەززالىقنىڭ ھېچقانداق بىر كۆلەڭگىسى

ئەكسىلەنمىگەنىدى. پەقەت مۇھەببەت تەشنالىقلا ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. بۇنى ياقۇپ سېزەلىدىمىكىن؟

ــ خۇش بولدىڭىزمۇ ـ يا؟

ئۇ خۇش بولمىغانىدى.

ــ ھەئە، خۇش بولاپ خۇددى، ــ ئۇ چىرايلىققىنە جىلمىيىپ قويدى، ــ ئۈچ ـ تۆت كۈن ياتسىڭىز بولمامدۇ؟ باقالايتتىم سىزنى.

ـ ئۇنىڭ ياقۇپنى باققۇسى بار ئىدى.

شۇنداق باققۇسى بار ئىدى !

ــ رەخمەت ! ــ بۇ تەشەككۈر ياقۇپنىڭ يۈرىكىنىڭ ئەڭ چوڭقۇر، ئەڭ چوڭقۇر يېرىدىن ئۇرغۇپ چىقتى. ـ مېنىڭمۇ قېشىڭىزدىلا تۇرغۇم بار، بىراق ئۇزاق تۇرسام بولمايدۇ، خەتەرلىك، سىلەرگىمۇ بالا تېرىپ بېرىشىم مۇمكىن.

ئايزۆھرە ياقۇپنىڭ قېشىدا گىدىڭشىپ تۇرۇۋەرسە بولمايتتى. قېينانىسى باشقىچە ئويلاپ قېلىشىنى خالىمايتتى؛ باشقىچە ئويلاپ قېلىشىدىن قورقاتتى؛ ئۇيغۇر ئەخلاقى بىلەن ئۆلچىگەندە بۇ ئەلۋەتتە نومۇسلۇق ئىش ھېسابلىناتتى.

شۇڭا، ئايزۆھرە خەتنى ئېلىپلا چىقىپ كەتتى.

ئايزۆھرە چۈش بىلەن قايتىپ كەلدى. ياقۇپ تەقەززالىق بىلەن:

ــ قانداق بولدى؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ئوسمان تۆمۈرچى يوقكەن، تۈزغا كەتكەن، دەيدۇ، كەچ كېلىدىكەن، شۇڭا يېنىپ كەلدىم.

ــ ئەستاخ...

ــ ئەنسىرىمەڭ، ئەتە ئەتىگەندىلا ئاپىرىپ بېرىپ كېلەي.

ئايزۆھرە سۈپىدا ئولتۇرۇپ، ئۇنىڭ ئاشىقانە نەزەردە تىكىلىپ تۇرغان كۆزلىرىگە شۈكگۈدى. گويا ئالتۇن بېلىقتەك. شۇڭغۇش ھامانلا ئۇنىڭ دېڭىزدەك چەكسىز، تەكلىماكان قۇملۇقىدەك چاڭقاق كۆزلىرىگە

خۇددى نۇر تالالىرىدەك يېيىلىپ كەتتى ـ دە، ۋۇجۇدىنىڭ ئۇنىڭ ۋۇجۇدى بىلەن يۇغۇرۇلۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ قالدى. شۇنداق، بىر جۈپ ۋۇجۇد، بىر جۈپ روھ يۇغۇرۇلۇپ كېتىۋاتاتتى؛ بىر جۈپ قەلب بىر ـ بىرىگە سۇركىشىۋاتاتتى؛ ھەسرەتلىك يۈرەكلەرگە مەلھەمسىمان مېھىر سۇۋۇشۇۋاتاتتى. تومۇرلىرىدا پاك مۇھەببەتنىڭ دۇغسىز كەلكۈنى مەۋج ئۇراتتى!

ئايزۆھرە شۇ تاپتا ئۆزىنى ياقۇپقا ئېتىپ، ئۇنىڭ قۇمدەك باغرىغا سىڭدەك سىڭىپ كېتىپ، قايتىدىن تۆرىلىشكە شۇنچىلىك تەشنا بولۇپ كەتكەنىدى؛ ئۇ شۇ تاپتا ياقۇپنىڭ ئاققۇ كۆكسىدەك يۇمشاق باغرىغا چۆكۈپ تۇرۇپ، يىغلاپ ـ يىغلاپ دەرد تۆكۈشكە شۇنچىلىك تەشنا بولۇپ كەتكەنىدى؛ ئۇ شۇ تاپتا ياقۇپنىڭ قۇياشتەك ھارارەتلىك باغرىغا تاشلىنىپ، كەز باغلاپ كەتكەن، جاۋىدەك يىرىك، ئەمما چوغسىمان لەۋلىرىدىن ھاياتبەخش ئەتكۈچى سېھىرلىك تۇيغۇلارنى شوراشقا شۇنچىلىك تەشنا بولۇپ كەتكەنىدى!

ئەمما، بۇنىڭغا نىكاھ ئەمەس، ئۇيغۇر ئەخلاقى يول قويمايتتى؛ بۇنىڭغا ئۇيغۇر روھى يول قويمايتتى.

ــ ئايزۆھرە، بۇ ئۆيگە قانداق بولۇپ كەپقالدىڭىز؟

ياقۇپنىڭ بۇ سوئالى ئايزۆھرەنى ئېسىگە كەلتۈردى. ئۇ ياقۇپنىڭ چوقۇم مۇشۇ سوئالنى سورايدىغانلىقىنى بىلگەچكە، ئېسەدەپ تۇرۇپ ماجىڭسا ھەققىدە... ناھايىتى قىسقا دەرد تۆكتى.

بىر جۈپ يۈرەكتە ئوخشاش پىچىرلاش، ئوخشاش ھېس ـ تۇيغۇ ئوخشاش غەزەپ مەۋج ئۇراتتى:

«خەپ، ماجىڭسا ! ...»

ياقۇپ مىنۇتسېرى چىرايلىقلىشىپ كېتىۋاتاتتى. بولۇپمۇ، تەبەسسۇم بىلەن كۈلسە، جىلمايسا سۈس قىزىرىپ تۇرىدىغان سىپسىلىق مەڭزىدە بىر جۈپ زىناق پەيدا بولاتتى. بارماقتەك ـ بارماقتەك تۇم، بولۇق، قاپقارا قاشلىرى، ئۇزۇن كىرپىكلىرى ئاستىدىكى شەبنەمسىمان سۈزۈك كۆزلىرى بىلەن يارىشىملىق بۇرۇت، قىرلىق بۇرۇنلىرى ھەمكارلىشىپ، ئۇنى گويا چىنتۆمۈر باتۇرغا، پەرھادقا، غېرىبقا... ئوخشىتىپ قويغانىدى. شۇڭا ئايزۆھرەنىڭ ياقۇپنىڭ تەبەسسۇمىغا سىڭىپ ـ سىڭىپ كەتكۈسى كېلەتتى؛ شەھلا كۆزىگە شۇڭغۇپ ـ شۇڭغۇۋالغۇسى كېلەتتى؛ زىنىقىغا مۆكۈپ ـ مۆكۈۋالغۇسى كېلەتتى.

ئايزۆھرە ياقۇپنىڭ قېشىغا پات ـ پات كىرىپ ئۇنىڭ بىلەن قىسقا ۋە قىسقا مۇڭدىشىپ چىقىپ كېتەتتى. بۇنداق چاغلاردا ياقۇپمۇ ۋاقتىنى غەنىيمەت بىلىپ نىگاھلىرىنى ئۇنىڭ نىجادكارانە قارىچۇقلىرىدا بىلىقتەك ئۈزدۈرۈپ، يۈرىكىنى گۈللىۋالاتتى. كۆلدۈرۈۋالاتتى.

ئايزۆھرە يەنە كىردى. لېكىن ئۇ تولىمۇ غەمكىن، پەرىشان كۆرۈنەتتى.

ــ نېمە بولدىڭىز؟

ــ ھېچ... ھېچنېمە، ــ ئايزۆھرەنىڭ ئاۋازى جىغىلداپ كەتتى. خۇددى دەز چىنىدەك. كۆزىدە ياش يالتىرىدى، گوياكى مامكاپ بەرگىدىكى شەبنەمدەك.

ــ گەپ قىلىڭا بىر، نېمە بولدى زادى؟

ــ سىز... سىز كېتىسىز...

شۇنداق، ياقۇپ بۈگۈن كېتەتتى، كەتمىسۇ بولمايتتى. چۈنكى

ئەتىگەن ئايزۆھرە خەتنى ئوسمان تۆمۈرچىگە ئاپىرىپ بېرىپ كەلگەنىدى. بۈگۈن كېچە يىگىتلەر ـ ئېرى كېلىپ ئۇنى ئەڭ سۆيۈملۈك كىشىسىدىن ئايرىۋېتەتتى.

ياقۇپنىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، ئۆپكىسى ئۆرۈلدى.

ـ ئەمىسە... بىللە كېتەيلى، ماقۇلمۇ؟ ياقۇپنىڭ ئايزۆھرەگە بۇنداق تەكلىپ بېرىش نىيىتى يوق ئىدى. بۇ ھەقتە ئۆز ـ ئۆزىگە ۋەدە بەرگەن، ئاللادىن كەچۈرۈم سورىغانىدى. شۇنداق تۇرۇقلۇق يەنە نېمىشقا ئۇنى كامالدىن تارتىۋېلىشقا ئۇرۇنىدۇ؟

بىلمەيتتى.

ئۇ، بۇ تەكلىپنىڭ قانداقلارچە ئاغزىدىن چىقىپ كەتكەنلىكىنى تۇيماي قالغانىدى. ئەمدى بۇ تەكلىپنى قايتۇرۇۋالغىلى بولمايتتى.

ـــ ماقۇل! ـــ ئايزۆھرە كەسكىن جاۋاب بېرىپ بولغانىدى.

ـ بىراق...، ـ دېدى ياقۇپ تەكلىپنى قايتۇرۇۋېلىشقا ئۇرۇنۇپ،ـــ بىراق... جەڭ دېگەن...

ـــ مەنمۇ بىلىمەن. ـ ئايزۆھرە ياقۇپنىڭ گېپىنى بۆلدى، ـــ سىز بىلەن بىللە جەڭ قىلسام، قۇچىقىڭىزدا جان ئۈزسەم ئارمىنىم يوق!

ـ رەھمەت سىزگە، ئاي! مەنمۇ شۇ!...، ـــ ياقۇپنىڭ ياشلىرى مەڭزىنى بويلاپ دوملاپ چۈشتى، خۇددى قورام تاشتەك. بۇ قورام تاشلار دوملىنىپ ـ دوملىنىپ ئايزۆھرەنىڭ يۈرىكىنى مىجىپلاۋەتتى.

ـــ بىراق...

زىۋىدىخاننىڭ يۆتەلگەن، يولۋاسنىڭ يىغلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. ئىككىسى ئالدىراپقىنە ياشلىرىنى سۈرتۈشتى.

يېرىم كېچىلەردە ئىشكنىڭ زەنجىرى بوشقىنە جالدىقشىدى. ئايزۆھرە بىلەن زىۋىدىخان تەڭلا ئويغاندى.

ـــ كىمدۇ ئۇ، بالام؟ـــ دەپ شىۋىرلىدى زىۋىدىخان،ـــ كامال كەلدىمۇ ـ يا؟

ــ تاڭ ئەمدى،ــ دېدى ئايزۆھرە پىچىرلاپ، ئاندىن ئاۋازنى كۆتۈرۈپ سورىدى، ــ كىم ئۇ؟

ــ مەن... كامال.

بۇ ئاۋاز بەكمۇ بوش ئاڭلاندى. بۇنىڭدىن كامالنىڭ ئېهتىيات قىلىۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. ئايزۆھرە بىلەن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى. ئىشىكنى زىۋىدىخان ئاچتى.

ــ ئانا!

ــ جېنىم بالام، ساقمۇ سەن؟!

زىۋىدىخان كامالنى باغرىغا باستى، خۇددى يولۋاسنى باغرىغا باسقاندەك. ئۇ كامالنىڭ يۈز ـ كۆزلىرىگە تويماي سۆيدى. بويۇن، قۇلاق، ئىڭەكلىرىنى سىلىدى. يۈزىنى ساقال ـ بۇرۇت قاپلىغان يۈزلىرىگە سۈركىدى. ياشلىرى قوشۇلۇپ كەتتى.

ئايزۆھرە جىنچىرىغىنى ياندۇردى. ئۆي غۇۋا يورۇدى.

ـ ساق تۇردىڭىزمۇ خىلى، كامال؟ ــ دەپ سورىدى ئايزۆھرە ئۇنىڭ قېشىغا كېلىپ.

خۇداغا شۈكرى، سىزچۇ؟ـ كامال ئانىسىنىڭ باغرىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ ئايزۆھرەگە يۈزلەندى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدە سېغىنىش، تەشنالىق جىلۋە قىلاتتى.

ـ ھەئە...ـ ئايزۆھرە كامالدىن قىزغىن ھال ـ ئەھۋال سورىدى. بۇنىڭدىن كامالنىڭ جېنى يايرىدى، سۆيۈندى. شۇنداق ئۇماق، ۋاپادار خوتۇنىنىڭ بارلىقىدىن چەكسىز پەخىرلەندى. ئاندىن تاتلىق ئۇخلاۋاتقان ئوغلىنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۇنىڭ پېشانىلىرىگە، لەۋلىرىگە سۆيدى. يىرىك ساقاللىرىنى يۈز ـ كۆزىگە سۈركىدى. يولۋاس ئاغزىنى پۇرۇشتۇرۇپ، ئۆمچەيتىپ، بېشىنى ئۇيان ـ بۇيان چايقىدى.

ــ بولدى، ئۇنداق قىلما، بالام، ئويغىنىپ كەتمىسۇن، قىرقىراپ ھېلى...

ــــ مەيلى، ئويغىتىلى، ــــ دېدى ئايزۆھرە كامالنىڭ كۆڭلى ئۈچۈن، ــ بالام، كۆزۈڭنى ئاچقىنا، ــ ئۇ يولۋاسنى قولىغا ئالدى. ـ داداڭ كەپتۇ، ئەينا، قارىغىنا مۇنداق.

لېكىن يولۋاس كۆزىنى ئاچمايلا يىغىسىنى باشلىۋەتتى.

ــ مەيلى، ئويغاتمايلى، ــ دېدى كامال، ــ ئەمچەك سېلىڭا.

ئايزۆھرە يولۋاسنى باغرىغا بېسىپ گوللاشقا باشلىدى. يولۋاس يەنە ئۇخلاپ قالدى.

ئۇلار يەنە ئۇخلاپ قالدى.

ئۇلار پىچىرلىشىپ مۇڭداشتى. بىردەملىك سۈكۈتتىن كېيىن زىۋىدىخان سورىدى:

ــ ياقۇپنى ئەكەتكىلى كالدىڭما، بالام؟

ــ ياقۇپنى، قايسى ياقۇپنى؟ ــ كامالنىڭ كۆزى ھەيرانلىقتىن چەكچىيىپ كەتتى.

ــــ ئۈلۈشكۈن كېچە سەن بىلەن چارلاشقا كەلگەن ياقۇپچۇ؟ چوپان قاراشولۇق ياقۇپ.

ــ ھە ـ ھە، ئۇ نەدىكەن؟ مەن ئۇنى تىلك ـ تىڭلاپ كەلگەن.

ــ مۇشۇ ئۆيدە.

ــ ئۇ بۇ ئۆيدە نېمە ئىش قىلىدۇ؟ ــ كامال تېخىمۇ ھەيران قالدى.

ـ ئۈلۈشكۈن كېچە ھاجەتكە چىقىپتىم، ــ دېدى ئايزۆھرە، ــ بىردىنلا ئەتراپنى ئۇق ئاۋازلىرى قاپلاپ كەتتى. نېمە ئىش بولدىكىن، دەپ بىردەم قاراپ تۇرسام، بىرنەرسە پايپاسلاپ كېلىپ كۆۋرۈكنىڭ ئاستىغا كىرىپ كەتتى. يىگىت ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ كۆۋرۈك بېشىغا بارسام، راستلا يىگىتكەن...

ـ مېنىڭ يىگىتىمكەن، دەڭ!ـ كامال ئايزۆھرەنىڭ گېپىنى زەردە بىلەن بۆلۈۋەتتى.

بۇ سۆزدىن ئايزۆھرەنىڭ يۈرۈكى «قارتتىدە» قىلىپ قالدى. ئەزايىغا سانىسىزلىغان تىكەنلەر سانجىلدى، خۇددى ياقۇپنىڭ ئۆيدە بارلىقىنى ئاڭلىغان كامالنىڭ يۈرىكىگە تىكەن سانجىلغاندەك.

ــــ ئۇنداق دېمە، بالام، قۇتقۇزۇۋالغان بولسا، ئۆزىنىڭ يۈرتلۇقكەن، يۈرتلۇقى بولمىغاندىمۇ قۇتقۇزۇۋالغۇلۇق ـ يا!

ئۆينى ئېغىر جىمجىتلىق باستى. ھەممىسى ھەر خىل خىياللارغا بەند ئىدى. بولۇپمۇ، كامالنىڭ خىيالى ئەڭ مۇدھىش، ئەڭ ئازاپلىق ئىدى

«... نېمە ئايزۆھرەنى ئالدىڭما؟ ئاشۇ جالاپنى؟ ياقۇپ باچكا بىلەن ئەر ــ خۇتۇن يۈرۈپ كەتكەن جالاپ ئۇ. قىز چىقىپتىمۇ ــ يا؟ ھە، شۇنداق گەپ ئەينا، قىزلىقىنى ياقۇپقا بېرىپ بولغان پاسكىنا ئۇ. بېرىپلا سۆزنى بېرىپ، ئۆيدىن قوغلاپ چىقار ئۇ بۇزۇقنى، نەگە بارسا بارسۇن! ياقۇپقا تېگەمدۇ، ئېشەككە تېگەمدۇ... ساڭا خۇتۇن تۇگەپ قالمايدۇ...»

كامالنىڭ قۇلاق تۇۋىدە جاراڭلىغان بۇ گەپلەر خاسىيەتخانىنىڭ ئاغزىدىن ئۆتكەن ھەپتە، كامال چوپانغا رازۋېدكىغا بېرىپ خاسىيەتخانىنىڭ ئۆيىدە قونۇپ قالغاندا چىققانىدى. ئۇ بۇ گەپلەرنى شالىنى چېچىپ تۇرۇپ دېگەن، كامال يىلاندەك تولغىنىپ تۇرۇپ ئاڭلىغان، بىر كېچە ئۇيقۇسىز ــ بۇيانغا ئۆرۈلۈپ ئۇخلىيالمىغان، لېكىن ھەرقانچە قىلىپمۇ ئايزۆھرەنىڭ سۆزىنى بېرىپ، ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرىش قارارىغا كېلەلمىگەنىدى. چۈنكى ئۇ ئايزۆھرەنى سۆيەتتى؛ پۈتكۈل ۋۇجۇدى بىلەن چەكسىز سۆيەتتى. ئۇنىڭسىز ياشىيالمايدىغانلىقىنى بىلەتتى، ئۇنىڭ ئۈچۈن ھەتتا ئەزىز جېنىدىنمۇ ۋاز كېچەلەيدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. ئايزۆھرە ئۇنىڭ ئۆتمۈشى، ھازىرى، كەلگۈسى ئىدى. شۇڭا ئۇ جېنىدىن كەچسە كېچەلەيتتىكى، ئەمما ئايزۆھرەدىن كېچەلمەيتتى. ئەگەر ئايزۆھرە كامالنىڭ قەلبىدە

تۇنجى مۇھەببەت تۇيغۇسىنى ئويغاتقان، ئۇلغايتقان، لاۋۇلداتقان مەبۇد بولمىغان بولسا، كېچەلىشى مۇمكىن ئىدى؛ قايناق لەۋلىرى ئارقىلىق ئۇنىڭ ئاپئاق يۈرىكىگە سۆيگۈ مۆھۈرىنى باسقان مۇھەببەت ئىلاھى بولمىغان بولسا، كېچەلىشى مۇمكىن ئىدى؛ ئېزىك، بىمار، چۈشكۈن روھىنى ئۇرغۇتۇپ، ۋۇجۇدىغا ھاياتىي كۈچ ئورناتقان پەرىشتە بولمىغان بولسا، كېچەلىشى مۇمكىن ئىدى.شۇنداق بولغاچقا كامال ئايزۆھرەنىڭ ئۆتمۈشىدىن كۆزىنى ئۈزۈپ ھازىرىغا، كەلگۈسىگە قارىغان، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ ئۇ ياقۇپ بىلەن كۆرۈشمىسىلا، ئۇنى خىيالىدىن پۈتۈنلەي چىقىرىۋەتسىلا، مەڭگۈ ئەسكە ئالمىسىلا، كامال بۇنىڭدىن رازى ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ، ئايزۆھرەدىن بۇ ھەقتە ۋەدە ئېلىش قارارىغا كەلگەنىدى. مانا، بۇ قارارنى ئىجرا قىلىشقا ئۆلگۈرمەي تۇرۇپلا بۇ ئىشنىڭ، مەڭگۈ قورقىدىغان بۇ مۇدھىش ئىشنىڭ يۈزبەرگەنلىكىنى قارىمامدىغان؟

«ئۇنىڭ بىلەن مۆكداشقاندۇ!... چىمداشقاندۇ!... سۆيۈشكەندۇ!... ھەتتا ئانامنى ئۇخلىتىپ قويۇپ!... ئاھ خۇدا، سەن...»

ـ قوپ، بالام، ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ چىق.

يۈرىكى پىژىلداپ ئېچىشىپ، يۇلقۇنۇۋاتقان كامال ئازابلىق خىياللىرىنى يىغىپ ئايزۆھرەگە قارىدى، ئۇنىڭ چىرايى تاتىرىپلا كەتكەنىدى، خۇددى كامالنىڭ چىرايىدەك، ئۇ يولۋاسنى قۇچاقلاپ «جىممىدە» ئولتۇراتتى.

زىۋىدىخان يەنە سۆيلىدى. كامال يەلكىسىگە تۆگمەن تېشى ئارتىپ قويغاندەك، ناھايىتى مۇشەققەتتە ئورنىدىن تۇرۇپ چىراغنى ئالدى ــ دە، قازناققا كىردى. ياقۇپ ئاللىبۇرۇن ئويغىنىپ كەتكەن بولۇپ، كامالنىڭ كىرىشىنى كۈتۈپ ئۆرە ئولتۇراتتى. ئۇلار قەدىناسچە قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى. كامال چاندۇرۇپ قويماسلىق ئۈچۈن ناھايىتى

زور تىرىشچانلىق كۆرسەتتى.

ـ سەن يالغۇز كەلدىڭما؟

ـ بەگ ئاكام خوتۇن ـ باللىرىڭنى كۆرگەچ، ياقۇپنىڭ خەۋىرىنى ئېلىپ كەل، دەپتى، شۇڭا كېلىشىم.

ـ خېتىم سىلەرگە تەگمەپتۇ ـ دە؟

ـ ياق، ھېچقانداق خېتىڭ تەگمىدى بىزگە، خەت يازغانما؟

ـ ھەئە... ئەستاغ!...

ـ سىزنىڭ بۇ يەردىلىكىڭىزدىن خەۋىرىم بولمىغاندىكىن، يالغۇز كەپتىمەن ئەينا. يا ئۇلاغ يوق.

ـ قانداق قىلىمىز ئەمدى؟

ـ بۇ تۇرۇقىڭىز بىلەن سىزنى مەن يۇرتتىن ئېلىپ چىقىپ كېتەلمەيمەن، ـ دېدى كامال بىردەملىك ئويلىنىشتىن كېيىن، ـ مۇنداق قىلىلى، ئەتە كېچە بىز ئات ـ ئۇلاغ ئېلىپ كېلەيلى، قانداق دېدىڭ؟

ـ شۇنداق قىلىلى ئەمدى.

ئىككىسى مەسلىھەتنى شۇنداق پىشۇرۇشتى.

كامال تاڭغا يېقىن ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.

ئۈچىنچى قىسىم

جەڭگاھ

1

يېشىللىق، سەكراتقا چۈشكەن كەچ كۈز، دەل ــ دەرەخلەر، گۈل ـ گىياھ... لار يۇپۇرماقلىرىنىڭ ياقۇتسىمان چىھرىنى گويا يامغۇر

ئۇنىدۇرمىسىدەك سارغايتىپ، قەتلى قىلىشقا باشلىغان رەھىمسىز كەچ كۇز ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالغىلى بىر ئاي بولغان ئايزۆھرە خانىمنى قاتتىق ـ قاتتىق يۆتۈلۈپ، يەڭىدەپ ـ يەڭىدىتىپ، ھاسىراپ ـ ھۆمىدىتىپ ھويلىغا سۆرەپ چىقتى. ئۇ ھويلىدىكى خۇددى ئۆزىگە ئوخشاشلا قېرىپ قاقشاللىشىپ قالغان ئۇجمىگە قاراپ تۇرۇپلا قالدى. چۈنكى ئۇجمە ئەمدىلا تۇغۇلغان بوۋاقتەك يالىڭاچلىنىپ قالغان بولۇپ، پەقەت بىر تال يوپۇرمىقىلا ئاچچىق شامال بىلەن جاھىلانە تىركىشىپ، تىنىمسىز تىترەۋاتاتتى. ئۇ قاچان تۆكۈلەركىن؟ قاچان تۆكۈلۈپ ئانا يەرگە باغرىنى ياقاركىن؟..

ئايزۆھرە خانىم يەردە غېرىبسىنىپ يېتىشقان سەرسان يوپۇرماقلارنى كۆرۈپ ئۆزىنى كۆڭۈلسىز ھېس قىلدى. يۈرىكىنىڭ ئېغىۋاتقانلىقىنى، ئاغرىۋاتقانلىقىنى سەزدى. شۇڭا ئۇ ھەر يىللىق ئادىتى بويىچە كونىراق بىر بۆز تاغار بىلەن قومۇش سۈپۈرگىنى ئېلىپ، ئالدىراپ دەرۋازىدىن چىقتى. ئۇ تاغارنى دولىسىغا ئارتىۋالغان، سۈپۈرگىنى سول قولتۇقىغا قىستۇرۇۋالغان بولۇپ، چىرايلىقىنە ھاسىسىنى يەرگە «توك ـــ توك» ئۇرۇپ، ناھايىتى تەستە قەدەم يۆتكەيتتى. ئورۇق پۇتلىرى ئۇنىڭ ئورۇق گەۋدىسىنى كۆتۈرۈشكە ئاجىز كېلىپ، ئىككى يانغا ئېگىلىپ چىقاتتى. خۇددى قىسماقنىڭ دۈمبىسىدەك. بەدەنلىرىدىكى ئوق ئىزلىرى، سۇنۇپ ساقايغان قوۋۇرغا، پاقالچاقلارنى ئايزۆھرە خانىم ياش ۋاقتىدا بوزەك ئەتكىنى بىلەن، يېشى يەتمىشلەردىن ئاشقاندا بوزەك ئېتەلمەيۋاتاتتى. ئەكسىچە، بۇ كونا جاراھەتلەر ئايزۆھرە خانىم قېرىغانسېرى ئۇنى بوزەك ئېتىپ، ئۆچىنى ئالماقتا ئىدى. ئۇ ھەدېسلا يۆتىلەتتى. كۈچلۈك ـ كۈچلۈك ھاسىرايتتى. كەچ كۈزنىڭ ئاچچىق شاماللىرى ئۇنىڭ شالاڭ ـ شالاڭ، كۈمۈشتەك ئاقارغان چېكە چاچلىرىنى، يەلپۈيتتى.

ئايزۆھرە خانىم قەبرە بېشىغا كېلىپ، خۇددى بەتلەنگەن يادەك

ئېگىلگەن بىلىنىى مېنىڭ تەستە بىرئاز رۇسلاپ چىنارغا قارىدى. قەبرىنىڭ ئۇڭ يېنىغا تىكىلگەن، ئادەمنىڭ قۇچىقى ئاران يەتكۈدەك چوڭلۇقتىكى بۇ چىنارنىڭ يوپۇرماقلىرى ئەتراپتىكى بىرنەچچە قەبرىگە بىر قەۋەت زەر يوپۇق ياپقانىدى.

«ئۇھ...»

ئايزۆھرە سەھەرنىڭ سوغۇق، ئەمما، تازا ھاۋاسىدىن تولدۇرۇپ ـ تولدۇرۇپ سۈمۈردى.

«رەنجىمەڭ، جېنىم، ئاغرىپ قېلىپ، سىز بىلەن مۇڭداشقىلى كېلەلمىدىم.»

ئۇ ئىختىيارسىز شۈرىلاپ، سۈپۈرگە بىلەن تاغارنى چىنار تۈۋىگە تاشلاپ قويۇپ، قەبرە بېشىدا يۈكۈنۈپ ئولتۇردى. بىردىنلا ئۇنىڭ خۇددى يېغى قالمىغان، جىنچىرىغىدەك پىلدىرلاپ قالغان گۇنۇس كۆزلىرىدىن «مۆللىدە» ياش ئېتىلىپ چىقتى ـ دە، قورۇق بېسىپ كەتكەن مەڭزىلىرىنى نەمدەشكە باشلىدى...

«...يادىڭىزدىمۇ، جېنىم ياقۇپ، مەن شۇ چاغدا خىيتمىدە سىزگە: «ئەگەر قۇربان بولۇپ كەتسەم، قەبرە بېشىمغا بىر تۈپ چىنار تىكىپ، پەرۋىش قىلىپ قويۇڭ» دەپ ۋەسىيەت قىلغانىدىم. ئەپسۇسكى، مەن ھايات قېلىپ، سىز قۇربان بولدىڭىز، شۇڭا مەنمۇ سىزنىڭ قەبرە بېشىڭىزغا بىر تۈپ چىنار تىكىپ، پەرۋىش قىلىپ كۆكلەتتىم. بىلەمسىز، جېنىم، بۇ چىنار ـ سىز، يۈرىكىڭىزنىڭ، مۇھەببىتىڭىزنىڭ، ئېتىقادىڭىزنىڭ تىرىك شاھىدى! بۇ چىنار ھەم — مەن، ئەقىدەمنىڭ، ساداقىتىمنىڭ سىمۋولى!

بۇ ماڭىمۇ ئايان، جېنىم زۆھرەم. بۇ خاسىيەتلىك چىنارىڭىز ماڭا ھەمىشەم مېنىڭ غېرىپ روھىمغا، مىسكىن يۈرىكىمگە سىزنىڭ پاك روھىڭىزنىڭ مەڭگۈ ھەمراھ بولغۇسى بارلىقىنى ئەسكەرتىپ تۇرىدۇ.

— مېنىڭ روھىمنىڭ پاكلىقىغا ئىشىنەمسىز، جېنىم ياقۇپ؟

ــ نېمىشقا ئىشەنمەيتتىم؟ ئەلۋەتتە ئىشىنىمەن. چۈنكى، جىسمانىي بۇلغىنىش ئانچە قورقۇنچلۇق ئەمەس، ئەڭ قورقۇنچلۇقى روھىي بۇلغىنىشتۇر. لېكىن داۋاملىشىۋەرگەن، جىسمانىي بۇلغىنىش ھامان روھىي بۇلغىنىشنى كەتتۈرۈپ چىقىدۇ. ئەمما سىز ھازىرغىچە جىسمانىيىتىڭىزنى خۇددى روھىڭىزغا ئوخشاشلا پاك ساقلاپ كەلدىڭىز. شۇڭا سىز پاك، مەن ئۈچۈن ئەڭ ــ ئەڭ پاك بىغۇبار!

ـ رەھمەت، رەھمەت سىزگە!...

ئايزۆھرەنىڭ ئۆپكىسى ئۆرىدەپ، بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى. ئۇنىڭ مەڭزىلىرىدىن سىرغىپ چۈشۈۋاتقان سۈزۈك ياشلىرى تاغ زۇلپىسىدىن ئەمدىلا يۈزىنى چىقارغان ئۈياتچان قۇياشنىڭ زەر نۇرلىرىدا كەھرىۋادەك يالتىرايتتى. ئەنجان پاختەكلىرى ھەسرەت بىلەن سايرايتتى:

«ھەسرەت تارتىدۇ- ھەسرەت تارتىدۇ!...»

شۇنداق، پاختەكلەرنىڭ سايراشلىرى تولىمۇ ھەسرەتلىك ئىدى، خۇددى ئايزۆھرەنىڭ ئۆكسۈشلىرىدەك.

«جېنىم ياقۇپ، ماڭا خەت قالدۇرۇپ كەتكىنىڭىزگە مىڭ رەھمەت! خېتىڭىزدە مېنىڭ پاك ئىكەنلىكىمنى، مېنى مەڭگۈ سۆيۈدىغانلىقىڭىزنى يازغان ئىكەنسىز. خېتىڭىزنى ئوقۇپ دەسلەپ ئۇن ـ تىنسىز، ھەرىكەتسىز، خىيال ـ تەپەككۇرسىز قېتىپلا قالغانىدىم، گويا سېھىرلىنىپ قالغاندەك. سەلدىن كېيىن لەۋلىرىمنىڭ تىنىمسىز لىپىلداۋاتقانلىقىنى سەزگەنىدىم؛ ۋۇجۇدۇمنىڭ خۇددى كەچ كۈزدىكى گۈل بەرگلىرىدەك تىترەۋاتقانلىقىنى سەزگەنىدىم؛ چىرايىمنىڭ مىسالى تامدەك تاتىرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى سەزگەنىدىم؛ يۈرىكىمنىڭ ئەلەم ــ ھەسرەتتىن ئېچىشىپ، گوياكى قايناق قۇمدا قالغان زەر بېلىقتەك سەكرەپ، پىلتىڭلاۋاتقانلىقىنى سەزگەنىدىم، قەلبىمنىڭ ئۈنسىز يىغلاپ، ساداسىز نالە قىلىپ، سىزدىن خۇددى

ئازغۇن بەندىدەك بىچارىلىك بىلەن خىتابسىز كەچۈرۈم سوراۋاتقانلىقىنى سەزگەندىم؛ كۆزۈمدىن ئەلەملىك، قىرتاق ياشلىرىمنىڭ مانا ھازىرقىدەك بەئەينى يامغۇرسىمان تۇرۇكلاپ تۆكۈلۈۋاتقانلىقىنى سەزگەندىم.

ئۇ چاغدا ۋۇجۇدۇمدىن ياشلىق كۈچ ــ قۇۋۋىتىم ئۇرغۇپ تۇرىدىغان يىگىرمە ياشلىق يارملىق، قورقماس، قەيسەر، بىر جەڭچى بولسامۇ، لېكىن قەبرە بېشىڭىزغا بۇگۈنكىدىنمۇ مۇشەققەتتە كەلگەندىم. چۈنكى ئۇ چاغدا ئۇستۈمدىن ئار ــ نومۇس، خورلۇق، ھەسرەت ــ نادامەت بېسىپلا تۇراتتى، گوياكى تاغدەك.

قەبرە بېشىڭىزغا كېلىپ، مانا ھازىرقىدەك يۈكۈنۈپ ئولتۇرغان چېغىمدا، قەبرىڭىزنىڭ توپىلىرى تېخى قۇرۇپ بولالمىغان بولۇپ، بىر خىل ئېيقىش بۇس كۆتۈرۈلۈپ تۇراتتى. باھار ئاپتىپىدا قىزىغان قەبرىڭىزدىن كۆتۈرۈلۈۋاتقىنى بۇس ئەمەس، كۆل سۆيىدەك تېپتىنىچ قەلبىمنى داۋالغۇتۇپ، دىلىمنى مەستخۇشلاپ، يۈرىكىمنى قىزىتىپ كاۋابدان ئەتكەن ئوتلۇق نەپەسلىرىڭىز ئىدى؛ قۇلىقىمغا ئاڭلىنىۋاتقىنى چوپان قۇشلىرىنىڭ سايراشلىرى ئەمەس، ئېزگۈ، ئىلھامبەخش كۈيلىرىڭىز ئىدى؛ ئەزايىمنى كۆيدۈرۈۋاتقىنى زەر قۇياشنىڭ ئۆتكۈر نۇرلىرى ئەمەس، سىزنىڭ ھاياتبەخش مۇھەببىتىڭىز ئىدى. مەن سىزنىڭ شۇ ئوتلۇق نەپەسلىرىڭىزدىن، ئېزگۈ، ئىلھامبەخش كۈيلىرىڭىزدىن، ھاياتبەخش مۇھەببىتىڭىزدىن ھوزۇرلانغىلى، شكەستىلەنگەن مەجرۇھ قەلبىمگە دورا ــ مەلھەم چاپقىلى، پات ــ پات دادلىشىپ، چۈشكۈنلىشىشنى خالاپ قالىدىغان روھىمنى ئۇرغۇتقىلى قەبرە بېشىڭىزغا ھەر كۈنى دېگۈدەك كېلىپ تۇردۇم. مانا، 50 يىل شۇ تەرىقىدە ئۆتتى، شۇ يىللار ئىچىدە قەبرىڭىزنى تاۋاب قىلىپ، سىز بىلەن مۇڭدىشىشنى تەرك ئېتىپ باقمىدىم. سىزنى سېغىنغان ھامان قەبرە بېشىڭىزغا كېلىپ دۇئا ــ

تىلاۋەت قىلىمەن. يۈرىكىڭىزنىڭ سىمۋولى بولغان چىنارىڭىزغا تەلمۈرۈپ قارايمەن، ئۇنى قۇچاقلايمەن! چۈنكى چىنارىڭىزغا قارىسام تەبەسسۇمىڭىزنى ـ ئاخىرقى تەبەسسۇمىڭىزنى كۆرگەندەك.چىنارىڭىزنى قۇچاقلىسام سىزنى قۇچاقلىغاندەك بولىمەن ـــ دە، نېمىشقا توي قىلمايسەن؟ توي قىل، پەقەت توي قىلىشنى خالىمىساڭ، توي قىل، پەقەت توي قىلىشنى خالىمىساڭ، ئاشنا ئوينا، دەپ كوتۇلداپ مېنى كۈشكۈرتىدىغانلارنىڭ شۇنداق پەس ئاشنىلىرىدىن ئالىدىغان قىرتاق، ساختا لەززەتلىرىگە قارىغاندا نەچچە ھەسسە ئارتۇق، ساپ، بىغۇبار لەززەت ئېلىپ ھوزۇرلىنىپ، ئۆززۈمنى دۇنيانى، ھەممە ـــ ھەممىنى ئۇنتۇپ كېتىمەن، خۇددى بىر چاغدا سىزنى كۆرۈپلا ئۆززۈمنى، دۇنيانى، ھەتتا نىكاھلىق ئېرىمنى، نىكاھىمنىڭ كۆزگە كۆرۈنمەس زەنجىر ـــ كىشەنلىرىنى، ئۇنىڭ سېھىرلىك كۈچ ـــ قۇدرىتىنى ئۇنتۇپ كەتكەندەك. نېمىشقا دەمسىز؟ چۈنكى سىز يۈرىكىمگە ئىخلاس بىلەن سۆيىسىز!

سىزدىن يۈشۈرمايمەن، ئۇمىقىم. مىنى شەيتان ئازدۇرۇشقا ئۇرۇنغان چاغلارمۇ كۆپ بولدى. ئوقۇتقۇچى بولدۇم، شائىر يازغۇچى بولدۇم، چىرايىم يەنىلا شۇنداق گۈزەل، شۇنداق جەزبىدار ئىدى. شۇڭا ماڭا ئاشىق بىقارار بولىدىغان يىگىتلەرمۇ جىق ئىدى. ھەتتا بۇلارنىڭ ئىچىدە تېخى توي قىلمىغان قىران يىگىتلەرمۇ بار بولۇپ، ئىزھار قىلغان سۆيگۈنى رەت قىلسام، بەزىلىرى ئاھ ئۇرۇپ، سولىشىپلا كىتەتتى، بەزىلىرى كۆزلىرىدىن ياش ئورنىغا قان تۆكەتتى. ئۇلارغا ئىچىم ئاغرىپ تەلپىگە قۇشۇلاي، ۋىسال شارابى ئىچۈرەي، دىگەن نىيەتكە كىلەتتىمــــيۇ، ئىچۈرەلمەيتىم، دەررۇر نىيىتىمدىن ياناتتىم؛ ئۆزگىلەرگە كۆي دەپ زورۇقۇپ باقاتتىمــــيۇ، كۆيەلمەيتىم؛ بىراۋلارنى سۆيۈشكە ئىنتىلەتتىم ـ يۇ سۆيەلمەيتىم. چۈنكى بۇنداق چاغلاردا سىزنىڭ ئاخىرقى تەبەسسۇملىرىڭىز ماڭا تىغ تەڭلەپ تۇرىۋالاتتى ـ دە،

دۈشمەنلەر مىلتىق ئىستوۋۇللىرىنى بىشىمغا تىرىگەندىمۇ تىترىمىگەن يۈرىكىم تىترەپ تىپىتىنىچ يۈرۈشكە مەجبۇر بولۇۋاتتىم. مانا ھازىرغىچە تىپ تىنىچ يۈرۈۋاتىمەن، مۇشۇ ھەقتە بىر پارچە شېئىر يازغانىدىم، ئۇقۇپ بىرەي، ئاڭلاپ باقامسىز؟

تەبەسسۇم سوۋغاڭدىن ئېلىپ مىلك پاتمان،
كەتتىم مەن يىراققا، يىراق ـ يىراققا.
ئىكەنمىش يار ئىشقى زەھەردىن يامان،
قانداقمۇ چىدارمەن، ھىجران پىراققا.
ئىھ سىنىڭ ئاخىرقى تەبەسسۇملىرىڭ.
ماي بولۇپ قۇيۇلدى ئىشقى چىراغقا.

«سۆيۈمەن» دىگىنىڭ چاقچاقمۇ ـ راس گەپ؟
ئومىقىم، سۆزۈڭگە پۈتەلمىدىم مەن.
جىلمىيىپ، قىلغان ئۇز، تەبەسسۇمىڭ يەپ،
كۆلمەككە تىرىشتىم، كۈلەلمىدىم مەن.
ئىھ، سىنىڭ ئاخىرقى تەبەسسۇملىرىڭ،
ئۆلمىگەچ، ئۆلەپ دەپ، ئۆلەلمىدىم مەن.

ھىجرانىڭ زەھەردىن ئاچچىق ئىكەن راست،
ئەۋزەلكەن ئۆلگىنىم تۇرغاندىن تىرىك.
بال مىھرىڭ، جاندىنمۇ تاتلىق ئىكەن راست،
لەۋلىرىڭ جاۋىدەك بولسىمۇ يىرىك.
ئىھ سىنىڭ ئاخىرقى تەبەسسۇملىرىڭ،
نەقەدەر مەپتۇنكار، مىھىر، سېھىرلىك!؟

يار، سىنى ئۇنتاي دەپ، ئۇنتالمىدىم مەن،
ئۆزگىگە كۆيەي دەپ، كۆيەلمىدىم ھىچ.
قايتا يار تۇتاي دەپ، كۆيەلمىدىم مەن،
تۇتسامۇ سۆيۈلدۈم، سۆيەلمىدىم ھىچ.
ئىھ، سىنىڭ ئاخىرقى تەبەسسۇملىرىڭ،
تىغ تەگلەپ تۇرغاچقا يۈردۈم تىپتىنىچ.

كۈچ ئابروي بايلىقتا يوق ماگا تەڭداش،
ئۆزۈشكە قادىرمەن، ئاينىمۇ شەكسىز.
سارغايغان، يوق ئەسلا رەڭداش،
دىل بەرگەن ئەرلەرنى قىينىغاچ چەكسىز.
ئىھ سىنىڭ ئاخىرقى تەبەسسۇملىرىنىڭ،
تالاي ھۆر يىگىتنى قىلدى بەختسىز.

دىدارىڭ سىغىنىپ ئۇزاقتىن ئۇزاق،
سەن تامام ماگدىم مەن ئۈمىدكە مىنىپ.
پۇتۇمنى چاققاچقا تەڭ يولدا توزاق،
چايانلار قىنىمنى شوردى قىنىپ.
ئىھ سىنىڭ ئاخىرقى تەبەسسۇملىرىڭ،
‹قايتىپ تۇر› دىگەچكە، كەتتىم مەن يىنىپ.

غۇبارسىز يۈرىكىم، سۆيگۈم، غۇرۇرۇم،
ئىتىقاد ئەقىدەم ساگلا تالىق.
سۆيگۈگنى ساقلايدۇ، يۈرەك تۇمۇرۇم،
ۋىجدانىم بۇ ھەقتە چۈشۈرگەن يارلىق.
ئىھ سىنىڭ ئاخىرقى تەبەسسۇملىرىڭ،
يار بولغاچ يۈرىكىم تارتمىدى خارلىق.

ئۇھ، جىنىم! بۇ يىل يۈرىكىم رەسمىي ئورنىغا چۈشتى. ئەمدى ئۈزۈمگىمۇ سىزگىمۇ، چىنارىڭىز غىمۇ يۈز كېلەلەيدىغان بولدۇم. ياشلىقىمدا ئازدۇرالمىغان شەيتان ئەمدى ئازدۇرالامتى؟ ئەمدى مۇمكىن ئەمەس! مەن قېرىدىم، لېكىن سىزگە بولغان سۆيگۈ ـ مۇھەببىتىم قېرىمىدى، سەۋەب: سىزنىڭمۇ سۆيگۈ مۇھەببىتىڭىز، ئاخىرقى تەبەسسۇملىرىڭىز قېرىمىغاچ. شۇڭا دەيمەن: سۆيگۈ قېرىمايدىكەن، سۆيگۈ ئۆلمەيدىكەن، شۇڭىمۇ سىزگە بولغان بۈيۈك ئېتىقاد ـ ئەقىدەم ئۆلمىدى، ھەم ئۆلمەيدۇ. مۇشۇ ئۆلمەس مۇھەببىتىمنى ئاخىرەتكە ساق ئاپىرىپ، سىزگە ساق پېتى تاپشۇرىمەن!...ئىھ، سىزنىڭ ئاخىرقى تەبەسسۇملىرىڭىز نەقەدەر سېھىرلىك، قانچىلىك قانچىلىك ھاياتى كۈچكە ئىگە ـ ھە! ماڭا مەڭگۈلۈك تەبەسسۇم ھەدىيە قىلغانلىقىڭىزغا مىڭ رەھمەت!

بىر ئىشنى ئۇنتۇپ قالغىلى تاسلا قاپتىمەن، جىنىم. يىللاردىن بىرى ئالغان مائاشلىرىمنى، كىتابلىرىمنىڭ قەلەم ھەققىنى جۇغلاپ، يېزىمىزغا بىر مەدەنىيەت مەركىزى سالدۇردۇم. ئۇيغۇر ئېتنوگرافىيىسىگە ئائىت بىر كىتابىم غەربىي گېرمانىيەدە ئىنگلىز تىلىغا تەرجىمە قىلىنىپ، نەشر قىلىندى. ئۇنىڭغا بېرىلگەن يۈز مىڭ ئامېرىكا دوللىرىغا ناھىيە مەركىزىگە بىر يېتىم ـ يېسىرلار مەكتىپى سالدۇردۇم ئەۋلادلىرىمىزنى بىزنىڭ تەقدىرىمىزگە ئوخشىمايدىغان، يىگىنچە تەقدىر بىلەن، گۈزەل ھايات كەچۈرسۇن، دېدىم، بولۇپتىمۇ جىنىم؟

«ئايزۆھرە، بالا ـ ئادەمنىڭ يىلتىزى. پەرزەنتسىز ئادەم يىلتىزسىز دەرەخكە ئوخشايدۇ، پەرزەنتسىز ئادەم قېرىغاندا غېرىپسىنىپ قالىدۇ، خارلىقتا قالىدۇ. ئەخمەقلىق قىلماي، ۋاقتىدا توي قىل...» دەپ ئوغامنى قايىنتىشقاندى بەزىلەر. سىزمۇ تىخى ماڭا

غايىبانە، بەزىدە چۈشلىرىمدەك نەسىھەتلەرنى قىلاتتىڭىز.

بەلكىم، ماڭا ئىچىڭىز ئاغرىپ شۇنداق دېگەن بولغىيتتىڭىز. سىزسىز ماڭا بالىنىڭ نىمە ئىشى؟ ئىنسانىيەتنىڭ غايىسى ئەۋلاد قالدۇرۇشلا ئەمەسقۇ. مانا باللىرىم يوقمۇ خارلىقتا قالمىدىم. (يولۋاس ئاكامنىڭ نەۋرىلىرى يولۋاس ئاكام ئۆلۈپ كەتكەندە، ئانىسىنىڭ قورسىقىدا قالغان بالىسىنىڭ نەۋرىلىرى) ھالىمدىن ئوبدانلا خەۋەر ئېلىۋاتىدۇ. ئوقوغۇچىللىرىم، ئىخلاسمەن دوست، شاگىرتلىرىم يۇقلاپ تۇرىۋاتىدۇ. بۇ چاغقىچە غېرىبسىنىپ قالغان چاغلىرىم بولمىدى. غېرىبسىنىپ قالاي دىسەم، مانا ھازىرقىدەك سىز بىلەن مۇڭدىشاتتىم. شۇ ھامان تەنھالىق تۇمانلىرى تارقاپ، كۆڭلۈم كۆتۈرۈلدى.

شۇ ئەمەسمۇ، سىزسىز ماڭا بالىنىڭ نىمە ئىشى زادى؟ بالا دىسە، مىنىڭ ناھايىتى ئۇماق، بەش بالام بار. بىرىنچىسىنىڭ ئىسمى — «زەرەپشان ئارسلانلىرى»، ئىككىنچىسىنىڭ ئىسمى «ئاي ھامان چىقىدۇ»، ئۈچىنچىسىنىڭ ئىسمى «مۇناپىقنىڭ سۆيگىنى»، تۆتىنچىسىنىڭ ئىسمى «ئۇيغۇر ئىتنوگرافىيىسى»، بەشىنچىسىنىڭ ئىسمى «خەير خوش، سۆيۈملۈك كالۋا»، ئالتىنچى بالام يىقىندا دۇنياغا كىلىدۇ ئۇنىڭ ئىسمى «ئاخىرقى تەبەسسۇم». بۇ سىزگە، سىزنىڭ ھاياتىڭىزغا بېغىشلانغان. جاھان تارىخىدا سىزدەك ئەركىسۆيەر، مۇھەببەتكە، مىللەتكە سادىق بىر ئۇيغۇر سەنئەتكارىنىڭمۇ ئۆتكەنلىكىنى، شۇ ئارقىلىق مىنىڭمۇ زادى نىمە ئۈچۈن، قايتا ئۆي ئوچاقلىق بولۇشقا ئۇنىمايدىغانلىقىمنى بىلىپ قالسۇن! شۇڭا بۇ كىتابىمنى ھاياتىمنىڭ ئاخىرقى مىنۇتلىرىغا توغرىلاپ نەشرگە بەرگەن...

قويلارنىڭ مەرەشلىرى ئايزۆھرە خانىمنىڭ قەلبىدىكى شۆرىلاشلارنى ئۈزۈۋەتتى. ئۇ چۆچۈپ يېنىغا قارىدى. ئۇننەچچە قوي

چىنارنىڭ غازاڭلىرىنى پاراسلىتىپ يەۋاتاتتى. سەل ئۇ تەرەپتە ئون ئىككى ياشلاردىكى بىر بالا ھاسا تاياق تۇتۇپ تۇراتتى. بۇنى كۆرۈپ زۆھرە خانىمنىڭ ئەرۋاھى قىرىق گەز ئۇچتى. ئۇ قانداقتۇر بىر سەھرى كۇچىنىڭ تۆرتكىسىدە چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى ـــ دە، ھاسىسىنى قولىغا ئالدى.

ـ قۇشت، قۇشت دەيمەن! ھوي ماڭقا توسمامسەن قويلىرىڭنى!؟

ـ ئۇ غەزەپ بىلەن زورۇقۇپ ۋارقىرىدى. قويلار پىسەنت قىلماي ھەدەپ غازاڭ يىمەكتە ئىدى، يىمىگەنلىرىنى دەسسەپ چەيلىمەكتە ئىدى. بۇ ھال ئايزۆھرە خانىمغا قويلار غازاڭغا ئەمەس، ئۇنىڭ يۈرەك پارىسى بولغان ياقۇپنىڭ بىشىغا، يۈرىكىگە دەسسەۋاتقاندەك تۇيۇلدى؛ قويلار غازاڭنى ئەمەس ياقۇپنىڭ يۈرىكىنى چايناۋاتقاندەك تۇيۇلدى، بۇ تۇيغۇ ئۇنىڭ يۈرىكىنى يىلاندەك چىقىپ، پۈتۈن ئەزايىنى سىرقىراتتى.

ـ ھوي شۇم، توس دىدىم قويلىرىڭنى مەن! ـــ ئايزۆھرە خانىم ئەلەمدىن يىرىلغۇدەك بولۇپ كەتتى.

ـ نىمە بولىدۇ غازاڭنى يىگەنگە؟ ـــ دىدى بالا، ـــ سىلىنىڭ غازاڭلىرىمىدى ـ يا، بۇ؟

ـ مىنىڭ بولماي، سىنىڭمىدى ئەمىسە؟

ـ مىنىڭ ئەمەس ـ ھە، ئوپچىنىڭ بۇ!

ـ ئوپچىنىڭمىش تىخى، توس دىدىم، ھىلى بىكار...! ـ ئايزۆھرە خانىم بالىنىڭ ئالدىغا دىۋەيلەپ كەلدى، بالا قويلىرىنى ئىلاجىسىز تۇسۇپ ئۇنىڭغا گۆلەيدى.

«ھۇ بەدرەڭ! ـ دىدى ئايزۆھرە خانىم بالىنى ئەركىلىتىپ، ـ سىلىنىڭمىدى، ئوپچىنىڭ بۇ دەيدۇ ـ يا، تىخى...»

ـ ساراڭ... خەخ دىگەندەك راستىنلا ساراڭكەن خۇددى!...

بالا شۇنداق دەپ كوتۇلدىغىنىچە كۆز دىن غايىپ بولدى.

ئايزۆھرە خانىم بۇنى ئاڭلاپ مىيىقىدا كۈلۈپ قويۇپ: «راست، مەن

ساراڭ...» دەپ پىچىرلىغاچ، سۆيۈرگىنى قولىغا ئېلىپ غازاڭلارنى سۆيۈرۈشكە باشلىدى...

«مۇشۇ كۈنلەردە سىز بىلەن تۇلا مۇڭدىشىدىغان بولۇپ قالدىم، چۈنكى ئادەم قېرىغانسېرى كۆڭلى سۇنۇق، مۇڭداشقاق بولۇپ قالىدىكەن. تۇلا گەپ قىلىپ ئارامىڭىزنى بۇزۇۋاتمايدىغاندىمەن؟ ئۇنداق بولسا مەيلى، گېپىمنى دەۋېرەي: ھەر يىلى چىنارنىڭ غازاڭلىرىنى ھاۋانلارغا مۇشۇنداق يىگۈزمەي، دەسسەتمەي، شامالLارغا ئۇچۇرتماي، ئاۋايلاپ سۆيۈرۈپ، ئۆيۈمگە ئاپىرىپ تۇرىۋاتىمەن، بۇ قىلىقىمدىن بەزىلەر ھەيران قىلىشتى، ئەجەبلىنىشەتتى، غەلىتىلىك ھېس قىلىشىپ، مېنى «ساراڭ» قاتارىغا چىقىرىتىشتى. بۇنىڭ ئەجەبلەنگۈدەك، ھەيران قالغۇدەك، غەلىتىلىك ھېس قىلىشقۇدەك نېمىسى بار؟ چۈنكى ئىنسان روھى ئۇنى تاناسىپقىمۇ، تەتۈر تاناسىپقىمۇ ئوخشىمايدۇ، ئۇ ھېچنېمىگە، پەقەت ۋە پەقەت ھېچنېمىگە ئوخشىمايدۇ. شۇڭا ئۇنىڭغا ئېنىقلىما بەرگىلى بولمايدۇ. ئەگەر ئېنىقلىما بېرىلسە، ئىنسانلار ماشىنا ئادەملەرگە ئوخشاپ قالمامدۇ؟ مانا مۇشۇ نۇقتىنى چۈشەنمىگەن كىشىلەر مېنى ‹سارڭ› دېيىشىدۇ. ئەمەلىيەتتە ئۆزلىرى ساراڭ! چۈنكى ئۇلار ساراڭنىڭ ھەرىكەتلىرىنىڭ، ساراڭنىڭ ھېس تۇيغۇلىرىنىڭ، ساراڭنىڭ سۆزلىرىنىڭ رەت قىلىنىغان ھەقىقەت ئىكەنلىكىنى بىلمەيدۇ؛ ئۇلار مېنىڭ سىزدىن مەڭگۈ پەخىرلىنىدىغانلىقىمنى بىلمەيدۇ؛ ئۇلار ۋىسالسىز مۇھەببەتنىڭ شۇنچىلىك قەدىرلىك، شۇنچىلىك كۆلپەتلىك ئىكەنلىكىنى بىلمەيدۇ؛ ئۇلار بىر ئۆمۈر بويتاق ياشاشنىڭ ئۆزىنىڭمۇ بىر خىل قەيسەرلىك، قەھرىمانلىق ئىكەنلىكىنى قەھرىمانلىق ئىكەنلىكىنى بىلمەيدۇ؛ ئۇلار مېنىڭ بويتاق ياشىيالىشىمدىكى، بويتاق ياشىغاندىمۇ پاك ياشىيالىشىمدىكى سەۋەبنىڭ ماڭا ئاخىرقى تەبەسسۇمىڭىزنىڭ ھەمرا بولۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى بىلمەيدۇ، ئەگەر بۇلارنى بىلگەن بولسا مېنى

ساراڭغا چىقىرىشمايتى.

ئەگەر بۇ چاغدا مەن بۇنىڭ ئاخىرقى تەبەسسۇمىڭىز بولۇپ قالىدىغانلىقىنى بىلگەن بولسام، باغرىڭىزغا ئۆزۈمنى ئېتىپ، بوينىڭىزغا چىڭگىلەكتەك ئېسىلىپ، گەز باغلاپ، يىرىلىپ كەتكەن لەۋلىرىڭىزگە چىڭداپ ـ چىڭداپ سۆيۈپ، قەلبىڭىزنىڭ تەكتىدە باھارنىڭ كەلگۈن سۈيىدەك ئۆركەشلەپ ئېقىۋاتقان شىپاھكارانە مېھرىڭىزنى ئىچىرقاپ ـ ئىچىرقاپ شورىۋالاركەنمەن، ئىسىت!!!...

«تەبەسسۇمىنىڭ گېپىنى ئەجەپ تولا قىلىپ كەتتىڭىز دىدىڭىزمۇ، جېنىم؟ بۇ دىگىنىڭىز ئۇبداق بولدى. بۇ ھازىرقىدەك ئېنىق ئېسىمدە. بۇ ئوتلۇق، ھاياتى كۈچكە ئىگە پەرۋىشكارانە تەبەسسۇمىڭىزنى 1945 ـ يىلى 9 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى سەھەردە سىخىيلارچە ھەدىيە قىلغانىدىڭىز...»

2

كامال قىشىڭىزدىن چىقىپ يەنە بىر ھازا خىيال سۈرۈپ ئولتۇرۇپ كەتتى. ئۇ ئىنتايىن مۇھىم بىر تاللاشقا دۈچ كەلگەندەك قىلاتتى. ئاخىرى ئۇ خورازلار بەس ـ بەستە چىللاشقا باشلىغاندىلا ئاندىن بويىندىن بىرسى سۆرىگەندەك مىڭ تەستە ئورنىدىن تۇرۇپ، بىر بىلەن سوغوقلا خوشلىشىپ تاڭ قويىنغا سىڭىپ كەتتى.

مەن قىينانامغا:

ـ ئانام ھايات ۋاقتىدا ئۇنىڭغا بەرمەكچى بولغان، كېيىن ئانام ئۆلۈپ كەتتى، ياقۇپمۇ ھەپسىگە كىرىپ قىلىپ كۆزىمىزدىن غايىپ بولدى. ماجىڭسا ياقۇپتىن ئۆچ ئېلىش ئۈچۈن مىنى خۇتۇنلۇققا ئالماقچى بولدى... ـ دەپ ئىزاھات بەردىم.

قىينانام مىنى چۈشەندى، ئۇ مىنى چۈشىنەتتى.

مەن سەھەردىلا قىشىڭىزغا كىردىم. سۈزۈك ۋە سۈزۈك كۆزلىرىڭىزدىن چاچرىغان ئىشىق چىقىندىلىرى يۈرىكىمنى بىھوش قىلدى.

ـ سىز دان يىگەچ تۇرۇڭ، ـ مەن چاقچاق قىلىپ جىلمايدىم، سىز كۈلدىڭىز.

ـ سىز... سىزچۇ؟ سىز دۇدۇقلىدىڭىز.

ــ مەن چۈۋازغا بىرىپ ياغ تارتىپ كېلەي، ـ مەن سىزگە قارىمايلا پىيالىگە چاي قۇيدۇم، ئاندىن نان ئۇشاتتىم.

ـ شاخ مىدىرلايدۇ ـ يا، ئايزۆھرە؟

ـ سىز بىردىنلا شۇنداق دەپ قالدىڭىز. مەن پەنجىرىگە قارىدىم. پەنجىرىدىن كىرىپ قالغان ھىلىقى يۇمران ئۆرۈك نوتىسى قاتتىق مىدىرلاپ تۇراتتى. سىز رازۋېدكىچىغا خاس سەزگۈرلىكىڭىز، ئېھتىياتچانلىقىڭىز بىلەن بۇنىڭغا دىققەت قىلىپ قالغان ئىدىڭىز.

ـ شاخ مىدىرلىسا نىمە بوپتۇ؟ سىز شاخ مىدىرلىغاننى كۆرمىگەنما چوڭ بۇلۇپ؟ ـ دىدىم مەن پەرۋاسىز ھالدا، ئاندىن چاقچاق قىلدىم،

ــ باچكا قونغانمىدۇ ـ يا؟

مەن سىزنىڭ كۆزىڭىزگە چۆكۈپ كۈلدۈم. سىز «ۋىللىدە» قىزىرىپ، نەرگىسكە ئوخشاش جىلمايدىڭىز. مەن قىپقىزىل رەڭ ئالغان مەڭزىڭىزدە پەيدا بولغان زىننىقىڭىزغا دوملاپ چۈشتۈم. سىز ماڭا ئاشىقانە تەبەسسۇم سوۋغا قىلۋىدىڭىز، كۆزىڭىزدىن قۇياش كۆتۈرۈلۈپ چىقىپ، گىرىمسەن ئۆينى يورۇتىۋەتتى، ھەتتا، قەلبىمنىمۇ ئوتلۇق نىگاھلىرىڭىز كۆزۈمنى چىقىپ قاماشتۇرىۋەتتى. سېھرلىك تەبەسسۇمىڭىز كۆكسۈمنى تېشىپ ئۆتۈپ، دەسلەپ يۈرىكىمنى قىچىقلاپ كۈلدۈردى، سۆيۈندۈردى، زوق، شېرىن تۇيغۇ يوللىدى. ئاندىن ۋىژىلداپ كۆيدۈرۈشكە باشلىدى. بۇ كۆيۈش تولىمۇ تاتلىق، لەززەتلىك كۆيۈش ئىدى.

«قانداق تاتلىق، مەپتۇنكار، جىلۋىدار، خاسىيەتلىك تەبەسسۇم بۇ!» ؛

«ھەقىقى ئاشىقلارنىڭ غۇبارسىز يۈرىكىدىن پارتلاپ چىقىدىغان مۇھەببەتلىك تەبەسسۇملىرى مۇشۇنداق ھاياتىي كۈچكە ئىگە. قۇدرەتلىك بولامدىكىن ـ يا؟ ...».

بىلمەيتتىم.

ـــ ئۆگزىدە بىر نەرسە ماڭغاندەك قىلىدۇ ئەينا، قاراپ باقامسىزكى.

سىز بۇ سۆزىڭىز ئارقىلىق مېنى شېرىن ھېسلار قاينىمىدىن سۇغۇرۇپ چىقتىڭىز. راستىنلا ئۆگزىدە بىر نەرسە ماڭغاندەك قىلاتتى.

ـــ قورقمىڭا، ھاجىمنىڭ ئىتى ئۇ، ـــ مەن ئىشىككە قاراپ ماڭدىم. لېكىن سىز:

ـــ پاتراق كېلىڭ جۇما، ـــ دېگەن ئۈتۈنۈشىڭىز بىلەن مېنى توختىتىپ قويدىڭىز، مەن سىزگە قارىدىم.

ـــ نېمىشقا؟

ـــ گېپىم بادى ئازراق.

ـــ نېمە گەپتى ئۇ؟

ـــ سىزنى... سىزنى... يەنىلا سۆيىمەن!... مەڭگۈ!...

سىز ماڭا يىغلىۋاشتىن سۆيگۈ ئىزھار قىلدىڭىز، شۇڭا چىكىلىرىڭىزدىن تەر تەپچىپ چىقتى.

«ئاھ، سۆيگۈ ئىزھار قىلماق نېمىدېگەن قىيىن ـ ھە!؟»

ـــ رەھمەت!... مەنمۇ!... ـ يۈزۈم ئوت بولۇپ ياندى. ئېچىشتى. لېكىن قەلبىمدىكى تەشۋىشلەر خۇددى گۈلخان ئۈستىگە چۈشكەن قاردەك «شۇررىدە» ئېرىپ، يۈرىكىم، ئۇگە ـ ئۇگىلىرىم مۇھەببەتنىڭ شېرىن ھېسلىرى بىلەن تولدى؛ يۈرىكىم، ئۇگە ـ ئۇگىلىرىم ھاياتىي كۈچكە تولدى؛ يۈرىكىم، ئۇگە ـ ئۇگىلىرىم

چەكسىز غۇرۇر، ئىپتىخار بىلەن تولدى. ئۆزۈمنى باغرىڭىزغا ئاتقۇم كەلدى. خۇددى قىرغاقتىكى سۇنى كۆرگەن بېلىقتەك. شۇ تاپتا ئۆزۈمنى، پۈتۈن دۇنيانى، نىكاھنىڭ غايىۋى كۈچ ـ قۇدرىتى، سېھرى، خاسىيىتى ئالدىدا ئۆزىنىڭ كۈچ ــ قۇدرىتى، سېھرى، خاسىيىتى، ئەھمىيىتىنى تامامەن يوقاتقاندى.

مەن ئىشىكتىن چىقىپ كېتىۋېتىپ سىزگە قايرىلىپ قارىدىم. سىز گەز باغلاپ كەتكەن لەۋلىرىڭىزدىن يەنە تەبەسسۇم، شەپقەتلىك كۆزلىرىڭىزدىن مېھىر، پىراق تارتۇق قىلدىڭىز. مېھرىڭىز قەلبىمگە سوۋۇشۇپ قالدى، خۇددى مەلھەمدەك. پىراقىڭىز يۈرىكىمنى گۈلخانغا ئىتتىردى. سىز قىمىرلاپ، قىمىرلاپ ماڭا ئىنتىلدىڭىز، كۆزۈم، لىۋىم، باغرىم، يۈرىكىم سىزنىڭ قەلبىڭىز بىلەن سۇۋاشقاندەك بولۇپ، تىرناقلىرىمنىڭ ئۇچىغىچىلىك لەززەت ـ هۇزۇر ئېقىپ كەلدى. چەكسىز راھەتلەندىم! مەستخۇشلۇق ئىلكىدە ئىشىككە يۆلىنىپ قالغىلى تاسلا قالدىم!

مەن پاتمان ـ پاتمان بەختىيارلىق ھېسلىرىنى يۇدۇپ ئۆيدىن چىقتىم. ئاسمان خۇددى مېنىڭ كۆڭلۈمدەكلا ئوپئۇچۇق ئالقانچىلىكمۇ بۇلۇپ كۆرۈنمەيتتى. ياپيېشىل يوپۇرماقلار ئاسمان سەتھىدە قۇياش نۇرى جىلۋە قىلاتتى. قوناق ئېگىزلىرىدا ئوتلاپ، كۆككە تويۇشقان قوي ـ ئۆچكىلەرنىڭ مەرەشلىرى، ساپان سۆرەۋاتقان ئۆكۈزلەرنىڭ سوزۇپ ـ سوزۇپ مۆرەشلىرى، قىغ توشۇۋاتقان ئېشەكلەرنىڭ ھاڭراشلىرى... ئاجايىپ مۇڭلۇق، يېقىملىق، جەلپكار ئىدى، خۇددى سىزنىڭ ئېزگۈ، لىرىك كۈيلىرىڭىزدەك. بۇ ھاياتبەخش ئەتكۈچى كۈيلەر كۆز سەھرىگە گۈزەل تۈس، گۈزەل ھايات ئاتا قىلغانىدى.

شۇنداق، ئالەم گۈزەل، خۇددى قۇتلۇق ھېسلار بىلەن تولغان قەلبىمدەك.

ــ ھوي، زۆھرە خېنىم.

تۇساتتىن شۇ ئاۋاز چىقىپ قالدى. مەن بۇرۇلۇپ قارىدىم. ساۋۇتخان ئىشان ھاجىم دەرۋازىسى ئالدىدا ماڭا قاراپ تۇراتتى. مەھەللىنىڭ چىغىر يولى ئەللىك ياشلارغا كىرگەن، ئوتتۇرا بوي، يۈپيۇملاق يۈزلىرى قىزىرىپلا تۇرىدىغان، قاپقارا ساقاللىرى ئاپئاق، يوغان سەللىسى بىلەن ھەمكارلىشىپ، ئۆزىگە ئاجايىپ سۆلەت، سۈر بېغىشلاپ تۇرىدىغان بۇ ئادەمنىڭ ھويلىسىنىڭ ئالدىدىنلا ئۆتەتتى.

ــ سالام قىلىپ قويايمۇ دىمەيلىيا، مۇنداق؟

ــ ئالدىراشچىلىقتا كۆرمەي قاپتىمەن، ھاجىم.

ــ بوشراق ئالدىرايلى.

مەن گەپ قىلمىدىم، مېڭىشقا تەمشەلدىم.

ــ ھويلىغا بىر كىرسىلە، زۆھرە خېنىم، گېپىم بادى ئازراق.

مەن ھەيران قالدىم. چۈنكى مەن بۇ گەپنى تېخى ھازىرلا سىزنىڭ ئاغزىڭىزدىن ئاڭلاپ چىققانىدىم. مانا ئەمدى بۇ «خۇداگۈي» ئادەمنىڭ ئاغزىدىن ئاڭلاۋاتىمەن. ئوخشاش شەكىل، ئوخشاش مەزمۇندىكى بۇ سۆزنىڭ ماڭا بەرگەن تەسىرى ھازىر تۈپتىن ئوخشىمايتتى. بىرىنچىسى قەلبىمنى چەكسىز سۆيۈندۈرگەن، ئىككىنچىسى يىرگەندۈرگەنىدى.

ــ نىمە گەپتى ئۇ، ھاجىم؟

ــ تولىمۇ زۆرۈر گەپتى. ئاۋۋال ھويلىغا بىر كىرسىلە،ــ ھاجىم شايى يەكتىكىدىكى تۈپلارنى قاققاچ مېڭىشقا تەمشەلدى.

مەن شۇ چاغدىلا ھاجىمنىڭ ئۈستۈۋېشىغا سەپسالدىم: ئۇنىڭ يەكتىكىنىڭ پەشلىرى، يەڭ، جەينەكلىرى، تۆكلۈك مەيدە ۋە ئۆكۈزنىڭ بويىنىدەك تۈرمەل بويۇنلىرى غىچلا توپا ئىدى. سەللىسىگە قويۇق تور چاپلىشىپ قالغان. تورغا بىر ۋاقىتسىز سارغىيىپ كەتكەن قۇرۇق يوپۇرماق ئېسىلىپ قالغانىدى. بۇلارنى كۆرۈپ تېخىمۇ ھەيرا ن قالدىم. ئاي، يىل ئۆتۈپ كەتسە قولى ھېچبىر ئىشقا تەگمەيدىغان

ھاجىمنىڭ ئۈستىۋېشىغا بۇ توپاــتورلار قەيەردىن، قانداق يۇقۇپ قالدىكىن؟

ــ بولاملا ـ يا؟

«غۇژژىــــدە» ئــاچچىقىم كەلــدى. لــېكىن ئــۆزۈمنى زورىغــا بېسىۋېلىپ:

ـــ گەپلىـــرى بولـــسا، مۇشـــۇ يەردە دېـــسىلە، ھـــاجىم. مەن ئالدىرايتتىم، ــ دېدىم مۇلايىملىق بىلەن.

ــ نېمىگە ئالدىرايلا؟ بۇ، بۇ يەردە دەيـدىغان گەپ ئەمەستى، سىلىنىڭ...

ـــ ئوھـۇش، ھـاجىم! بـۇ يەردە دېگىلـى بولمايـدىغان گەپنـى ئاڭلايدىغان ئادەم ئەمەس مەن!ــ مەن قوپاللىق بىلەن شۇنداق دېدىم ـدە، مېڭىپ كەتتىم.

ــ بۇ، ئۆيلىرىدە ساقلاۋاتقان ھېلىقى يىگىت توغرىسىدىكى گەپ جۇمۇسىلا.

بـۇ گەپنـى ئـاڭلاپ ئىزىمـدىلا توختـاپ قالـدىم، خـۇددى يەرگە مىخلىنىپ قالغاندەكلا. يۈرىكىم «قارتتىدە» قىلىپ دۈپۈلدەپ كەتتى.

ــ بۇ ئاشۇ يىگىتنىڭ جېنى بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئىشتى، ــ دېدى ھاجىم مېنىڭ ئىنكاسىمنى كۈتمەيلا، ـــ سىلى بىلەن مەسلىھەتلىشىدىغان ئىش بادى. بولمىسىغۇ مۇشۇ يەردىلا دەۋېرەتتىم. قالغىنى... ئىختىيار ئۆزلىرىدە، ئۆز شورلىرى ئۆزلىرىگە خېنىم. كېيىن پۇشايمان قىلىپ قالسىلا مەيلى ئەمىسە.

ـــ نېمە يىگىت؟ نېمە يىگىت ئۇ؟ ـــ دېدىم مەن ئۆزۈمنى تۇتۇۋېلىپ، تەمكىن ھالدا.

ـ خۇپسەنلىك قىلمىسىلا، خېنىم. مەن ئۇنى ھازىرلا پەنجىرىدىن، تۈڭلۈكتىن ماراپ ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈمــيا. ئۇ: گېپىم بادى ئازراق، دېدىــيا، تېخى. يا راست، يا يالغان دېسىلە قېنى؟

مەن «لاسىدە» بوشىشىپ كەتتىم. تېنىۋېلىشقا ھېچبىر ئورۇن قالمىغانىدى.

ــ قانداق، كىرەملىــــيا؟

ھـاجىم ماڭا قىلچە ئـويلىنىش پۇرسـىتى بەرمىـدى. ئـاخىر مەن ئۇنىڭ قاپقارا كۆزلىرىدىن بىر خىل شۇملۇقنى كۆرۈپ تۇرۇپ ھويلىـغا كىــردىم. يــۈرىكىم ئەنــسىز دۈپۈلــدەيتتى، تەشۈنــشلىك ئىلكىـــدە پىلتىڭلايتتى.

ــ نېمە گەپلىرى بادى، ھاجىم؟ ــ دەپ سورىدىم مەن ئۆزۈمنى تۇتۇۋېلىپ.

ھاجىم بىزنىڭ ئۆي تەرەپكە بىر قارىۋېتىپ، گېپىنى «پورتتىدە» دېۋەتتى.

كۈتــۈلمىگەن جــاۋاپتىن مەن ھەيــران قالــدىم، چۆچــۈدۈم، يىرگەنــدىم، غەزەپلەنــدىم، تىپىرلــدىم، يــلان چېقىۋالغانــدەك چىرقىرىۋەتكىلى تاس قالدىم. غەزەپــئەلەم ئىچىمگە سىغماي، مېنى يېرىۋەتكىلى تەل بولدى.

ـ خۇدايا توۋا دېسىلە، ھـاجىم، تـوۋا دېـسلە. نومۇس قىلـسىلا مۇنداق، مەسچىت ئىمامى تۇرۇپ... خۇدادىن قورقمامىلا سىلە؟!ــ مەن ئاقامغا ئۆرۈلۈپ چىقىپ كېتىشكە تەمشەلدىم. نومۇس، ئەلەم، خورلۇق ماڭا ھەممىنى ئۇنۇتتۇرغانىدى.

ــ ھا...ي...ي...ي... ئالدىرىمىسلا بولارمىكى، خېنىم. بۇنداق قىلىسلا ئۆيلىرىدىكى يىگىتنى چىرىكلەرگە چىقىپ قويىمەن جۇمۇسلا؟ ئۇ چاغدا ھەممىلىرى بالاغا قېلىشلا مەن دەپ قوياي!

مەن يەنە «شىپپىدە» توختاپ قالدىم.

«مەن بالاغا قالسامۇ مەيلى، ياقۇپ تۇتۇلۇپ قالسا...»

مەن ئىنتايىن قىيىن ئەھۋالدا قىلىۋاتاتتىم.

«ھاجىم راستلا دەپ قويارمۇ؟...»

بۇنى بىر نەرسە دەپ بولمايتتى. دەپ قويماسلىقدىن دەپ قويۇشى ئېهتىمالغا بەكمۇ يېقىن ئىدى. چۈنكى تارىختىن بىرى سوپىئىشانلاردىن خەلققە ۋاپا كېلىپ باققان ئەمەس.

«ناۋادا دەپ قويسا»...

بۇنىڭ ئاقىۋىتىنى تەسەۋۋۇر قىلىپ بولمايتتى.

«قانداق قىلسام بولار؟ ... قانداق قىلاي؟... »؛

«ئاھ، خۇدا، ماڭا ئەقىل كۆرسەت، هاجىمنىڭ كۆڭلىگە ئىنساپ، دىيانەت، تەۋپىق ـ هىدايەت ئاتا قىل !...».

مەن بېهىش، دوزاخنى، ئۇلۇغ ئاللانى، مۇهەممەد ئەلەيهىسسالامنى شېپى كەلتۈرۈپ يالۋۇردۇم؛ هاجىمنىڭ «مۇبارەك» پۇتىنى خۇددى مۇرىت ـ مۇخلىسلىرىغا ئوخشاشلا قۇچاقلاپ، يۈزۈمنى سۈركەپ، يامغۇردەك ياش تۆكۈپ تۇرۇپ يالۋۇردۇم. تاشنىمۇ ئېرىتىۋەتكۈدەك، بۆرىنىمۇ قويغا ئايلاندۇرۇۋەتكۈدەك قۇدرەتكە ئىگە نالىلىق يالۋۇرۇشلىرىم هاجىمغا تەسىر قىلمىدى؛ پىغانلىق، قانلىق كۆز ياشلىرىم هاجىمنىڭ زەزىل يۈرىكىنى ئېرىتەلمىدى؛ زىناخورلار تاشلىنىدىغان دوزاخنىڭ دەهشىتى هەققىدىكى قورقۇنچلۇق تەسۋىرلىرىم هاجىمنىڭ شۇم نىيىتىنى ئۆزگەرتەلمىدى؛ كامالدىن سۆزۈمنى ئېلىپ هاجىمغا تېگىش هەققىدە بەرگەن ۋەدىلىرىمۇ ئۇنىڭ شەهۋانىي نەپسىگە تەسەللى بولالمىدى؛ هەتتا بوگۈن كېچە ئۆيىگە كىرىش هەققىدە بەرگەن ۋەدە ـ ئۆتۈنۈشلىرىمۇ هاجىمنىڭ ئىپلاسلىقىغا بەرهەم بېرەلمىدى. ئەگەر مۇشۇ ئاخىرقى شەرتىمگە ماقۇل دېگەن بولسا، كەچ كىرگىچە بىر ئامال قىلىپ سىزنى ئېلىپ قېچىپ كەتمەكچى بولغانىدىم.

ئاخىر مەن «هاجىم چىرىكلەرگە دەپ قويۇپ بولغۇچە، ياقۇپنى ئېلىپ قېچىپ كېتەي» دەپمۇ ئويلىدىم. بىرا بۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى. چۈنكى مەن سىزنى ئېلىپ بوسۇغا ئاتلاپ بولغۇچە، هاجىم

دۈشمەن گازارمىسىغا بېرىپ بولاتتى. دەريا بويىغا بارا ـ بارمايلا قورشاۋدا قالاتتۇق.

«دەپ قويسا قويۇۋەرسۇن، تۇتۇلۇپ قالسا، بىر قانداق قىلىپ قۇتقۇزۇپ چىققىلى بولار.»

مەن شۇنداق دەپمۇ ئويلاپ باقتىم. بىراق بۇ قارارغا كېلىشكە جۈرئەت قىلالمىدىم. شۇ ئەمەسمۇ، سىزنى كىم قۇتقۇزىدۇ؟ يىگىتلەرمۇ؟ قاچان، قانداق قۇتقۇزىدۇ؟ قۇتقۇزالامدۇ؟ قۇتقۇزۇپ بولغۇچە...

مەن پۈتلىرىمنى سۆرەپ پېشايۋان باسقۇچلىرىدىن يەڭدەپ ـ يەڭدەپ ئۆرلىدىم. ئىشىك تۈۋىگە بېرىپ كەينىمگە قايرىلىپ قارىدىم. نىگاھلىرىم پەنجىرىدىن شۇڭغۇدى. سىز قازناقتا ماڭا تەبەسسۇم بىلەن قاراپ تۇراتتىڭىز. سىزنى كۆرۈپ ئۆزۈمدە ئازادە، بەختىيار ھېس قىلدىم ! چۈنكى سىز ھايات قېلىش ئالدىدا تۇراتتىڭىز. بوسۇغىدىن پۈتۈمنى ئېلىۋىدىم، ۋۇجۇدۇمغا سانسىزلىغان نەشتەر سانجىلىپ، ئۆزۈمنى ئىنتايىن خار ھېس قىلدىم !

«ئاھ، خۇدا، سەن بارمۇ؟ بار بولساڭ ھازىر نەدە؟ نېمە ئىش قىلىۋاتىسەن؟ كۈندىلىك بىر تەرەپ قىلىدىغان ئىشلىرىڭ زادى نېمە؟ مەندىن، مېنى ياراتقانلىقىڭدىن خەۋىرىڭ يوقمۇ؟ مېنى نېمە ئۈچۈن ياراتقان؟ باشقىلارنىڭ كۆڭلىنى خۇش قىلىش بەدىلىگە خورلۇق ئازابىنى تارتىش ئۈچۈنلىمۇ؟...»

ياشلىرىم تاراملاپ تۆكۈلەتتى، خۇددى سۇئاللىرىمدەك. ئۆكسۈشلىرىم جاھانغا شىددەت بىلەن تارايتتى. مەن كۆز يېشى، ئۆكسۈش، ئازاب قوينىدا چەيلەنگەن يۈرىكىمنى يەنە چەيلەندۈرۈپ، ئۆزۈل ــ كېسىل ۋەيران قىلىش بەدىلىگە ئەقىل ـ پاراسەت، ۋىجدان ـ غورۇر ۋە يۈكسەك سەنئەت بايلىقى بىلەن تولغان مۇھەببەتلىك بىر يۈرەكنى قوغداپ قېلىش قارارىغا كەلگەندىم. شۇڭا بۆرە ئاغزىغا

ئىلاجىسىز، ئەممە ياۋاشلىق بىلەن كىرىپ كېتىۋاتاتتىم.

«بۆرە چاڭگىلىدىكى قوزىچاقمۇ تىپىرلايدىغۇ؟...»

مەنمۇ بىردىنلا تىپىرلاش قارارىغا كەلدىم.

سايىنىڭ ئىشىكى تاقالدى. ھاجىم بىر كۆرپىسىنى سۇغۇرۇپ ئالدى. مەن تار كوچىدا تېخىغىچە ئۆرە تۇراتتىم. بىردىنلا كۆزۈم كات ساندۇقنىڭ يېنىدا تۇرغان نوغۇچقا چۈشۈپ قالدى. سۇپىغا چىقىپ، كات ساندۇقنىڭ يېنىغا كەلدىم. ھاجىم يەنە بىر كۆرپىنى ئېلىشقا تەمشىلىۋىدى، مەن نوغۇچنى پەم بىلەن ئېلىپ، ھاجىمنىڭ كاللىسىنى چەنلەپ ئۇردۇم. لېكىن نوغۇچ ھاجىمنىڭ بېشى ئۈستىدىكى ياغاچ ئاسقۇغا تېگىپ كېتىپ، ئۇنىڭ يېرىمى سۇنۇپ يەرگە چۈشۈپ كەتتى. قولۇمدا قالغان يېرىمىنى مەن ئىشلىتەلمەيتتىم. چۈنكى قولۇم دولامغىچە قېقىلىپ كەتكەن بولۇپ، ھازىر ھېچنېمىگە كارغا كەلمەيتتى.

«بۇنداق قىلغۇچە، بوغۇشسامۇ بولاپتىكەن!...»

مەن زوڭ ئولتۇرۇپ ھەسرەت بىلەن يىغلىدىم؛ يۈزۈمنى ئالقانلىرىم بىلەن ئېتىپ، ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ ھەسرەت بىلەن يىغلىدىم!

— ئاچچىقلىرىنى ئۇنداق يامان قىلمىسىلا، خېنىم، — دېدى ھاجىم زەھەرخەندىلەرچە تەبەسسۇم بىلەن، — مۇشۇنداق تەخسىراتىمغا ئۇچرايلا...

ئۇنىڭ كېيىنكى گەپلىرىنىڭ بىرىمۇ قۇلىقىمغا كىرمىدى، چۈنكى مەن ئەس ـ ھوشۇمنى يوقاتقانىدىم. خۇددى مۇنۇ سۇنۇق نوغۇچتەكلا.

ئاھ!!!...

مەن ئۆيدىن چىقىپلا دەرياغا قاراپ يۈگۈردۈم، چىغىر يول بىلەن ئەمەس، ئورۇلۇشنى كۆتۈپ تۇرۇشقان كەنجى قونلىق بىلەن

يۈگۈردۈم... پۈتكۈل ۋۇجۇدۇم ئازاب ـ خورلۇقتىن سىرقىرايتتى.

«ئاھ، خۇدا، مېھرىبانلىقىڭ قېنى؟ »

مەن خۇداغا نالە قىلاتتىم. قوناقلارنىڭ پىچاقتەك بىسلىق قۇلاقلىرى يۈز ـ كۆزلىرىمنى تىلاتتى، گويا خورلۇق يۈرىكىمنى تىلغاندەك.

«مەندەك ئاجىز، ناتىۋان بەندەڭگە ئاتا قىلىدىغان شەپقەت ـ ئىنايىتىڭ قېنى؟ مۇشۇمۇ؟ »

مەن يىغان بىلەن ئۆرتىنىپ يىغلايتتىم. قوناقلىقنى، زەرەپشان ۋادىسىنى، پۈتۈن دۇنيانى يىغان قاپلىغاندىدى.

«سەن بارمۇ ـ يوقمۇ؟ ئويغاقمۇ ـ ئۇخلاپ قالدىڭمۇ؟ ئۇنداق بولسا، نېمىشقا ئەمسە قولىدىن تەسۋى، ئاغزىدىن سۈرە چۈشمەيدىغان رەزىل بەندىلىرىڭنىڭ دىلىغا ھەقىقىي ئىمان نۇرى چاچمايسەن؟ نېمىشقا مېنىڭ ئاچچىق قىسمەتلىرىمنى كۆرمەيسەن؟ »

كۆزلىرىمدىن شاكراپ ياشلار خۇددى قورام تاشلاردەك گۈلدۈرلەپ دومىلىنىپ چۈشۈپ، قوناقلارنى يەتچىيتتى.

«سەن نېمىشقا ئادىل ئىش بېجىرمەيسەن؟ نېمىشقا مېنى تۆلەشكە تېگىشلىك بولمىغان بەدەلنى تۆلەشكە قىستايسەن؟ »

مەن ھاسىرايتتىم، ھۆپۈلدەيتتىم. پېشانەمدىن ئاچچىق تەر قۇيۇلاتتى. زەھەرسىمان ئەلەملىك ياشلىرىم ئاچچىق تەرلىرىم بىلەن قوشۇلۇپ تېخىمۇ ئاچچىقلىشىپ كېتىۋاتاتتى.

«سەن ھەممىمىزنىڭ خۇداسى ئىدىڭغۇ؟ نېمىشقا ھەممىمىزگە ئوخشاش خۇدا بولمايسەن؟ ئۇلۇغ پەيغەمبىرىڭ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام: «ۋەتەننى سۆيۈش ـ ئىماننىڭ جۈملىسىدىندۇر» دېگەنمۇ ـ دېمىگەنمۇ؟ ھە، ئۇنداق بولسا، ۋەتەن ئۈچۈن كۆرەشكۈچىلەرنى، ھۆرلۈك ـ تەڭلىك ئۈچۈن جېنىنى پىدا قىلىۋاتقانلارنى نېمىشقا قانات ئاستىڭغا ئالمايسەن؟ ئەكسىچە

ساۋۇتخان ئىشان ھاجىمدەك ھۆرلۈك كۈشەندىلىرىگە، ئىنقىلاب ئاسىيلىرىغا، ئەۋلىيا سىياقىغا كىرىۋالغان ئىمانسىزلارغا ھامىي بولىسەن؟»

مەن دەريا بويىغا كەلدىم...

قۇياش پارلاپ تۇراتتى...

قۇمۇشلار شىۋىرلايتتى...

قۇمۇشزارلىق دۆڭ مېنى دەرياغا ئۈزىتىپ تۇراتتى. دەريانىڭ باشلام تەرىپىدىكى تاغ ـ تۇرالاردا قاتتىق يامغۇر ياغقان بولسا كېرەك، سۇ خىلىلا ئۈلۈغ، لايىقىپ ئېقىۋاتاتتى. گەرچە ئەجدىھادەك تولغىنىپ تۈرمىسمۇ، لېكىن دولقۇنلىنىپ ــ ئۆركەشلىنىپ ئېقىۋاتاتتى. خۇددى قەلبىمدىكى ئازابلىق غەزەپ ـ نەپرەتتەك. بىر خىل قاڭسىق لاي ـ لاتقا ھىدى كۆڭلۈمنى ئىلەشتۈرەتتى. گويا كى ساۋۇتخان ھاجىمنىڭ ھىدىدەك.

«ئاھ، سۆيۈملۈك زەرەپشان، بىر چاغلاردا بالامنى باغرىڭغا تاشلاش ئۈچۈن بويۇڭغا كېلىپ، ساڭا ئىلتىجا قىلغانىدىم، مانا ئەمدى ئۆزۈمنى تاشلاش ئۈچۈن ئىلتىجا قىلىۋاتىمەن. مەن خۇش بولۇپ كېتەي، ئۇ دۇنيا ـ بۇ دۇنيا خۇش بولۇپ كېتەي، مېنى باغرىڭغا ئال، مېنى باغرىڭغا باس، قىينالغان جېنىمنى ئارام تاپقۇز!...»

مەن كۆزۈمنى يۇمدۇم، ئۆلۈۋېلىشتىن بۇرۇن چوقۇم كۆزنى يۇمۇش پەرزدەك، كۆزۈمنى چىڭ يۇمدۇم.

«جېنىم ياقۇپ، سىزنى سۆيىمەن!... مەڭگۈ ! ... بېھىش ــ دوزاختىمۇ!...»

كۆزۈمنى ئاچتىم، نېمىشقا، نېمە مەقسەتتە ئاچتىم؟ بىلمەيتتىم.

قۇياش پارلاپ تۇراتتى. مەن كۆزۈمنى يەنە يۇمدۇم.

«مېنى ئۇنتۇپ كېتىڭ، چۈنكى سىز مېنى كەچۈرەلمەيسىز. خۇددى ئۆز ـ ئۆزۈمنى ئەبەدىي كەچۈرەلمىگەندەك. شۇڭا، باياتىن

دېگىنىڭىزدەك، مېنى مەڭگۈ سۆيەلمەيسىز... ئەلۋىدا!...»

مەن دەرياغا ئىنتىلدىم. سەكرىسەملا ئازابتىن... ھەممە ـ ھەممىدىن بىر يولىلا قۇتۇلاتتىم؛ سەكرىسەملا مەڭگۈلۈك بەختكە ئېرىشەتتىم. چۈنكى، ئويلاپ باقسام، ئۆلۈمنىڭ ئۆزى ـ مەڭگۈلۈك بەختكەن! نېمىشقا كىشىلەر ئۆلۈمدىن قېچىشىدىكىن؟ بۇ نوقتىنى ـ بەختىنىڭ ھەقىقىي ماھىيىتىنى چۈشەنمىگەنلىكى ئۈچۈن.

مەن پۈتۈمنى قىرغاقتىن ئۈزەلمىدىم، پەقەتلا ئۈزەلمىدىم، خۇددى يەرگە مىخلىنىپ قالغاندەك. بۇ بىر مۆجىزە ئىدى. مەن بۇ مۆجىزىدىن ھەيران قېلىپ، كۆزۈمنى ئاچتىم. قۇياش پارلاپ تۇراتتى. كۆزۈمنى يەنە يۇمدۇم؛ «چىڭگىدە» يۇمدۇم.

«مەڭگۈلۈك بەختكە ئېرىشمەك نەقەدەر قىيىن ـــ ھە !»

دەل شۇ چاغدا، مەن دەل شۇلارنى ئويلاۋاتقاندا، قەلبىمدىن سادا ـ بۇلتۇر بوينۇمغا سىرتماق سالغان چاغدىكى سېھرىي كۈچكە ئىگە سادا يەنە كۆتۈرۈلدى:

«قىساس ئېلىشىڭ پەيتى ئاخىر يېتىپ كەلدى، قىساس ئال!

قىساس ئېلىپ، ئاندىن مەڭگۈلۈك بەختكە ئېرىش! چۈنكى، ئۆلۈۋېلىش ئەمەس، باتۇرانە ياشاپ قىساس ئېلىشىڭ ئۆزى ـ مەڭگۈلۈك بەخت!»؛

«قىساسنى ئۇنتۇغان ئادەم ئەجدادىغا يۈز كېلەلەمدۇ؟ »؛

«قىساس ئېلىش ئىستىكى يوق ئادەمدە ۋىجدان بولامدۇ؟ ».

بۇ قەلب سادالىرىم ئاخىرلىشىشى بىلەن تەڭلا كۆزۈمنى ئاچتىم. قۇياش پارلاپ تۇراتتى. ئۇنىڭ نۇرانە باغرىدا چەكسىز كەتكەن قۇملۇق يېيىلىپ ياتاتتى، قانغا بويالغان قۇملۇق ! شۇ قۇملۇقتا چوتنى چىك قاماللاپ تۇرغان دادامنىڭ، ئارا، گۇرجەك، پالتا، چوماق... لىرنى باغرىغا «چىڭگىدە» بېسىپ يېتىشقان چوپانلىقلارنى قىپقىزىل قانلىرى، ئۈمىدۋارانە كۆزلىرى مېنى ھاياتقا، قىساس ئېلىشقا ئۈندەپ

تۇراتتى. قۇياشىنىڭ شاھانە تەختىدە ئاكام ئولتۇراتتى، ئۇ ماڭا قولىدىكى قارا مىلتىقنى ئىككى قوللاپ سۇنۇۋاتاتتى. قۇياش باغرىدا يەنە بىرى ماڭا تەبەسسۇم سۇنۇۋاتاتتى، ئۇ سىز ئىدىڭىز، ھەممىڭلار مېنى ھاياتقا، قىساس ئېلىشقا، ئۈندەپ تۇراتتىڭلار.

بايىقى قەلب سادالىرىم قۇلاق تۈۋىمدە يەنە جاراڭلىدى. بۇ يىراقلاردىكى ئاقۋاش تاغلاردىن قايتقان ئەكس سادا ئىدى.

«شۇنداق!»

بۇ قەلب سادالىرىم يۈرىكىم تەرىپىدىن تەستىقلاندى؛ بۇ قەلب سادالىرىم ۋىجدانىم تەرىپىدىن تەستىقلاندى. ئاخىر مەن ھايات قېلىش قارارىغا كەلدىم؛ قىساس ئېلىپ، ئەۋلادلىرىمنى پەخىرلەندۈرۈش ئارقىلىق ئەجدادلىرىمدىن پەخىرلىنىش ھوقۇقىغا ئىگە بولماقچى بولدۇم؛ ئەۋلادلىرىنى پەخىرلەندۈرەلمىگەن ئادەمنىڭ ئەجدالىرىدىن پەخىرلىنىش ھەققى ـ ھوقۇقى بولمايدىغانلىقىنى پۈتكۈل ئىنسانىيەتكە بىلدۈرۈپ قويماقچى بولدۇم!

مەن خىجالەت بىلەن دەرياغا ئۆزرە ئېيتىپ، ئارقامغا ياندىم ـ دە، قومۇشزارلىقتا كىرىپ كەتتىم.

ئېيتىڭا، ياقۇپ، سىز مېنىڭ تۇيۇقسىزلا يوقلىپ كەتكەنلىكىمدىن ھەيران قالدىڭىزمۇ؟

3

ھەئە، ھەيران قالدىم، بەكلا ھەيران قالدىم.

سىز جوۋازغا كەتتىڭىز.

مەن پەنجىرىگە قاراپ ياتتىم. سىرتتىكى ئۆرۈك، شاپتۇل... شاخلىرىغا زەرەپشان قۇشلىرى پات ـ پات قونۇپ، ماڭا ناخشا ئېيتىپ بېرەتتى. نەغمىچى بۇ قۇشلارنىڭ ناخشىلىرى ماڭا سىزنىڭ تاتلىق

چاقچاقلىرىڭىزنى، مەلھەمسىمان كۆلكىلىرىڭىزنى ئەسلىتەتتى؛ قۇشلارنىڭ بۇ جۇشقۇن ناخشىلىرى ماڭا جەڭچىلەرنىڭ مۇڭ ۋە ئۈمىدۋارلىق ھېسسىياتى بىلەن ئوقۇيدىغان «فرونت ناخشىسى» نى ئەسلىتەتتى. قايسىبىر شائىر تەرىپىدىن ئىجاد قىلىنغان، قايسىبىر يىگىت تەرىپىدىن كۆچۈرۈلۈپ تارقالغان «فرونت ناخشىسى» ناملىق بۇ شېئىرنى مەن ناخشىغا ئۆزلەشتۈرۈپ، پامىر، قاراقۇرۇم، زەرەپشان تاغ ـ ۋادىلىرىدا جاراڭلاتقانىدىم. شۇڭا مەن شۇ تاپتا بۇلبۇلدەك سايرايدىغان قەدىردان دۇتارىمنى، فرونتنى، فرونتتىكى ھۆررا سادالىرىنى شۇنداق سېغىنىپ كەتكەنىدىم.

«ھۆررا سادالىرى ئىچىدە ئاتاكىغا ئۆتۈش، دۇتار چېلىپ غەلىبە سىمفونىيىلىرىنى زوق ـ شوق بىلەن ئورۇنداش ـ قانچىلىك كۆڭۈللۈك ــ ھە!؟ »

مەن سىزنى سېغىنغانىدىم؛ دۇتارىمنى سېغىنغانىدىم؛ فرونتنى سېغىنغانىدىم؛ «فرونت ناخشىسى» نى سېغىنغانىدىم:

بول ئۈمىدۋار، روھلۇق، غەمگە چۆكمە، ئانا،
ياۋغا دەردىڭ تەللىسىنى سۆكەم، ئانا،
خوش، ئۇزات خوش، مۈشكۈلگە تىز پۈكمە، ئانا،
«ئاھ، بالام» دەپ كۆز يېشىڭنى تۆكمە، ئانا.

ئوغلىڭىزنىڭ چىن غورۇرى ـ ۋىجدانى بار،
خەلقى بەرگەن «باتۇر» دېگەن ئۇنۋانى بار،
ۋەتىنىنى ئازاد قىلىش ئارمانى بار،
«ئاھ، بالام» دەپ كۆز يېشىڭنى تۆمە، ئانا.

سەۋر ـ تاقەت توشتى، خەنجەر جانغا يەتتى،
بەگ ـ چېرىكلەر مىنىپ بىزنى ئېشەك ئەتتى،

شۇڭا، ئۇغلۇق فرونتقا ـ جەڭگە كەتتى،
«ئاھ، بالام» دەپ كۆز يېشىڭنى تۆكمە، ئانا.

مەن ناخشىنى غىڭشىپ ئوقۇپ تۈگەتتىم ـ دە، ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ قويۇپ، پىچىرلىدىم:
«ئايزۆھرە نېمىشقا كەلمەيدىغاندۇ؟...»
مەن سىزنى كۈتەتتىم...
سەپداشلىرىمنى كۈتەتتىم...
«نېمىشقا سەپداشلىرىم مېنى كەتكىلى كەلمەيدىغاندۇ؟...»
بىردىنلا كۆزۈم پەنجىرىدىن كىرىپ قالغان ھىلىقى يۇمران نوتىغا چۈشۈپ قالدى. چېچەكنىڭ بىرى يوق تۇراتتى. ئۇ نەگە كەتتى؟ مەن ئىزتىراپقا چۈشۈپ قالدىم. نېمە ئۈچۈن؟
بىلمەيتتىم.
دىڭگۇسلىغىنىمچە تا تۈۋىگە باردىم. ئۇنى تاپتىم. ئۇ تۇپىغا مىلىنىپ ياتاتتى. مەن گويا خاسىيەتلىك كېپىنەكنىڭ ئىنتايىن نازۇك، نەپىس قانىتىنى تۇتقاندەك، ئۇنى ناھايىتى ئاۋايلاپ قولۇمغا ئالدىم. ئۇنىڭ شاخ مىدىرلىغاندا چۈشۈپ كەتكەنلىكىنى جەزملەشتۈردۈم. چۈنكى ئۇنىڭ كۆزى يۇمۇلۇپ بولغانىدى. قەلبىمنى بىلىپ بولمايدىغان باشقىچە بىر خىل غەيرى ھېسسىيات، مىسكىن تۇيغۇ چۇلغىۋالدى. نېمە ئۈچۈن؟
بىلمەيتتىم.
مەن كېچىكىپ ئېچىلغان بۇ غۇبارسىز، بەختسىز چېچەكنى ئۆرۈپ ـ چۆرۈپ قاردىم، بەرگىلىرى سولىشىپلا كەتكەنىدى. بۇنى كۆرۈپ يۈرىكىم «پىژژىدە» قىلىپ ئېچىشىپ كەتتى. بۇ نېمە ئۈچۈن؟
بىلمەيتتىم.
«ئۇ نېمە ئۈچۈن باھاردا ئېچىلماي، كۈزدە ئېچىلىپ قالدى؟

نېمىشقا ئېچىلىش پۇرسىتىنى قولدىن بېرىپ قويۇپ، كېچىكىپ كۈزدە ئېچىلدى؟ كېچىكىپ ئېچىلغان چېچەكنىڭ ئۆمرى شۇنداق قىسقا بولامدۇ ـ يا؟ كېچىكىپ ئېچىلغاندىكىن كېچىكىپ توزۇشى كېرەك ئىدىغۇ؟ »

شۇلارنى ئويلىغانسېرى ئۆزۈمچە يىغلىغۇم كەپكەتتى. نېمىشقا يىغلىغۇم كېلىدۇ؟ بۇ نېمە ئۈچۈن؟ زادى نېمە ئۈچۈن؟

بىلمەيتتىم.

مەن سىزنى كۈتەتتىم...

قاش قارايغىچە كۈتتۈم...

ئەل ياتقۇغىچە كۈتتۈم...

قېرىشقاندەك، سىزنى ئىزدەپ كەتكەن زېۋىدىخاناچامۇ قايتىپ كەلمەيۋاتاتتى، مەن تىت ـ تىتلىق، ئىزتىراپ ئىلكىدە تېپىرلايتتىم.

«ئايزۆھرە نەگە كەتكەندۇ؟... نېمىشقا كەلمەيدىغاندۇ؟ ... چېرىكلەر تۇتۇپ كەتكەنمىدۇ ـ يا؟ ... سەپداشلىرىمچۇ؟ ئۇلار نېمىشقا كەلمەيدىغاندۇ؟...»

ئېچىمنى بىر نەرسە غاجايتتى، خۇددى قۇرتتەك. قەلبىمنى نېمىدۇر بىر نەرسە ئۆرتەيتتى، پۇچۇلايتتى گوياكى قوقاستەك. ئۇ نېمىدۇ؟

بىلمەيتتىم.

جىمجىت كېچە، ھەممە نەرسە ئۇيقۇغا كەتكەن، ھېلىقى يۇمران نوتىدىكى تەنھا چېچەكمۇ ئۇيقۇغا كەتتىمىكىن؟ ياكى ئۇمۇ... ئۇ ماڭا خۇددى ئوخشاشلا ئويغاقتەك تۇيۇلاتتى.

مەن غازىڭنىڭ غاقىلدىشىنى، قوشام دەرۋازاڭنىڭ غىچىرلىشىنى، بىر جۈپ توخۇڭنىڭ قاقىلدىشىنى نەقەدەر زارىقىپ كۈتەتتىم ـ ھە؟

بىر چاغدا غازىڭ غاقىلدىدى. ئىشىك «غا...ر...ت» قىلىپ ئېچىلدى. مەن تەشۋىش، ئىزتىراپ، شادلىق ۋە يەنە قانداقتۇر

مۇرەككەپ ھېسسىياتلار ئىچىدە ئىشىككە تەلمۈرۈپ ياقتىم. ئاھ !...
قانداق قىلاي؟ چۈنكى ئۆيگە سىز ئەمەس، زىنۋەتخاناچام كىرىپ
كەلگەن، يولۋاس قۇچىقىدا ئۇخلاپ قالغاندى.

«بىچارە ئايال!...»

زىنۋەتخاناچامغا قاتتىق ئىچىم ئاغرىدى. ئۇ ئەزايىدىن توپا،
ۋۇجۇدىدىن ھارغىنلىق، پەرىشانلىق تۆكۈلۈپ تۇراتتى.

ــــ يوقما؟ ... ھېچكىم كۆرمەپتىما؟ ــــ دەپ سورىدىم مەن
تەقەززالىق ئىلكىدە.

ــ يوق !....، ــــ زىنۋەتخاناچام چوڭقۇر ئەلەم، ئۈمىدسىزلىك
بىلەن جاۋاب بېرىپ، مىشىلداپ يىغلىۋەتتى. ئۇنىڭ تاراملاپ
تۆكۈلۈۋاتقان كۆز ياشلىرى جىنچىرىغىنىڭ يورۇقىدا يالتىراپ تۇراتتى،
خۇددى مەرۋايىتتەك.

يۈرىكىم «پىژژىدە» قىلىپ، ئەنسىز سوقۇپ كەتتى. ئۇنىڭ
مەرۋايىتسىمان ياشلىرىنى كۆرۈپ، مېنىڭمۇ ئۆپكەم ئۆرۈلدى، ياشلىرىم
مەگزىمدە دومىلاندى، لېۋىمنى ئەلەم بىلەن چىشلىدىم...

ــــ ھەممە... ھەممە گۇناھ مەندە... كۆۋرۈكنىڭ تېگىدىن
چىق...قىلى ئۇنىمىغان بولسام...، ــ مەن ھەرقانچە قىلىپمۇ گېپىمنى
داۋاملاشتۇرالمىدىم، خۇددى بوغۇزۇمغا بىر نەرسە قاپلىشىپ
قالغاندەك.

ــ ياق، ــ دېدى زىنۋەتخاناچام مىشىلداپ يىغلاپ تۇرۇپ، ــــ
ھەممە گۇناھ كامالدا... ئاخشام ئۇنى خاپا قىلمىغان بولسا...

«خاپا قىلغان؟ نېمىشقا، نېمە دەپ خاپا قىلغان بولغىيتتى؟...
ئايزۆھرەمۇ ھېچ خاپا بولغاندەك تۇرمايتتىغۇ؟...»؛

«ياق، ياق! ئايزۆھرە ھەرقانچە خاپا بولسىمۇ، مېنى بۇ ھالەتتە
تاشلاپ قويۇپ كەتمەيتتى. چوقۇم بىر ئىش بولدى، چوقۇم!...»

يۈرىكىم بىر خىل ئەنسىزلىكنى سېزىپ تۇراتتى؛ تۈيغۇلىرىم بىر

خىل شۇملۇقتىن بېشارەت بېرىشكە ئۇرۇناتتى.

زىۋىدىخاناچام يولۋاسنى كۆتۈرۈپ چىقىپ كەتتى. ئۇ چىقىپ كېتىشىگىلا، مەن بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتىم. ئۇ داستىخان كۆتۈرۈپ كىرگەندە، مەن ئۆزۈمنى تۇتۇۋېلىپ، ياشلىرىمنى سۈرتۈپ بولغانىدىم. قورسىقىم راسا ئاچقانىدى. لېكىن ھەر قانچە قىلىپمۇ گېلىمدىن بىر توغرامدىن ئارتۇق نەرسە ئۆتكۈزەلمىدىم.

مەن يەنىلا سىزنى كۈتەتتىم...

سەپداشلىرىمنى كۈتەتتىم...

«ئۇلار نېمىشقا كەلمەيدىغاندۇ؟...»

مەن ئاخىر ئۇيقۇغا كەتتىم...

بىر چاغدا ئىت قاۋىغاندەك قىلىپ قالدى. بۇنىڭ ئوگۇم ياكى چۈشۈم ئىكەنلىكىنى ئاڭقىرالمىدىم. چۈنكى مېنى خامۇشلۇقتىكى ئازابلىق تەشۋىشنىڭ سۆيۈملۈك ئۇيقۇسى تاغدەك بېسىپ تۇراتتى.

«ئىت قاۋسا قاۋاۋەرمەمدۇ، ئىت دېگەن ئاچ قالسىمۇ، بەك تويۇپ كەتسىمۇ، زېرىكىپ قالسىمۇ قاۋاۋېرىدىغان نېمە...»

قەدىرلىك ئۇيقۇم داۋام قىلاتتى... خامۇشلۇقتا ھېچنېمىنى تۇيمايلا قاپتىمەن. ھېلىقى بىر جۈپ غازنىڭ نېمىشقا غاقىلدىمىدىكىن؟

ــ چىقە بۇياققا!

مەن چۆچۈپ ئويغاندىم.

ــ بولمىسا گىرانات تاشلاپ، ئۇچەي ـ قارنىڭنى كۆككە سورۇۋېتىمىز!

مەن تېڭىرقاپ قالدىم.

ــ بولە چاپسان!

ــ...

مەن چۆچۈش، ھەيرانلىق، تېڭىرقاش، ئالدىراش ۋە ھودۇقۇش ئىچىدە كۆرپىنىڭ ئاستىدىكى تاپانچىغا قولۇمنى ئۇزاتتىم. لېكىن

كىچىككەندىم. كىچىككەندىمۇ، ئىتىشىشنىڭ پۇتۇنلەي پايدىسىز ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ، تاپانچىنى جايىغا قويۇپ قويدۇم. چۈنكى مىلتىق ئىستۇۋۇللىرى پەنجىرىدىن، تۈڭلۈكتىن ماڭا سوزۇلۇپ تۇراتتى، خۇددى يالماۋۇزنىڭ بارماقلىرىدەك...

مەن ھوشۇمغا كېلىپ ئۆزۈمنى بىر جۇۋازخانىدا كۆردۈم. سول مەڭزىم، ئېغىزمانلىرىم چىدىغۇسىز دەرىجىدە ئېچىشىپ ئاغرىيتتى. كۆڭلەك، ئىشتانلىرىم سىمقامچا ئىزلىرىدىن ئېتىلىپ چىققان قانلارغا چاپلىشىپ، قېتىپ كەتكەنىدى. شۇڭا ھەربىر مىدىرلىسام، بۇ جاراھەتلەر پېژىلداپ ئېچىشىپ، جېنىمنى ئىكەكىدەيتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە قىزىتمام ئۆرلەپ، بېشىم زىڭىلداپ ئاغرىپ كېتىۋاتاتتى. كۆزۈم ئۇيقۇغا ئالدىرايتتى، ئەمما ئۇخلىسام تۇزۇك ئۇخلا ـ ئۇخلىمايلا جۆيلۈپ، ۋارقىراپ، كىملەرنىدۇر تىللاپ، كىملەرنىدۇر يەتمىش پۇشتىغىچە قارغاپ ئويغىنىپ كېتەتتىم... تۈننىڭ قەيەرگە بارغانلىقىنىمۇ بىلمەيتتىم. كېچە ئۇخشاشلا جىمجىت، بۇ جىملىق مېنى ساقلاۋاتقان چېرىكلەرنىڭ ئاياغ تىۋىشلىرى، يۆتىلىشلىرى، ئەسنەش پۇشۇلداش، خورەكلىرى تەرىپىدىن بۇزۇلۇپ تۇراتتى. چېرىكلەر ماڭا ئالدىنئالا ئەسكەرتىپ قويغان، تاڭ ئاتسىلا، ئىبرەت ئالغۇزۇش ئۈچۈن كەلتۈرۈلگەن بوۋاقلار، بالىلار، ياشلار، قېرى ـ چاللار ۋە تولغىنىۋاتقان قانلىق ئەزىز، مۇقەددەس ئانا زېمىن بىلەن ۋىدالىشىپ، ھايات بىلەن مەڭگۈ خوشلىشىمەن.

مېنى شۇ تاپتا ئازابلاۋاتقىنى، بەدەنلىرىمدىكى قانلىق جاراھەتلەر ئەمەس، ئېچىندۇرۇۋاتقىنى، ھەسرەتلەندۈرۈۋاتقىنى، ئۆكۈندۈ- رۈۋاتقىنى، ئەپسۇسلاندۇرۇۋاتقىنى ئۆلۈم ۋەھىمىسى ئەمەس، بەلكى نامەلۇم بىر مۇناپىقنىڭ ئىپلاسلىقى، ئوچۇقنى ئېيتاندا، جادۇ كۆزلىرىدىن مېھىرلىك، سېھىرلىك ئەمما سىرلىق تەبەسسۇملار تۆكۈپ كۆڭۈلنى ئوۋلاپ ئاپىرىپ ھالاكەت تۇزىقىغا دەسسىتىدىغان پەرى

سۆپەت ئاشىق ئالۋاستىنىڭ ئاشقانە ئاسىيلىقى ئىدى. ئۇ زادى كىم؟
بۇ سوئالغا تۇيغۇلىرىم جاۋاب بېرەتتى:
«ئۇ ــ ئايزۆھرە!»
شۇنداق، جېنىم، ئۇمىقىم، ئۇ سەن ئىدىڭ! لېكىن، بۇ ھۆكۈمگە ھەر قانچە قىلىپمۇ ئىشەنگۈم كەلمەيتتى. ئۆزۈنى بۇ ھۆكۈمگە ئىشەندۈرۈش ئۈچۈن قايتا ـ قايتا ئويلايتتىم:
«دۈشمەنلەر مېنى قانداق سېزىپ قالغاندۇ؟ ناخشامنى ھاجىم ئاڭلاپ قالغانمىدۇ ـ يا؟ شۇنچە پەس ئېيتقان ئىدىمغۇ؟ ياق!...»؛
«ئايزۆھرە دەپ قويغانمىدۇ ـ يا؟ ياق، بۇ مۇمكىن ئەمەس! مەن ئۇنىڭ ئاشىقى ـ جېنى، ھاياتى، بەخت ـ تەلىيى تۇرسام...»؛
«كامال چېقىپ قويغان بولمىسۇن يەنە؟... ياق، بۇ مۇمكىن ئەمەس! مەن ئۇنىڭغا ئىككى قېتىم ھايات ئاتا قىلغان تۇرسام...».
شۇنداق مەن كامالدىن گۇمانلانمايتتىم. ئەگەر سىز سىرلىق ھالدا يوقلىلىپ كەمىگەن بولسىڭىز، بەلكىم، كامالدىن گۇمانلىنىشىمۇ مۇمكىن ئىدى. شۇڭا مەن پەقەت سىزدىنلا گۇمانلىناتتىم. بۇ گۇمانىمغا ئۆزۈمنى ئىشەندۈرۈشۈم ئۈچۈن سىزنى، سىرلىق تەبەسسۇملىرىڭىزنى، ئىشىك تۈۋىگە بېرىپ، قايرىلىپ قاراپ قىلغان ئاخىرقى تەبەسسۇملىرىڭىزنى قارغايتتىم؛
«خەپ، ئايزۆھرە، سەن ماڭا ئاشىق بولۇپ تۇرۇقلۇق يەنە نېمىشقا ماڭا، مۇھەببىتىڭگە ئاسىيلىق قىلىپ، مېنى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بەرگەنسەن؟ بۇ نامرات ئائىلىدىن، نامراتچىلىقتىن، يوقسۇزچىلىقتىن، جاق تويۇپ، بىرەر ئۈزۈكلۈك، بىرەر ھالقىلىق ئالتۇننى دەپ شۇنداق قىلغانسەن، تايىنلىق! بولمىسا ئۆيگە قايتىپ كەلمەسمىدىڭ؟ ساڭا ئالتۇنكۈمۈش مۇھەببەتتىنمۇ ئۇلۇغكەندە؟ خەپ!...خەپ!...»
خىياللىرىم پاراسلاپ ئېتىلىشقا باشلىغان ئوق ئاۋازلىرى ئاستىدا پايخان بولدى. بىزنىڭكىلەر ھۇجۇمغا ئۆتكەندى...

مەن ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ قالدىم.

يىگىتلەر مېنى ئالغىلى كەلسە، مەن يېرىم سائەت ئىلگىرىلا تۇتۇپ كېتىلگەن ئىكەنمەن.

بۇ قولغا ئېلىنغان كۈنۈمنىڭ ئەتىسى كېچىدىكى ئىشلار ئىدى.

مەن شۇ كېچە يەنە سېنى قارغاپ، ئۆز ـ ئۆزۈمگە ۋەدە بېرىپلا چىقتىم: «خەپ، ئايزۆھرە، ئەمدى سېنى قەيەردىن بولمىسۇن تېپىپ، ئۆز قولۇم بىلەن جەھەننەمگە ئۇزاتمايدىغان بولسام!... »

ئېيتقىنا، زۆھرەم، مەن مۇشۇلارنى پىچىرلاۋاتقاندا، سىز قەيەردە، نېمە ئىش قىلىۋاتاتتىڭىز؟

4

مەنمۇ؟

مەن بۇ چاغدا سىم قامچىنىڭ تەمىنى راسا تېتىپ، ئۆلۈمنى كۈتۈپ ياتاتتىم. قىزىق ئىش، مېنىڭ ئىنقىلابىي هاياتىم تېخى يىگىتلەرگە قوشۇلماي تۇرۇپلا شۇنچە تېز باشلىنىپ كەتكەنىدى.

بۇلۇتسىز ئاسمانىنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدا ئېسىلىپ تۇرغان زەر قۇياش بار كۈچى بىلەن ئىللىق هارارەت چېچىۋاتقاندا، مەن قىزازغا① قاراپ بىر چاتقاللىقتا كېتىۋاتاتتىم. مەن نېمىشقا ئاراتاشقا قاراپ ماڭماي، تېخىمۇ يىراق بولغان، دەريادىن ئۆتۈشكە توغرا كېلىدىغان قىزازغا① قاراپ ماڭدىم؟ بىلەمسىز بۇنى؟ ياق، بىلمەيسىز، چۈنكى مېنىڭ سىز تۇرۇشلۇق قىسمدا تۇرغۇم يوق ئىدى. بارسام قارىماي تۇرالمايتتىم. ئىككى قېتىملىق جىسمانىي بۇلغىنىش روھىمغا تەھدىت سېلىپ، سىزنى كۆرۈشكە، سۆيۈشكە شۇنچىلىك تەشنا قىلىپ قويغانىدى؛ بۇ روھىي تەھدىت سىزنى كۆرۈشتىن سىزنى سۆيۈشتىن

①قىزاز ــ توغرا ئاتىلىشى قىزئاز.

ئۆلگۈدەك قورقىدىغان قىلىپ قويغانىدى. شۇڭا مەن سىزنى بىر ئۆمۈر غايىبانە سۆيۈپ قېلىش قارارىغا كېلىپ، قىزازغا قاراپ ماڭغانىدىم.

ئىلدام كېتىۋاتسام، توساتتىنلا، «پاڭـــپۇك» قىلغان ئوق ئاۋازى ئاڭلىنىپ قالدى. تۆت ئەتراپقا ئالاقـــجالاق قاراپ قالغاندىن كېيىن، بىر دۆڭگە يامىشىپ چىققىنىمـــدە، قويۇق شـاخلاپ كەتـكەن بىـر تـۇپ ئازغاننى دالدا قىلىپ، شاخلىرىنى قايرىـپ تـۇرۇپ ئەتراپقا قارىـدىم. ئۇچـــتۆت يۈز قەدەم نېرىدا ــ كوڭگو تەرەپتىن بىرى يىقىلىپـــقوپۇپ مەن تەرەپكە ــ چاتقاللىقنى كۆزلەپ كېلىۋاتاتتى. ئۇ يەڭدەپــيەڭدەپ كېلىپ بىر توغراق تۈۋىگە يىقىلدى.

«بۇ كىمدۇ؟ چېرىكمىدۇ ياكى يىگىتمىدۇ»... يىگىت ئوخشايدۇ جۇما. چېرىكنىڭ ئىلىكىدىكى تەردە چېرىك بۇنـداق يىقىلىپـــقوپۇپ، پايپاسـلاپ يـۈرمەس. توختـا، بىـر بېرىـپ باقـاي قېشىغا، كىـم زادى بۇ...»

ــ سىز... سىز كىم؟

ئۇ ماڭا چۆچۈپ قارىدى. بىر قاراپلا ئۇنىڭ تاجىك ئىكەنلىكىنى بىلىۋالدىم. ئۇ قىرىق ياشلاردا باردەك قىلاتتى. قىرلىق بۇرنىدا تەر دانچىلىرى يالتىرايتتى. كەڭ، دۆڭ قاپاقلىرى ئاستىدىكى چوڭـــچوڭ كـۆزلىرى نۇرسـىزلىنىپ، ساقالـــبۇرۇت باسـقان قـاراموتۇق چېھـرى قانسىراپ، ئاقىرىپ كەتكەنىدى. ئـوڭ كۆكسى، ئـوڭ يوتىسى قانغا بويالغان، جاراھىتى تولىمۇ ئېغىردەك قىلاتتى. ئۇنـىڭ شـۇ نۇرسـىز كۆزلىرى ماڭا ئۈمىدسىز ئۈمىد بىلەن تىكىلىپ قالغانىدى.

ـــ سـىز يىگىتما؟ ـــ دەپ سـورىدىم مەن، خـۇددى سـىزدىن سورىغاندەك.

ـــ ھەئە... مەن... مەن...، ـــ ئـــۇ ئارقـــىسىغا جىـــددى قارىۋەتكەندىن كېيىن، كۆمۈشكە تەييارلىنىپ تۇرغان بىر نەچچە ۋاراق

قەغەزنى ماڭا تەڭلىدى، ــ ئاللا سىزدىن... خۇش بولۇپ قالسۇن، بۇنى... بۇنى يىگىتلەرگە... بېرىپ قويۇڭ.

مەن خەتنى قولۇمغا ئالدىم. خەت قانغا بويۇلۇپ كەتكەنىدى، خۇددى ئۇنىڭ كۆكسىدىكى قوللىرىغا ئوخشاش، ئۇ تۈغراقتا يۆلەندى. پۈتۈن تۇرقىدىن ئۆتۈنۈش تۆكۈلۈپ تۇراتتى. ئۇ مەندىن بۇ خەتنى چوقۇم يىگىتلەرگە تاپشۇرۇپ بېرىشنى ئۆتۈنۈۋاتاتتى.

ــ خاتىرجەم بولۇڭ، مەنمۇ يىگىتلەرنىڭ قېشىغا ماڭغان، ــ دېدىم مەن ئىشەنچلىك تەلەپپۇزدا.

ــ ياخـ...ياخشى!ــ دېدى ئۇ چۈڭقۇر خاتىرجەملىك ئىلكىدە. ئۇنىڭ نۇرسىزلىنىۋاتقان كۆزلىرىدە خۇشاللىق جىلوە قىلدى.

ــ مېڭىڭ، بىللە قاچىلى، ــ دېدىم مەن. بىراق بۇنداق دېگىنىم بىلەن ئۇنى يۆدەلمەيتتىم. ھەتتا ئۇنى قولتۇقلاپ مېڭىشقىمۇ يارىماسلىقىم مۇمكىن ئىدى. ئەتىگەنكى چالا ـ بۇلا قىلغان ناشتا بىلەنلا بولغاچقا، مەنمۇ ئاران ـ ئاران دەسسەپ كېتىۋاتاتتىم.

ــ ياق...ياق... تېز...

دەل شۇ چاغدا «ئەينا!» دېگەن ئاۋاز ئاڭلىنىپ قالدى. چاچراپلا تۇردۇم، يېقىنلا يەردە ئون نەچچە چېرىك پالاقشىپ كېلىۋاتاتتى.

ــ تېز...تېز قېچىڭ!...، ــ ئۇنىڭ قارىقى تارتىلىپ كېتىۋاتاتتى. چېھرىدە يەنىلا خاتىرجەملىك، ئىشەنچ جىلۋىلىنىپ تۇراتتى.

راستىنى ئېيتقاندا، ئۇنى يالغۇز تاشلاپ قويغۇم يوق ئىدى. بىراق، نېمە ئامال؟ خەتنى قوينۇمغا تىقىپ «پارتتىدە» قاچتىم، خۇددى توشقاندەك.

ــ توختا!

ــ توختىمساڭ ئاتىمەن!

ــ...

چېرىكلەر ۋارقىراشتى. مەن توختىماي قېچىۋەردىم. قۇلاق

تۇۋىمدىن بىرقانچە پاي ئوق «ۋىژ ـ ۋىژ» قىلىپ ئۇچۇپ ئۆتۈپ كەتتى. ئۆزۈمنى چاتقاللىققا ئاران ئالالىدىم ـ دە، بار كۈچۈمنى يىغىپ قاچتىم. ئەزايىمىدىن تەر قۇيۇلۇشقا باشلىدى. كۆڭلەكلىرىم ھۆل بولۇپ، ئىچىمىزمانلىرىمغا چاپلىشىپ كەتكەندى. پېشانەمدىن ئېقىپ چۈشكەن تەرلەر كۆزۈمنى ئېچىشتۇرۇپ تۇراتتى. تەرلىرىمنى سۈرتۈپ ئولگۈرەلمەيتتىم. مەن ھېلى ئۇيان ـ ھېلى بۇيان قاچاتتىم. شۇنداق قىچىپ، دۈشمەنلەرنى ئېزىقتۇرماقچى بولاتتىم. لېكىن قاچقانسېرى يۈرىكىم ئاغزىمغا تىقىلىپ قىلىپ، پۇت ـ قولۇمنىڭ ماغدۇرى قىچىپ كېتىۋاتاتتى. ئاخىر بولالماي يىقىلىپ چۈشتۇم، قوپۇشقا تىرىشتىم، ئەمما قوپالمىدىم، بېشىم قايغاندەك قىلاتتى. قۇتۇلۇپ كېتىشىمدىن ئۈمىد ئۈزدۈم. چۈنكى دۈشمەنلەر مېنى بۇنداق ئاسانلىقچە قاچۇرۇپ قويىماسلىقى مۇمكىن ئىدى. شۇڭا خەتنى، سىلەرنىڭ تىلىگىلار بويىچە ئېيتقاندا، ئاخباراتنى ئۇششاق ـ ئۇششاق قاتلاپ، بىر تۈپ يۇلغۇننىڭ تۈۋىگە چانمىغۇدەك قىلىپ كۆمۈپ قويدۇم. كېيىن (ھايات قالسام) تاپالماي قالماسلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭ بىر تال شېخىنى سۇندۇرۇپ ساڭگىلىتىپ قويدۇم. گەرچە مەن تېخى ھەربىي بولمىساممۇ، لېكىن ئۇنىڭ غەلىبە قىلىشتىكى ئەھمىيىتىنى بىلەتتىم. شۇڭا يەنە بار كۈچۈمنى يىغىپ ئورنۇمدىن تۇردۇم ـ دە، ئاخباراتنىڭ قېشىدىن تېزراق يىراقلاپ كېتىش ئۈچۈن بەدەر قاچتىم. قاچا ـ قاچا ئاخىر كەڭرى كەتكەن بىر شىۋەرلىككە چىقىپ قالدىم. شىۋەرلىكتە قوي ــ كاللار بەخىرامان ئوتلىشىپ يۈرەتتى. بىردىنلا ئۆزۈمنى شۇ ھايۋانلارغا سېلىشتۇرۇپ قالدىم. ھايۋانچىلىك ئەركىن بولالمىسام ـ ھە؟ مېنىڭمۇ (بىزنىڭمۇ) شۇ ھايۋانلاردەك تىنىچ، خاتىرجەم ياشايدىغان ئەركىن ـ ئازادە يايلايدىغان چاغلىرىم بولارمۇ؟

مەن ئەنە شۇنداق ھۆر چاغلارنى، ئەن شۇنداق قۇۋناق، ھۆر ھاياتنى كۆزلەپ قېچىۋاتاتتىم. لېكىن شىۋەرلىكتىن كېسىپ ئۆتۈپ

كېتىشكە كۆزۈم ئىلىنىشمىدى. شۇڭا سول تەرىپىمدە مېنى كۈتۈپ تۇرۇشقان سازلىققا قاراپ يۈگۈردۈم.

بەزىدە تېزىمغىچە، بەزىدە بېلىمغىچە سىيىق سۇ كېچىپ مىڭ تەستە قويۇق، ئېگىز ئۆسكەن قومۇش، يېكەنزارلىققا كىرىۋالدىم. شور ئۆرلەپ تۇرىدىغان كىچىككىنە بىر قۇرۇق جايغا بېرىپ ئۆزۈمنى ئوگدىسىغا تاشلىدىم. قۇياش مۇئەللەقتە ئېسىلىپ تۇراتتى. بۇلۇتسىز كۆكتە بىر تاغ بۈركۈتى لەرزان، مەغرۇر ئۈچۈپ، ئۈستۈمنى ئەگىپ يۈرەتتى. كۈچلۈك ھاسىراشلىرىم پاسىلارنىڭ غىڭىلداشلىرى، ياۋا ئۆردەكلەرنىڭ «غاق ـ غاق» لىرى بىلەن قوشۇلۇپ، قومۇشزارلىقنى ئازادە بىر ماكانغا ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن تىرىشاتتى.

«شۇنداق بولغاي ئىلاھىم!»

ئەمەلىيەتتىمۇ شۇنداق بولدى. لېكىن بۇ ئازادىلىكىم، خاتىرجەملىكىم ئۇزاققا بارمىدى. چۈنكى مەن قورشاۋدا قېلىپ تۇتۇلۇپ قالغانىدىم.

مەن ھەممىگە تەييارلىنىپ تىك تۇردۇم.

«دۈشمەن قولىغا چۈشۈپ كەتكەندىن، كۆمۈكلۈك قالغىنى ياخشى!...»

خىياللىرىم ھاقارەتلەردىن ئۈركۈپ كەتتى.

ــ نەگە قاچىسەن هوي جالاپ!؟

ــ ئەمدى قاچە قېنى!؟

ــ ھوي تاغ ئوغرىلىرىنىڭ يالاقچىسى، ھاردۇرۇپ ئاران جېنىمىزنى قويدۇڭ ـ يا!؟

ــ...

بۇنداق ھاقارەتلەر جان ـ جېنىمدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتىسمۇ؟ چىداپ «جىمىمدە» تۇرۇۋالدىم. چىدىمسام، «جىمىمدە» تۇرۇۋېلىپ بىرەر ئەقىل تاپمىسام بولمايتتى.

مەن ئۇن نەچچە چېرىكنىڭ ئارىسىدا قالغانىدىم.
ــ ئۇ ساڭا نېمە بەردى؟ ــ دەپ سورىدى ئېگىز، شوينا بەل ئوغرى چىشلىرى كالپۇكلىرىنى كۆتۈرۈپ تۇرىدىغان، قاراماتاق بىرى:
«دۈككىدە» بىر خىيال كاللامغا كىرىپ قالدى:
«ئۇلار ساڭا نېمە بەردى، دەپ سورىغانغا قارىغاندا، ئۇلارمۇ ئاخبارات ھەققىدە ئېنىق بىر نەرسە بىلمەيدىكەن ـ دەپ؟»
ـ كىم؟ ــ دەپ ياندۇرۇپ سورىدىم مەن شۇڭا تېنۋالماقچى بولۇپ.
ــ ھېلقى تاجىك.
ــ ماڭا ھېچنىمە بەرمىدى ئۇ، نېمە بېرەتتى؟
ــ ئاختۇرۇڭلار!
ئۇلار مېنى ئاختۇرۇشتى. ئاختۇرمىغان يانچۇق، ئەستەر تاش، ئايىغىمنىڭ پىتەك ــ چەملىرى، چاچلىرىمنىڭ ئارىسى قالمىدى.
«ھەر نېمە بولسا ئەقلىم ئىشقا بۇيرۇپ كۆمۈپ قويۇپتىكەنمەن»
ــ ئاخبارات قېنى؟
ــ نېمە؟ ئاخبارات؟ ــ مەن ھەيران قالغان، ھېچنېمىنى چۈشەنمىگەن بولۇۋالدىم.
ــ ھە، ئاخبارات!
ــ قانداق نېمە ئۇ ئاخبارات دېگەن؟ ــ مەن ئەمدى ئۆزۈمنى تامامەن تۈتۈۋالغانىدىم، ــ يەيدىغان نېمىمۇ ئۇ؟ يا...
ــ ھە، يەيدىغان نېمە ئۇ موشۇنداق! ــ ئۇ شوينا بەل شۇنداق دەپلا تۆت تەستەك ئۇرۇۋەتتى. كۆزۈمدىن ئوت چاقناپ، يۈزۈم كۆيۈشۈپ ئاغرىپ كەتتى. تۈكۈرۈكۈمنى يۇتتۇم. ئۇنىڭ تەمىدىن چىشىمنىڭ قانىغانلىقىنى سېزىپ، يەرگە تۈكۈردۈم، قىپقىزىل قان چۈشتى.
ــ تولا خۇپسەنلىك قىلماي، راستىنى ئېيتە، ئاخبارات قېنى؟

ئۈنى نەگە كۆمدۈڭ؟

«ئىم، كۆمۈپ قويغانلىقىمنى قانداق بىلىپ قالغاندۇ؟... كۆمۈپ قويغان بولۇشى مۇمكىن، دەپ سورساپ باققانمىدۇ ــ يا؟»

ـ ئۇ ئاخباراتــپاخپارات بەرمىدى.

ـ گېپىڭ چوڭــيا، سىنىڭ؟ ئەمسە، نىمە بەردى؟

ـ ھېچنىمە.

ـ پوق يەمتىڭ ئەمسە ئۈنىڭ قېشىدا؟

ـ كېتىۋاتسام ياتىدىكەن، نىمە ئادەمكى، دەپ بېرىپ قاپتىمەن مۇنداق.

ـ نەگە كېتىۋاتقان؟

ـ قىزازغا، ئاچامنىڭ ئۆيىگە.

ـ تاغ ئوغرىلىرىنىڭ يالقىنى يالغىلى ماڭغان دېگىنە مۇنداق!

ـ...

مەن ئەلىمىمنى ئىچىمگە يۇتۇۋەتتىم.

ـ تولا گەپ يورغىلاتماي، ئاخباراتنى تاپ، ئۈنى نەگە كۆمدۈڭ؟

ـ مەن ئاخبارات كۆرمىدىم ھېچ يەردە.

ــ ھــۇ ئاناڭنى... خــۇنپەر! ــ شــوينا بەل كۆكۈيـۈن چاققان ئېشەكتەك چىچاڭشىپ كەتتى ـ دە، ماڭلاي چېچىمدىن قامالاپ تۇتتى، كۆزۈم كۆككە تىكىلىپ قالدى.

تاغ بۈركۈتى مەغرۇر ئۈچۈپ يۈرەتتى.

«گۈررىدە ئۈچۈپ كەتسەم»

شۇنداق باللارچە خىيال سۈرۈپ قالدىم.

خەنجەرنىڭ ئۇچى مەگزىمگە تىرەلدى. ئۇ مەگزىمنى تىلماق بولۇۋاتاتتى. دەل شۇ چاغدا بىر چىرىك كېلىپ، ئۈنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلىدى. ئۇ بىردەم ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن، چېچىمنى قويۇپ بېرىپ بۇيرۇق قىلدى:

ـ ئېلىپ مېڭىڭلار!

ئۇلار مېنى يالاپ كوڭگودىكى گازارمىسىغا ئېلىپ كېلىشتى. سوراق يەنە باشلاندى. قولۇم ئىككى تەرەپكە كېرىلدۈرۈلۈپ تورۇسقا ئېسىلغان، پۇتۇم يەرگە تېگەر-تەگمەس گىلدىڭلاپ تۇراتتى. سۇپىسىز ئۆينى ئىس قاپلىغاندى. ئوچاقتا ئوت چاراسلاپ كۆيەتتى. بىر چېرىك لاخشىگىرنى چوغقا پاتۇرۇپ قىزدۇرۇۋاتاتتى. يەنە ئىككى چېرىك بۇيرۇق كۈتۈپ تىك تۇرۇشاتتى. قوللىرىدىكى سىم قامچىلار تولغىنىپ تۇراتتى، خۇددى چار يىلاندەك. سوراقچى بولسا كېرەك، كالپۇكلىرى كۆلدەك يوغان، ئاغزى قۇلاق تۇۋىگە بارغىلى تاس قالغان، كۆزلىرى بىلىقنىڭ كۆزىدەك پولتىيىپ چىققان بىرى ماڭا ۋەھشىيانە تەبەسسۇم بىلەن تىكىلىپ تۇراتتى. دېمەك، مەن دەھشەتلىك سوراقنى كۈتۈۋېلىش ئالدىدا تۇراتتىم؛ سوراقنىلا ئەمەس، بەلكى مۇشەققەتلىك بىر سىناقنى كۈتۈۋېلىش ئالدىدا تۇراتتىم.

شۇنداق، بۇ مەن ئۈچۈن بىر قىممەتلىك سىناق ئىدى. مەن بۇ سىناقتىن ئىپلاسلىقىم بىلەن ئەمەس، پىداكارلىق خىسلىتىم بىلەن ئۆتۈپ كېتىش قارارىغا كەلدىم!

«كېرەملىك ئىگەم، ماڭا قەيسەرلىك، چىدامىلىق ئاتا قىل!...»

مەن سوراق ــ سوئاللارنىڭ ھەممىسىگە بايىقىدەكلا جاۋاب بېرىۋەردىم، رەھلە بولغان سوراقچى:

ـ ئۇرۇڭلار!ــ دەپ ۋارقىرىدى.

باشكۆز، ئۇششۇۋاشلىرىمغا سىم قامچىلار تاراسلاپ تېگىشكە باشلىدى. مەن تولغاندىم، يۇلقۇندۇم، پىلتىڭلىدىم، لېۋىمنى چىڭ چىشلىدىم. بەدەنلىرىمدىن، باشكۆزۈمدىن، لېۋىمدىن قان سىرغىپ چۇشۇۋاتقانلىقىنى سەزدىم، كېيىن ھوشۇمدىن كەتتىم...

ھوشۇمغا كەلگەندە، مەن يەنىلا ئېسىقلىق ھالەتتە تۇراتتىم. ئەزايىم ئېچىشىپ ئاغرىيتتى. ئۇلار مېنى ھوشۇمغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن

سۇ چاچقان بولسا كېرەك، كىيىملىرىم، باشــكۆزلىرىمدىن چىپىلداپ سۇ ئېقىپ تۇراتتى.

ــ ئېيتە، ئاخبارات قېنى!؟

ســوراق يەنە باشــلاندى، مەن جــاۋاب بەرمــىدىم. كــۆزۈمنى بىــر نۇقتىغــا تىكىــپ «جىممىــدە» تۇرىــۋەردىم. چوغــدەك قىزىتىلغــان لاخــشىگىر كۆكــسۈمگە يېقىلــدى. ئــاخىر دەھــشەتلىك چىرقىرىــۋەتتىم. ئاغرىق سۆڭەك ـ سۆڭەكلىرىمگە، بېغىش ـ بېغىــشلىرىمغا، يــۈرەك ـ يــۈرەكلىرىمگە، ئۆتــۈپ كەتكەنــىدى. مەن تىپىــرلاپ ــ تىپىــرلاپ، پىلتىڭلاپ ـ پىلتىڭلاپ توختاپ قالغانلىقىمنى ئۇقتۇم، كــاۋاپ ھــىدىمۇ ئاستاــ ئاستا تەسىر كۈچىنى يوقاتتى...

ھوشــۇمغا كېلىــپ ئــۆزۈمنى بىــر ئەســكى ســامانلىقتا كــۆردۈم. كىچىككىنە تۈڭلۈكتىن ئاي شولىسى چۈشۈپ تــۇراتتى. باشــكۆزۈم، ئەتــىيېنىم شۇنداق ئېچىشىپ ئاغرىــپ تــۇراتتى. بولۇپمــۇ كۆكــسۈمنىڭ ئاغرىقىغا چىداپ بولمايتتى، خــۇددى لاخــشىگىر كۆكــسۈمگە ئەمەس، يۈرىكىمگە يېقىلغاندەك. شۇڭا يەنە ھوشــۇمدىن كېتىــشنى، ئــۇزاق ــــ ئــۇزاق ھوشــسىز يېتىــپ كېتىــشىمنى تىلەيتــتىم؛ ســىزگە نىجــاتلىق تىلەيتتىم:

«ئۇلۇغ تەڭرىم، ياقۇپنى ئۆز پاناھىڭدا ساقلا!...»

سوغۇق، ئاغرىق، ئاچلىق، ئۇســسۇزلۇق جېنىمغا ئــەكەك سېلىــپ قىينايتتى. قىيىنلىپ تۇرۇپ ئىلتىجا قىلاتتىم:

«شــەپقەتلىك ئــىگەم، يــاقۇپنى يىگىتلەرنــىڭ قولىغــا ســاق ــــ سالامەت تاپشۇرغىن!...»

«بىلىپ ـ بىلمەي قىلغان گۇناھلىرىمنى مەغپىرەت قىلغىن!...»؛

«ياقۇپنىڭمۇ بىلىپ ـ بىلمەي قىلىپ سالغان گۇنــاھلىرى بولــسا، ئەپــۇ قىلغايــسەن، بــارلىق ياخــشى ئەمەل ــ ســاۋابلىرىمنى ياقۇپقــا ئاتىدىم!...»

چۈنكى ئەتە مېنى دۈشمەنلەر ئېتىۋېتىشى مۇمكىن ئىدى.
تۈننىڭ قەيەرگە بارغانلىقىنى بىلمەيتتىم.بىر چاغدا ئىشىك تۈۋىدە ئۇپۇر- تۇپۇر، پالاقپۇلۇق، خار- خۇر، ئىنجىق ـ سىنجىقلار بولۇپ كەتتى. كىملەردۇر بوغۇشقاندەك قىلاتتى. تېپىرلاش، خارقىراشلار ئېنىق ئاڭلىنىپ تۇراتتى. لېكىن بۇ تاۋۇشلار قانداق تېز باشلانغان بولسا، يەنە شۇنداق تېز ئاخىرلىشىپ، كېچە يەنە شۇنداق جىمجىتلىشىپ كەتكەنىدى. بۇ جىملىقمۇ ئۇزاق هۆكۈم سۈرمىدى. چۈنكى ئىشىك بوش غىچىرلاپ ئېچىلىپ، سامانلىققا بىر چېرىك كىرىپ كەلگەنىدى. مەن ئۇنى بىر قاراپلا تونۇۋالدىم. ئۇ، مېنى شوينا بەل ئۇرۇپ، چېچىمنى قامالاپ، مەڭزىمگە پىچاق تىرەۋاتقاندا، ئۇنىڭ قولىقىغا پىچىرلاپ، ئۇنى پەيلىدىن ياندۇرغان، قىرىق ــ قىرىق بەش ياشلاردىكى ئادەمنىڭ دەل ئۆزى ئىدى. ئۇ ئىشىك تۈۋىدە سۇنايلىنىپ ياتقان چېرىكنىڭ پۇتىدىن تۇتۇپ سۆرەپ سامانلىققا ئېلىپ كىردى. مەن شۇ چاغدىلا ئۇنىڭ مېنى قۇتقۇزۇۋالماقچى بولغانلىقىنى جەزملەشتۈرۈپ، تەرەجەپ ئورنۇمدىن تۇردۇم. كۈچ قۇۋۋىتىمنىڭ تامامەن نابۇت بولمىغانلىقىنى هېس قىلدىم، بەلكىم، بۇ هايات تەشنالىقى ئاتا قىلغان غايىۋى كۈچتۇر؛ بەلكىم، هايات تەشنالىقى روهىمنى ئۇرغۇتقاندۇ.
مەن شۇنداق هاياجانغا چۆمدۈم، مەنمۇ سىزنى قۇتقۇزۇۋالغاندا، سىزمۇ مەندەك هاياجانغا چۆمگەنمىدىڭىز؟
ــ رەھ... رەھمەت سىزگە!ــ چەكسىز هاياجان، سۆيۈنۈش بىلەن شۇنداق دېدىم.
ــ بۇ مېنىڭ بۇرچۇم!ــ دېدى ئۇ ۋە هېلىقى ئۆلۈك چېرىكنىڭ مىلتىقىنى ئېلىپ، ــ بۇنى ئېلىڭ، ــ دەپ قولۇمغا تۇتقۇزدى، مەن مىلتىقنى «چىڭگىدە» تۇتتۇم. بۇ مېنىڭ تۇنجى قېتىم قورال تۇتۇشۇم ئىدى. تومۇرــ تومۇرلىرىمدا بىر خىل ئىچكى هاياجان، ئۇمىدۋارلىق،

روھىي ئىسيان كۆۋەجىدى! ئۆزــ ئۆزۈمدىن ـــ قورال تۇتۇپ، جەڭچى بولغانلىقىمدىن چەكسىز پەخىرلەندىم!

*　　　*　　　*

ـ تېز بولۇڭ.

ئۇ مېنى قولتۇقلاپ ئېلىپ ماڭدى. بىز گازارمىدىن ناھايىتى ئوڭۇشلۇق، ناھايىتى تېز يىراقلاپ كېتىشتۇق. جاھان سۈتتەك يورۇق، تولۇن ئاي يۈرىكىمدەكلا كۈلۈمسىرەپ، بىز قايانغا ماڭساق، شۇ يەرگە مېڭىپ يولىمىزنى يورۇتۇپ تۇراتتى.

ئۇ مېنى قولتۇقلىۋالغانىدى. مەن ئۇ بەرگەن ئارپا نېنىنى يېگەچ تېز ـ تېز مېڭىشقا تىرىشاتتىم. قەلبىمدە ھۆرمەت، تەشەككۇر ئۆركەشلەيتتى. بىز «جىممىدە» كېتىپ باراتتۇق.

قىزازغا قايرىلىدىغان ئاچالغا كەلگەندە «شىپپىدە» توختاپ قالدىم.

ـــ نېمە بولدى؟ ھېرىپ قالدىڭىزما؟ كېلىڭ، مەن يۆدۈۋالاي،ـــ شەپقەتچىم ئالدىمغا كېلىپ يۆكۈندى.

ـ ياق، ھېرىپ قالمىدىم، ـــ دېدىم مەن، ـــ بىراق ئاخباراتنى ئېلىۋالساق بولاتتى.

ـــ ئۇ سىزگە بېرىپتىكەندە، راست؟ مەن تېخى سىزگە بەرمىگەن ئوخشايدۇ، دەپتىمەن، ئەجەب قەيسەركەنسىز. رەھمەت سىزگە، خەلق نامىدىن، دەپسەندە قىلىنىۋاتقان ئۇلۇغ ۋەتىنىمىز نامىدىن سىزگە كۆپ رەھمەت! ئاللا بۇ ھىممىتىڭىز ئۈچۈن، بۇ تارتقان جەبرىڭىز ئۈچۈن نەچچە مىڭ ھەسسە ساۋاب، راھەت بېرىدۇ!ـــ ئۇ ھاياجان ۋە پەخىرمەنلىك ھېسسىيات بىلەن شۇنداق دېدى.ـــ خۇداغا شۈكرى!... ئۇنى مىڭ تەستە قولغا چۈشۈرۈپتىم، ھەرنېمە بولسا...

بىز چاتقاللىققا قاراپ ماڭدۇق.

ــ ئاخباراتنى ئۇنىڭغا سىز بەرگەنما؟

ــ ياق، مەن ئۇ تاجىك يىگىتنى تونۇمايمەن. مەن پەقەت ئىگىلىگەن ئاخباراتنى بەلگىلەنگەن جايدىكى پور تېرەكنىڭ كاۋىكىغا تىقىپ قويۇشنىلا بىلىمەن. ئۇنىڭ كىمنىڭ ئېلىپ كېتىدىغانلىقىنى بىلمەيمەن. بىلىشكىمۇ يول قويۇلمايدۇ. بۇ دېگەن قائىدە، ھەربىي ئۇستاپ.

ــ «پەرىشتە» دېگەن سىزكەنسىز ـ ھە؟

ــ «پەرىشتە» ــ شەپقەتچىم ھەيران قالغاندەك قىلدى، ــ بۇنى سىز قانداق بىلدىڭىز؟ ئۇ دېدىمۇ ـ يا؟

ــ ياق ئاخباراتنىڭ ئاخىرىغا شۇنداق يېزىلىقتەك تۇراتتى. ــ بۇنى ھېچكىمگە دېمەڭ جۇمۇ ؟ بۇ دېگەن ھەربىي ئۇستاپ، ــ ئۇ جىددى شىۋىرلاپ، مېنى ئالدىراتتى، ــ تېز، تېزراق بولايلى.

مەن ئۇنى ھېلقى يۇلغۇن تۈۋىگە باشلاپ كەلدىم. چاتقاللىق شۇنداق جىمجىت، گويا ئادەمگە تىلسىم دۇنيادەك سىرلىق تۇيغۇ بېرەتتى. راستىنى ئېيتقاندا، يېنىمدا شەپقەتچىم بولمىغان بولسا، قورقۇپ جېنىم چىقىپ كېتىشى مۇمكىن ئىدى. مەن ئاخباراتنى ئېلىپ ئورنۇمدىن تۇردۇم، تۇردۇم ـ يۇ، ھەيرانلىقتىن كۆزلىرىم چەكچىيىپ، سەزگۈلىرىم قاراسلاپ كەتتى. چۈنكى شەپقەتچىم ماڭا ئىپلاسلارچە ھجىيىپ تاپانچا تەڭلەپ تۇراتتى.

ــ سىز...؟

ــ شۇنداق، بۇ مەن، ــ ئۇ چىرايىغا بىردىنلا سۇرلۇك تۈس بەردى، ــ قولۇڭنى كۆتەر!

مەن شۇندىلا ئالدانغانلىقىمنى بىلدىم. شۇنداق، مەن ئالدانغاندىم. مەن يەردە غېرىپسىنىپ ياتقان مىلتىقىمغا قاراپ ھەسرەت بىلەن بوشىشىپلا كەتتىم. ئەمدى ئۇنى ئېلىشقا ئۈلگۈرەلمەيتتىم، بەلكىم، مەڭگۈ ئۈلگۈرەلمەسمەن.

«ئاھ، خۇدا، مېنىڭ تەلىيىم نېمانچە كاج؟ تەقدىرىم نېمدېگەن قۇۋ، نېمدېگەن كاززاپ ـ ھە؟!...»

ئۇ قولۇمدىكى ئاخباراتنى ئېلىۋالدى.

«نېمىشقا، نېمىشقا مەگدەپ تۇرغۇچە ئۇنى ئاغزىمغا «موككىدە» سېلىپ يۇتۇۋەتمىگەندىمەن؟ ئىست!...»

ــ ماگە!

مەن كــەينىمگە ئۆرۈلدۈم. ئۇ مىلتىقىمغا دوگــغايدى. دەل شۇ چاغدا بىــر مـۆجىزە، ئاجـايىپلا بىــر مـۆجىزە يـۈز بەردى. بىرنەرسە «ۋاققــــدە» قىلـــىپ قالـــدى. يەنە بىرنەرســـە ئـــىنجىقلاپ يەرگە «گۇپپـــــدە» يىقىلـــدى. بۇرۇلـــۇپلا ھەيـــران قالـــدىم. چـــۈنكى «شـــەپقەتچىم» يەردە ســـۇنايلىنىپ ياتـــاتتى. قـــارا كىمخـــاب پەلتـــۇ كــيگەن، يـۈزىنى قاپقـارا چايـشاپ بىـلەن ئورىۋالغـان بىـرى كـالتەك تۇتۇپ تۇراتتى.

مەن بۇ كارامەتلەردىن گاگگىراپلا قىلىۋاتاتتىم.

«بـۇ نـېمە ئـش؟ بـۇ ئوگـۇممـۇ يـا چۈشـۇممۇ؟ ئـۇ ئـادەممۇ يـا پەرىشتىمۇ؟ »

شۇنداق، ئۇ پەرىشتە!

ـ سېنىڭ ساتقىنلىقىڭدىن، ئۇ قۇربان بولدى!...، ـ «پەرىشتە» ئۇنىڭ كانىيىغا «چىڭگىدە» دەسسەپ چەيلىدى، مەنمۇ مىلتىقىمنى ئېلىپ پايىنكى بىلەن ئۇنىڭ قورسىقىغا بىر مۇنچىنى ئۇردۇم.

ئۇ ئاخىر ئۆلدى!

ــ مۇنـاپىـق دۈشـمەندىنمـۇ يامـان، ـــ دېـدى «پەرىـشـتە» مۇناپىقنىڭ قولىدىن ئاخباراتنى ئېلىپ، ـــ دۈشمەننى يوقىتىشتىنمۇ بەكــرەك مۇنـاپىقنى يوقتىــشقا ئەھمىـيەت بېـرىش كېـرەك! ـــ ئـۇ ئاخباراتنى ماگا تەگلىدى.

ـــ ھەئە... راســت... راســت شــۇنداقكەن! ـــ دېــدىم مەن

ئاخباراتنى ئېلىۋېتىپ، شۇ تاپتا سۆيۈنۈش، شاد ـ ھاياجان ئۇستۇمدىن باستۇرۇپ كېلىۋاتاتتى. خۇددى باھار كەلكۈنلىرىدەك.

«ھە؟ ‹پەرىشتە› نىڭ ئاۋازى ئەجەب تونۇش ـ يا، ماڭا؟ بۇ زادى كىمدۇ؟ ...»

بىراق ھەرقانچە قىلىپمۇ ئەسلىيەلمىدىم.

ــ سىز... سىز كىم؟

ــــ مەنمۇ؟ ــــ دېدى ئۇ ماڭا تىكىلىپ تۇرۇپ، ــــ مەن «پەرىشتە».

مەنمۇ ئۇنىڭ نۇرانە كۆزلىرىگە مىختەك قادالدىم. شۇنچە يېقىن تۇرۇپمۇ، بۇ شەپقەتكار كۆزنى زادىلا تونۇيالمىدىم.

«ئەينا، شۇنچە تونۇش ئاۋاز، كىمدۇ بۇ زادى؟...»

ــ «پەرىشتە» ئىكەنلىكىڭىزنى بىلدىم، سىز... سىز كىم زادى؟

ــ تونۇيالمىدىڭىز؟

ــــ ھەئە، ــ دېدىم مەن ئۇنى تونۇشقا تىرىشىپ كۆرۈشنىڭ ئورنىغا، تەقەززالىق ئىلكىدە، ــ يۈزىڭىزنى بىر ئېچىڭا؟

«پەرىشتە» يۈزىنى ئاچتى. سەزگۈلىرىم يەنە قاراسلاپ كەتتى. تومۇرــ تومۇرلىرىمدا چەكسىز ھاياجان كۈۋەجىدى!

ــ ئازادەم!.... ــ ئۆزۈمنى ئۇنىڭغا ئاتتىم. بىز شۇنچە چىڭ، شۇنچە سەممىي باغرىلاشتۇق. ياشلىرىمىز قوشۇلۇپ كەتتى.

شۇنداق، ئۇ ھېلىقى رەزىل كېچە قوينىغا سىڭىپ كەتكەن ئازادەم ئىدى!

ــ ئازادەم، قانداق بولۇپ...

ـ سەن ھەقىقەتەن ئەقىللىقكەنسەن، ـ دېدى ئۇ، مەنمۇ سەندەك قېچىپ كەتسەم بولۇپتىكەن. ماڭا باسقۇنچىلىق قىلغان ھېلىقى ئەبلەخ مېنى خوتۇنلۇققا ئېلىۋالدى...

ئۇ ناھايىتمۇ قىسقىچە دەرد تۆكتى.

ــ خوش، ئاداش، ئاللا سېنى ئامان قىلسۇن! ــ «پەرىشتە» مېنى باغرىغا چىڭ باستى. ئۇنىڭ باغرىغا سىڭىپلا كەتكۈم كەلدى.

ــ ماڭ، بىز بىللە كېتەيلى، ــ دېدىم مەن يىغلاپ تۇرۇپ.

ــ مېنىڭمۇ ھازىرلا كەتكۈم بار. بىراق مېنىڭ تېخى ۋەزىپەم تۈگىمىدى... پولكوۋنىك قادىرقۇلغا سالام دەپ قوي.

«پەرىشتە» يۈزىنى قارا چايشاپ بىلەن يۆگىدى. مەن ھېلىقى ئەبلەخنىڭ تاپانچىسىنى قوينۇمغا سالدىم. مىلتىقىمنى دولامغا ئاستىم.

ــ خوش، ئاللا سېنى ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي! ۋەزىپەڭ تۈگىسىلا قايتىپ كەل، «پەرىشتە»م!

ياشلىرىم تاراملاپ تۆكۈلدى. بىز ناھايىتى مۇشەققەتتە خوشلاشتۇق.

«لەنىتى زۇلۇم!... زۇلۇم ئاخىر بىر كۈنى تۈگەيدۇ... ھۆرلۈك بىزگە قۇچاق ئاچىدۇ... شۇ چاغدا ھەممىمىز قۇچاقلىشارمىز!...»

ئەتىسى ئەتىگەندىلا مەن پولىك شتابىغا باردىم. پولىك كوماندىرى قادىرقۇل مېنى ناھايىتى قىزغىن كۈتۈۋالدى.

مەن ئاخباراتنى ئۇنىڭغا ئۆز قولۇم بىلەن تاپشۇردۇم. ئاندىن «شاپىلىق تۈز پاجىئەسى»نى ئاكامنىڭ ئېچىنىشلىق ئۆلۈمىنى... سۆزلەپ بەردىم. ئۇنىڭ بۇلاردىن خەۋىرى بار ئىكەن. مېنىڭ روسۇل ھاجىمنىڭ قىزى، يولۋاسنىڭ سىڭلىسى ئىكەنلىكىمنى بىلىپ، مەندىن، ئائىلىمىزدىن، ئائىلىمىزنىڭ ئىسيانكار، ئەركپەرۋەر روھىدىن چەكسىز پەخىرلىنىدىغانلىقىنى ئىپادىلەپ، ماڭا ئۆزىنىڭ دىكتار ئاپتوماتىنى تەقدىم قىلدى. جەڭچىلەرگە قارا مىلتىقمۇ يېتىشمەيۋاتقان بۇنداق قىيىن شارائىتتا دىكتار ئاپتوماتقا ئېرىشىشىم مەن ئۈچۈن ئەڭ ئالىي مۇكاپات ئىدى ھەم مېنىڭ بۇنىڭدىن باشقا ھېچقانداق مۇكاپاتتىنمۇ تەمەيىم يوق ئىدى.

مەن شۇ كۈندىن باشلاپ فرونت قايناملىرىغا قوشۇلۇپ كەتتىم. زاڭگۇ، قوشراپ، تاشنا قاتارلىق جايلاردىكى جەڭلەردە ئاجايىپ زېرەك قەھرىمانلىقلارنى كۆرسىتىپ، ئۇيغۇر ئايالىرىنىڭ قەھرىمانلىق خىسلەتلىرىنى نامايان قىلدىم.

سىزچۇ؟ سىز قەيەردە، قانداق جەڭلەردە بولدىڭىز؟

5

مەنمۇ؟

پۇتۇم ساقايغاندىن كېيىن، ئاۋۋال چامسال جېڭگە، ئاندىن يۇرتىمىز چوپاننى ئازاد قىلىش جېڭگە قاتناشتىم. چوپاندىكى جەڭ مەن ئۈچۈن، ياق بىز ئۈچۈن تولىمۇ ئەھمىيەتلىك جەڭ بولدى.

بىز ئەلياتقۇ بىلەن قاراشوغا يېتىپ كەلدۇق. لەشكەر بىلەن ئابدۇراھمان روتىنى باشلاپ ئىلىنىشقا قاراپ مېڭىپ كەتتى. مەن بىر ئىززۇدىنى باشلاپ چۆلگە چىقتىم. يىگىتلىرىمنى خېلىلا ئارقىدا قالدۇرۇپ، مەن بىر يىگىت بىلەن داۋان ئۈستىدىكى پوستقا يېقىنلاپ كەلدىم. ئاسمان شۇ قەدەر ئوچۇق، يۇلتۇزلارمۇ شۇ قەدەر جىق، شۇ قەدەر جۇلالىق بولۇپ، ئەتراپ ئۇنچە قاراڭغۇ ئەمەس ئىدى. تاپىنىمىز ئاستىدىكى قار غاچىلداپ، كېچە جىمجىتلىقىنى بۇزاتتى. چۆل سوغوقى، چۆل شاملى يۈزىمىزنى ھەرىدەك چاقاتتى.

ــ توختا!

بىز توختىدۇق، بۇ قاراۋۇللارنىڭ بۇيرۇقى ئىدى.

ــ مەن، ياقۇپ دۇتار.

پىچىرلاشقان ئاۋاز ئاڭلاندى:

ــ ياقۇپ دۇتاركەن، قانداق قىلىمىز؟

ــ ماۋۇ بېرىپ كەلسۇن.

ئالدىمىزغا بىر چېرىك يېتىپ كەلدى. بىراق ئۇ چېرىك

بولماستىن تۇتقۇن قىلىنغان دېھقان ئىكەن. مەن ئۇنىڭغا نەچچە ۋاقىتتىن بېرى قاراباسمىدا يوشۇرۇنۇپ جان باققانلىقىمنى، ھازىر شۇ يەردىن كېلىۋاتقانلىقىمنى... ئېيتتىم. مۇشۇنداق دېمىسەم، ئۇلار گۇمانلىنىپ قېلىشى مۇمكىن ئىدى.

دېھقان گېپىمنى ئېلىپ قايتىپ كەتتى. ئۇلار نېمىلەرنىدۇر گۇدۇڭلاشتى. ئاندىن بىرى:

ــ ياقۇپ، كېلىڭلار،ــ دەپ توۋلىدى.

بىز قاراۋۇللارنىڭ قېشىغا كەلدۇق. قاراۋۇلنىڭ بىرى يېڭىدىن كەلگەن بولسا كېرەك، تونۇيالمىدىم. يەنە بىرى سۇلايمان ئىدى. بىز گۇلخاننى چۆرىدەپ ئولتۇرۇشتۇق. سۇلايمان گۇلخاننى چوقچىلاپ، چېلىمغا تاماكا ئۇۋىلاپ سېلىپ ماڭا تەڭلىدى.

ــ رەھمەت، ــ مەن چىرايلىقققىنە رەت قىلدىم.

ــ تېخىچە ئۆگىنەلمەپسىز، ھە؟ــ ئۇ ھەمراھىمغا تەڭلىدى. ئۇ چېلىمنى ئېلىپ ئىككى ــ ئۈچنى شورىۋەتكەندىن كېيىن، ماڭا «باشلايمىزمۇ؟» دېگەن مەنىدە قارىدى. مەن كۆز ئىشارىسى ئارقىلىق بۇيرۇق بەردىم ـ دە، ناھايىتى چاققانلىق بىلەن تاپانچامنى چىقىرىپ سۇلايمانغا تەڭلىدىم. يەنە بىر قاراۋۇلنىڭ بېشىغىمۇ تاپانچا بىرىپ بولغانىدى.

ــ قولۇڭنى كۆتۈر دوستۇم! ــ دېدىم مەن جاراڭلىق ئاۋاز بىلەن.

ــ ئاكا... بۇ...

سۇلايمان ھەيران قالغانىدى. ئۇ بىر ماڭا، بىر ھەمراھىمغا قارايتتى. ھەمراھى ئالللىبۇرۇن قولىنى كۆتۈرۈپ، تىترەككە چۈشۈپ بولغانىدى.

ــ قولۇڭنى كۆتۈر، دېدىم مەن، نېمە قاراپ تۇرىسەن؟ ئۆلگۈڭ بارمۇ ــ يا! مەن ساڭا چاقچاق قىلمىدىم جۇما!

ــ ياق... ياق... ــ سۇلايمان قولىنى كۆتۈردى، ــ ئاكا، سىز

يىگىتما؟

ــ ئــــەلۋەتتە! ـــ مەن پەخىرلىك ھېسسىياتتا جاۋاب بەردىم،ــ بولدى، قولۇڭنى چۇشۇر، زۇلۇم چېكىۋاتقان قېرىنداشلىرىمنىڭ بەخت، ھۆرلۈكى ئۈچۈن، بۇگۈن بىر ئوغۇل بالىچىلىق قىلىپ، بىزگە ياردەملەش، بولامدۇ؟ـ مېنىڭ ئۈمىدلىك كۆزۈم ئۇنىڭغا تىكىلگەنىدى. بىز راستىنلا ئۇنىڭ ياردىمىگە موھتاج ئىدۇق. ئەگەر ئۇ بىزگە ماسلاشسىلا، ئىشىمىز تېخىمۇ ئوڭۇشلۇق بولاتتى.

ــ مۇنداق ئىشتى، دېسىڭىز بولماتتى، ئاكا. قورقۇتۇپ جېنىمنى چىقاردىڭىز، نېمە ئىش قىلىپ بېرىمەن سىلەرگە؟

ــ ئاۋۋال ۋەدە بەر.

ــ قۇرئاننى چىقىرىڭلار، قەسەم قىلىپ بېرەي، ـــ ئۇ بەك قورقۇپ كەتكەنلىكتىنمۇ ياكى راستىنلا ھەققانىيەت مەيدانىغا قايتىپ كەلگۈسى بارمۇ ـــ قانداق، ھاياجىنىنى باسالماي، كۆز يېشى قىلىۋەتتى. مەن ئۇنىڭغا ئىشاندىم. چۈنكى مەن ئۇنى خېلى چۈشىنەتتىم. گازارمىغا قاملىپ يۈرگەن چاغلىرىمدا ئۇ ماڭا خېلى ياخشى مۇئامىلە قىلغان، قورسىقىمدىن خەۋەر ئالغانىدى.

ھەمراھىم چۆل سېغىزخېنىنى دوراپ سايرىۋىدى، يىگىتلىرىم يېتىپ كېلىشتى.

سۇلايمان بىلەن ھېلىقى چېرىك مىلتىقلىرىنى مۈرىسىگە ئاستى. ئۇلارغا ھېلىقى دېھقان بىلەن كامالنى قوشتۇم ۋە جېكىلىدىم:

ــ ئەگەر قايسىبىرى چاندۇرۇپ قويۇشسا، ئاۋۋال شۇنى ئېتىۋەت. ئۇلار كېتىشتى. بىز ئۇلارغا قارا كۆرۈنۈش ئەگىشىپ ماڭدۇق. ئۇلار ئۈچ قاراۋۇلخانىدىكى ئىشلارنى ناھايىتى ئوڭۇشلۇق بىر تەرەپ قىلدى. قاراۋۇللار قىمىرلاي دەپ بولغۇچە بىز كېلىپ ئەسىرگە ئېلىپ بولاتتۇق.

تۆتىنچى، بەشىنچى قاراۋۇلخانا چوپان داۋنىنىڭ بېشىدىلا

بولۇپ، سۇلايماننىڭ دېيىشىچە، ھەربىرىدە بىر بەندىن مۇنتىزىم ئەسكەر بار ئىكەن. ئۈچ قاراۋۇلخانىدىن يىغىلغان بۇ بەش نەپەر چېرىك ساتقىنلىق قىلىشقا جۈرئەت قىلالمايتتى. چۈنكى بىز ئۇلارغا بىر روتا ئەسكىرىي كۈچىمىزنىڭ بىزنىڭ بەلگە ئۇقىمىزنى كۈتۈپ، گازارما ئەتراپىدا مۆكۈنۈپ يېتىۋاتقانلىقىنى، ئەگەر ھايات قالاي دېسە، بىز دېگەندەك قىلىشنىڭ لازىملىقىنى ئەسكەرتىپ قويغاندۇق. ئۇنىڭ ئۈستىگە كامال بىلەن ئىككىمىز ئۇلارنى ئىككىگە بۆلۈپ، كەينىدىن قورال تەڭلەپ تۇراتتۇق. ئۇلار شۇڭا پوست ئالمىشىپ كەلگەن بولۇۋېلىپ ئىككى قاراۋۇلخانىدىكى چېرىكلەرنى ناھايىتى ئوڭۇشلۇق ئەسىر ئېلىشىمىزغا ئەۋزەل شارائىت ھازىرلاپ بەردى. چېرىكلەر ھەقىقەتەنمۇ قايتىپ كەتكەن ئۆزىنىڭ بۇ بەش نەپەر جەڭچىسى تەرىپىدىن بىر تەرەپ قىلىنىۋاتقاندا، مەن غەرب ئاسمىنىغا قارىتىپ بەلگە ئوقى ئاتتىم. جىمجىت كېچە ياپپېشىل نۇر بىغىشلىغان زىننەت بىلەن تېخىمۇ گۈزەللىشىپ كەتكەنىدى.

ئۇرۇش باشلاندى، ئوق ئاۋازلىرى كېچە جىمجىتلىقىنى بۇزدى. گرانات ۋە مىناميوت ئوقلىرىنىڭ پارتىلاشلىرى ئەسىرلەردىن بېرى غېرىبانە ئۇيقۇدا ياتقان چوپان تاغلىرىنى تىترىتىپ ئويغاتتى. بىردەملىك ئالاقزادىلىكتىن كېيىن ئۆزىنى ئوڭشىۋالغان دۈشمەن جاھىللىق بىلەن قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتكەنىدى. توساتتىن دۈشمەن تەرەپتىن ئىككى پىلىموت بىزنىڭ توچكىمىزغا شىددەت بىلەن ئوق ئېچىشقا باشلىدى. بىز بارلىق كۈچىمىزنى دۈشمەن پىلموتچىلىرىغا قاراتتۇق. لېكىن ئىككى پىلىموت بەش قولدەك قويۇق ئۆستۈرۈلگەن سۆۋادان تېرەكلەرنىڭ ئارىسىغا جايلاشقان پوتەيدىن ئوق ئېچىۋاتقاچقا، بىزنىڭ ئوقلىرىمىز تېرەكلەرگە تېگىۋېرىپ، زەربىمىزنىڭ ھېچبىر ئۈنۈمى بولمايۋاتاتتى.

ــ كوماندىر، پوتەينى پارتىلىتىشقا مەن باراي!

بۇ، سۇلايماننىڭ ئاۋازى ئىدى. ئۇنىڭغا بۇيرۇق بەردىم. بۇ، ئۇ ئەسىر بولغانلىقى ئۈچۈنلا خەتەرلىك ۋەزىپىگە بۇيرۇشۇم ئەمەس ئىدى. چۈنكى ئۇ بۇ جاينىڭ ئىچكى ئەھۋالىنى مەندىنمۇ ئوبدان بىلەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇنى قوغداشقا ئۆزۈمنىڭ يىگىتلىرىدىن ئىككىنى قوشقاندىم. ئىككىسى يېنىك پىلىموتنى سۆرەپ، يەر بېغىرلاپ يۈرۈپ كەتتى. ئۇزاققا قالمايلا پىلىموتنىڭ بىرنىڭ زۇۋانى تۇتۇلدى. لېكىن يەنە بىرى تېخىمۇ غالجىرلاشقانىدى.

بىز دۈشمەننىڭ سانىنى خاتا مۆلچەرلىگەن ئىكەنمىز. شۇڭا ئۇرۇش تاڭ يورۇغىچە سوزۇلۇپ كەتتى... ئۇچۇق چوغدەك تاۋلىنىپ، يەنە ئۈچ نەپەر جەڭچى قۇربان بولغاندىلا، ئاندىن يەنە بىر پىلىموتنىڭمۇ زۇۋانى تۇتۇلدى. دەل شۇ چاغدا قارشى تەرەپتىن — لەشكەر، ئابدۇراھمانلار تەرەپتىن ھۇررا ساداسى كۆتۈرۈلدى.

— ھۇررا!... — مەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ ئۈنلۈك ۋارقىرىدىم. بىز مەردانىلىك بىلەن ئاتاكىغا ئۆتۈشتۇق، گويا يولۋاستەك، «ھۇررا» سادالىرى چوپان ئاسمىنىدا ياڭرىدى. ئېتىشىش ۋە قوچاقلاشما جەڭ باشلىنىپ كەتكەنىدى.

بىر چاغدا كۆزۈم كامالغا چۈشۈپ قالدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بىر چېرىك مىنىۋېلىپ، گېلىنى بوغۇۋاتاتتى. بىردىنلا كۆرمەسكە سېلىپ ئۆتۈپ كەتمەكچى بولدۇم. بىراق مېنى «چىڭگىدە» قوچاقلاپ تۇرغان ۋىجدان گىرەسىنى بوشىتىپ، مەندىن يىراقلاپ كېتىشكە تەمشىلىپ قالغانىدى. مەن ۋىجداندىن ئايرىلىپ قېلىش ئالدىدا تۇراتتىم. سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كىرگەن «شەرق ھەقىقىتى» ژۇرنىلىدىن ئوقۇغان مۇنۇ ئىككى مىسرا شېئىر يۈرىكىمنى سىيپاپ ئۆتۈپ كەتتى:

ۋىجدان سېنى قۇچاقلىمىسا،
سەن ۋىجداننى قۇچاقلىۋال چىڭ.

مەنمۇ ۋىجدانىمنى «چىڭگىدە» قۇچاقلىغۇالماقچى بولدۇم. ئۇ كېتىپ قالسا، مەڭگۈ قايتىپ كەلمەيتتى. شۇنىڭ بىلەن مەن ئىنسانىي خىسلەت، ئىنسانىي ھېس ـ تۇيغۇلاردىن مەھرۇم قالاتتىم. ئاشقىلىقىممۇ نۆلگە تەڭ بولاتتى.

شۇنىڭ بىلەن مەن ۋىجداننى چىڭ قۇچاقلىۋالدىم!

«بەتنىيەتلىكىمنى كەچۈرگىن، خۇدا، شەيتىنىمنى بوغۇزلاپ، ئازاد بولۇشۇمغا مەدەت بەر!»

تەپكىنى باستىم. چىرىك كامالنىڭ ئۈستىدىن دۇملاپ چۈشتى. مەن ئۇ ۋاقتتا ئېتىلىپ بېرىپ كامالنى يۆلىدىم. جېنى ھەلقۇمىغىلا كېلىپ قالغانىدى.

ــ قانداقراق؟

ــ رەھمەت... رەھمەت سىزگە!

دۈشمەن ئاخىرى بۆرىگە يولۇققان قوي پادىلىرىدەك ئۈركۈپ، پىتىراپ قېچىشقا باشلىدى. دەل شۇنداق پەيتتە بىر ئوفىتسېر ئات چاپتۇرۇپ ئالدىمدىنلا ئۆتۈپ كەتتى، خۇددى قۇيۇندەك. مەنمۇ ئۇنىڭغا چەبدەسلىك بىلەن ئوق ئۇزدۇم. ئۇ ئاتتىن يەرگە «پالاققىدە» چۈشتى، گوياكى ئۆگزىدىن تاشلانغان ئەسكى چاپاندەك. ئېتى كىشنىگەن پېتى كۆزدىن غايىب بولدى. كۆز ئالدىمدا بۇ قىممەتلىك جەڭگە قوماندانلىق قىلغان گومىنداڭنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك ئوفىتسېرى قانغا مىلىنىپ ياتاتتى؛ ئىككى قولى سانسىز بىگۇناھ خەلقنىڭ قىپقىزىل قېنى بىلەن بويالغان تىنچلىق كۆشەندىسى ئىت تاپىدەك سوزۇلۇپ ياتاتتى.

ــ مانا كۆردۈڭمۇ؟ بىز جەڭگە كىرمەيمىز، جەڭگە كىرىپ نەرە تارتىدىغان بولساق، تاغۇ ـ تاشلارنى مۇشۇنداق لەرزىگە سالىمىز! ئەرشنى تىترىتىمىز! ــ مەن بۇ ئوفىتسېرنىڭ ئۈچۈق قالغان رەھىمسىز

كۆزلىرىگە قاراپ غەزەپ، ئۆچمەنلىك بىلەن شۇنداق دېدىم.

تاڭ ئاتتى. نەچچە ئەسىرلەردىن بېرى زۇلمەت، زۇلۇم ئىلكىدە قالغان بۇ تار جىلغىدا ئاخىر ھۆرلۈك تېڭى ئاتتى! چوپان قۇياشى قاقاقلاپ كۈلدى! چوپان دەرياسى ئۇيناقشىپ ئېقىپ، غەلىبە كۈيلىرىمىزنى زەرەپشان ۋادىسىغا ئېلىپ كەتتى! چوپان تاغلىرى قەددىنى رۇسلاپ، يىراقلارغا مەغرۇر نەزەر تاشلىدى! چوپان قۇشلىرى شوخ، ئەركىن پەرۋاز قىلىپ، زوق بىلەن سايراشتى، خۇددى مېنىڭ دۇتارىمدەك:

يېتىپ كەلدى يىگىتلەر،
ئاسماندىكى يۇلتۇزدەك.
قاچتى قورقۇپ گومىنداڭ،
جاڭگالدىكى توڭگۇزدەك.

دۇتارىمنىڭ پىغانلىق كۈيلىرىمۇ قىش شامالىرىغا ھاپاش بولاتتى:

داۋان بېشى بويالدى،
سۇلايماننىڭ قېنىغا.
ئەجەپ ئىچىم ئاغرىيدۇ،
ياش يىگىتنىڭ جېنىغا.

باتۇر يىگىت سۇلايمان،
يولۋاس ئىكەن، شىر ئىكەن.
زۇلۇم چەككەن پۇقرانىڭ،
يىلتىزى ھەم بىر ئىكەن.

شۇنداق، جىنىم، سۇلايمان قۇربان بولغانىدى. مەردلەرچە، شەرەپ بىلەن قۇربان بولغانىدى! ئۇنىڭ شەرەپلىك ھاياتى دۇتارىمدا مەڭگۈ كۈيلىنىدۇ!

لېكىن بىر ھەپتىدىن كېيىن، بىزگە ئېغىر مۇسىبەت باستۇرۇپ كەلدى. سۇلايمانلار قاراۋۇلخانىلاردىكى چېرىكلەرنى قانداق ئۇسۇلدا بىر تەرەپ قىلغان بولسا، قاغىلىققا قېچىپ كەتكەن چوپاننىڭ بېگى × × ئۆزى بىۋاستە تەجرىبىلىك، خىللانغان چېرىكلەرنى باشلاپ كېلىپ، قاراۋۇلنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ، گەمىدە ئۇخلاپ قالغان ئالتە نەپەر يىگىتىمىزنى بوغۇزلىۋېتىپ، يەنە قاغىلىققا قېچىپ كەتكەنىدى.

ھە راست، جىنىم، ئەسىرلەردىن سۈرۈشتە قىلىپ كۆردۈم، دادىڭىزنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن ھېلىقى قۇلاقسىز مەلئۇن باشقا قىسىمغا يۆتكىلىپ كېتىپتۇ. ئۇنى سىز كۆرگەندەك قىلدىڭىزمۇ؟

6

ھەئە، كۆردۈم.

روتىمىز تۇمشۇق سارايدىكى دۈشمەننى يوقىتىش بۇيرۇقىنى تاپشۇرۇپ ئالدى. بىر يېرىم كېچىلەردە دۈشمەن پوتىيىگە يېقىنلاپ كەلدۇق ـ تە، دۈشمەنگە تۇيۇقسىز، شىددەتلىك ئوق ئاچتۇق. گۈمبۈرلەشلەر تۇمانلىق ھاۋانى تىترىتىپ، زېمىننى لەرزىگە سالاتتى. ئەتراپ خۇددى ئوت دېڭىزىدەك بىر يورۇپ، بىر قاراڭغۇلىشىپ تۇراتتى. دۈشمەن ئوفىتسېرلىرىنىڭ ئەسكەرلىرىنى سەت گەپلەر بىلەن تىللاشلىرى، كۈچەپ بوغۇلۇپ بۇيرۇق بېرىشلىرى ئوق ئاۋازلىرى بىلەن قوشۇلۇپ ئۇچۇپ كېلەتتى.

بىراق جەڭدە ھېچبىر ئىلگىرلەش بولمايۋاتاتتى. دۈشمەن

پوتىيىدىن خۇددى پىچاقنىڭ قومچاقىدىن چىققان ئوت ئۇچقۇنلىرىدەك ئۇزۇلمەي چىقىپ تۇرغان پىلىموت ئوقلىرى بىزنى مىدىر ـ سىدىر قىلدۇرمايۋاتاتتى. پوتەيىنى پارتىلىتىپ، پىلىموتلارنىڭ زۇۋانىنى بېسىقتۇرمىغىچە ئاتاكىغا ئۆتۈشكە، ئاتاكىغا ئۆتمەي غەلبە قىلىشقا بولمايتتى. لېكىن پوتەيىنى پارتىلىتىشقا ماڭغانلىكى جەڭچى ئىسسىق قانلىرى بىلەن تۇمشۇقساراي قۇملۇقىنى، تاغۇ ــ تاشلارنى زىننەتلەيتتى. جەڭ مۇشۇنداق داۋاملىشىۋەرسە، ئاتاكىغا ئۆتۈپ غەلبە قىلىش ئەمەس، بىرمۇنچە قۇربانلارنى بېرىپ، مەغلۇپ بولۇشىمىزمۇمكىن ئىدى. شۇڭا مەن؛

ــ يولداش كوماندىر، پوتەيىنى مەن پارتىلىتاي! ـ دېدىم.

ــ ياق.

مەن ئۇنىڭ «ياق» دەيدىغانلىقىنى بىلەتتىم. چۈنكى مېنى ــ ئايال جەڭچىلەرنى بۇنداق خەتەرلىك ۋەزىپىلەرگە بۇيرىمايتتى. شۇڭا مەن «ياق» بىلەن تەڭلا پوتەي تەرەپكە ئۆمىلەپ بولغانىدىم. بۇنى بىرى كوماندىرغا دوكلات قىلىۋىدى، كوماندىر ئېلاجىسىز؛

ــ ئەسمەت! دەپ ۋارقىرىدى.

ــ مانا مەن، كوماندىر،

ــ سەن ئايزۆھرەنى مۇھاپىزەت قىل!

ــ خوپ!

مەن بۇ چاغدا خېلىلا ئىلگىرلەپ كېتىپ بولغانىدىم.ئەسمەت دۈشمەن پىلىموتچىلىرىنىڭ دىققىتىنى بۇراش ئۈچۈن ئۈزۈپ ـ ئۈزۈپ ئوق ئېتىپ قوياتتى. ئۇنىڭغا قاراپ ئۇچۇپ كەلگەن پىلىموت ئوقلىرى ئۇ دالدا قىلىپ تۇرغان قورام تاشقا تېگىپ «ۋال ـ ۋۇل» قىلىپ ئوت چاقنىتاتتى.

مېنىڭ ئەتراپىمدا مىناميوت ئوقلىرى، گراناتلار پارتىلاپتۇراتتى. توپا ـ چاڭغا، ئىس ـ تۈتەككە كۆمۈلۈپ قالاتتىم.ئوقلار قۇلاق

تۈۋىمدىن «ۋىژ- ۋىژ» قىلىپ ئۇچاتتى، يەرگەچاپلىشىپ قالاتتىم. شۇنداق بولسىمۇ مەن قويۇق توپا ـ چاڭ، ئىسسىقتۇتەكلەر ئارىسىدا خۇددى پېشقەدەم جەڭچىلەردەك ھەم تېز، ھەم ئېھتىيات بىلەن ئىلگىرلەيتتىم. پېشانەمدىن ئېقىپ چۈشىۋاتقىنىنىڭ قان ياكى تەر ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتىم.

ئاخىرى مەن پوتەيگە يېتىپ كەلدىم. يېتىپ كەلگەندىمۇ دەل پوتەينىڭ ئارقا تەرىپىگە بىخەتەر كىلىۋالغانىدىم. مەن بىرئويماندا يېنىمدىن تۆت دانە گراناتنى ئېلىپ ياغلىقىم بىلەن مەھكەم چەگدىم. ئاندىن ئەتراپنى ئوبدان كۈزىتىۋالغاندىن كېيىن، ئورنۇمدىن دەس تۇرۇپ، ئويماندىن كىيىكتەك سەكرەپلا چىقىپ پوتەي يېنىغا كىلىۋالدىم. دەل شۇ چاغدا پوتەي تەرەپكە ئىككى دۈشمەننىڭ يۈگۈرۈپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدىم. ئۇلار ماڭا دېققەت قىلىپ بولغۇچە، مەن ئاپتوماتىمدىن ئۇلارغا قارىتىپ ئوق ئۈزۈپ بولغانىدىم. پوتەي ئىشكى ئوچۇق تۇراتتى، مەن گراناتلارنىڭ پىلتىسىنى كۈچ بىلەن تارتىپ ئۈزۈپ، پوتەي ئىچىگە تاشلىدىم ـ دە، ئۆزۈمنى بايىقى ئويمانغا تاشلىدىم...

غايەت زور پارتىلاش تاغۇ- تاشلارنى تىترەتتى. ھۇررا سادالىرى تۇمانلىق ھاۋانى تىتما- كاتاڭ قىلىپ، زېمىننى لەرزىگە سالدى، دۈشمەنلەر پىتىراپ قېچىشقا باشلىدى. يىگىتلەرىيتىپ كەلدى.

بىز قالدۇق دۈشمەننى قوغلاپ ئېتىشقا باشلىدۇق.

تۇساتتىن دەريا تەرەپكە قېچىپ كىتىۋاتقان بىر دۈشمەن ئوفىتسېرىنى كۆرۈپ قالدىم ـ دە، ئۇنى قوغلاشقا باشلىدىم.شۇنىڭ بىلەن ئىككىمىز ئوتتۇرسىدا توقايلىقلارنى، قورام تاشلارنى دالدا قىلىپ تۇرۇپ ئېتىشىش باشلىنىپ كەتتى. قېچىش، قوغلاش، ئېتىشىش خېلى ئۇزاق داۋام قىلدى. شۇڭا بىر دەريا بويىدىكى ئوچۇقچىلىققا چىقىپ قالغانىدۇق. ئۇنىڭ ئوقى تۈگىگەن بولسا

كېرەك، ئوق ئېتىشنى توختىتىپ جىنىنىڭ بارىچە قېچىشقا باشلىدى...
مەن ئاپتوماتىمدىن ئوق ئۈزدۈم. ئۇ ئىزىغىلا يىقىلدى. يەنە قوپۇپ
دىڭگوسلىغىنىچە قېچىشقا باشلىدى. ئوق ئۇنىڭ سول پۇتىغا
تەگگەنىدى. مەن ئىككى تاقلاپلا ئۇنىڭغا يېتىشىۋالدىم. ئۇ دەريا
لېۋىگە كېلىپلا «شىپپىدە »توختاپ قالدى. چۈنكى يار تولىمۇ ئېگىز،
ئاستى دەريا ئىدى. ئەگەر سەكرىسىلا كۆك مۇز ئۈستىگە ئېشەك
توقۇمىدەك «پالاققىدە» چۈشەتتى ـ دە، غىلىڭ قىلماي ئۆلەتتى.شۇڭا
ئىككى قولىنى «لىككىدە» كۆتۈردى. مەن شۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ،
ئوقسىز دېسكىنى چىقىرىۋېتىپ، لىق ئوق بېسىلغان دېسكىنى سالدىم ـ
دە؛

ــ ئارقاڭغا بۇرۇل! ــ دەپ ۋارقىرىدىم.

ئۇ ئارقىسىغا ئۆرۈلدى. ئۇنى كۆرۈپ ۋۇجۇدۇم غەزەپ ـ نەپرەتتىن
ئوت بولۇپ ياندى؛ ئۇنى كۆرۈپ ئۇكە ــ ئۇكىلىرىمدىكى قىساس ئوتى
يىلىنجىدى؛ ئۇنى كۆرۈپ ئارزۇ گۈلۈم بەرق ئۇردى. چۈنكى كۆز
ئالدىمدا قولاقسىز مەلئۇن دادامنىڭ قاتىلى مەندىن نىجاتلىق تىلەپ،
لاغ ـ لاغ تىترەپ تۇراتتى؛ كۆز ئالدىمدا قىزلىق باھارىمنى دەپسەندە
قىلىپ، يۈرىكىمدە ئۆچمەس داغلار قالدۇرغان رەقىبىم مەندىن شەپقەت
تىلەپ، غال ـ غال تىترەپ تۇراتتى؛ كۆز ئالدىمدا ئەزرائىلنىڭ
دەپتىرىگە چۈشمەي قالغان، سۆيۈملۈك ئوغلۇمنىڭ دادىسى ئۆلمەي
تۇرۇپ، يىغلاپ، پۇكلىنىپ تۇرۇپ مەندىن ھاياتلىق تىلەۋاتاتتى.

بىراق، ئۇ ئەزرائىلنى ئالدىيالىغىنى بىلەن، مېنى ئالدىيالمايتتى؛
ئەزرائىلنىڭ دەپتىرىگە چۈشمەي قالغىنى بىلەن؛ مېنىڭ دەپتىرىمگە
چۈشمەي قالمايتتى.

مەن چۇۋۇلغان، قانغا بويالغان زۇلپىلىرىمنى قايرىپ قويۇپ؛

ــ ئورنۇڭدىن تۇر! ــ دەپ ۋارقىرىدىم.

ئۇ ئورنىدىن تۇردى.

ــ رە... رەھىم قىلىڭ، مەن... مەن... كىچىك... كىچىك...
با... باللىرىم...

ــ دادامنىڭمۇ، شاپلىق تۈزدە شىھىت بولغان قېرىنداشلىرىمنىڭمۇ كىچىك باللىرى بار ئىدى، ئەبلەخ!

سەنلەرمۇ ئۇلارغا رەھىم قىلغانمۇ ـ ھە!؟

ــ مەن... مەن...

ــ مېنى تونۇدۇڭما؟

ئۇ ماڭا سىنچىلاپ قارىدى، قارىدى ــ يۇ، تىلى يالۋۇرۇشتىن توختاپ قالدى. ئەزايى كاچكۇلغا چۈشۈپ كەتكەن ئۇغلاقتەك تىترەپ، «لوككىدە» ئولتۇرۇپ قالدى. چۈنكى ئۇ مېنى تونۇپ قالغانىدى.

ــ قوپە، ئورنۇڭدىن! ــ مەن غەزەپ بىلەن ۋارقىرىدىم، ئۇ تىرەجەپ تۇرۇپ ناھايىتى تەستە ئورنىدىن تۇردى.

ــ كۆتۈرە قولۇڭنى!

ئۇ قولىنى كۆتۈردى، مەن ئۇنىڭ مۇشۇ بىچارە ھالىتىنى ئەجدادلىرىمىزنىڭ بۈيۈك روھىغا ئۇزاق ـ ئۇزاق كۆرسەتمەكچىدىم؛ مەن ئۇنىڭ مۇشۇ شەرمەندە ھالىتىنى پۈتكۈل جاھان خەلقىگە كۆرسەتمەكچىدىم؛ مەن ئۇنىڭ مۇشۇ خارابە ھالىتىنى ئۇلۇغ ئاللاھقا كۆرسەتمەكچىدىم. بىراق ھازىرقى جىددى شارائىت بۇنىڭغا يول قويمايتتى ـ كۆرەش مېنى جىددى كۈتۈپ تۇراتتى. شۇڭا ھەربىي ئۇستاپقا خىلاپ (ئەسىرگە چۈشكەن يۇقىرى دەرىجىلىك ئوفىتسېرلارنى ئېتىشقا بولمايتتى) ھالدا تەپكىنى قەھرىم بىلەن باستىم. بىر دېسكا ئوق ئۇنىڭ بەدىنىدىن خۇددى غەلۋىردەك تۆشۈك ئېچىپ، قاپقارا قانلىرى بىلەن ئىشتان ـ چاپىنىنىڭ ئاق پاختىلىرىنى ئارلاشتۇرۇپ، كۆككە سورىۋەتتى. مەن يار لېۋىگە كېلىپ پەسكە قارىدىم. ئۇنىڭ جەستى مۇز ئۇستىدە سەت يېيىلىپ ياتاتتى، خۇددى ئىت پوقىدەك.

مەن بېشىمنى كۆتۈرۈپ يىراقلارغا قارىدىم. قوياش جۇلقى چىقىپ كەتكەن تۇمانلارنى تۆت ئەتراپقا «پاررىدە» چېچىۋېتىپ، نۇرانە جىلۋىسى بىلەن كۈلگەچ سورىدى؛

ــ ئاي، سېنى تەبرىكلەيمۇ؟

قۇياش سەتھىدىن چېھرىمدە تەبەسسۇم پارلىغانلىقىنى، كۆردۈم. لېكىن قوياش كۈتۈلمىگەن جاۋاپقا ئېرىشتى؛ زىمىن، پۈتكۈل ئىنسانىيەت كۈتۈلمىگەن جاۋاپقا ئېرىشتى؛ بەلكىم، تەڭرىمۇ كۈتۈلمىگەن جاۋاپقا ئېرىشكەندۇ؛

ــ ياق، تېخى ۋاقتى ئەمەس!

قوياش چەكسىز مەمنۇنىيەت بىلەن باش لىڭشىتىپ، ماڭا پۈتمەس ـ تۈگىمەس روھ ئاتا قىلدى. مەن ئاپتوماتىمنى كۆكسۈمگە مەھكەم تېڭىپ، مەردانە قەدەملەر بىلەن ئىس ــ تۈتەك قوينىغا كىرىپ كەتتىم...

ھە راست، جېنىم ياقۇپ، ھېلىقى كۈنى دەرۋازىنى ئېچىپ، مېنى كۆرۈپلا ئاجايىپ ھەيران قالدىڭىز ـ يا؟

7

شۇنداق، ھەيران قالدىم، مېنىڭ ئورنۇمدا سىز بولغان بولسىڭىزمۇ چوقۇم ھەيرانلىقتىن گاڭگىراپ قالاتتىڭىز، چۈنكى سىز قۇربان بولغانىدىڭىز، بۇ خەۋەرنى ماڭا بىز قاغىلىقتا ھۇجۇم قىلىشنىڭ جىددى تەييارلىقىنى قىلىۋاتقاندا، سىزنىڭ بىرتاجىڭ دوستىڭىز يەتكۈزگەندى، ئۇ مېنى ئىزدەپ كەلگەندە، مەن پولىك شتابىدىن ۋەزىپە تاپشۇرۇۋېلىپ، گازارمىغا كېتىۋاتاتتىم.

ــ ياقۇپ، سىزنى بىر قىز ئىزدەپ كەپتۇ، ــ دېدى بىر يىگىت گازارمىغا يېتىپ كېلىشىمگىلا، مەن توختاپ ئۇنىڭغا قارىدىم، ئۇن

سەككىز ـ ئون توققۇزياشلاردىكى بىر تاجىك قىز ماڭا قاراپ تۇراتتى. مەن ئۇنىڭ ئالدىغا باردىم. ئايسەنەم ئىسىملىك بۇ قىز سىزنىڭ دوستىڭىز ئىكەن. بىز دەريا بويىغا باردۇق. ئۇ سىز توغۇرلۇق بىلگەنلىرىنى سۆزلەپ بەردى؛ مېنى ساۋۇتخان ئىشان ھاجىمنىڭ چېرىكلىرىگە چېقىپ قويغانلىقىنى، ئىككىڭلار بىر كېچىدە ھاجىمغا ـ ئىنقىلاب ساتقىنىغا، ئىنقىلاب كۆشەندىسىگە خەلق نامىدىن ئۆلۈم ھۆكۈم قىلىش ئۈچۈن بۇ قاتامغا بارغانلىقىڭلارنى، لېكىن ھاجىمنىڭ يەكەنگە قېچىپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ، ئەپسۇسلۇق ئىچىدە تولغۇنۇپ، ھۆكرەپ يىغلاپ كەتكەنلىكىڭىزنى، قايتىش ئالدىدا بىر پايلاقچى سىلەرنى تۇتىۋالغانلىقنى، سىلەر قورال چىقىرىشقا ئۈلگۈرەلمەي، ئۇنىڭ ئالدىغا كىرىپ ماڭماقچى بولغانلىقىڭلارنى، دەل شۇ چاغدا زېۋەدىخاناچام ھېلىقى پايلاقچىنىڭ گەدىنىگە تاپانچىنىڭ مۇزدەك ستولىنى تىرەپ تۇرۇپ، سىلەرنى قۇتقۇزۇپ قالغانلىقىنى، ــ بۇ مېنىڭ تۇتۇپ كىتىلىش ئالدىدا كۆرپىنىڭ تېگىگە تىقىپ قويغان سۆيۈملۈك تاپانچام ئىكەنلىكىنى، سىلەر پايلاقچىنى ئالدىڭلارغا سېلىپ، شىتابنى ناھايىتتى قىممەتلىك «تىل» بىلەن تەمىنلىگەنلىكىڭلارنى، سۆزلەپ بەردى؛ مېنى كۆرۈشكە، سۆيۈشكە مەڭگۈ تەشنا ئىكەنلىكىڭىزنى، لېكىن كۆرشۈشتىن، سۆيۈشۈشتىن مەڭگۈ قورقىدىغانلىقىڭىزنى، لېكىن مەڭگۈ غايىبانە سۆيىدىغانلىقىڭىزنى سۆزلەپ بەردى.

بۇلارنى ئاڭلاپ ھەسرەت ــ نادامەت، خىجالەت تاغلىرىدا يانجىلىپ ئازاپلاندىم. ئازاپقا چىدىيالماي كۆزەمدىن ھەسرەتلىك ياش، قەلبىمدىن ئەلەملىك قان راۋان قىلدىم. چۈنكى مەن مۇشۇ كۈنلەردە سىزدىن گۇمانلىنىپ قالغانىدىم. مېنىڭ كامااللار كېلىشتىن يېرىم سائەتلا ئىلگىرى تۇيۇقسىز تۇتقۇن قىلىنىشىم بىلەن سىزنىڭ تۇيۇقسىز يوقىلىپ كېتىشىڭىز قوشۇلۇپ، مېنى شۇنداق گۇمانغا كەلتۈرۈپ

قويغانىدى. بۇ گۇمانغا كېلىپ قېلىشىمدىكى يەنە بىر سەۋەب، مىللى مۇناپىقلارنىڭ كۆپىيىپ قېلىۋاتقانلىقى ئىدى. چۈنكى ئۇلار بىزنىڭ غەلبىمىزدىن گۇمانلىناتتى. شۇڭا مەن ھەممە ئادەمدىن گۇمانلىنىدىغان بولۇپ قالغانىدىم. ھەتتا ئۆزۈمنىڭ روھىمۇ ئۆزۈمگە گۇمانلىق ئىدى. ئەگەر سىزنى بىر يەردە كۆرۈپ قالساملا ئېتىۋەتمەكچى (ئەلۋەتتە ساتقىنلىقىڭىزنى ئېنىقلاپ) بولغانىدىم. بىر ئۆزبېك ئوفىتسېرنىڭ خاتىرسىدىن كۆچۈرۈۋالغان مۇنۇ بىر كوپلېت شېئىر قەلبىمدە مۇقەددەس، بۈيۈك، ئالىجاناپ روھنى ئاپىرىدە قىلىپ بىخلاتقان، كۆكلەتكەن، ۋايىغا يەتكۈزۈپ، بەرق ئۇرغۇزغانىدى. خۇددى ياز قوياشىدا بەرق ئۇرىۋاتقان زەرەپشان گۇللىرىدەك.

هايات مەن ئۈچۈن ھەممىدىن قىممەت،
ھاياتتىنمۇ قىممەت مۇھەببەت.
لېكىن كېچىمەن ھەر ئىككىسىدىن،
ئازادلىق، ئەركىنلىك ئۈچۈنلا پەقەت.①

شۇنداق، مەن ئازادلىق، ئەركىنلىك ئۈچۈن ئۇلۇغ، مۇقەددەس، بۈيۈك مۇھەببىتىمدىن كېچىش قارارىغا كەلگەن ھەم كېچىشكە تەييارلىنىپمۇ
بولغانىدىم. ئەگەر سىز ساتقىن بولغان بولسىڭىز چوقۇم ئېتىۋېرەتتىم.
لېكىن، يەنە بىر تەرەپتىن سىزنى چەكسىز سېغىناتتىم. سىزنى تەلۋىلەرچە ئېچىرقاپ ـ ئېچىرقاپ سۆيگۈم كېلەتتى. سىزنى كامالدىن تارتىۋېلىش خىيالىمدىن ھېچبىر ۋازكېچەلمەيۋاتاتتىم. ئۇنىڭغا ئۆلۈم تىلەيتتىم، لېكىن ئۆلۈپ كېتىشىنى مەڭگۈ خالىمايتتىم؛ ئۆلۈپ

①بۇ شېئىر ـ فىتوفىنىڭ.

كېتىشكە ھەرگىز چىدىيالمايتتىم. شۇڭا، ئۆزۈمنىڭ روھىدىنمۇ گۇمانلىناتتىم. شۇڭا خىجالەت ئۈستۈمدىن تاغدەك بېسىپ، مىجىپلىۋەتكەندى، خۇددى چۈمۈلىدەك.

بىز ئىككىمىز قورام تاشنىڭ ئۈستىگە چىقىپ روبىرو ئولتۇردۇق.

— ئەمىسە، نېمىشقا ئۇ جۇۋازغا كەتكەن پېتى سىلەرنىڭ قېشىڭلارغا قېچىپ كېتىپتۇ؟ نېمىشقا ئۆيگە كەلمەپتۇ؟ — دەپ سورىدىم تەئەججۈپ بىلەن، شۇ كۈنلەردىكى ئىشلارنى ئۇنىڭغا قىسقىچە سۆزلەپ بېرىپ.

— ئوقمىدىم...، دېدى ئۇ.

ئۇ تولىمۇ قايغۇلۇق كۆرۈنەتتى. يوغان قوي كۆزلىرى يىراقلاردا چوقچۇيۇپ تۇرغان قارلىق تاغلاردىن ئۈزۈلمەيتتى. مۇز ئۈستىدىن قايتقان قوياش جىلۋىسى كۆزىمىزنى چاقاتتى. قىش شاملى قويقۇرۇق قۇملارنى ئېھتىيات بىلەن يالايتتى.

— ئۇ ھازىر نەدە؟

— ئۇ؟ ئۇ... ئۇ قۇربان بولدى!

— نېمە!؟ قۇربان بولدى!؟

بۇنى ئاڭلاپ يۈرىكىم «قارتتىدە» قىلىپ بېشىم «پىررىدە» قايدى، ئۈستىخانلىرىم قاراسلاپ سۇندى، يەر ـ زېمىن پىرقىراپ تاغلار غۇلاپ چۈشتى. قاپقاراڭغۇ قوياش دومىلاپ چۈشۈپ، مۇز ئۈستىگە «پاررىدە» چېچىلىپ، بارا ـ بارا زەرەپشان دەرياسىغا قوشۇلۇپ ئېقىپ كەتتى. زەرەپشان ۋادىسى، پۈتۈن دۇنيا زۇلمەت ئىلكىدە قالدى، قەلبىممۇ.

«ئاھ، بىچارە مەن! »

شۇنداق، مەن ئۆزۈمنى ئىنتايىن بىچارە ھېس قىلىپ قالغانىدىم، خۇددى سىز جۇۋازغا كەتكەن كۈندىكىدەك.

— بولدى، يىغلىماڭ، كۆزلىرىڭىز قىزىرىپ كېتىپتۇ...

مەن ئۇنىڭ تەسەللىيلىرى بىلەن ئۆزەمنى مىڭ تەستەتۇتىۋالدىم.

ـ ئۇ... ئۇ قانداق قۇربان بولدى؟ ـــ دەپ سورىدىم. مەن قولۇمنىڭ كەينى بىلەن يېشىمنى سۈرتكەچ.

ـــ خانىلەڭگىردىكى جەڭ ئۈپۈق قىزىرىشى بىلەن تەڭلاتېخىمۇ دەھشەتلىك تۈس ئېلىپ كەتتى، ـــ دەپ سۆزنى باشلىدى ئۇ، ـــ دەسلەپ بىز ئۈستۈنلۈكنى ئىگەللىگەنىدۇق. لېكىن ئاخىرىدا ھېچقانداق ئىلگىرلەش ھاسىل قىلالمىدۇق. چۈنكى بىز دۈشمەننىڭ بايىقالمىغان بىر يوشۇرۇن پوتىيىگە دۇچ كېلىپ قالغانىدۇق. پوتەيدىن ئوقلار خۇددى يۇلتۇزدەك يېغىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە دۈشمەن مىناميوتلىرىمۇ ئىشقا چۈشكەنىدى. ئوقلار قۇلاق تۈۋىمىزدىن ۋىژىلداپ ئۇچۇپ، بىزگە ئۆلۈم ھىدىنى پۇرىتىپ تۇراتتى. مىناميوت ئوقلىرى بىزنى توپىغا كۆمەتتى. بىرىنىڭ جېنىغا زامىن بولسا، بىرىنىڭ قول ـ پۇتلىرىنى ئۈزۈۋېتەتتى. يەنە بەزىلىرىنىڭ باش ـ كۆزلىرىنى يېرىپ، قانغا بوياپ قوياتتى... گۈمبۈرلەشلەر كۆك باغرىنى يېرىپ، تاغۇ ـ تاشلارنى تەۋرىتەتتى. توپا ـ چاڭ، ئىس ـ تۈتەكلەرنىڭ قويۇقلىقىدىن ئەمدىلا كۆتۈرۈلگەن نۇرانە قۇياشنىڭ جامالىنى كۆرگىلىمۇ بولمايتتى. قان تۆكۈلۈش، قۇربان بېرىش بىزدە كۆپ بولۇۋاتاتتى. مەن بىر دالىدا بىر يارىدارنىڭ جاراھىتىنى تېڭىۋاتاتتىم. تۇساتتىن:

ـــ يولداش كوماندىر ئىسكادرون، پوتەينى پارتلىتىشقا مەن باراي! ـ دېگەن جاراڭلىق ئاۋاز قولىقىمغا كىرىپ قالدى. بۇئايزۆھرەنىڭ ئاۋازى ئىدى. ئۇ روتا كوماندىرىنىڭ بۇيرۇقىنى كۈتۈپ تۇراتتى. دەل شۇ چاغدا روتا كوماندىرىنىڭ يېنىدىكىپىلىمۇتچىغا ئوق تەگدى. مەن ئۇنىڭ قېشىغا كەلدىم. روتا كوماندىرى پىلىمۇتنى ئېلىپ ئېتىۋاتقاچ:

ـــ بەگدۆلەت! ـ دەپ ۋارقىرىدى.

ـ بار! ـ قىرىق ياشلاردىكى بىر ئادەم كوماندىرنىڭ يېنىغا كەلدى. كوماندىر بەگ دۆلەتنى چاقىرغانلىقىنى ئۇنتۇپ قالغاندەك، قەھرى بىلەن ئوق ئاتاتتى.

ــ مانا مەن، يولداش كوماندىر!

ــ سەن....، ــ كوماندىرنىڭ گېپى ئۈزۈلۈپ قالدى.

ــ ئايسەنەم، كوماندىرغا ئوق تەگدى!ـ دېدى بەگدۆلەت بىلەن ئايزۆھرە تەڭلا. مەنمۇ ھېلىقى جەڭچىنىڭ يارىسىنى تېڭىپ بولغاندىم. روتا كوماندىرىنىڭ قېشىغا كەلدىم ئوق ئۇنىڭ مۈرىسگە تەگكەنىكەن، تېڭىشقا كىرىشتىم.

ــ....

ــ بەگدۆلەتكىلا، ماڭا ھەمكارلىشىڭ! ـ ئايزۆھرە:

«كوماندىر بەگدۆلەتكە مىنى قوغداشقا بۇيرۇق بەردى،ـ دەپ چۈشىنىپ قالدى بولغاي، كوماندىرنىڭ سۆزىنى بۆلۈپلا ئىس ــ تۈتەك قوينىغا كىرىپ كەتتى. روتا كوماندىرى: «ياق» دەپلا قالدى. ئۇ يارىلانمىغان بولسا، ھەمشىرە بولغىلى ئۇنىماي، جەڭگاھقا كىرىۋالغان ئايزۆھرەنى ھەرگىز پوتەينى پارتلىتىشقا مېڭىشقا يول قويمايتتى.

ئايزۆھرە ئەقىل بىلەن ئىش قىلاتتى. لېكىن قارامىلىق قىلىشقا توغرا كەلگەندە، قارامىلىق بىلەن ئەقىلنى بىرلەشتۈرۈپ، بۇيرۇققا بويسۇنمايمۇ قالاتتى. ئۇنىڭ قاراملىقى قەھرىمانە قاراملىق بولۇپ، غەلبە بىلەن ئاخىرلىشاتتى. شۇڭا ئۇ تۇمشۇقسارايدىكى قەھرىمانلىقى ئۈچۈن پولك شتابى تەرىپىدىن تەقدىرلىنىپ رويخەتكە ئېلىنغانىدى.

روتا كوماندىرى يەنە پىلىمۇتنى قولىغا ئالدى. مەنمۇ بىر ئاپتوماتنى ئالدىم. ھەممىمىز بەگدۆلەت بىلەن ئايزۆھرەنى قوغداشقا، دۈشمەننىڭ ئوت كۈچىنى ئۆزىمىزگە قارىتىشقا باشلىدۇق. بىر چاغدا دۈشمەننىڭ پىلىموتىنىڭ ئۈنى ئۆچۈپ، ئايزۆھرەنىڭ «ھۇررا!» دېگەن غەزەپلىك، جاراڭلىق ئاۋازى ئاڭلاندى. بىزمۇ «ھۇررا!» سادالىرىنى ياڭرىتىپ

ئاتاكىغا ئۆتتۇق....

غەلبە ئاخىر بىزگە قۇچاق ئاچتى. بۇنىڭ ئۇچۇن بىز ئاز بەدەل تۆلىمىدۇق. ئەقىللىق، قەيسەر بىر ئۇيغۇر قىزنىمۇ بەدەل بەردۇق. ئۇ قۇربان بولدى. ئىسىت.... ئەجەب... قەيسەر، كەم تېپىلىدىغان قىز ئىدى!.... ئايسەنەم بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى. مەن ئۆزۈمنى قۇمغا دۈم تاشلاپ، يىغلىدىم؛ ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ ھەسرەت بىلەن يىغلىدىم! يىغلايتتىم، ئاھ ئۇراتتىم، كىملەرنىدۇر قارغايتتىم، قۇمنى قەھرىم بىلەن مۇجۇيتتىم... مەن ئاستا ئورنۇمدىن تۇردۇم. ئايسەنەم ھېلىغىچە ھېلىقى قۇرام تاش ئۈستىدە خىيالغا چۆكۈپ ئولتۇراتتى. قۇياش ئولتۇۋاغان، ئۇپۇق قىپقىزىل قىزىرىپ كەتكەنىدى. خۇددى سىزنىڭ مەڭزىڭىزگە، مېنىڭ ۋە ئايسەنەمنىڭ كۆزلىرىگە ئوخشاش، مۇسۇبەتتىن ئېزىلگەن يۈرىكىم بار ـ يوقنىڭ ئارىلىقىدا سوقۇۋاتاتتى.

ــ ئۇ مەن توغرۇلۇق سىزگە يەنە نېمىلەرنى دېدى؟

مەسىلەن... ــ سىزنى سامانلىقتا مۆكتۈرۈپ قۇتقۇزۇۋالغانلىقىدىن باشقا ھېچنېمە دېمىدى...، ساۋۇتخان ئىشان ھاجىم قەسىمدە تۇرمىدى، دېگەنىدەك قىلىۋېدى راست.

ــ ھاجىم ئۇنىڭغا نېمىدەپ، نېمشقا قەسەم بېرىپتىكەن؟

ــ تاڭ.

مەن ھەيران قالدىم. ئايسەنەم بىردەم جىم بولۇپ قالغاندىن كېيىن، يېنىدىن بىر تۈگۈنچەكنى ئېلىپ:

ــ ئايزۆھرە بۇ خەتنى ئوقۇماي، سىزگە بېرىپ قويۇشۇمنى ۋەسىيەت قىپتى. مەنمۇ ئوقۇمىدىم، مەڭ، ــ دەپ ماڭا تەڭلىدى.

قولىياغلىقتا ئورالغان خەتنى قوللىرىم تىترىگەن ھالدا ئىلكىمگە ئالدىم. خەت قانغا بويالغان بولۇپ، خېلى ئۇزۇندەك قىلاتتى.

ئايسەنەم مەن بىلەن خوشلىشىپ كەتتى. مەن خېتىڭىزنى ئالدىراپ ئوقۇپ چىقتىم. قۇلاقسىز مەلئۇن، ھاجىم ھەققىدىكى

كەچۈرمىشلىرىڭىزنى ئاڭلاپ قەلبىم ئۆرتىنىپ ھوشىدىن كەتتى. يۈرىكىمدىن قان تامچىلىدى. خۇدالىقىڭنى بىر كۆنلا بەر دەپ، ئەگەر بەرسە دۇنيانى، ئىنسانلارنى باشقىدىن يارىتاتتىم. بىراق بۇ مۇمكىنمۇ؟

مەن گۇگۇم قويندا قالغاندىم. قورام تاشقا چۈمغاقتەك قونۇپ گۇگۇمنى، ئاينى يۇلتۇزنى، ھەتتا مەندىن يىراقلاپ كەتكەن يۈرىكىمنى كۈتۈۋالغاندىم. بۇلارنىڭ ھەممىسى سىزنىڭ پاكلىقىڭىز ھەققىدە گۇۋاھلىق بېرىپ تۇراتتى. ئەگەر سىز پاك بولمىغان بولسىڭىز، يۈرىكىم مەڭگۈ قايتىپ كەلمەيتتى. شۇنداق، سىز پاك ئىدىڭىز ! مەن سىزنىڭ شۇ پاكلىقىڭىزنى سۆيۈپ قالماقچى بولۇپ، ئورنۇمدىن تۇردۇم! مەن پىلان بويىچە شىپىخباغدىكى تاغامنىڭ ئۆيىگە كەلدىم. تاغاملار ئۇرۇش ـ ماجىرادىن قورقۇپ تەكلىماكان قۇملۇقىنىڭ گىرۋىكىدىكى قاراباسمىغا بېرىۋېلىشقان بولۇپ، بۇ ئۆيدە ھازىر مەنلا يالغۇز ئىدىم. بۇ ئۆيى بىزنىڭ ئاخبارات پونكىتىمىزغا، دۈشمەننىڭ ھەربىي ئەسلىھەلىرىنى پارتلىتىپ بۇزىدىغان، قايمۇقتۇرۇپ جەڭ پىلانلىرىنى ئۆزگەرتىشكە مەجبۇر قىلىدىغان، ئۇياندىن شەپە بېرىپ، بۇياندىن زەربە بېرىدىغان پارتىزانلار قوشۇنىنىڭ قوماندانلىق شتابىغا ئايلىنىپ قالغانىدى.

بىزنىڭ دۈشمەن قويندا تۇرۇۋاتقان بىر قانچە ئاخباراتچىلىرىمىز بار ئىدى. ئۇلارنىڭ قايسىدۇر بىرىنىڭ بەرگەن يالغان ئاخباراتىنىڭ كاساپىتىدىن بىر روتىمىز دۈشمەن بۆكتۈرمىسىگە چۈشۈپ قېلىپ. بىر روتا جەڭچىنىڭ ھەممىسى قۇربان بولغان، قۇربان بولمىغانلىرى ئەسىرگە چۈشكەن، ئەسىرگە چۈشكەنلەرنىڭ يەنە بەزىلىرى بىر قىسىم ھەربىي مەخپىيەتلىكلەرنى ئاشكارىلاپ قويۇپ، ئىنقىلابنى ئېغىر زىيانغا ئۇچراتقانىدى. ھەتتا ئەڭ مول ــ ھوسۇللۇق ئاخباراتچىمىز «پەرىشتە»مۇ قايسىدۇر بىر مۇناپىقنىڭ ساتقىنلىقى بىلەن قولغا ئېلىنىپ، قىيناپ ئۆلتۈرۈلگەنىدى. مېنىڭ

ھازىرىقى ۋەزىيەم دەل شۇ مۇناپىقنى بىر ئامال قىلىپ ئېنىقلاپ چىقىپ، دۈشمەن قويىنىدا ۋە دۈشمەن ئارقا سېپىدە خەتەرلىك كۈرەش قىلىۋاتقان ئىنقىلابچىلىرىمىزنىڭ ھاياتىنى قوغداپ قېلىش ئىدى.

دەل شۇنداق پەيتتە، سىز شىتابىمىزغا كېلىپ قالدىڭىز. چۈنكى بۇ شىتابقا ئامالسىز قالغانلارغىلا كىرىپ، پاناھلىنىشقا رۇخسەت قىلىناتتى. ئەڭ قىزىقارلىقى ھەم ئەڭ ئەپسۇسلىنارلىقى شۇكى، شىتابقا كامالمۇ كىرىپ قالدى. بىز ئۇنى بىرقانچە ئاي بۇرۇن بىر قانچە پارچە راست ئاخبارات بىلەن دۈشمەن قويىنغا كىرگۈزگەن، يەنە ئۇنى بىر قانچە پارچە راست ئاخبارات بىلەن تەمىنلەپ، ئۇنى دۈشمەنىنىڭ ئىشەنچىسگە ناھايىتى تەستە ئېرىشتۈرگەن ئىدۇق. ئۇنىڭ ھازىر راسا مېۋە بېرىدىغان پەيتى ئىدى. ئەگەر ئۇ شىتابىمىزغا كىرىپ قالمىغان بولسا (ئۇ بۇ يەرنى، مېنىڭ بۇ يەردىلىكىمنى بىلمەيتتى)، شىتابىمىز ۋەيران بولمايتتى، مەنمۇ سىزدىن، ئىنقىلابتىن ئايرىلىپ قالمايتتىم.

شۇ كۈنى دۇتارىمنى تىرىڭشىتىپ ئولتۇراتتىم. دەرۋازا ئەنسىز قېقىلدى، ئاچتىم، ئاچتىمــيۇ، داڭ قېتىپ تۇرۇپلا قالدىم. سىزمۇ ھەيران قالغان ئىدىڭىز.

ــ ياقۇپ...؟ ــ دېدىڭىز تەستە.

مەن ئىسمىڭىزنىمۇ چاقىرشقا جۈرئەت قىلالمىدىم.

«بۇ چۈشۈممۇ يا ئوڭۇممۇ؟ بۇ ئايزۆھرەنىڭ ئۆزىمۇ ياكى روھىمۇ؟ ئۇ قۇربان بولغان ئىدىغۇ؟...»

مۇشۇ سوئاللار كاللامدىن تېزلا ئۆتۈپ كەتتى.

ئېيتىڭا، جېنىم ئايزۆھرە، سىز شىتابىمىزغا قانداق كېلىپ قالدىڭىز؟

8

شۇنداق، مەن هايات قالدىم. ئەسلىي «قۇربان بۇلۇپ كېتىشىم مۇمكىن» دەپ ئويلاپ، سىزگە يېزىپ تەييارلاپ قويغان خېتىمنى ئايسەنەمگە بېرىپ قويالىغاندىم. جىق يېرىمگە ئوق تېگىپ كەتكەن بولسىمۇ، ئېغىر يارىلانمىغانىكەنمەن، تېزلا ساقىيىپ كەتتىم، ئۆزۈمنىڭ تۇرۇشلۇق روتىغا كەلسەم، ھەممىسى ھەيران قېلىشتى، گاڭگىراشتى، كۆزلىرى چەكچىيىپ قېلىشتى، خۇددى سىزدەك، چۈنكى ئۇلار مېنىڭ ئۆلۈم خەۋىرىمنى ئاڭلاشقانىكەن. كۈلۈپ كەتتىم، ئەسلىي قۇربان بولغىنى باشقا بىر ئايزۆھرە ئىدى.

روتىغا كەلگەن كۈنۈملا مېنى پوللىك شتابىغا چاقىرتىپتۇ. كىرسەم قادىر پولكوۋنىك بىلەن بىر قانچە ھەربىي خەرىتىسىنى ئالدىغا يېيىپ ئولتۇرغانىكەن.

ـــ سالام، مۆھتەرەم پولكوۋنىك! جەڭگىۋار پوللىك ئىككىنچى روتىنىڭ جەڭچىسى ئايزۆھرە رۇسۇل بۇيرۇقىڭىزنى كۈتىدۇ!ـــ مەن پۇتۇمنى جۈپلەپ چاس بەردىم. پولكوۋنىك ماڭا ناھايىتى قىزغىنلىق بىلەن ئولتۇرۇش ئىجازىتى بەردى. مەن پولكوۋنىكنىڭ ئۇدۇلىدىكى ئورۇندۇقتا ئولتۇردۇم. ئۇ خەرىتىنى يىغىشتۇرۇپ:

ـ پولىكىمىزنىڭ ئالدىدىكى چوڭ نىشانى نېمە، بىلەمسىز؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـ بىلىمەن، قاغىلىق خەلقىنى گومىنداڭچىلارنىڭ قانلىق قىلىچى ئاستىدىن قۇتقۇزۇش، يولداش پولكوۋنىك!

ـ ياخشى!ـــ ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ مۇرەمگە ئاتىلارچە مېھرى بىلەن شاپلاقلاپ قويدى، ـ بىر مۇشكۈل ۋەزىپە بار ئىدى. كۆپ باش قاتۇردۇق، مۇۋاپىق بىر كىم يوق، ئويلا ـ ئويلا ئاخىر سىزنى تاللىدۇق، ئەسلىدە سىزنى ئەۋەتكۈمىز يوقتى، ئامالسىز... قانداق،

ئۇ...

مەن ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدۈم:

ــ خاتىرجەم بولۇڭ، يولداش پولكوۋنىك، ئازادلىق ئۈچۈن جېنىم پىدا!ــ مەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ چاس بەردىم ــــ دە، جەڭگىۋار ھالەتتە تىك تۇردۇم. مەندە ۋەزىپىنى ئورۇنداپ كېلىشكە ئىشەنچ بار ئىدى. قىسقىغىنە جەڭگىۋار ھايات ماڭا ئىشەنچ، ئۈمىد، ئىرادە، كۈچلۈك شىجائەت بېغىشلىغانىدى؛ جەڭگىۋار ھايات ماڭا قورقماس، قەيسىرانە روھ بېغىشلىغانىدى؛ جەڭگىۋار ھايات ماڭا ئۆزىنى بېغىشلاش روھى يوق مىللەتتە ئىستىقبال بولمايدىغانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلدۇرغانىدى؛ شۇڭا مەندىن قورقۇش، ئىككىلىنىش ۋە ئۆلۈم ۋەھىمىسى دېگەنلەردىن بىرىمۇ تېپىلمايتتى. بۇ قەھرىمانلىق قوغلىشىپ، بىھۇدە قۇربان بېرىش ئەمەس ئىدى.

ــ رەھمەت!ــ پولكوۋنىك ھاياجان، سۆيۈنۈش بىلەن قولۇمنى چىڭ سىقتى، ــ سىزجەڭگىمۇ، رازۋېدكىچىلىقىمۇ خېلى ئوبدان پىششىپ قالدىڭىز. بۇ قېتىمقى ۋەزىپىنى چوقۇم غەلبىلىك ئورۇندىيالايدىغانلىقىڭىزغا ئىشىنىپ، سىزنى ئەۋەتىشنى قارار قىلدۇق، بۇگۈنلا قاغىلىققا كىرىسىز، قانداق تەلەپ ـ شەرتلىرىڭىز بار؟

ــ يوق!

پولكوۋنىكنىڭ چېھرىدە چەكسىز رازىمەنلىك جىلۋە قىلدى. ئۇ مېنىڭ ۋەزىپىلىرىمنى تەپسىلىي دەپ بەردى. پارولنىمۇ قايتا ـ قايتا دېگۈزدى. مەخپىيى بەلگىنى قولۇمغا تۇتقۇزدى.

ـ ئەگەر، دېدى پولكوۋنىك ئاخىرىدا،ـ ئېلاجسىز ئەھۋال ئاستىدا قالسىڭىز، ھېلىقى قاپاق تېرەكلىك ھويلىغا كىرسىڭىز بولىدۇ، ــ ئۇ ماڭا قاپاق تېرەكلىك ھويلىنىڭ جايىنى ئېنىق دەپ بەردى.

پولكوۋنىك مېنى ياخشى تىلەكلىرى بىلەن ئۇزىتىپ قويدى.

مەن كەچ پېشىن بىلەن قاغىلىق بازىرىغا يېتىپ كەلدىم. ھەر

ئېھتىمالغا قارشى شىپىنخىباغقا بېرىپ، ھېلىقى قاپاق تېرەكلىك ھويلىنى كۆرۈپ قويدۇم. ئاتنى شەھەر سىرتىدىكى بىر دەڭگە ئەكىرىپ قويۇپ، خورما رەڭ تور رومالنى بېشىمغا سالدىم. بىردەمدىلا روپاشقا ـ بۆۋىمگە ئايلىنىپ قالدىم. كونا خۇرجۇننى دولامغا سېلىپ، بازارغا كىرىپ قورسىقىمنى راسا تويغۇزدۇم. ئىككى چارەك پىياز سېتىۋېلىپ خۇرجۇنغا سالدىم. گۇگۇم يېپىلاي دەپ قالغاندى.

«سىم بۇرۇت، ئورا كۆز، ساقال بۇرۇتلىرىنىڭ ئوڭ تەرىپى قارا، سول تەرىپى پۈتۈنلەي ئاق... ئاقلانمىغان يۇلغۇن تېلىدا توقۇلغان ئىككى قەپەس ئېسىلغان، بىرىدە ئىلى تورغىيى، يەنە بىرسىدە بىر جۈپ كەكلىك تىپىرلىشىپ، سايراپ تۇرىدۇ...»

مەن شۇلارنى پىچىرلاپ بەشئېرىق كوچىسىغا كىردىم. بازار ۋاڭچۇڭغا تولغان، دۇكانلارغا گازۋاي چىراغلار يېقىلىشقا باشلىغان، ھەممە ئالدىراش...

مەن، ۋاقراپجاقراپ خېرىدار چاقىرىپ سامسا سېتىۋاتقان بىر سامسىپەزنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختاپ، ئۇنىڭغا رومالنىڭ ئۇششاق تۆشۈكچىلىرىدىن سىنچىلاپ قارىدىم. ئۈستىگە كەمزۇل چاپان، بېشىغا كەمچەت تۇماق، پۈتىغا مەسە كىيگەن، سىم بۇرۇت، ئورا كۆز، ساقال ـ بۇرۇتىنىڭ ئوڭ تەرىپى قارا، سول تەرىپى ئاق... ئىككى قەپەستە تورغايلار، كەكلىكلەر تىپىرلىشىپ تۇرۇپتۇ...

«دەل ئۆزى شۇ!»

مەن تونۇرنىڭ ئالدىغا يېقىنراق كەلدىم،

ــ سامسا يەملا، خېنىم؟

ــ يەي،ــ مەن خۇرجۇنۇمنى تونۇرنىڭ ئۈستىگە قويدۇم. ئۇنىڭ ئىزمىلىرى ئېتىلمىگەچكە پىيازلار كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

ــ قانچىنى؟

ــ پۇلۇم يوق، پىيازنى ئالسىلا.

سامسىپەز پىيازلارنى تەكشۈرۈپ كۆرۈپ:

ــ ۋاي، ساپلا توڭلاپ قالغان پىيازكەنـــيا، بـۇ! ئالمـايمەن. ئـۇ يەنە خېرىدار چاقىرماقچى بولۇپ، گېلىنى قىرىپۇـدى، مەن تەڭگىنـى ئۇنىڭغا تەڭلىدىم.

ــ ئەمسە، بۇنىڭغا سامسا بەرسلە.

ئۇ تەڭگىنى كـۆرۈپ ماڭـا دىققەت بـىلەن قارىدـــــدە، ئـاۋازىنى بولۇشىغا قويۇپ بېرىـپ:

ــ قانچە پۇلغا ساتىلا پىيازلىرىنى؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ قانچە پۇلغا ئـالىلىكى ئەمـدى، بـازار نەرخـى بېـرەلا سـىلىمۇ. ئىككى يېرىم چارەك پىياز بۇ.

ئۇ خۇرجۇننى كۆتۈرۈپ، دەڭسەپ كۆرۈپ سورىدى:

ــ زادى قانچە پۇل بېرىمەن؟

ــ چاغلاپ بەرسلە ئۆزلىرى.

ئۇ ئىچكىرىگە قاراپ ۋاقىرىدى:

ــ هوي قاسىم، شېيىننى ئاچىققىنە.

ئـون تـۆت ـ ئـون بەش ياشـلاردىكى بىـر ئوغـۇل بـالا شـېيىننى كۆتۈرۈپ چىقتى. سامسىپەز پىيازنى تارتىپ كۆرۈپ:

ــ دېگەنلىرىدەك، ئىككى يېرىم چارەككەن، مىيەگە كىرسـلە، پۇللىرىنى ئەپبېرەي.

مەن خۇرجۇننى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭ كەينىدىن ئەگەشتىم. ئۇ ئوتۇن، گۆش، پىياز...لار بىلەن توشقان بىـر ئـۆيگە باشـلاپ كـىردى. ئـۆينى جىنچىرىغى غۇۋا يورۇتۇپ تۇراتتى. ئۇ قوزۇققا ئېسىپ قويۇلغـان قـارا تاشـلىق جۇۋىـسىنىڭ يانچۇقـىدىن هەرە چىـشى كېـسىلگەن پۇچۇق كومـۇش تەڭگىنــى ئالدـــــدە، بايــاتىن مەن بەرگەن هەرە چىــشى كېسىلگەن پۇچۇق تەڭگە بـىلەن جۈپلـىدى. تەڭگىلەرنـىڭ چىـشلىرى جىپسىلىشىپ بىر ئەجدىها سۈرەتلىك تەڭـگە پۈتـۈپ چىقتـى. بـىراق

بۇنىڭلىق بىلەن ئۇنىڭغا ئىشىنەلمەيتتىم. شۇڭا مەن:

ــ سۇنۇق ئەينەككىمۇ چۈشكەن رەقىبنىڭ شولىسى، ئەپسۇس،

ــ دەپ پارولنى ئېيتىپ ئۇنىڭغا تىكىلدىم.

ئۇ ئىشىكنى يېپىپ قويۇپ، جاۋابەن مۇنداق دېدى:

ــ شۇڭا چولپاندا توي قىلدى رەپىقنىڭ تولىسى، ئەپسۇس.

ئەمدى ئۆزئارا ئىشىنىشكە بولاتتى.

ــ ھەي، بەك يامان ۋاقىتتا كەپقالدىڭىز، ــ سامسىپەز جىددىي شىۋىرلىدى، ــ ئارىمىزدىن خائىن چىققان ئوخشايدۇ. دۈشمەن بىزنىڭ ھەركەتلىرىمىزنى سېزىپ قالغاندەك تۇرىدۇ. ئۆلۈشكەن ئەتىگەندىلا ئۇدۇلۇمدىكى دوقمۇشتا بىر مۇزدوز قىياپىتىدىكى بىر يۈچۈن ئادەم پەيدا بولۇپ قالدى، ئۆمرۈمدە كۆرۈپ باقمىغان ئادەمكەن ئۇ. ئىشقىلىپ بۇ شەھەرلىك ئەمەس، ئۇ بەكمۇ گۇمانلىق، پايلاقچىدەك قىلىدۇ، ــ ئۇ تەشۋىش بىلەن سىرتتا قولاق سېلىپ، بىرەر شەپە يوقلۇقىنى بىلگەندىن كېيىن، جۇۋىسىنىڭ ياقىسىنىڭ كەيننى سۆكۈپ، ئاخباراتنى قولۇمغا تۇتقۇزدى ــ دە، تاپىلىدى، ــ ئېسىڭىزدە بولسۇن، بۇ جىڭساجۇ، گومىنتۇن، بىرگادا شىتابىنىڭ مۇداپىئە خەرىتىسى، يەنە باشلىقلىرىمۇ بار، تولىمۇ قىممەتلىك، ئىنقىلاپ غەلىبىسى بىلەن زور مۇناسىۋەتلىك! ھەرگىز دۈشمەن قولىغا چۈشۈپ كەتمىسۇن. بىر ئامال قىلىپ، شىتابقا تېز يەتكۈزۈڭ! يولدا پەخەس بولۇڭ!

ئۇنىڭ گەپلىرى ناھايىتى تەستە تۈگىدى. مەن «ماقۇل ـ ماقۇل» دېگەچ، ئاخباراتلارنى پېتىكىمنىڭ ئاستىغا تىقىش ئۈچۈن ئۆتۈكۈمنى سېلىشقا تەمشىلىۋېدىم، سامسىپەز قويمىدى.

ــ بۇ يەرنى ئەڭ بۇرۇن ئاختۇرىدۇ، ــ دېدى ئۇ، تېز بولۇڭ!

ئۇ ئالدىرايتتى، دېمىسىمۇ بىز سەل ئۇزاقراق سۆزلىشىپ قالغاندۇق. مەن شۇ جىددىيچىلىكتە ئاخباراتنى چاپىنىمنىڭ

يىرتىقىدىن قوش ئەستەرگە تىقىۋەتتىم‍ـــــدە، خۇرجۇنۇمنى كۆتۈرۈپ ئىشىكتىن چىقتىم.

ـــ يەنە بىر كوي بىرەي، بىرەملا، ـــ سامسىپەز كەينىمدىن پايپاسلاپ چىقىپ، ئاۋازىنى ئەتەي قاتتىق چىقىرىپ شۇنداق دېدى.

ـ ياق، پىياز ئالمايدىكەنلا سىلە، ـ مەن خۇرجۇنۇمنى دولامغا ئارتتىم.

ـ ئەجەپ گىرى ئايالكەنلا سىلە.

ـــ مەنمۇ سىلىدەك تۆمۈر تىرناق ئادەمنى كۆرمەپتىكەنمەن ئۆمرۈمدە.

ـ ئىككى كوي قوشاي!

مەن يولۇمغا مېڭىپ كەتتىم. گۇگۇم يېپىلىپ، قاراڭغۇلۇق شىددەت بىلەن باستۇرۇپ كېلىۋاتاتتى. دوقمۇشتا سامسىپەز گېپىنى قىلغان ھېلىقى موزدۇز نەرسە ـ كېرەكلىرىنى يىغىشتۇرۇۋاتاتتى. مەن قەدىمىمنى چوڭ ـ چوڭ ئېلىپ، ياركوچا ئارقىلىق قارلىغاچ دەرۋازىسىغا قاراپ راۋان بولدۇم. قارلىغاچ دەرۋازىسىدىن ئەمدىلا چىقىپ، ئېتىمنى قويۇپ قويغان دەڭنىڭ ئالدىغا كېلىشىمگىلا، تويۇقسىز كەينىمدىن «توختا!» دېگەن قوپال ئاۋاز چىقىپ قالدى، توختىدىم. مەن يانچۇقۇمدىكى تاپانچامنى سىقىمداپ، ئاستا كەينىمگە ئۆرۈلدۈم. مەندىن ئىككى ـ ئۈچ قەدەم نېرىدا بىر قاتار كۆلەڭگە تاپانچىنى توغرىلاپ، ماڭا مىختەك تىكىلىپ تۇراتتى.

ـ مەنما؟ ـ سورىدىم مەن تەمكىن ھالدا.

ـ ھە، سەن!

مەن خۇرجۇنۇمنى يەرگە قويۇپ، ئۇنىڭغا دىققەت بىلەن قارىدىم. لېكىن چىرايىنى ئېنىق پەرق ئېتەلمىدىم. ئەمما، باياتىن سامسىپەز گېپىنى قىلغان موزدۇز قىياپىتىگە كىرىۋالغان پايلاقچى ئىكەنلىكىنى جەزم قىلدىم.

ــ ھە، نېمىگەپ بادى؟

ئۇ جاۋاپ بەرمىدى. لېكىن ماڭا يېقىنلاپ كەلدى. ئاخبارات قولغا چۈشۈپ كېتىش ئالدىدا تۇراتتى. تاپانچامنى ئۇنىڭغا تۇغرىلاپ بولغىچە، ئۇنىڭ ئوقى كۆكرىكىمگە قادىلىپ بولاتتى. شۇڭا مەن ناھايىتى چەبدەسلىك بىلەن ئۇنىڭ قولىغا بىر تەپتىمدە، ئۆزۈمنى چەتكە ئالدىم. ئۇنىڭ قولىدىكى تاپانچىدىن «پاڭ» قىلىپ ئوق چىقىپ كەتتى. ئۇ ئۆزىنى ئوڭلاپ بولغىچە، مەن ئۇنىڭغا قارىتىپ ئىككى پاي ئوق ئۈزۈپ بولغانىدىم. ئۇ ئوڭدىسىغا ئۈچۈپ چۈشتى.

دەڭگە كىرىپ ئېتىمنى ئېلىپ چىقىشقا ئۈلگۈرمەيتتى. ئوق ئاۋازىنى ئاڭلاپ دۈشمەنلەر ھازىرلا يوپۇرلۇپ كىلەتتى. شۇڭا جان تالىشىپ خارقىراپ ياتقان بۇ مۇناپىقنىڭ تاپانچىسىنى ئېلىپ، تور روماللىنى چۆرۈپ تاشلاپ ئۆزۈمنى بىر قاراڭغۇ كوچىغا ئالدىم.

ھەش ــ پەش دېگۈچە كەينىمدىن دۈپۈرلىگەن، ئالتاغىل ۋارقىراشقان ئاۋازلار كېلىشكە باشلىغانىدى. دۈشمەنلەر مېنى قوغلاپ كېلىۋاتاتتى. مەن سەل جىددىلىشىپ قالدىم. خالتا كوچىغا كىرىپ قېلىشىمدىن ئەنسىرەپ، كىرگەن كوچامنى بويلاپ قېچىۋەردىم... باش ــ ئۈستۈمدىن ئوقلار ۋىژىلداپ ئۆتەتتى. مەنمۇ ئۆزۈمنى دالدىغا ئالغاچ، پاتىپات قوش تاپانچىدىن ئوق ئۈزۈپ قوياتتىمدە، بار كۈچۈم بىلەن قاچاتتىم...

بىر چاغدا كۆلىمى ئانچە چوڭ بولمىغان بىر پارچە تېرەكلىككە كىرىپ قالدىم. دۈشمەنلەر ئىز بېسىپ كېلىۋاتاتتى. مېنى تىرىك تۇتۇپ «تىل» قىلىشنى ئويلاشقان بولسا كېرەك، ئوقلار مەندىن ئۆركۈپ تۇراتتى. بۇنى ھەرگىزمۇ «تەلەي» دېگىلى بولمايتتى.

مەن ئورمانلىقتىن چىقىپلا ھىلىقى قاپاق تېرەكلىك ھويلىنى ئىلغا قىلىۋالدىمدە، ھەممە، ھەممە كۈچۈمنى پۇتۇمغا يىغىپ، جان ــ جەھلىم بىلەن يۈگۈردۈم...

ئاخىر قاپاق تېرەكلىك هويلىغا يېتىپ كەلدىمدە، دەرۋازىنى ئىتتەردىم. ئېچىلمىدى، ئىچىدىن تاقىۋېتىلگەنىدى. مۇشتلىغاچ پەس ئاۋازدا توۋلىدىم. ئىشىك ئېچىلسىلا، پارۇلنى دەيتتىم.

ئىشىك ئېچىلدى، مەن پارۇلنى ئېيتىشنىمۇ ئۇنتۇپ كەتتىم هەم ئېيتىشنىڭمۇ هاجىتى يوق ئىدى، چۈنكى ئىشىكنى سىز ئاچقان ئىدىڭىز. سىزنى كۆرۈپ مەن تولىمۇ هەيران قالدىم، پولكوۋنىك ماڭا پارۇلنى ئېيتسىڭىز، سىزنى بىرى كۈتۈۋالىدۇ، دېگەنىدى. شۇڭا مەن سىزگە ئوخشاش گاڭگىراپ قالمىدىم هەم گاڭگىراشقىمۇ ۋاقىت يوق ئىدى.

ــ دۈشمەنلەر مېنى... قوغلاپ كېلىۋاتىدۇ...تېز!... ــ دېدىم هاسىراپ تۇرۇپ.

سىز ئېسىڭىزنى يىغىپ مېنى ئېغىلغا باشلاپ كىردىڭىز. ئۇۋقۇرنى ئۆرۈۋېدىڭىز ئادەم پاتقۇدەك بىر كامار كۆرۈندى.

ــ ئىتتىك كىرىڭ.

مەن كاماردىن سۇزۇلۇپ شۇنداق تېزلا كىرىپ كەتتىم، خۇددى يىلاندەك. بۇ بىر ئىشىكى يوق سامانلىق ئىكەن. سىز ئوقۇرنى يەنە جايىغا ئەكىلىپ قويۇپ چىقىپ كەتتىڭىز.

«ياقۇپ بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىدىغاندۇ؟ توۋا خۇدايىم، توۋا. تەقدىر بىزگە نېمانداق تولا چاقچاق قىلىدىغاندۇــ هە؟ راست، بۇلار تاسادىپى توغرا كېلىپ قېلىشمۇ ياكى تەقدىرنىڭ چاقچىقىمۇ؟ مۇكاپاتىمۇ؟ ئىلتىپاتىمۇ؟ ياكى...»؛

تاسادىپى توغرا كېلىپ قېلىش بولسا، نېمانداق تولا تاسادىپى توغرا كېلىپ قېلىش بۇ؟ سۆزلەپ بەرسەم، بۇلارغا بىركىم ئىشىنەرمۇ؟...*؛

«بەلكىم، هەممەــهەممە نېمىدۇر»

خىيالىم شۇ يەرگە كېلىپ بولغىچە، سىرتتا ئوپۇر ــ توپۇر ئاياغ

تىنۋىشلىرى ئاڭلىنىپ قالدى، يۈرەك ھەركىتىم تېزلىشىپ كەتتى، مەن قوش تاپانچىنى ئېغىل تەرەپكە توغرىلاپ، دېمىمنى ئىچىمگە يۇتۇپ «جىممىدە» بولۇۋالدىم. دۈشمەنلەر دەرۋازىنى قەھرى بىلەن تېپىپ ئېچىپ كىرىشتى. كالدۇرلاشتى. بىرى ئېغىلغا كىرگەندەك، ئاندىن چىقىپ كەتكەندەك قىلدى...

هويلا تەرەپتىكى تامغا قويۇلغان ئاياغنىڭ ئۈچى تامنى ئېزىپ، بىرەر غىرىچتەك ئولتۇرۇشۇپ كەتكەچكە، ئۇ يەردىن كىچىككىنە كامار ئېچىلىپ قالغاندى. هويلىدا بولۇۋاتقان گەپ ـــ سۆزلەر ئاشۇ يۇچۇقتىن ئاي نۇرى بىلەن قوشۇلۇپ سىزىلىپ كىرىۋاتاتتى.

ـــ بۇ ئۆيگە كىرگەن ئايال قېنى؟

ـــ ئايال؟ قايسى ئايال ئۇ؟ ـــ بۇ سىزنىڭ ئاۋازىڭىز ئىدى.

ـــ هازىرلا كىرگەن ئايالچۇ؟

ـــ بۇ يەرگە هېچقانداق ئايال كىرمىدى.

ـــ يالغان سۆزلىمە، كىرمىدى دەيسەنــيا!؟ هېلى بىكار...

ـــ راست شۇ، هېچكىم كىرمىدى، دەرۋازا ئېتىكلىك تۇرسا، ئۇچۇپ كىرەمدۇ؟ ـــ نىمە ئايال تى ئۇ؟

ـــ خۇپسەنلىك قىلماي، چاپسان ئېيت دەيمەن! ئۇنى نەگە بۆكتۈرۈپ قويدۇڭ؟

ـــ مەن بىركىمنى بۆكتۈرۈپ قويمىدىم، پۇتمىسەڭلا ئاختۇرۇپ بېقىڭلار قايتا. بۇ ئۆيدىن ئايال تېپىۋالساڭلار، مەن بېشىم بىلەن جاۋاپكار.

ـــ راستما؟

ـــ راست!

ئاختۇرۇش يەنە باشلاندى. ئەمما مىنى تاپالمىدى.

قايتا سوراق سوئال باشلاندى.

ـــ ئېيتە، ئۇ نەدە؟

ــ بىلمەيمەن!

قىيناش باشلاندى. ئازاپلىق ۋارقىراشلىرىڭىز يۈرۈكۈمنى ئېزەتتى. تەنلىرىم سىرقىرايتتى. كۆزۈمدىن ياش، دىلىمدىن قان قۇيۇلاتتى. مەن ئاخباراتنى بىر يەرگە تىقىپ قويۇپ، نىمە بولىشىدىن قەتئىنەزەر، ئېتىلىپ چىقىپ، سىزنى قۇتقۇزۇۋېلىشنىمۇ ئويلىدىم. ئەمما بۇ ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

سىز ئاخىردا ئادەم چىدىغىلى بولمىغىدەك دەرىجىدە ۋارقىراپ كەتتىڭىز، ئۈنىڭىز ئۆچۈپ، يۈرىكىم ھۇشسىزلاندى.

ئېيتىڭا، ياقۇپ، جېنىم، ئۇمىقىم، سۆيۈملۈكۈم ئۇلار سىزنى قانداق قىيناشقاندى؟

9

ئۇلار قۇلىقىمنى كېسىۋېتىشكەندى. ئۇلار قۇلىقىمنى كېسىۋېتىپ بولۇپ «مېڭىڭلار» دەپ چىقىپ كېتىشتى. لېكىن شۇ ھامان يەنە قايتىپ كىرىشتى.

ــ كامال، سەن يىگىتلەرنىڭ قېشىدا خېلى ئۇزاق تۇرغان، ــ دېدى باياتىن قۇلىقىمنى كېسىۋەتكەن چىرىك، ـ قاراپ باققىنا، بۇنى تونۇمدىكەنسە؟

مەن «كامال» دېگەن ئىسمىنى ئاڭلاپ بېشىمنى كۆتۈردۈم. ئۇ قېشىمغا كەلدى. ئۇراستىتىنلا كامال ئىدى؛ ئېغىر كۈنلەردە سىزگە باشپاناھ بولغان ئېرىڭىز كامال ئىدى، شەيتىنىمغا قول بولۇپ، ئۈنىڭ ئۆلۈمىنى تىلەيدىغان، لېكىن ئۆلۈپ كېتىشىنى مەڭگۈ خالىمايدىغان دوستۇم كامال ئىدى. ئۇنى كۆرۈپ يۈرىكىم ئورنىغا چۈشتى. چۈنكى ئۇ ئەمدى «ياق، تونۇمايمەن»، «مېڭىڭلار، ۋاقتىنى ئىسراپ قىلماي، باشقا ئۆيلەرنى ئىزدەيلى» دېۋەتسىلا، مەن يەنە قۇتۇلۇپ قالاتتىم.

ئىشىنىمەنكى، ئۇ چوقۇم شۇنداق دېيەلەيتتى. ئۇنىڭ ئۈچۈن شەپقىتىمنى قايتۇرۇش پەيتى يېتىپ كەلگەنىدى. ئىنقىلاب مەنپەئىتى نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا، مېنى قۇتقۇزۇش ئۇنىڭ ئۈچۈن بۇرۇچ ئىدى.

ــ قانداق، تونۇغاندەك قىلدىڭمۇــ يا؟

كامال مېنى كۆرۈپ چۆچۈپلا كەتتى.

ــ ۋۇي، بۇ ياقۇپقۇ؟!ــ دېۋەتتى ئۇ شېرىكلىرىگە قاراپ.

ــ قايسى ياقۇپ؟

ــ ئۇيغۇرپولىك 1ــ روتىنىڭ رازۋېدكىچىسى، «پەرىشتە»نىڭ ئالاقىچىسى.

مەن ئۇنىڭ جاۋابىدىن ھەيرانلا قالدىم. چۆچۈدۈم، تېڭىرقىدىم، ئەپسۇسلاندىم. يۈرىكىم پىژىلداپ ئېچىشىپ كەتتى، خۇددى قۇلىقىمدەك.

ئۇ مېنىڭ تارىخىمنى ئۇلارغا ئېزىپ چۈشەندۈردى؛

ــ... ئۆتكەندە مەن ئۇنى بۇقاتامدا بىر قېتىم تۇتۇپ بەرسەم، يەنە قۇتۇلۇپ قاپتىكەن...

«كامال، بۇ راستىنلا كامال شۇمىدۇ؟ رەشىك ئۇتىدا ئۆرتىنىپ، ئۇنىڭ ئۆلۈمىنى تىلەيدىغان، بىراق ئۆلۈپ كېتىشكە مەڭگۈ چىداپ تۇرالمايدىغان دوستۇم كامال شۇمىدۇ بۇ؟»؛

«ئۇ سېتىلىپ كېتىپتۇــ دە؟ راستىنلا سېتىلىپ كېتىپتۇ! بىزگە يالغان ئاخبارات بېرىپ، بىر رۇتىمىزنى پۈتۈنلەي ۋەيران قىلغان، ‹پەرىشتە› نى پاش قىلىپ قويۇپ، ئۇنىڭ ۋەھشىيانە قىيناقتا پاجىئەلىك ئۆلۈپ كېتىشىگە سەۋەب بولغان مۇناپىق ئەسلى مۇشۇكەندە؟!...».

ــ قانداق؟ ــ دېدى ئۇ تىكىلىپ تۇرۇپ.

ــ ئىپلاس، مۇناپىق!...

ئۇ مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى. ئۇنىڭ بۇ رەزىلانە كۈلكىسى بېغىش ـ

بىغىشلىرىمنى پىچاقتەك جىجىپ ــ جىجىپ ئۆتۈپ كەتتى. مەن يۇلقۇندۇم، تولغاندىم، ئۇنى قەھرىم بىلەن تىللىدىم، قارغىدىم:

ــ ئالدىرىماي تۇر تېخى، خەلق ھامان جاجاڭنى بېرىدۇ! بېشىڭنى شەرمەندىلەرچە غاجايسەن تېخى! ئۆلمەي قالساڭمۇ، غەلىبىدىن كېيىن...

ــ ھىم غەلىبە؟ غەلىبىدىن كېيىن؟ ھا...ھا...ھا...، ــ ئۇ كۆرەڭ سۆزلىرى، كۆرەڭ كۈلكىلىرى ئارقىلىق سۆزۈمنى بۆلدى، ــ سىلەر غەلىبە قىلالامسىلەر تېخى؟ ئاشۇ چۇماق، كالتەك كۆتۈرۈۋېلىشقان ئالتە سوك ـ سوك ياللاكتۆشلەر بىلەن؟

ــ ئاغزىڭنى يۇم، مۇناپىق!ــ مەن بۇ ھاقارەتلەرگە چىدىيالماي، ئۇنىڭ يۈزىگە تۈكۈردۈم. ئۇ بۇرنۇمغا كىلىشتۈرۈپ بىرنى قويدى. مەن ئوڭدىسىغا ئۇچۇپ كەتتىم. ئۇ ياقامدىن تۇتۇپ تۇرغۇزۇپ، يەنە ئۇرماقچى بولۇۋىدى، ئۇلارنىڭ باشلىقى توسۇۋېلىپ:

ــ ئېلىپ مېڭىڭلار!ــ دەپ بۇيرۇق بەردى.

چېرىكلەر مېنى ئېلىپ مېڭىشتى.

جىنىم ئايزۆھرە، مېنى يالاپ ئېلىپ ماڭغىنىنىڭ، پات ــ پات گەدىنىمدىن ئىتتىرىپ: «ماڭا ئىتتىك» دەپ ۋارقىرىپ تۇرۇۋدىغىنىنىڭ كامال ئىكەنلىكىگە ئىشەنگۈم كەلمەيتتى؛ ئۇنىڭ سېنىڭ كۆيۈمچان ئىنىڭ، مېنىڭ سادىق دوستۇم ئىكەنلىكىگە ئىشەنگۈم كەلمەيتتى؛ بىر ئۆمۈر ھاياتىنى قۇتقۇزۇپ قالغانلىقىمغا، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزۈمنى بېغىشلاشقا تەييار ئىكەنلىكىمگە ئىشەنگۈم كەلمەيتتى.

بىراق ئۇ ماڭا ئۇزىنى بېغىشلىيالمىدى، بېغىشلىيالمىدىلا ئەمەس، بىر ئىنقىلابچىدا بۇلۇشقا تېگىشلىك بولغان ئەڭ ئاددى بىر بۇرۇچنىمۇ ئادا قىلالمىدى، بەلكى ماڭا ئەمەس، ئىنقىلابقا ساتقىنلىق قىلدى. بەلكىم، رەشىك ئۇنى شۇنداق قىلىشقا مەجبۇر قىلغاندۇ. رەشىك

مۇشۇنداق قىلىشقا قىستىغان بولسا، ئىنقىلابقا ساتقىنلىق قىلماي، مېنى يالغۇز قالغان چاغلىرىمدا «پاكىگىدە» ئېتىۋەتكەن بولسىمۇ مەيلى ئىدى. ئۇ تامامەن شۇنداق قىلالايتتى. ئۇ بەلكىم، مېنى ئۆز قولى بىلەن ئېتىۋېتىشكە جۈرئەت قىلالمىغاندۇ، شەپقەتلىرىم خىجىل قىلىپ، يول قويمىغاندۇ؛ ئۇ بەلكىم، مېنى ئۆز قولى بىلەن ئېتىۋېتىشتىن، ئىنقىلابقا ئاسىيلىق قىلىپ، مەندىن قۇتۇلۇپ كېتىشنى ئەڭ ئاقىلانىلىك ھېساپلاپ ساتقىنلىق قىلغاندۇ، ئەگەر ئۇ بۇ يول ئارقىلىق ئەمەس، مېنى ئېتىۋېتىش يولى ئارقىلىق مەندىن قۇتۇلۇپ كەتمەكچى، قۇتۇلۇپ كەتكەن بولسا، مەن بۇنچىلىك پۇشايمان قىلماسلىقىم، بۇنچىلىك ئازابلانماسلىقىم، ھەتتا پۇشايمانمۇ قىلماسلىقىم، ئازابلانماسلىقىممۇ مۇمكىن ئىدى، شۇنداق قىلغان بولسا، ناۋادا مەن پۇشايمان قىلغان بولسام، مېنىڭ ئادىمىلىكىم، ئاشىقلىقىم نۆلگە تەڭ بولاتتى ـ دە، ۋىجدانىمنى قوچاقلىۋالاي، دەپمۇ قوچاقلىۋالالمايتتىم.

شۇنداق مەن ۋىجدانىمنى قوچاقلىۋالغان، قويۇپ بەرمەسكە قوچاقلىۋالغانىدىم.

بۇ، كامالنى دۈشمەن قويىنىغا كىرگۈزۈشكە ماقۇللىغىدىغان ۋاقىتتىن ئۈچ كۈن بۇرۇن كاچۇكىدا يۈز بەرگەن ئىشلار ئىدى؛

بىز ــ كامال بىلەن ئىككىمىز «تىل» تۇتۇپ كېلىش ئۈچۈن كاچۇكىغا كەلگەنىدۇق، قوياش پارلاپ تۇراتتى، سوغۇق نەشتەردەك سانجىلاتتى، بىز دۈشمەن گازارمىسى ئەتراپىنى يىراقتىن ئايلىناتتۇق، «تىل» قولىمىزغا چۈشمەي دېگەندە، سىزىلىپ قالدۇق.

ــ نېمە ئادەم سىلەر؟ ــ دەپ سورىدى بىزگە «تىل» بولۇش ئالدىدا تۇرغان چېرىك.

ــ جاڭ لىيەنجاڭغا گۈلە ئېلىپ كەلگەن، ــ مەن خورجۇنۇمنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ ئۇنىڭغا كۆرسەتتىم، ــ بىرىڭلار، دەپتى، ــ مەن

كامالغا قاراپ قويۇپ، ـــ يەپ باقامسىز؟ ـــ دېدىم ـــ دە، بىر ئوچۇم گۈلە ئېلىپ ئۇنىڭغا تەڭلىدىم، بىراق ئۇ قول ئۇزاتماي، ئۇنىڭغا قول سېلىشقا تەمتىلىپ تۇرغان كامالغا يۈزلەندى.

ـــ سەنچۇ؟

ـــ مەن جىگدە ئېلىپ كەلگەن، ـــ ئۇ خالتىنى يەردە قويدى.

ـــ نەدىن ھەر قايسىڭ؟

ـــ چىمدۈدىن.

بىراق كامال كىچىكىپ قالدى، ئۇ بىزگە مىلتىقىنى تەڭلەپ بولغانىدى.

ـــ قولۇڭنى كۆتۈرۈش!

كامال ماڭا قاردى، مەن كۆزۈمنى قىسىپ قويۇپ، قولۇمنى كۆتۈردۈم، ئۇمۇ قولىنى كۆتۈردى، چېرىك بىزنى ئالدىغا سېلىپ گازارمىسىغا ئېلىپ ماڭدى، بىز ئۇلارغا «تىل» بولۇپ قېلىش ئالدىدا تۇراتتۇق، شۇڭا مەن بىر تاشقا قەستەنگە پۇتلىشىپ يىقىلدىم ـ دە، ئۇنى ئۆزۈمگە يېقىنلاشتۇردۇم، ئۇ بىزنى راستلا دېھقان دەپ قالدىمۇ، پەرۋاسىزدەك كۆرۈنەتتى، مەن ئورنۇمدى تۇردۇم ـــ دە «شارتلا» ئۆرۈلۈپ، مىلتىق ئۇچىنى «كاپپىدە» تۇتۇپ ئاسمانغا قاراتتىم. مىلتىقتىن «پاڭگىدە» ئوق چىقىپ كەتتى، بىز قۇرالنى تارتىشىپ بولغۇچە، كامال تاپانچا بىلەن بېقىنىدىن تۆشۈك ئېچىپ بولغانىدى.

ـــ تېز... تېز قاچىلى! ـ دېدىم مەن.

بىز دەريا تەرەپكە قاراپ قاچتۇق، دەريادىن ئۆتسەكلا چىمدۇ، چىمدۇغا كىرىۋالساقلا، دۈشمەن بۇ يەرگە قوغلاپ كىرەلمەيتتى، چۈنكى چىمدۇ بىزنىڭ ئىشغالىيىتىمىزدىكى يۇرت ئىدى.

بىز دەرياغا يېقىلىپ ـ قوپۇپ دېگەندەك قېچىۋاتاتتۇق، دۈشمەنلەر قوغلاپ كېلىۋاتاتتى، بىر چاغدا كامال؛

ـــ ياقۇپ، مېنى تارتىۋال! ـ دەپ قالدى.

بۇرۇلۇپ قارسام، كامال يوق، كاچكۆل گىرۋىكىدە ئۇنىڭ ئىككى قولىلا كۆرۈنۈپ تۇراتتى، ئۇ كاچكۇلغا چۈشۈپ كەتكەنىدى، گىرۋەكتىن قولى شۇنداق ئاجراپ كەتسىلا، ئۇ مۇزنىڭ ئاستىغا كىرىپ كېتەتتى.

بۇ سېغىنىش، پىراق، ھىجران راسا ئەۋجىگە چىقىپ، غالجىرلىشىپ، مېنى «ئايزۆھرە شۇنداق قىلىپ كامالنىڭ بولۇپ كېتەرمۇ؟ ئۇنىڭدىن مەڭگۈلۈك ئايرىلىپ، بىر ئۆمۈر ھىجران ئازابى تارتىپ، ئارمانسىز كېتەرمەنمۇ بۇ جاھاندىن؟» دېگەنىدەك ئازابلىق خىياللارغا سېلىۋاتقان كۈنلەر ئىدى.

شۇنداق، جېنىم، مەن شۇنداق ئويلايتتىم، شۇنداق خىيال قىلاتتىم، چۈنكى مېنىڭ سىز بىلەن ۋىسال قۇچقۇم، ۋىسال قۇچۇپ سىزنى بەختىلىك قىلغۇم، بالىڭىز يولۇۋاسنى ئۆز بالامدەك بېقىپ چوڭ قىلىپ، تەربىيلەپ، تاغىڭىز يولۇۋاستەك باتۇر ئادەم قىلىپ چىققۇم بار ئىدى، قۇربان بولۇپ كەتسەممۇ، سىزنى كامال بىلەن ئەمەس، پاك سۆيگۈ ــ مۇھەببىتىم بىلەن قالدۇرغۇم بار ئىدى.

مۇھەببىتىڭىز مېنى شۇنداق شەخسىيەتچى قىلىپ قويغانىدى.

ــ ياقۇپ، تېز... تېز مېنى قۇتقۇزۇۋال!

دۈشمەنلەر يېقىنلاپ قېلىۋاتاتتى.

« ئۆلۈپ كەتسە كەتسۇن...»

مەن دۈشمەنلەرگە ئىككى پاي ئوق ئۈزۈپ قويغان بولدۇم، گەرچە تېخى ئوق چىقىرىش پەيتى بولمىسىمۇ، بىراق مەن ۋىجدانىمدىن ئايرىلىپ قېلىش ئالدىدا تۇراتتىم، چۈنكى مېنى «چىڭگىدە» قۇچاقلاپ تۇرغان ۋىجدانىم گىرەسىنى بوشىتىپ، مەندىن يىراقلاپ كېتىشكە تەمشىلىپ تۇراتتى.

ۋىجدان سېنى قۇچاقلىمىسا،

سەن ۋىجداننى قۇچاقلىۋال چىڭ.

مەنمۇ ۋىجدانىمنى «چىڭگىدە» قۇچاقلىۋالماقچى بولدۇم، ئۇ كېتىپ قالسا، مەڭگۈ قايتىپ كەلمەيتتى، شۇنىڭ بىلەن مەن ئىنسانى خىسلەت، ئىنسانىي ھېس ـ تۇيغۇلاردىن مەھرۇم قالاتتىم، ئاشىقلىقىمۇ نۆلگە تەڭ بولاتتى.

شۇنىڭ بىلەن مەن ۋىجداننى چىڭ قۇچاقلىۋالدىم!

«بەتنىيەتلىكىمنى كەچۈرگىن، خۇدا، شەيتىنىمنى بوغۇزلاپ، ئازاد بولۇشۇمغا مەدەت بەر!»

مەن كامالنىڭ قولىنى تۇتتۇم، كاچكۇلدىن ناھايىتى تەستە تارتىۋالدىم، دۈشمەنلەرمۇ مۇز ئۈستىدە تېيىلىپ، يىقىلىپ‌قوپۇپ قوغلاپ كېلىۋاتاتتى.

— تېز قاچ!

كامال جان ـ جەھلى بىلەن قاچتى. مەن ئىككى دۈشمەننى يىقىتىپ بولۇپ، ئورنۇمدىن تۇردۇم — دە، قاچتىم...

شۇنداق قىلىپ بىز ھايات قالدۇق.

مەن شۇلارنى ئويلاپ قاتتىق پۇشايمان قىلدىم؛ سىز ئۈچۈن، ئۆزۈم ئۈچۈن ئەمەس، ئىنقىلاب ئۈچۈن، كەلگۈسى ئۈچۈن پۇشايمان قىلدىم!

مەن بۇ پۇشايماندىن شۇنداق ئەنسىرىگەن ئادەم، لىكىن ۋىجدان مېنى تېخىمۇ قۇچاقلىدى. بىز شۇنداق چىڭ قۇچاقلاشتۇق.

ئۇلار مېنى ئۈچ كۈن ۋەھشىيانە ئۇسۇللار بىلەن قىيناشتى، سىم قامچا بىلەن ئۇرۇش، قىزىتىلغان داغمال بىلەن يېقىش، زەكەرگە ئات قىلى تىقىش، بۇرۇنغا لازا سۈيى قۇيۇش، تىرناقنىڭ ئاستىغا يىڭنە سانجىش قاتارلىق قىيناش ئۇسۇللىرىنىڭ ھەممىسى مېنى تىز پۈكتۈرەلمىدى..

شۇنى چوڭقۇر ھېس قىلدىمكى، تۈرمە يۈرەكلىك، چىدامىلىق، ئالىي نىيەتلىك، روھى ساغلام كىشىلەر ئۈچۈن قورقۇنچلۇق

ئەمەسكەن! ئۆلۈمму شۇنداق!

شۇنداق، مېنى ئۆلۈم قورقۇتالمىدى، 1945ــ يىلى 12ـ ئاينىڭ 31ـكۈنى ئالياتقۇ بىلەن ئۇلار مېنى ساقچى ئىدارىسىنىڭ ئاتخانىسىغا ئېلىپ كىرىپ، قىغقا تىرىك پېتىم كۆمۈۋېتىشتى، تاگغا يېقىن سىلەر ھۆججۇمغا ئۆتتۈڭلار، دۈشمەن بىر قانچە سائەتلا كېچىككەن بولسا، مەن يەنە ھايات قالاتتىم، مەيلىلا، ئۆكۈنمەيمەن، بۇنىڭ بەدىلىگە قاپاق تېرەكلىكتىك ھويلىدىكى شتابىمىزنى قوغداپ قالالمىغان بولساممۇ، لېكىن شتابىمىز قاراشلىق بىر مۇنچە مەخپىي ئىنقىلابچىلارنى قۇتقۇزۇپ قالدىم، شۇنىڭ ئۈچۈن مەن ئەزرائىلنىڭ ئالدىغا مەردانە قەدەملەر بىلەن باراللىدىم.

ئۇرۇق ـ تۇققانلىرىم، يۇرتداش ـ سەپداشلىرىم مېنى چوپانغا ئاپىرىپ دەپنە قىلىشتى، بىراق سىز ھازامغا كېلەلمىدىڭىز، ھەتتا ئۈچ ئايغىچە كېلەلمىدىڭىز، شۇنداق سېغىنىپ كەتتىم، «بەلكىم جەڭ ئالدىراشچىلىقى بىلەن كېلەلمىگەندۇ» دەپ ئويلاپ ئۆزۈمگە تەسەللى بەردىم، پەقەت باھار كېلىپ، ئىللىق قۇياش قەبرەمنى قىزىتىشقا باشلىغان، قۇشلار سايراپ، باھار سىمفونىيىسىنى ئورۇنداۋاتقان كۈنلەردىلا كېلىپ، مېنى شۇنداق خۇشال قىلىۋاتتىڭىز.

ئېيتىڭا، جېنىم ئايزۆھرە، شۇ كۈنلەردە نەدە، قانداق جەڭلەردە بولدىڭىز؟

ھە راست، يەنە بىر گەپ، «ئايزۆھرە كامالنىڭ خائىنلىقىنى ئىسپاتلايدىغان سۆزلىرىنى ئاڭلىيالىغانمىدۇ؟ ئەگەر ئاڭلىيالمىغان بولسا، ئۇ يەنە ئىنقىلابقا قانچىلىك زىيان سالغاندۇ؟» دەپ بەكمۇ ئەنسىرەپ كەتتىم، ئاڭلىيالىغانمۇ؟

10

ئاڭلىغان، ناھايىتى ئېنىق ئاڭلىغان....

ئايزۆھرە خېنىمنىڭ بىلىگە زىڭگىدە ئاغرىپ كەتتى، پۇت قوللىرىمۇ سىرقىراۋاتاتتى. ئۇ سۇپۇرگىنى تاشلىدى. غازاڭلار سۇپۇرلۇپ بولغانىدى. ئۇ بېلىنى تۈزلەپ يىراقلارغا كۆز تىكتى. يىراقتا، تولىمۇ ئاقۇاش تاغلار چوقچىيىپ، ئۈستىدىنلا قۇياش پاللىداپ تۇراتتى. سۇس شاۋقۇن بىلەن ئېقىۋاتقان چوپان دەرياسى «ۋال-ۋۇل» چاقنايتى. مەكتەپ تەرەپتىن پەس ناخشا ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئەمما ئايزۆھرە خانىم بۇ ناخشىنى ناھايىتى ئېنىق ئاڭلاۋاتاتتى. ناخشا شۇنداق مۇڭلۇق، شۇنداق جۇشقۇن، ھاياتىي كۈچكە تولغانىدى.

«قۇلاق سېلىڭ، جېنىم ياقۇپ، باللار ناخشا ئېيتىۋاتىدۇ، بىز ئەللىك يىل بۇرۇن جەڭگاھلاردا تالاي ـــ تالاي ناخشىغا قېتىپ، دۈتارىڭىزغا ھەمراھ قىلىپ، جەڭچىلەرگە ئۈمىد، روھ بەخش ئەتكەن شۇ ناخشىنى بۈگۈن باللار ئېيتىۋاتىدۇ. قۇلاق سېلىڭ، جېنىم.»

كۈچلۈك قوللاردا قۇدرەتلىك قورال،
گاڭغا ئايلاندا مۇشتۇملىرىمىز.
بىزدە يېڭىلىش يوق،
چۈقۇم بولمايدۇ،
چۈنكى ئۆسمەكتە قۇشۇنلىرىمىز.

بۇلۇتلار ئارىلاپ ئېگىز ئۇچىدۇ،
ئەنە ئاسماندا لاچىنلىرىمىز
يەردە تانكىلار،
مىنا، زەمبىرەكلەر.
دۈشمەنگە ئەجەللىك زەربە بىرىمىز.

ئاتاكا قىلايلى دۈشمەننى قوغلاپ،
يۈرۈگلار بارايلى ئالدىنقى سەپكە.
ئېتىڭ پىلىموتنى،
تاشلاڭ گراناتنى.
دۈشمەنگە بېرەيلى ئەجەللىك دەككە. ①

ناخشا ئاخىرلاشقانىدى. ئايزۆھرە خانىم مەكتەپكە تەرەپكە بىر پەس ئۈن ـ تىنسىز قاراپ تۇرغاندىن كېيىن، چەكسىز پەخىرمەنلىك تۇيغۇسى بىلەن پىچىرلاپ قويدى:

«شۇنداق، بىز يېڭىلمىدۇق، يېڭىلمەيمىز! چۈنكى مەكتەپلىرىمىزدە تۈركۈم ــ تۈركۈملەپ قۇشۇنلىرىمىز يېتىلىۋاتىدۇ!»

ئۇ غازاڭلارنى تاغارغا تىقىپ قويۇپ، چىنارغا يۆلىنىپ ئولتۇردى. گۆشسىز ئالقانلىرى بىلەن چىنارنى سىلىدى، خۇددى بىر چاغلاردا ياقۇپ ئۇنىڭ مەمەر بويۇنلىرىنى، چىرايلىق زۇلپىلىرىنى، كەھرىۋادەك سۆزۈك ۋە سۈزۈك يۈزلىرىنى سىلاپ قويغاندەك.

ئايزۆھرە خانىم چەكسىز ھۇزۇر ئېلىكىدە كۆزىنى يۇمدى...

بۇ ناخشىنىڭ، جىنىم، ئەڭ ھاياتىي كۈچكە تولغان كۈنى 1986ــ يىل 1ــ ئاينىڭ 1ـ كۈنى ئىدى. بۇ كۈنى بىز سىز قوغداپ قالغان ئاخباراتنىڭ تەپسىدە ھاكىم شېرىپ، تاھىر بەگ، لەشكەرلەرنىڭ قوماندانلىقىدا قاغالىق بازىرىغا ھۇجۇم قىلىپ، شەككىز شائەتلىك قانلىق جەڭ قىلىش ئارقىلىق خەلقنى زارىقىپ كۈتكەن ئازادلىق ـ ھۆرلۈككە ئېرىشتۈرگەنىدۇق. مانا شۇ كۈنى بۇ ناخشا جەڭچىلىرىمىز تەرىپىدىن ئەڭ كۆپ ئەڭ جۇشقۇن ئەڭ كۈچلۈك ئۈمىدۋارلىق ئىلكىدە ئېيتىلغانىدى. ئەگەر دۈشمەنلەر بىر قانچە

---

① بۇ تېكىستنىڭ ئاپتورى ــمىللىي ئارمىيە ئوفىتسېرى ، مەرھۇم شائىر زەينىدىن سالىھ(بىخ)بولۇپ، شۇچاغلاردا ناخشا قىلىپ ئېيتىلغان، ھازىرمۇ مەكتەپلىرىمىزدە ئېيتىلىپ كەلمەكتە.

سائەتلا سەۋرى قىلغان بولسا دۈتتارىڭىز بۇ ناخشىغا، ئازادلىق ــ هۆرلۈك تەنتەنىسىگە جور بولالايتتى. مەنمۇ بۇنداق بەختسىزلىك قويىندا بەختلىك ياشىمىغان بولاتتىم.

شۇنداق، جېنىم، بۇ ناخشا جەڭچىلەرنىڭ، قاغىلىق ياشلىرىنىڭ روھىنى ئۇرغۇتۇپ، ئۇمىد بەخش ئەتكەنىدى. شۇڭا بىر ھەپتە ئىچىدىلا تۆت مىڭ بەشيۈز نەپەردىن ئارتۇق ئۇقۇتقۇچى دېھقان. هۈنەرۋەن، سودىگەر... پىدائىيلىققا يېزىلغانىدى.

ئەسكەر قۇبۇل ئېتىغا بىرلەشتۈرۈلۈپ يېڭى ھاكىمىيەت تەسىس قىلىندى. سىزنىڭ باتالىيون كوماندىرىڭىز ساۋۇت قارى ۋالىيلىققا، راشىدىن مۇتىبھاجىم باش مەسلىھەتچىلىككە، بىزنىڭ رۇدا كوماندىرى تۇرسۇن خالمۇرات پولىستتىسىيە (ساقچى) باشلىقلىقىغا، نىياز قارى مالىيە باشلىقلىقىغا، ئىسھاقجان سەھىيە ئىدارىسىنىڭ باشلىقلىقىغا، سايىتتوق(مامۇت سابىت) ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىنىڭ رەئىسلىكىگە.... تەيىنلەندى.

1 ـ ئاينىڭ ـ كۈنى مادا يوق، مەخمۇت قۇتلۇقلار كاچۇڭدا جىددىي يىغىن ئېچىپ، قىسىملارنى تەرتىپكە سالدى. قاغىلىق سودا سانائەتچىلەر جەمىيىتىنىڭ مۇدىرى. تاشقورغان ئىنقىلابىي قوماندانلىق شتابى بىلەن ئۆزى مەخپىي ئالاقە ئورنىتىپ، ئىنقىلابىمىزغا ئىچكى جەھەتتىن ماسلىشىپ كېلىۋاتقان ھاشىم جيجاك مىللىي ئارمىيە قاغىلىق ئۇيغۇر پولكىنىڭ باشلىقلىقىغا، ھاشىم خۇيجاڭغا ئوخشاشلا بىزگە جان پىدالىق بىلەن يار ـ يۆلەكتە بولغان شىيا قۇمۇشىنىڭ (تۆگچى، جايتىرەك، چاڭگىلئەسكى، چاھارباغ، بارىن، غوجئېرىق، چاچقۇم، شاھتاتا، باغجىگىدە قاتارلىق يېزىلارنىڭ) بېگى تۇردى قارىبەگ ئۇزۇنباسار باشلىقلىقىغا، ناسىراخۇن باش مەسلىھەتچىلىككە... تەيىنلىگەنىدى.

لېكىن قاغىلىق خەلقىنىڭ ئازادلىق دەۋرى ئاران يىگىرمە تۇققۇز

كۆنلا داۋاملاشتى. شۇنداق، قاغىلىق خەلىق ھۆرلىكتىن ئارانلا يىگىرمە توققۇز كۈن بەھرىمەن بولالىدى. شۇ كېچە پوسكامغا قېچىپ بېرىۋالغان دۈشمەن يەكەندىن ياردەمگە كەلگەن دۈشمەنلەر بىلەن، گومىغا قېچىپ بېرىۋالغان دۈشمەن خوتەندىن ياردەمگە كەلگەن دۈشمەنلەر بىلەن قوشۇلۇپ، بىرلا ۋاقىتتا بىزنى ئىسكەنجىگە ئالغانىدى. بۇ خەۋپنى بىز ئالدىن مۆلچەرلەپ بولغاچقا، دۈشمەننىڭ ئامبىرىدىكى ئاشلىقلارنى، يەرلىك مەھسۇلات شۇركىتىدىكى خام، گەزلىمە رەختلەر، زىلچا، گىلەم، مەشۇت، چاي، ھىندىستاندىن كەلتۈرگەن ئاپتوموبىل چاقى قاتارلىق ماددىي بۇيۇملار بىلەن ئەتراپقا يۆتكەپ بولغانىدى.

بىز قەيسەرلىك بىلەن خېلى تىركىشىپ باقتۇق، بولمىدى، ئاخىر ئادەم سانى ۋە قۇرال جەھەتتىكى پەرقىنىڭ چوڭ بۇلۇشى، ئەسكەرلەرنىڭ يېڭىلىقى، قورال يېتىشمەسلىك، جەڭچى ۋە پارتىزانلارنىڭ قوماندانلىقى بىرلىككە كېلەلمەسلىكى، ئىنچىكە پىلان، تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىشنىڭ چوڭقۇر بولماسلىقى، ئەڭ مۇھىمى، خائىنلارنىڭ ئارقا ـ ئارقىدىن مەخپىيەتلىكنى ئاشكارلاپ قويۇشى قاتارلىق سەۋەبلەر بىلەن چېكىنىشكە مەجبۇر بولدۇق. چېكىنەر ـ چېكىنەر كاچۇڭغا بارغاندا، مىڭدىن ئارتۇق جەڭچىنىڭ ئىسسىق قانلىرى دەريا بويلىرىغا، تاغ ئىدىر، قۇملۇقلارغا سىڭىپ كەتتى.....

لېكىن، بۇ بىزنىڭ مەغلۇبىيىتىمىزنىڭ بىشارىتى بولالمىدى.

2 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى ئارىتاشتا قوشۇن قايتا تەرتىپكە سېلىندى، مىللىي ئارمىيە جەنۇبىي قىسىم ئۇيغۇر ئاتلىق پولكى مىللىي ئارمىيە قوماندانلىق باش شتابى تەرىپىدىن ئۇيغۇر ئون بەشىنچى ئاتلىق پولكى، قىرغىز پولكى، تاجىك پولكى، ھەسەن ھاجى (يېڭىسارلارنىڭ قىزىل يېزىسىدىن) پولكى دەپ تۆت پولكقا بۆلۈندى. ئۇيغۇر ئون بەشىنچى ئاتلىق پولكى يەنە ئۇيغۇر ئون بەشىنچى ئاتلىق پولكى ۋە

ئۇيغۇر ئۇن ئالتىنجى ئاتلىق پولكى دەپ ئىككىگە بۆلۈندى. مەن ئون ئالتىنجى ئاتلىق پولكىغا بۆلۈندۈم. پولك كوماندىرىمىز تۇردى قازىبەگ، ئورۇنباسار پولك كوماندىرىمىز ناسىراخۇن ئىدى.

2ـ ئاينىڭ 7ـ كۈنى باشلاپ بىز جەڭگە ئاتلاندۇق. 5ـئاينىڭ 13 ـ كۈنى ياستۇق مازاردا ئېلىپ بارغان جېڭىمىز مەن ئۈچۈن تولىمۇ ئەھمىيەتلىك جەڭ بولدى. بىز دۈشمەنگە كۈپكۈندۈزدىلا تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلغاندۇق. بۇ كۈندۈز بولغاچقا، دۈشمەن سەل بىخۇد تۇرۇپ قالغاندى. مىناميوتچىلىرىمىز بىردەمدىلا ئۇلارنىڭ ھەرقايسى ئوت توچكىلىرىنىڭ ئەبجەقىنى چىقىرۋېتىشتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئۇلارنىڭ مۇداپىئە ئەسلىھەلىرى تولۇق، پۇختا بولمىغاچقا، ھەتتا پوتەي ياساشقىمۇ ئۈلگىرەلمىگەچكە، ئاتاكىغا ئۆتۈشىمىزگە توسالغۇ خەۋپ يوق ئىدى. شۇڭا «ھۇررا» تووۋلاپ، ئاتلىرىمىزنى دۈلدۈلدەك چاپتۇرۇپ ئاتاكىغا ئۆتتۇق. ئاتلار كىشنىشەتتى، تۇياقلىرىدىن ئوتلار چاقنايتتى، ئوقلىرىمىز بېشى ئۈستىدىن ئۇچۇپ ئۆتۈپ. دۈشمەننى جەھەننەمگە يوللايتتى، ساراسىمىگە سالاتتى.

دۈشمەن يېرىم سائەتمۇ بەرداشلىق بېرەلمەي تۆت تەرەپكە پىتراپ قېچىشقا باشلىدى. بىز ئۇلارنى ئىسكەنجىگە ئالغاندۇق. قاچقانلىرى يەرغاجايتتى. قاچمىغانلىرى، قېچىشقا جۈرئەت قىلالمىغانلىرى قولىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، لاغ ـ لاغ تىترىشىپ، بىزدىن ھاياتلىق تىلىشەتتى. دەل شۇنداق چاغدا، بىر دۈشمەن ئاتقا مىنىپ ئالدىمىزدىن قۇيۇندەك ئۆتۈپ كەتتى، ئوق ئۈزدۈم، بىراق تەگكۈزەلمىدىم، قوغلىدىم، ھەدەپ ئاتنىڭ بېقىنىغا تېپەتتىم، ئېتىممۇ بار كۈچى بىلەن چاپاتتى. مەن بارا ـ بارا ئۇنىڭغا يېقىنلاپ كەلمەكتە ئىدىم. ئۇ قايرىلىپ ماڭا. ئوق چىقىراتتى، ئوق بېقىنلىرىدىن ئۇچۇپ ئۆتۈپ كېتەتتى، ئارىلىق ئەللىك قەدەمچە قالغاندا، مەن ئاپتوماتىمدىن ئوق ئۈزدۈم، ئات يىقىلدى، ئۇ پوركاپ توپىغا كاللاماشاڭ چۈشتىدە، ئورنىدىن تۇرۇپ

دۆڭگە ئۆملىگەن پېتى ياماشتى، خۇددى قېچىپ كېتەلەيدىغاندەك.

توختا، بولمىسا ئاتىمەن!... ـ مەن ئاتتىن چۈشۈپ ئۇنىڭغا قاراپ يۈگۈردۈم، بىراق ئۇ توختىمىدى، ئىككى بېقىنىغا ئىككى پاي ئوق ئېتىۋەتتىم. ئۇ ئۆملەشتىن توختاپ قولىنى كۆتۈردى، قولىدا تاپانچا بار ئىدى.

ــ قورالنى تاشلا!

تاشلىمىدى.

ــ قۇرالنى تاشلا!

تاشلىدى.

ــ ئورنۇڭدىن تۇرۇپ، ئارقاڭغا ئۆرۈل!

مەن ئۇنىڭ بىچارە چىرايىنى كۆرمەكچى ئىدىم.

ئۇ ئارقىسىغا ئۆرۈلدى، پۈتكۈل ئەزايى توپىغا مىلىنىپ، تونۇغۇسىز بولۇپ كەتكەن، تونۇش بىر جۈپ كۆزى تىپىرلاپ تۇراتتى، بۇ كۆز كامالنىڭ كۆزى ئىدى.

شۇنداق، جېنىم، ئومىقىم، ئۇ كامال ئىدى، ئېغىر كۈنلەردە بېشىمنى سىلىغان كۆيۈمچان ئىېرىم كامال ئىدى، ئۆزىنىڭ ئىنقىلابىغا بولغان ئۆمىدسىزلىكىنى مۇھەببەت، رەشكىكە دۆڭگەپ، ماڭا، سىزگە، «پەرىشتە» گە، ئىنقىلابقا ئاسىيلىق قىلغان كامال ئىدى!

ئۇ لاغىلداپ تىترەيتتى، بېشى ساڭگىلاپ چۈشكەنىدى، خۇددى ئۆلۈك توخۇنىڭ بويىنىدەك.

ــ بېشىڭنى كۆتۈرۈپ، ماڭا قارىغىنا!ــ بارلىق ھۆجەيرىلىرىمدىن ئۇرغۇپ چىقىۋاتقان غەزەپ ـ نەپرىتىم بارمىقىمغا، تەپكە ئۈستىدىكى بارمىقىمغا يىغىلىغانىدى، مەن ئۇنى ئېتىۋېتىشتىن بۇرۇن ئىككى ئېغىز گەپ قىلىۋالماقچى بولغانىدىم، بىراق ئۇ ماڭا قاراشقا جۈرئەت قىلالمىدى.

ــ ئېيتە، كامال، سەن ئېغىر كۈنلەردە بېشىمنى سىلاپ، چەكسىز

ھۆرمىتىمگە ئېرىشكەندەك، نېمىشقا... نېمىشقا ئىنقىلابقا ساتقىنلىق قىلدىڭ؟

ــ مەن... مەن... ماڭا ئىشىنىڭ، ــ ئۇ بېشىنى كۆتۈردى، ــ ماڭا ئىشىنىڭ، ئايزۆھرە، خۇدا ھەققى... خۇدا ھەققى ئىنقىلابقا ساتقىنلىق قىلمىدىم، ماڭا ئىشىنىڭ...

ــ ماڭا ئىشىنىڭ؟ ساڭا ئىشىنىمىدىما؟ ھىم! ـ مەن چوڭقۇر ئۆچمەنلىك بىلەن دېمىقىمنى قاقتىم، ــ ھوي ئىپلاس مۇناپىق، بىزنىڭ ئۆيدە قاپاق تېرەكلىك ھويلىدا ياقۇپنى ئاشكارىلاپ قويغان كىم؟ بىلەمسەن، شۇ كۈنى سەنلەر قوغلىغان ئايال مەن ئىدىم، مەن ئىشكى يوق سامانلىققا مۆكۈنۇۋالغان، گەرچە سەنلەرنى كۆرەلمىسەممۇ، گېپىڭلارنى ئېنىق ئاڭلاپ تۇردۇم، سەن شۇ كۈنى نېمە دېدىڭ؟ ــ مەن ئۇنىڭ شۇ كۈنى دېگەن گەپلىرىنى بىرمۇ بىر تەكرارلاپ بەردىم.

ئەمدى ئۇنىڭغا تېنۋېلىشقا ھېچبىر ئۆرۈن قالمىغانىدى، شۇڭا ئۇنىڭ بوينى مەھكۇمانە ئېگىلدى، چېھرى مورددەك تاتىرىپ، يامغۇردا قالغان تەخەيدەك تىترەككە چۈشتى.

ــ مېنى كەچۈرگىن، كامال، ماڭا قىلغان بۇرۇنقى ياخشىلىقىڭنى مەڭگۈ ئۇنتۇمايمەن! ـ مەن ئاپتوماتىمنى ئۇنىڭغا توغرىلىدىم.

ــ مەن... مەن....گۇناھىمنى كەچۈرۈڭ... سىزگە... سىزگە ئۇ دۇنيا بۇ ـ دۇنيا قۇل بولاي... قۇل بولاي!...

ــ ماڭا ھۆر ئادەم لازىم، ئەبلەخ، گومىنداڭنىڭ قۇلىنىڭ لازىمى يوق! سۆزۈمنى بەر، ئىپلاس مۇناپىق!، ــ گەرچە بۇنداق قىلىشنىڭ ھاجىتى بولمىسىمۇ، لېكىن مەن ئۇنىڭدىن سۆزۈمنى بېرىشنى تەلەپ قىلدىم، چۈنكى مەن بىر مۇناپىقنىڭ نىكاھىمنى دوزاققا يۈدۈپ ئېلىپ كېتىشىنى خالىمايتتىم.

ــ ياق!ــ ئۇ بىردىنلا جانلىنىپ رەت قىلدى.

ــ سۆزۈمنى بەر، دېدىم مەن، ھېلى بىكار...!

ــ ياق!

ــ ئەرگە تەگ، دە!

ــ ياق سىزنى... سىزنى.... مەڭگۈ...!

ئۇنىڭ پۇتىغا «پاكىگىدە» ئوق ئۇزدىم، قاتتىق ۋارقىراپ تىزلىنىپ قالدى.

ــ ئورنىڭدىن قوپە!

ئۇ لاغىلداپ تىترىگىنىچە ئورنىدىن تۇردى.

ــــ با... بالىمىزنىڭ يۈزىنى قىلىڭ، ئۇ... ئۇ يېتىم بولۇپ قالمىسۇن.

ئۇ ماڭا تارام ــ تارام ياش تۆكۈپ تۇرۇپ يېلىناتتى.

يېتىم بولۇپ قالمىسۇن؟ ھىم، ئۇ ھازىرمۇ يېتىم. سەنمۇ، مەنمۇ، ھەممىمىز يېتىم، قۇل مىللەتنىڭ ھەممىسى يېتىم، قارا يېتىم، بىز شۇنىڭ ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋاتىمىز، بىلەمسەن، ھايۋان! ئەرگە تەگ، دە!

ــ ياق!... ياق!...

يەنە بىر پۇتىغا ئوق ئۇزدۇم، ئۇ ۋارقىرىغىنىچە دۆگىدىن دومىلىنىپ كەتتى، ئۇ دومىلىنار ــ دومىلىنار پوركاپ توپىغا پېتىپ توختاپ قالدى، مەن ئارقىسىدىن دەمبەسىمۇ قەدەم چۈشتۇم، ئاتلىق يىگىتلەر ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئولاشقانىدى.

ــ قوپە ئورنۇڭدىن!

ئۇ تىزلىنىپ مەندىن، يىگىتلەردىن شەپقەت تىلەشكە باشلىدى؛ ئۇ يىغلاپ تۇرۇپ ياقۇپنى، «پەرىشتە»نى... پاش قىلىپ قويغانلىقىنى، يالغان ئاخباراتنىمۇ ئۆزىنىڭ بەرگەنلىكىنى ئىقرار قىلىپ بىزدىن رەھىم ـ شەپقەت تىلىدى.

ــ ئايزۆھرە، ئۇنى شتاپقا ئاپرايلى، ــ دېدى بىر جەڭچى.

ــ ياق، ئۇنى جەھەننەمگە ئاپىرىمىز!ــ ئۇنىڭدىن ياقۇپنىڭ،

«پەرىشتە» نىڭ، ئۇنىڭ سەۋەبىدىن ۋەيران بولغان رۇتىنىڭ، ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ قىساسىنى ئۆز قولۇم بىلەن ئالغۇم بار ئىدى، شۇڭا ئۇنىڭغا قادىلىپ تۇرۇپ، قولۇڭنى كۆتۈر! ـ دەپ ۋارقىرىدىم.

ئۇ قولىنى كۆتۈردى. ئۇنىڭ بۇ بىچارە شەرمەندە ھالىتىنى پۈتكۈل جاھانغا كۆرسەتمەكچى ئىدىم؛ قولىنى مۇشۇ پېتى كۆتۈرتۈپ، يۇرتمۇ يۇرتقا ئاپىرىپ سازايى قىلماقچىدىم؛ مۇناپىقنىڭ ھالىنىڭ، ئاقىۋىتىنىڭ مانا مۇشۇنداق بولىدىغانلىقىنى ساتقىنلارغا، ساتقىنلىق قىلىشنى ئويلاۋاتقان تىرىك مۇردىلارغا كۆرسىتىپ قويماقچىدىم، بىراق بۇنداق قىلىشقا ھازىرقى شارائىت يار بەرمەيتتى.

ــ ئەرگە تەگ، دە!

ــ ياق!

تەپكىنى قەھرىم بىلەن باستىم...

ــ ياقۇپ ئۆچۈن!

ــ « پەرىشتە » ئۆچۈن!

ـ ئىنقىلابىي قۇربانلار ئۆچۈن!

بىر دىسكا ئوقنىڭ ھەممىسىنى ئۇنىڭغا ھەدىيە قىلىۋەتتىم. قۇياش تەنتەنە بىلەن كۈلدى؛ يۈرىكىم تەنتەنە بىلەن كۈلدى؛ سىزنىڭ، «پەرىشتە»نىڭ، ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ روھى تەنتەنە بىلەن كۈلدى!

جىنىم ياقۇپ، شۇنىڭدىن تارتىپ مەن كاچۇك، خانلەگگىر، تۇمۇشۇقساراي، ئاقتام قاتارلىق جايلاردا يىگىرمە بەش قېتىمدەك جەڭگە قاتنىشىپ، زور قەھرىمانلىقلارنى كۆرسەتتىم، چۈنكى مەن تەۋەككۈلچى ئىدىم، تەۋەككۈل قىلغاندىلا، ئاندىن قەھرىمانلىق كۆرسەتكىلى بولىدۇ، تەۋەككۈل بولمىسا، دۇنيادا قەھرىمان بولمايدۇ، قەھرىمانلارنىڭ ھەممىسى تەۋەككۈلچى!

ئۆيغۇر ئون ئالتىنچى ئاتلىق پولكى بىلەن قىرغىز پولكى

قاغىلىققا، ئۇيغۇر ئون بەشىنچى ئاتلىق پولكى بىلەن ھەسەن ھاجى پولكى، تاجىك پولكى يەكەنگە ھۇجۇم قىلىشىنىڭ جىددى تەييارلىقىنى قىلىۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە، پولكىمىزغا كاچۇڭغا يىغىلىش توغرىسىدا بۇيرۇق كەلدى، يىغىلدۇق، كەلسەك دەريا بويىدىكى كەڭرى كەتكەن چىملىق ھەر قايسى پولكلار بىلەن لىق تولغانىكەن، ئالدىغا پىيادە قىسىم جەڭچىلىرى تىزىلغاچقا، بىز ئاتلىرىمىزغا مىنىپ، كەينىدە رەتلىك ھالدا تۇرۇشتۇق.

بۇ، 1946ــ يىل 7ــ ئاينىڭ 12ــ كۈنى ئىدى.

ــ ئەينا، گېنېرال چىقتى! دېدى ئارىمىزدىن بىرى.

بىز سۆيۈملۈك رەھبىرىمىزنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن ئۆزەڭگىگە دەسسەپ، بوينىمىزنى سوزۇپ قاراشتۇق، ھەربىي فورما كىيگەن، ئېگىز بوي، كەڭ يەلكىلىك، بۇرۇتلۇق بىر ئادەم كۆزىمىزگە چېلىقتى، ئۇ گېنېرال، لېيتېنانت ئىسھاقبېك مۇنونوۇف ئىدى. كۆكسىدىكى ئوردېنــمېداللار قۇياش نۇرىدا يالىلداپ، كۆزىمىزنى چاقاتتى. ئۇمىد ـئىشەنچلىرىمىنى چاقنىتاتتى.

ــ سالام، قەھرىمان يىگىتلەر!

مىكروفون ئارقىلىق گېنېرالنىڭ جاراڭلىق ئاۋازى تەرەپ ــ تەرەپكە تارالدى. پۈتكۈل جەڭچىلەر بىردەكلا توۋلىدۇق؛

ــ سالام، گېنېرال!

ــ سىلەر كۆپ مۇشەققەت تارتتىڭلار، سىلەرگە رەھمەت!

ــ ئازادلىق ئۈچۈن! ھۇررا!... ھۇررا!... ھۇررا!...

ھەممىمىز تەڭلا شۇنداق دەپ توۋلىدۇق، زەرەپشان ۋادىسىنى ھۇررا سادالىرى لەرزىگە سالدى، زەرەپشان دەرياسىنىڭ يېقىملىق، جۇشقۇن شاۋقۇنلىرى ھۇررا سادالىرىمىزنى يىراق ــ يىراقلارغا ئېلىپ كېتەتتى، ھەممىمىز ھاياجانلىنىپ كەتكەنىدۇق، جەڭچىلەرنىڭ روھى تولىمۇ جۇشقۇن ئىدى.

گېنېرال بىزنىڭ غەلىبە ــ كۆرەشلىرىمىزنى كۆپتىن كۆپ ماختاپ، ناھايىتى يۇقىرى باھا بەردى، ئاندىن جەنۇبىي فرونت قوماندانلىق باش شتابىنىڭ بۇيرۇقىنى ئوقۇپ ئۆتتى، بۇيرۇقتا 30 نەچچە قەھرىمان ئوردېن، مېدال بىلەن تەقدىرلەنگەنىدى. خانلەگگىر، تۇمشۇقساراي... جەڭلەردە كۆرسەتكەن قەھرىمانلىقىم ئۈچۈن، ماڭا «باتۇر»لۇق مېدالى بېرىلگەنىدى. مەن ئۆز قۇلىقىمغا ئىشىنەلمەي ئەتراپىمغا قارىدىم، يىگىتلەرنىڭ ھەممىسى چەكسىز پەخىرلىنىش بىلەن ماڭا قاراشقانىدى. ھاياجاندىن يىغلىۋەتتىم، خەلقىمىنىڭ ئالىي مۇكاپاتى مېنى چەكسىز ھاياجانغا سالغانىدى. بولۇپمۇ، پولك كوماندىرىمىز تۇردى قارىبەگە، ھاشىم خۇيجاڭلار باش بارمىقىنى چىقىرىپ مېنى چىن قەلبىدىن تەبرىكلەپ، قەتئىيەت تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان كۆزلىرىدىن پەخىر چېچىۋىدى، پۈتكۈل ۋۇجۇدۇم پەخىر ـ سۆيۈنۈشتىن لەرزىگە كېلىپ، ئۆزۈمنى تۇتالماي تېخىمۇ يىغلىۋەتتىم، كۆلۈپ تۇرۇپ يىغلىۋەتتىم، بۇ تولىمۇ سۆيۈملۈك يىغلاش ئىدى، مەن شۇ تاپتا ئۆزۈمدىن ئەمەس، ماڭا مۇشۇنداق قەيسىرانە روھ ئاتا قىلغان ئەجدادىمدىن، خەلقىمدىن، سۆيۈملۈك دىيارىمدىن پەخىرلىنىۋاتاتتىم، غۇرۇرلىنىۋاتاتتىم.

بىراق، بايىقى جۇشقۇن كەيپىياتىمىز بىردەمدىلا كۆككە سورۇلدى، ھەممىمىز قۇلاقلىرىمىزغا ئىشىنەلمەي، بىر ـ بىرىمىزگە ھەيرانلىق بىلەن قاراپ قېلىشتۇق، چۈنكى گېنېرال « 11 ماددىلىق تىنچلىق بىتىم»ى ئىمزالانغانلىقىنى، ئۇرۇش توختىتىلغانلىقىنى، ئۇرۇمچىدە بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇلغانلىقىنى، بىزنىڭ قايتۇرۇلغانلىقىمىزنى، قەھرىمانلارنىڭ ئوردېن، مېداللىرى ۋە ئۇنىڭ كىنىشكىلىرى پات ئارىدا ئەۋەتىپ بېرىلىدىغانلىقىنى..... ئۇقتۇرغانىدى.

جېنىم ياقۇپ، مەن يەنە يىغلىدىم؛ يىغلىغاندىمۇ بايىقىغا

ئوخشىمايدىغان باشقىچە ھېسسىياتتا ئۆكسۈپ ـــ ئۆكسۈپ ھەسرەت بىلەن يىغلىدىم، ئىنتايىن بىچارىلىك، مىسكىنلىك، غېرىبلىق، چۈشكۈنلۈك بىلەن يىغلىدىم. چۈنكى مەن ھەممە نەرسەمدىن ئايرىلىپ قالغانىدىم؛ ئاتا ـ ئانامدىن، سىزدىن، دوستۇم «پەرىشتە» دىن، ئوغلۇمدىن (ئۇ بىر يېرىم ئاي بۇرۇن كېزىك بىلەن ئاغرىپ ئۆلۈپ كەتكەنىدى)، ئاخىردا قەدىردان ئاپتوماتىمدىن ئايرىلىپ قالغانىدىم، مەن قۇياشقا ۋەدە بەرگەن، تېخى ۋاقتى ئەمەس دەپ، ئەمدى ئۇنىڭغا نېمە دەيمەن؟ ئۇنىڭغا قانداق قارايمەن؟ ...

بار ئاۋازىم بىلەن ۋارقىرىغۇم كېلەتتى؛

« ياق، تېخى ۋاقتى ئەمەس، تېخى ۋاقتى ئەمەس! »

قاق!... قاق!... قاق!...

قاغىنىڭ سەت قاقىلدىشى روھلار سۆھبىتىنى بۇزۇۋەتتى. قاغا چىنار ئۈستىدە قاقىلداۋاتاتتى. ئايزۆھرە خانىم بۇنى كۆرۈپ چاچراپلا ئورنىدىن تۇردى ـ دە، بىر چالمىنى ئېلىپ قاغىغا غەزەپ بىلەن ئاتتى، قاغا كۆزدىن غايىب بولدى، ئايزۆھرە خانىم قەبرە بېشىغا كېلىپ قولىنى دۇئاغا كۆتۈردى. «سۈرە پاتىھە» نى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، ئۆزۈندىن ـ ئۆزۈنغا دۇئا قىلدى؛

«ئەي مېھرى ـ شەپقەتلىك، ئۇلۇغ تەڭرىم، ياقۇپنىڭ بىلىپ بىلمەي قىلىپ سالغان گۇناھلىرىنى مەغپىرەت قىلغىن. بارلىق ساۋابلىرىمنى ئۇنىڭغا ئاتىدىم، ئۇنىڭ ياتقان يېرىنى جەننەتتە قىلغىن!...»

ئۇ ھازىرغىچە ياقۇپقا قانچە قېتىم دۇئا قىللدىكىن؟ تەڭرىگە قانچە قېتىم ئىلتىجا قىلدىكىن؟ ئۇنىڭغا قانچىلىك ساۋابنى ئاتىدىكىن؟

بىلمەيتتى.

ئايزۆھرە خانىم غازاڭ تىقىلغان تاغارنى يۇدۇپ ئۆيگە ماڭدى، ئۇ

ھاسىرىدى، يۈرىكى ئاغزىغا تىقىلىپ قېلىپ، نەپسى بوغۇلدى، پۈت ـ قولىنىڭ ماغدۇرى نەلەرگىدۇر يوقىلىپ، ئىزىدىلا ئولتۇرۇپ قالدى...

تۆتىنچى قىسىم

ياغاچ مېدال

1

ئايزۆھرە خانىم ئۇرۇن تۇتۇپ يېتىپ قالدى... كېچىلىرى دېگۈدەك يۆتىلىپ چىقاتتى، بەزىدە يۈرىكى سىلىپ ئاغزىغا تىقىلىپ قالاتتى ــ دە، پۇت ــ قولىدا جان دىدارى قالمايتتى، ئەزايىدىن تەر قۇيۇلاتتى، شۇڭا ئۇ داۋالىنىش ئالدىدا تۇراتتى.

«پىشىپ قالغان ئوخشايمەن، شۇنداقتىمۇ داۋالىنىپ باقاي، ساقىيىپ قالسام. ئەجەپ ئەمەس...»

ــ خانىم ئاپا، سىزگە نەشرىياتتىن ماتېرىيال كەپتۇ.

ئايزۆھرە خانىم ئاكىسىنىڭ (يولۋاسنىڭ) ئوغلىنىڭ نەۋرىسى نىجاتنىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلاپ، خىيالىنى يىغىشتۇردى ــ دە كۆزىنى ئاچتى، ئۇ نىجاتنىڭ قولىدىكى توپا رەڭ قەغەزگە ئورالغان، ئاق سۇلياۋ شوينا بىلەن تېڭىلغان بولاقنى كۆتۈرۈپ سەل ئۆرە بولدى، نىجات ئۇنىڭ دۈمبىسىگە كۆرپە يۆلەپ قويدى.

ــ قىنى، يەشكىنە، بالام، ــ ئايزۆھرە خانىمنىڭ لەۋلىرى لىپىلداپ كەتتى.

بولاق يېشىلدى. ئۇنىڭ ئىچىدىن يىگىرمە پارچە كىتاپ چىقتى. نىجات كىتاپتىن بىرنى ئايزۆھرە خانىمغا تۇتقۇزدى. ئۇ تىك ئولتۇرۇپ كىتاپقا قارىدى. كۆزلىرىدە ھاياجان جىلۋە قىلدى. قولى، پۈتۈن

بەدىنى بىر خىل ئىچكى خۇشاللىقنىڭ قۇدرىتى بىلەن تىترەپ كەتتى. ئۇ كىتاپ مۇقاۋىسىدىكى ئاپتۇمات تۇتۇپ تۇرغان يىگىتكە ئاشىقانە ھېسسىيات بىلەن تىكىلدى. ئۇ ئايزۆھرە خانىمغا تەبەسسۇم بىلەن قاراپ تۇراتتى. ئۇ، تەبەسسۇم تۆكۈپ تۇرغان بۇ يىگىتنىڭ يۈز ـــ كۆزىنى قايسى كۈنى چىنارنى سىلىغان چاغدىكى ئوتلۇق ھېسسياتى بىلەن قىتىپ كەتكەن گۈشسىز ئالقانلىرىدا ئاۋايلاپ سىلىدى، ھىدلىدى، يۈز ـ كۆزىنى سۆركىدى. يۈرىكى شىرىن ھۇزۇر ئىلكىدە ئەللەيلىنىپ، بارلىق ھۇجەيرىلىرىگە، ئۈگە ـ ئۈگىلىرىگە، بىغىش ـ بىغىشلىرىغا، ھەتتا تىرناقلىرىنىڭ ئۇچلىرىغىچىلىك ئىللىق، تولىمۇ ئىللىق، تاتلىق، تولىمۇ تاتلىق سىزىم يوللىدى. ئۇ ئۆزىگە زەن سىلىپ تۇرغان نىجاتنى ھەممە ـ ھەممىنى ئۇنتۇپ كەتكەنىدى.

ـــ ھە راست، خانىم ئاپا، ـــ دىدى نىجات يانچۇقىغا قول سىلىپ، ـ تاسلا قاپتىمەن ئۇنتۇپ قالغىلى، سىزگە ئۇن مىڭ كوي قەلەم ھەققى كەپتۇ.

ئايزۆھرە خانىم ئىسىنى يىغىپ كۆزىنى ئاچتى. نىجات ئۇنىڭغا ئون مىڭ كوي پۇلنىڭ چىكىنى تەڭلەپ تۇراتتى. ئۇ چەكنى قولىغا ئالدى، راستىنلا ئون مىڭ كوي ئىدى.

ـ نىجات، قە... قەلەم ئەكەلگىنە.

نىجات قەلەم ئىلىپ كەلدى. ئايزۆھرە خانىم قەلەمنى ئىلىپ چەكنىڭ سۆز قالدۇرۇش رامكىسىغا «ئۈمىد قۇرۇلۇشى»غا تەقدىم دەپ يىزىپ ئاستىغا ئىمزا قويدى ـ دە، نىجاتقا تەڭلىدى.

ـ بۇنى مۇدىرىڭغا بىرىپ قوي.

نىجات چەكنى ئىلىپ چىقىپ كەتتى.

ئايزۆھرە خانىم كىتاپ ئىسمىنى ئاستا شىۋىرلاپ ئوقۇدى:

ـ «ئاخىرقى تەبەسسۇم»

ئاھ، ئاخىرقى تەبەسسۇم، كۆڭۈلنى ئاۋۇندۇرۇپ، ئادەمگە ھاياتىي

كۆچ بەخش ئەتكۈچى سېھرلىك تەبەسسۇم!

سېھرىي كۈچ ــ قۇدرەتكە ئىگە مەڭگۈلۈك تەبەسسۇم!

ئايزۆھرە خانىم بارغانسىرى ھاياجانلىنىپ كىتتۋاتاتتى. پىلدىرلاپ قالغان كۆزلىرىدىن پەخىر، شادلىق، سېغىنىش، تەلپۈنۈش، پىراق، ھىجران چىقىنداپتتى. ئۇ كىتابنىڭ ئىچ بېتىنى ئاچتى. ئۇنىڭ ئىچ بېتىدە «كۈرەش قەھرىمانى ياقۇپ مەسۇمگە ھۆرمەت بىلەن بېغىشلايمەن ــ ئاپتور» دېگەن خەت كۆزگە ئالاھىدە تاشلىنىپ تۇراتتى. ئايزۆھرە خانىم شۇ خەتنىڭ ئاستىغىلا چوڭ قىلىپ:

«كۈرەش قەھرىمانى ياقۇپ مەسۇمگە ھۆرمەت بىلەن تەقدىم.

ــ ئايزۆھرە

1995 ـ يىل، 31 ـ دېكابىر» دەپ يازدى.

چۈش بولا ــ بولمايلا ئۆيگە ھەر خىل سوۋغاتلارنى كۆتۈرۈشكەن بىر توپ كىشىلەر كىرىپ كېلىشتى. بۇلارنىڭ ئىچىدە ھاكىم، دېھقانمۇ، شائىر ــ يازغۇچىمۇ، ئوقۇتقۇچى ــ ئوقۇغۇچىمۇ، دوختۇر، ئىشچىمۇ... بار ئىدى. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئايزۆھرە خانىمنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى بولۇپ، ئۇنى بۇگۈن يېڭى يىل مۇناسىۋىتى بىلەن يوقلاپ كېلىشكەنىدى. ئۇلار ئوقۇتقۇچىسىدىن قىزغىن ھال سوراشتى. بىردىن كىتاپ تەقدىم قىلىنىدى، ھەممىسى ئۇنىڭ «ئاخىرقى تەبەسسۇم»نى چىن قەلبىدىن تەبرىكلەشتى. شىر ــ شىر ئاۋازلار، پىچىرلىشىپ ئوقۇشۇشلار ئۆي جىملىقىنى بۇزۇپ تۇراتتى. بىر چاغدا بىرى:

ــ ياقۇپ مەسۇمنىڭ قۇربان بولغانلىقىغا بۇگۈن تويتوغرا ئەللىك يىل بولۇپتۇ ــ ھە؟! ــ دېۋەتتى.

بۇ گەپ بىلەن ھەممىسى ئايزۆھرە خانىمغا تىكىلىپ قاراشتى.

ــ ھەئە، بۇگۈن تويتوغرا ئەللىك يىل بولدى! ــ ئايزۆھرە خانىمنىڭ يۈرىكى جىغىلداپ، كۆزلىرىدىن ياش قۇيۇلدى.

ھەسرەتلىك ئۆكسۈشلەردىن يۈرەكلەر ئېزىلىپ، باشلار سىلىنىدى. ئۆي، قارا قۇرۇم، زەرەپشان، ھەتتا پۈتۈن دۇنيا سۆكۈتكە، ھەسرەتكە، ماتەمگە چۆمگەنىدى!...

ھاكىم ئەتە كىلىپ ئايزۆھرە خانىمنى ناھىيىلىك دوختۇرخانىغا ئاپىرىدىغانلىقىنى ئىيتىپ ئورنىدىن تۇردى، ئايزۆھرە خانىم ئۇنىڭغا رەھمەت ئىيتىپ:

ــ ئەجدادىڭنى ئەسلە، يۇرتۇڭنى سۆي، خەلقىڭنى شاد قىل. مىللەت ئۈچۈن جان بەر! ــ دىدى شائىرانە ھىسيات بىلەن.

قىسقا، ئەمما ۋەزنى ئىغىر، ئىنسانىيەتنىڭ ئورتاق غايىسى مۇجەسسەملەنگەن بۇ سۆزلەر ھەممىنى ئويلىنىشقا مەجبۇر قىلدى. شۇنداق ئويلىنىش كىرەك!

ھاكىم: «ماقۇل، خانىم!...» دەپ ۋەدە بىرىۋىدى، ھەممىسى بىردەك باش لىڭشىتىشتى. بۇ ھاكىم ئۈچۈن ئەمەس، ئۆزلىرى ئۈچۈن بىرىلگەن ۋەدە ئىدى.

سەھەر، يىڭى يىل سەھىرى تولىمۇ گۈزەل، جۇلالىق ئىدى، خۇددى قىز مەڭزىدەك. ئەمدىلا ئۇيقۇدىن باش كۆتۈرگەن مەرد قۇياش زەر نۇرلىرىنى ئادالەت بىلەن ھەممىگە تەڭ ــ تەكشى تارقىتىپ بىرىۋاتاتتى. جۇلالىق نۇرغا چۈمكەلگەن چىنارنىڭ جومباق ــ جومباق شاخلىرى «جىممىدە» تۇراتتى. زۇمچەك ــ زۇمچەك قەبرىلەر بىشىدىكى تۇغ ــ شەدىلەر سۈكۈتكە چۆككەنىدى. سۈپسۈزۈك كۆكنىڭ سوغۇق، ئەمما ساپ ھاۋاسى تومۇر ــ تومۇرغا يامراپ كىرىپ، تەنگە ئازادىلىك بېغىشلايتتى.

ئايزۆھرە خانىم ياقۇپنىڭ قەبرە بىشىغا يەنە كەلدى. ئۇ بىشىغا كۆل رەڭ رومال ئورىۋالغان، ئۈستىگە مىغىز رەڭ قاما ياقىلىق، پور رەڭ دۇراپ پەلتو كىيىۋالغانىدى. چاچلىرى پاكىز، رەتلىك تارالغان، ئۈزايىدىن بىر خىل تىتىكلىك، ئۈمىدۋارلىق ئۇرغۇپ تۇراتتى.

ئۇ قەبرە بېشىغا يۆكۈنۈپ ئولتۇردى...

2

ــ يېڭى يىلىڭىزغا مۇبارەك بولسۇن، جېنىم! سىز بىلەن يەنە مۇڭداشقىلى كەلدىم.

ــ ئوبدان قېپسىز، رەھمەت سىزگە! مەنمۇ سىزنى سېغىنىپلا تۇراتتىم... ھە راست، «بىتىم» دىن كېيىن كۈنلىرىڭىز قانداق بولدى؟

ــ سابىتوف، سىدىق بارات، ئىسھاقجان، ئابدۇغۇپۇرجانلارنىڭ ياردىمى بىلەن ئوقۇتقۇچى بولدۇم. مەن چوپان تارىخىدىكى تۇنجى ئايال ئوقۇتقۇچى بولۇپ قالغانىدىم. بار زېھنىمنى ئىلىم ــ مەرىپەتكە بېغىشلىدىم. ئەتىدىن ــ كەچكىچە ئىشلىسەممۇ ھېرىش ــ چارچاش ھېس قىلمايتتىم. كۈندۈزلىرى مەكتەپتە ئوقۇتۇش بىلەن شۇغۇللانسام، كەچ ــ ئاخشاملىرى مەھەللە ــ كوييدىكىلەرنىڭ ساۋادىنى چىقىراتتىم. ئىلىم ــ پەن يېڭىلىقلىرىنى سۆزلەپ بېرەتتىم. دۇنيا ۋەزىيىتىنى، باشقا مىللەتلەرنىڭ تەرەققىيات ئەھۋاللىرىنى... تونۇشتۇراتتىم. بۇمۇ بىر جەڭگاھ ئىدى؛ كونىلىق بىلەن يېڭىلىق، خۇراپاتلىق بىلەن تەرەققىيات، جاھالەت بىلەن مەرىپەت ئوتتۇرىسىدىكى رەھىمسىز، ئەمما شەرەپلىك جەڭگاھ ئىدى. شۇڭا مەن يەنىلا فرونتتا ئىدىم.

بىراق، مىنىڭ بۇ جەڭگىۋار ھاياتىم ئۇزاق داۋاملاشمىدى. ھەش ــ پەش دىگۈچە بىر يىل ئۆتۈپ كەتكەنىدى. يازلىق تەتىلدە «ئانار بازىرى» مەكتىپىدە ئوقۇتقۇچىلار كۇرسى ئېچىلغانىدى. مەنمۇ شۇ كۇرسقا قاتناشقانىدىم. كۇرسىمىز بەش ــ ئالتە كۈن تىنچ خاتىرجەم ئۆتتى. ئىككىنچى ھەپتىسىلا مەكتەپ دەرۋازىسىغا پوستلار قويۇلدى. خالىغانچە چىقىپ ــ كىرەلمەيدىغان بولۇپ قىلىشتۇق.

ــ ماۋۇ سىزنىڭ باغچىڭىزكەن، ئايزۆھرە، ــ دېدى بىر كۈنى مۇشۇ مەكتەپنىڭ مۇدىرى، قاغىلىق ئازاد قىلىنغاندىن كېيىن بىز بىلەن قان كېچىپ جەڭ قىلغان سىدىق بارات.

مەن باغاقنى ئىلىپ چاققانىغىنە كۆز يۈگۈرتتۇم ــ دە، ھەيران قالدىم. چۈنكى مېنى ناھىيىنىڭ ھاكىمى ئابدۇلئەھەت خىلىلۇف ئىپتارغا چاقىرغانىكەن. قىزىق يېرى شۇ ئىدىكى، ئۇ بىزنى ئىپتارغا ئۆيىگە ئەمەس، يامۇلنىڭ بېغىغا چاقىرغانىدى.

ــ ئەجەپ، بىزنى ئىپتارلىتىدىغان ئادەم ئۆيىدە ئىپتارلاتماي...

ــ ئۆيۈمگە پېتىشمايدۇ، دېگەندۇ ھەقچان، ــ دېدى سىدىق بارات، ــ ھاۋالىق، كەڭ ــ كۇشادە ئولتۇرسۇن دەپ، باغنى جابدۇغان گەپ. كەچتە بىر يەرگە كېتىپ قالماڭ، بىللە بارىلى.

ــ مەن بارمايمىكى، ــ دېدىم مەن. راستىنى ئېيتقاندا، مېنىڭ بارغۇم يوق ئىدى. چۈنكى مەن ئويلاپ قالغانىدىم:

«سىدىق باراتنىغۇ ‹مۇدىر › دەپ چاقىرغاندۇ، مېنى نېمە دەپ چاقىرىدۇ؟ »

ــ نېمىشقا؟

ــ ھېچ شۇ...

ــ ھاكىم بىزنى ئادەم ئېيتىپ چاقىرسا، بارمىساق...

بارمىسىڭىز قانداق بولىدۇ؟ خاپا بولمامدۇ؟ ھاكىم بىزنى ئۆز، يېقىن كۆرۈپ چاقىرغان گەپ. نېمىلا دېگەن بىلەن بىز كونا سەپداش، كونا ئىنقىلاپچىلار ئەمەسمۇ...

سىدىق بارات ماڭا ئىنقىلابىي ھايتىمنى ئەسلىتىپ قويىدى.

«ئاھ، ھۇررا سادالىرى ئىچىدە ئاتاكىغا ئۆتۈش نېمىدېگەن كۆڭۈللۈك ئىدىــــھە!»

مەن ئاخىر ماقۇل بولدۇم.

ياتىقىمدا شېئىر يېزىپ ئولتۇرسام(مەندىكى بۇ دەسلەپكى شېئىرىي

تۈيغۇلارنى سىز، ئۇتلۇق قوشاقلىرىڭىز، ۋاقىتسىز ئۆلۈمىڭىز، ئەڭ توغرىسى ئاخىرقى تەبەسسۇمىڭىز ئويغاتقانىدى)، سىيدىق بارات مېنى چاقىرغىلى كىرىپتۇ. ئىلاجسىز ئورنۇمدىن تۇردۇم.

بۇ، 1947ـ يىل7ـ ئاينىڭ25ـ كۈنى(رامىزاننىڭ يەتتىنچى كۈنى)ئىدى. بىز چوغدەك قىزارغان غەربىي ئۇپۇقنى ئارقىمىزدا قالدۇرۇپ، ياممۇل دەرۋازىسى ئالدىغا كەلدۇق. ياممۇلنىڭ ئالدىدا ـ ئۇدۇلدا قىلىن ھەم ئېگىز جاۋىي تام بار ئىدى. بۇ تامنىڭ ئىككى تەرىپىدە قارا سىر بىلەن سىرلانغان رىشاتكىلىق، قانىتى يوق، ياپپاڭ شەكىلدە دەرۋازا، جاۋىي تامنىڭ ئارقا تەرىپىدە«ياممۇل ئالدى مەسچىت»دەپ ئاتىلىدىغان بىر مەسچىت بار ئىدى. ياممۇل ئالدىدىكى بوش يەردە بازار كۈنلىرى مەدداھــــۋائىزلار، مىسكىن سازەندىلەر سورۇن تۈزۈپ، مەدداھلىق قىلىشاتتى، ئاخىردا دۇئا قىلىپ پۇل تىلىشەتتى. ساتراشلار ۋە ھەرخىل ئوقەتچىلەر ئوقەت قىلشاتتى. ھازىر ئوقەتچىلەر نەرسە ـــ كېرەكلىرنى يىغىشتۇرۇۋاتاتتى. لېكىن ۋائىزلارنىڭ ۋائىزلىقى، سازەندىلەرنىڭ ئېزگۇ كۈيلىرى راسا ئەۋجىگە كۆتۈرۈلگەنىدى.

ياشقىنا كەلگەن بىر توكۇر راۋابچى راۋاب چېلىپ، ناخشا ئېيتاتتى:

ھاۋا تۇتۇلۇپ كەتتى،
قارــ يامغۇر ياغقىلى.
قانداق چاغدا تۆرەلدۇق،
بار دەرد بولسا تارتقىلى.

ئۇنىڭ ناخشىلىرى شۇنداق مۇڭلۇق، يۈرەكلەرنى ئېزەتتى.
كۈي ئەۋجىگە كۆتۈرۈلگەنىدى:

ئوغرى:«تۇت، ـــ دەپ، ـــ ئوغرىنى»
ئۆرۈۋەتتى مورىنى،

كېسەل تۇرۇپ ھۆكۈمەت،
پۇقرا يەمدۇ دورىنى.

«نېمىدىگەن جانلىق سۈرەتلەش ــ ھە!...»
ـ مېنىڭ كېچىكىپ قالىمىز.

سېرىق بارات يېڭىمىدىن تارتتى، ماڭدىم. ئۇنىڭ راۋابىنى، ناخشىسىنى شۇنداق ئاڭلىغۇم، مۇمكىن بولسا ناخشىسىغا جور بولغۇم بار ئىدى.

ئۇيپۇق چوغدەك تاۋلىنىپ تۇرغاندا، بىر يامۇلنىڭ قاپقارا سىرلانغان ئالدىنقى چوڭ دەرۋازىسىدىن كىرىپ كەتتۇق.ئۇنىڭ ئىچىدە يەنە بىر دەرۋازا بار بولۇپ، ئۇنىڭمۇ ئىچىدە دېرىزە، تۈۋرۈك ۋە رىشاتكىلىرى قىپقىزىل سىرلانغان ئۈچ قەۋەتلىك راۋاق، ئۇنىڭ ئالدىدا تىك ئورنىتىلغان ئېگىز بىر خادا بار ئىدى.خادا ئۇچىدا بىر قىزىل پانۇس ئېسىقلىق تۇراتتى.بۇ راۋاقنىڭ ئۈچىنچى قەۋىتىدىن بازارنىڭ ھەممە كۆرۈنۈشلىرىنى كۆرگىلى بولاتتى. مەن قاغىلىق ئازاد بولۇپ تۇرغان كۈنلەردە بۇ راۋاقنىڭ ئۈچىنچى قەۋىتىگە چىقىپ، شەھەر مەنزىرىسىگە تويماي نەزەر سېلىپ، جەننەت ساداسىنى ئاڭلىغانىدىم. بۇ راۋاقمۇ ماڭا ھازىرقىدەك مۇدھىش تەسىرات بەرمىگەنىدى.

چوڭ دەرۋازىنىڭ سول تەرىپىدە كىچىك يامۇل بولۇپ، بۇ يامۇل پەقەت ھۆكۈم كېسىلگەن مەھبۇسلارنى باشقۇراتتى. مۇددەتلىك ۋە مۇددەتسىز قاماق جازاسى ھۆكۈم قىلىنغان مەھبۇسلارنى قامايدىغان تۈرمە مۇشۇ كىچىك يامۇل ئىچىدە ئىدى. بۇ كىچىك يامۇلدىمۇ چوڭ يامۇلغا ئوخشاش ھۆكۈمخانا بولاتتى. چو يامۇلنىڭ بىرىنچى چوڭ دەرۋازىسىدىن ئۆتكەندىن كېيىن، چوڭ دەرۋازا ئىچىدىكى ئوڭ سول تەرەپتە راۋاق، كىچىك يامۇل دەرۋازىسى ئالدىدىن ئۆتۈپ، ئىككىنچى چوڭ دەرۋازا ئالدىغا باردىغان يولنىڭ ئىككى تەرىپىدە ھۆكۈم

كېسىلمەي، ۋاقىتلىق تۇتۇپ تۇرىدىغان گۇناھكارلارنى قامايدىغان گۇندىخانىلار بار ئىدى. ئىككىنچى چوڭ دەرۋازىدىن ئۆتكەندە بىرىنچى ھۆكۈمخانىگە كىرەتتى، بىرىنچى ھۆكۈمخانە ئاساسەن قاتىللىق ئەنزىلىرنى تەكشۈرۈپ، قاتىلنى تۇتۇپ كىرگەندە ئامبال مۇراسىم ئۆتكۈزىدىغان ۋە قاتىللارغا جازا ھۆكۈم قىلىدىغان جاي ئىدى. ئىككىنچى چوڭ دەرۋازىدىن بىرىنچى ھۆكۈمخانىغىچە بولغان يولنىڭ ئىككى تەرپىدە ساقچى ئەسكەرلەرئەترىتى تۇرىدىغان قاتار ئۆيلەر بار ئىدى. بىرىنچى ھۆكۈمخانىدىن ئىككىنچى ھۆكۈمخانىغا كىرگۈچە ئىككى دەر پەردىدىن ئۆتۈشكە توغرا كېلەتتى. ئىككى دەر پەردە ئارلىقىدا داھىيلارنىڭ ئىشخانىسى بار ئىدى. ئىككىنچى ھۆكۈمخانىنىڭ ئىككى تەرپىدە شەرقىي گۈلباغ، غەربىي گۈلباغ دەپ ئاتىلدىغان ھويلىلار بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە جىنايى ئىشلار بۆلۈمى، خەلق ئىشلىرى بۆلۈمى، مالىيە بۆلۈمى قاتارلىق ئىشخانىلىرى بار ئىدى. ئىككىنچى ھۆكۈمخانىدىن ئۆتكەندىن كېيىن ئامبال ۋە ئۇنىڭ بالا ـ چاقىلىرى تۇرىدىغان ھويلا، ئۇنىڭدىن ئۆتكەندىن كېيىن يامۇلنىڭ چوڭ بېغى بار ئىدى.

بىز شۇ چوڭ باغقا كىرىپ كەلگەندە، ئىپتارچىلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك يىغىلىپ بولغانىدى. ئىپتارغا خېلى ۋاقىت بولغاچقا، ھەممىسى ئۆز پاراڭلىرىغا چۈشۈپ كېتىشكەنىدى. مەن سېيدىق بارات بىلەن بىر يەردىلا ئولتۇردۇم، ئىپتارچىلارغا نەزەر سالدىم. ئىپتارغا مائارىپچىلار، سوداسانائەتچىلەر، بەگلەردىن بولۇپ، يۈزگە يېقىن ئادەم چاقىرىلغانىدى. مەن ئەتراپىمغا كۆز تاشلىدىم. بۇ ئىپتارلىق زىياپەت سورۇنىنى بىرخىل سىرلىق پەردە ئوراپ تۇرغانلىقىنى سەزگەندەك بولدۇم. بۇ خاسىيەتلىك سورۇننى ئوراپ تۇرغان سىرلىق پەردىنىڭ ئارقىسىدا بىر قاباھەت كۆلەڭگىسىنىڭ ئەگىپ يۈرگەنلىكىنى سەزگەندەك بولدۇم. چۈنكى تۆت ئەتراپىمىزدا

قۇراللىق ئەسكەرلەر بىزنى «مۇھاپىزەت» قىلىپ تۇراتتى. دىنىنى پائالىيەت سورۇنلىرىنى مۇھاپىزەت قىلىش، قوراللىق باشقۇرۇش كېتەمدۇ؟...

يۇرۇكۇمگە ماسلىشىپ ئۇزۇملەر، ئۇرۇكلەر، ئالمىلار...نىڭ يۇپۇرماقلىرى ئەنسىز شىرىلدايتتى. بىقىنىمۇ ئەنسىزغىنە نوقۇلدى. مەن سىپدىق باراتقا قارىدىم، ئۇمۇ تۆيۈپ بولغانىكەن، ئەنسىز پىچىرلىدى:

ـــ بىز چىقىپ كېتەيلى، مەن چىققاچ تۇراي، سىز كەينىمدىنراق چىقىڭ.

ئۇ پەم بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ كۆزدىن غايىپ بولدى. مەنمۇ كۆپ ئۆتكۈزمەيلا ئۇنىڭ كەينىدىن ئەگەشتىم. ئۇ مېنى دەرۋازا تۈۋىدە ساقلاپ تۇرغان ئىكەن. سىرتقا ماڭدۇق.

ـــ نەگە بارسىلەر؟ــ قاراۋۇللار ئالدىمىزنى توستى.

ـــ چىقىپلا كىرىمىز.

ـــ بولمايدۇ، ھاكىم ئىپتاردىن بۇرۇن ھېچكىمنى چىقارماڭلار دىگەن، بۇ بۇيرۇق.

بىز بىرــ بىرىمىزگە قارىشىپلا قالدۇق.

ـــ مېڭىڭ، ھاكىم بىلەن كۆرۇشۇپ باقىلى، نېمە ئىش بۇ زادى.

بىز ھاكىم ئىشخانىسىنىڭ ئالدىغا كېلىشىدۇق، يەنە قاراۋۇل توسىۋالدى. سىپدىق بارات گەپنى ئوخشاتتى:

ـــ ھاكىم بىزنى چاقىرىپتىكەن، ئىشەنمىسىڭىز ئۆزىدىن سوراپ بېقىڭ.

قاراۋۇل ئىشخانىغا كىرىپ كىتىپ، ھايال بولمايلا قايتىپ چىقتى.

ـــ كىرىڭلار.

بىز ئىشخانىغا كىردۇق. دېموكراتىك سايلامدا ھاكىملىققا سايلانغان ئابدۇلئەھەد خېلىلوف چىرايى تۈتۈلغان ھالدا ئىككى ئادەم

بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇراتتى.ئۇ بىزنى كۆرۈپ ئورنىدىن تۇردى. بىز ئۇنىڭغا ھەيرانلىق بىلەن قاراشتۇق.

ــ خىلىلوف، بۇ نېمە ئىش؟ ــ دەپ سورىدى سىدىق بارات.

خىلىلوف ئۇندىمەستىن بېشىنى توۋەن سېلىپ، ھەسرەت بىلەن ئۇلۇغ ــ كىچىك تىنىپ قويدى. بىز بۇنىڭدىن ئۇنىڭ ئامالسىزلىقتىن ئازابلىنىۋاتقانلىقىنى، گومىنداڭ ھەربىي ۋە ساقچى دائىرىلىرىنىڭ خۇپىيانە پىلانلىغان بىرەر شۇملۇقىنىڭ مۇقەرەرلىشىپ قالغانلىقىنى سېزىۋېلىشقانىدۇق.

ــ بۇ تەڭگىلەرنى بالاــ چاقىلىرىمغا بېرىپ قويۇڭ، ــ دېدى سىدىق بارات ھاكىم بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرغان مېھمان تۇرسۇن دىگەن كىشىگە، ئون نەچچە كۈمۈش تەڭگىنى تەڭلەپ.

بۇنى كۆرۈپ خىلىلوفنىڭ چىرايى تېخىمۇ تاتىرىپ كەتتى. مەنمۇ يېنىمدىكى ئون ئۈچ سەر كۈمۈش تەڭگىنى ھېلىقى كىشىگە تەڭلىدىم.

ــ بۇنىڭدىن ئۈچ تەڭگىنى يامۇل ئالدىدىكى تۇكۇر راۋاپچىغا، ئون تەڭگىنى قوشراپنىڭ بۇقاتامدىكى زىۋىدىخان دىگەن تۇل خوتۇنغا بېرىپ قويۇڭ.

ئۇ تەڭگىلەرنى ئالدى. مەن ئەسكەرتىپ قويدۇم:

ــ بىراق، ھەرگىزمۇ مېنى ئەۋەتتى، دىمەڭ.

ئىشخانىنى سۈكۈت باستى.

مىنى... مىنى كەچۈرۈڭلار!.......

ئۇ ئازاپلىق ئۈنۈتۈندى، بىز ئۇنى كەچۈردۇق تامامەن كەچۈرۈۋەتتۇق، چۈنكى.....لىكىن.....

ئىشخانىغا «ئانار بازىرى» مەكتىپىدىكى ئوقۇتقۇچىلار كۇرسىنىڭ مۇدىرى، ناھىيىلىك قورچاق ساقچى. ئىدارىسىنىڭ باشلىقى سۈي جىجۇڭ (ئۇيغۇرچە قويۇۋالغان ئىسمى سۇلايمان) كىرىپ كەلدى، ئۇ خىلىلوفقا قاراپ:

ــ ھە ئىفتار ۋاقتى بولۇپ قالدى، ئەمدى داستىخان سالىلىمىكى،
ــ دېدى، ئاندىن بىزگە قاراپ مۇغەمبەرلەرچە كۈلۈپ قويدى.
بىزمۇ ئۇنىڭغا غالىپلىق بىلەن قاراپ قويدۇقـــتە، ئورنىمىزدىن تۇرۇپ مەردانە قەدەملەر بىلەن چىقىپ كەتتۇق
بىـــز ئورنىمىزغـــا كىلىـــپ ئولتـــۇردۇق، ئىپتـــارلىق غىزانـــىڭ تەييارلىنىشى تولىمۇ ھەيران قالارلىق بولۇپ، بىـر تەرىپىنى ئـۈزۈم بـارىڭى، ئىككـى تەرىپىنـى قويـۇق دەرەخـزار قـاپلاپ تۇرىـدىغان تۇرىدىغان زىياپەت مەيدانىدىكى شىرەلەرگە باشتىن ـ ئاخىر ئۆپكە ــ ھـسىپلارلا تىزىلغانـدى، شـۇنچە كـۆپ ئـۆپكە ھـسىپلارنى كىملـەر، قانداق قۇيۇپ بولدىكىن؟
ئىپتـارقىلىش باشـلاندى، قـۇلاقتەكتىن تەكـكەن ئـۆپكە ھـسىپ بىلەن ئىپتار قىلدۇق، گـازۋاي چىـراقلار سـورۇننى ئوبـدانلا يورۇتـۇپ تۇراتتى، ھاۋا تولىمۇ ئىسسىق، پاتـــپات كىلىـپ تۇرىـدىغان بەتبـۇي پـۇراق كۆڭـۈلنى ئېلىـشتۇراتتى، مەن يىگـى قىـسمەتلىرىم ھەققىـدە تەسەۋۋۇرغا كەتكەنىدىم.
ــ بىرىگادا كوماندىرى تاڭ جىگـرىن ئەپەنـدىنى ئىككـى ئىغىـز سۆز قىلىپ بىرىشكە تەكلىپ قىلايلى! ـــ دېـدى بىـر چاغـدا بىـرى، ئۆيەرـ بۇيەردىن بوش ــ بوش ئۇرۇلغان چاۋاكلار كۆتۈرۈلـدى، مەن خىيالدىن ئويغىنىـپ بىـشىمنى كۆتـۈردۈم، ئـۇدۇلىمىزدىكى ئۈستەلدە ئوتتۇرا بوي، شۇنداق ئورۇق، پەي ــ پاتاڭ، قـارا چىـراي، كـۆزلىرى كىچىك، ئەمما تولىمۇ چوڭقـۇر ئولتۇرۇشـۇپ كەتـكەن بىـر ئوفىتـسىر بىزگە سۈرلۈك قىياپەتتە بىر قۇر كۆز يۈگۈرتكەندىن كىيىن مۇغەمبىرانە تەبەسسۇم بىلەن سۆز باشلىدى:
ــ كۆپچىلىـك، سىـلەر نـاھىيە بازىرىـدىكى «ئـوردا كـۆلى» نـى ئوبدان بىلىسىلەر، ھازىر ئۇ كۆلدە يۇقۇملۇق كىـسەلنىڭ مىكروپلىـرى كۆپىيىۋېتىپـۇ، ئەگەر ۋاقتىـدا تەدبىـر قوللىنىـپ تازىلىمـساق، بـازار

ئاھالىسى ئىچىدە كېسەللىك يامراپ كېتىدۇ، شۇنداق ئەمەسمۇ ــ ھە؟ سىدىق بارات بىلەن بىرــ بىرىمىزگە قاراپ مەسخىرىلىك كۈلۈپ قويۇشتۇق. چۈنكى تاڭ جىگىرىن دەۋاتقان كىسەللىك مىكروپلىرى ئەلۋەتتە، بىز ئىدۇق، بىراق بۇنى چۈشەنمىگەن يىتىملىقۇم باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئابدۇرىشىت قۇددۇس جاۋابەن مۇنداق دىدى؛

ــ جاناپلىرى، مىكروپنى تازلايمىز دىسەك مىكروپ پەيدا قىلمايدىغان مۇھىت يارىتىشىمىز لازىمدۇر، ھازىر سوۋىت ئىتتىپاقىدا بۇنداق مۇھىت يارىتىلىپ بولدى، بىز بولساق نەھالدا تۇرۇۋاتىمىز؟ ھىچقانداق تەرەققىيات بولمايۋاتسا، بۇنداق بۇرۇقتۇرۇملۇق ئىچىدە مىكروپ بولماي قالامدۇ؟

ــ نىملا دىگەن بىلەن ئابدۇرىشىت قۇددۇس يۈرەكلىك گەپ قىلغاندى، تاڭ جىگىرىن بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ « ياخشى!... ياخشى!...» دىگىنىچە چىقىپ كەتتى.

ئۇ چىقىپ كىتىشى بىلەنلا غۇلغۇلا پەيدا نىمە بولدى:

ــ قانداق نىمە بۇ، ئالىجوقا گەپ قىلىپ قويۇپ چىقىپ كەتتى ـ يا،

بۇ ئىپتارلىق زىياپەتمۇ ياكى يىغىنمۇ؟

ــ بۇ قانداق زىياپەت، ھە؟ ئۆپكە ھىسپىتىن باشقا نەرسىسى بولمىسا.

ــ ئۆپكە ھىسپ بولسىمۇ قورساق تويغۇدەك بولسىغۇ مەيلىدى.

ــ گۆشنى ئەپچىقار ئەمدى.

ــ ھازىر ئەپچىقارمىكى.

ــ....

تالاشــتارتىشلارنىڭ قۇيرۇقىنى ئۈزۈم كەستىم:

ــ ھەئە، ئەپچىقىدۇ، تىخىمۇ ئاچچىق ـ چۈچۈكلىرىنى ئەپچىقىدۇ تىخى!

ھەممىسى «جىمىمدە» بولۇپ قىلىشتى، خۇددى قايىنىغان قازانغا سوغۇق سۇ قۇيغاندەكلا، لېكىن بۇ جىمجىتلىق ئۇزاققا بارمايلا تەشۋىشلىك پىچىرلاشلارغا ئايلىنىپ كېتىۋىدى، قۇلاقنى يارغۇدەك بىر پۇشتەك ئاۋازى بىلەن يەنە ئۇجۇقۇپ كەتتىم،

ــ ھەممىڭ قولۇڭنى شىرەگە قويۇش!

بۇ بۇيرۇق ھەممە كۆزلەرنى چەكچەيتىۋەتتى، بۇ سۆز يەنە بىر تەكرارلىنىۋىدى، قوللار ئالاقزادىلىك ئىچىدە شىرەگە قويۇلدىدە، تىترەككە چۈشتى. لېكىن تىترىمىگەن قوللار تىترىگەن قوللارغا قارىغاندا يەنىلا جىق ئىدى، بۇ تىترىمىگەن قوللارنىڭ ئىگىلىرى تۆت ئەتراپقا قاراشقا جۈرئەت قىلالىغانىدى، بۇ تىترىمىگەن قوللارنىڭ ئىگىلىرى ئۈزۈم بارىگى، دەلدەرەخلەرنىڭ ئارىسىدىن ئاغزىنى ئېچىپ تۇرۇشقان مىلتىق، پىلىموتلارنىڭ ئىستوۋۇللىرىنى كۆرەلىگەنىدى.

تۇتقۇن قىلىش باشلاندى. «ئانار بازىرى» مەكتەپتىن سىدىق بارات، مامۇت توختى، نامەت ئىسلام، ناھىيىلىك خەلق دوختۇرخانىسىنىڭ باشلىقى ئىسھاقجان، دوختۇر ئابدىغوپۇرجان، ھەبىبۇللا موھىدىن، مۇسا ئىبراھىم، مەن قاتارلىق 13 كىشىنىڭ ئىسمىمىز بىر ــ بىرلەپ ئېلان قىلىندى.

ئىسمىمىز ئېلان قىلىنىشى بىلەن تەڭلا قوراللىق ھەربى ساقچىلار يوپۇرلۇپ كېلىپ قوللىرىمىزنى باغلاپ، كۆزىمىزنى تېڭىپ، بىر ــ بىرىمىزگە چېتىپ ئېلىپ مېڭىشتى، مەن بىزنى باغنىڭ ئىچكىرىسى بىلەن ئاشلىق ئىسكىلاتىغا ئېلىپ چىققانلىقىنى سەزەلىدىم، ئەگەر ئۇڭ تەرەپكە ئېلىپ ماڭسا، گومىنتۇەنگە، سول تەرەپكە ئېلىپ ماڭسا، بىرىگادا شتابىغا ئاپىرىدىغانلىقى ئېنىق ئىدى. بىز سول تەرەپكە ئېلىپ مېڭىلدۇق.

مەن ئېلىپ مېڭىلىش جەريانىدا ئالدىمدىكى سېدىق باراتقا

قەستەن ئۆرۈلۈپ، يۈزۈمنى دۈمبىسىگە، دولىسىغا سۈركەپ، كۆزۈمنىڭ ئازراق يېرىنى ئېچىۋالغانىدىم، ئۇلار بىرىگادا شىتابىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كەلگەندە ئابدۇغوپۇرجان، ھەبىبۇللا موھىدىن، مۇسا ئىبراھىملارنى شتاپ تۈرمىسىگە ئەكىرىپ كەتتى، قالغان ئونبىرىمىزنى تاغارغا سولاپ، ھارۋىغا ئوتۇن باسقاندەك باستىدە، قاياققىدۇر ئېلىپ مېڭىشتى، مەن قەيەرگە كېتىۋاتقانلىقىمىزنى ئاڭقىرالمىدىم، بىر چاغدا تاغاردىن چىقىرىلدۇق، مەن يەنىلا. ئەتراپنى كۆرۈپ تۇراتتىم، ئۇلار بىزنى باتالىيون شتابىغا ئېلىپ كەپتۇ، بۇ ئەينى ۋاقىتتا يەرلىك مەھبۇسلار شىركىتىنىڭ قورۇسى ئىدى، ئۇلار بىزنى يەرلىك مەبۇسلار شىركىتى ئەينى چاغدا كۆكتات ئامبىرى قىلغان قاراڭغۇ بىر يەر ئاستى ئۆيگە سولىۋېتىشتىدە، كۆزىمىزنى يېشىۋەتتى، بۇ ئامبارنىڭ تورۇسى تولىمۇ پەس بولۇپ، ئادەم ئۆرە تۇرغىلى بولمايتتى.

3

مەن ئۇلار بىلەن يانداش ئامبارغا كامېرغا سولاندىم ئوتتۇرا تام تولىمۇ ئاجىز بولۇپ، چالمىلىرى تۆكۈلۈپ تۇراتتى، يالغۇز يېتىپ زېرىككەن ئىدىم، شۇڭا ئاجراپ قالغان بىر چالمىنى بىر تارتىۋىدىم، ئادەمنىڭ بېشى پاتقىدەك كامار پەيدا بولدى، مەن ئاشۇ كامار دىن خۇددى مۈشۈكتەك ماراپ، ئۇلارنىڭ سۆھبىتىگە داخىل بولاتتىم، مۇڭدىشاتتىم.

ئىككى كۈندىن كېيىن سېپىمىزگە بەشكەنتاغدىن تۇتۇپ كېلىنگەن ئىككى ھەمراھ قوشۇلدى، ئۇلارنىڭ بىرى شاشىم ھىسامىدىن، يەنە بىرى ھەسەنبەگ ئىدى، بىز ئۇلار بىلەن، بولۇپمۇ، ھەسەنبەگ بىلەن يىغلىشىپ تۇرۇپ كۆرۈشتۇق، كامىرداشلارنىڭ ياشلىرى قوشۇلۇپ كېتىشتى، يۈرەكلىرى، ھىس ـ تۇيغۇلىرى، ئارزۇ ـ

ئىستەكلىرى، قوشۇلۇپ كەتكەندەك، بىز بىر ــ بىرىمىزگە تەسەللى بېرىشىپ يىغىدىن ئاران ــ ئاران توختاشتۇق.

ــ ھەسىنىكا، ــ دېدى دەسلەپكى كۈنى تورۇسقا ئۇسسۇپ سىلىپ پۈتاق چوققىسىنى يېرىپ قويغان باۋۇدۇن ئابدۇللا، ــ سىلە قانداق بولاپ بۇ غالچىلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالدىلا؟

ــ بىز كۈنى، ــ دەپ سۆز باشلىدى ھەسەنبەگ، ــ باغدا ئۆرۈك يەپ ئولتۇرسام، كىچىك ئوغلۇم بىر خەتنى كۆتۈرۈپ كەپتۇ، ئوقۇپ باقسام «بەگ ئاكا، سىزنى تۇتماقچى، دەرھال قېچىڭ » دېگەن خەتكەن، ئېتىمنى توقۇپ تۇرۇشۇمغا چېرىكلەر كېلىپ قالدى، قېچىشقا ئۈلگۈرەلمىگەنىدىم، ئوغلۇمغا:

ــ ئاتنى چاققان ئېغىلغا ئەكىرىۋەت، مېنى سورىسا «چۆپكە كەتكەن» دەپ قويۇڭلار، ــ دېدىمــــدە، ئۆيگە ئېتىلىپ كىردىم، مۆككۈدەك يەرنىڭ تايىنى يوق، ئاخىرى ناھايىتى يوغان بىر كۈپىمىز بولىدىغان شۇنىڭ ئىچىگە كىرىۋالدىم، خوتۇنۇم ئۈستىگە بىر پۇچۇق كاساڭنى يېپىپ قويىدى ـ دە، چىقىپ كەتتى، ئۇزاق ئۆتمەيلا چېرىكلەر ئۆيگە باستۇرۇپ كىرىشتىدە، ئۆينى ئوڭتەيــتوڭتەي قىلىۋېتىشتى، تاپالمىدى، «خۇداغا شۈكۈر، ھەر نىمە بولسا قۇتۇلۇپ قالدىم» دەپ ئويلاپ تۇرسام، «پاڭڭىدە» قىلىپ ئوق چىقىپ قالدى. «ئۇلار بالا ـ چاقىلىرىمنى سوراق قىلىپ قورقىتىۋاتقان ئوخشايدۇ» دەپ ئويلاپ ئۆزۈمگە ھاي بەردىم. لېكىن زادىلا خاتىرجەم بولالمىدىم. ئاخىر تەشۋىشلىنىپ كۈپتىن پەم بىلەن چىقتىم ــ دە، پەنجىرىدىن ماردىم.

ــ داداڭ نەدە؟

ــ چۆپكە كەتكەن.

ئۇلار ئوغلۇمنى سوراق قىلىۋاتاتتى. مەن ئۇلارنى تازا ئېنىق كۆرەلمىسەممۇ، لېكىن گەپلىرىنى ئېنىق ئاڭلاپ تۇراتتىم.

ــ يالغان سۆزلىمە!

ــ راس شۇ.

ئوغلۇمنىڭ چىرقىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. ئۇلار قىيناشنى باشلىغانىدى. يۈرەكلىرىم ئېچىشىپ، تىنىم سىرقىراپ كەتتى. زادىلا چىدىيالمىدىم. بىرەر شۇملۇقنىڭ يۈز بېرىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ:

ــ مانا مەن! ــ توۋلىغىنىمچە ئىشىكتىن ئېتىلىپلا چىقتىم. ئەمما كېچىكىپ قاپتىمەن. سوراقچى چىرىك تەپكىنى بېسىۋەتكەنىدى. ئوغلۇم ئوڭدىسىغا ياتاتتى. كۆكسىدىن شۇرقىراپ قان ئېقىۋاتاتتى. مەن ئۇنىڭغا ئۆزەمنى ئاتتىم.قۇچىقىمغا ئېلىپ، باغرىمغا باستىم. قان ئۇنىڭ كۆكسىدىن ئەمەس، مېنىڭ كۆكسۈمدىن چىقىۋاتاتتى.

ــ بالام!... قوزام!.... جىگىرىم!....، ـــ مەن يىغلايتتىم، ئاھ ئۇراتتىم، يۈزلىرىمنى ئۇنىڭ يۈزلىرىگە سۈركەيتتىم، پېشانىلىرىگە، ئوچۇق قالغان كۆزلىرىگە سۆيەتتىم، ـــ مېنى كەچۈرگىن، بالام! داداڭنى، قورقۇنچاق

داداڭنى كەچۈر!....

ئۇلار مېنى سۆرەپ ئېلىپ مېڭىشتى. ئوغلۇم خوتۇنۇمنىڭ قۇچىقىدا مېنى ئۇزۇتۇپلا قالدى؛ يۈرتداشلىرىم كۆز ياشلىرى ئارقىلىق ئۇزۇتۇپ قالدى.

يۈز ــ كۆزلىرىم، كىيىم ــ كېچەكلىرىم ئوغلۇمنىڭ قېنى بىلەن بويالغانىدى.

«نېمىشقا ئۇلارنىڭ ئالدىغا دەسلىپىدىلا مەردانىلارچە چىقالمىغاندىمەن؟ نېمىشقا توشقاندەك مۆكۈپ ياتقاندىمەن؟ نېمىشقا؟ زادى نېمىشقا ـ هە!؟ مەن شۇنداق قورقۇنچاق ئادەممىدىم؟! ...»

ئۇلار مېنى دارقىرىتىپ سۆرەيتتى، مەن شۇنداق ئويلاپ هەسرەت چېكەتتىم، ئاھ ئۇراتتىم، خۇداغا نالە قىلاتتىم...

هەسەنبەگ ئۆكسۈپ ــ ئۆكسۈپ يىغلاپ كەتتى؛ ئۆكسۈپ ــ

ئۆكسۈپ ھەسرەت بىلەن يىغلاپ كەتتى. بىزمۇ ئۆزىمىزنى تۇتۇلماي بۇقۇلداپ يىغلاشتۇق. يىغلاپ تۇرۇپ ھەسەنبەگكە، بىر ــ بىرىمىزگە تەسەللى بېرىشتۇق؛ يىغلاپ تۇرۇپ كەچۈرمىشلىرىمىزنى سۆزلەشتۇق؛ يىغلاپ تۇرۇپ « ئەخمەتجان، سىز نەدە؟ سىز ھازىر نەدە؟! نېمىشقا سىز ‹بىتىم› گە قول قويدىڭىز؟ نېمىشقا؟ زادى نېمىشقا؟ مۇشۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ــ ھە؟ بىز تىنچلىق ئۈچۈن ساختا تىنچلىققا قارشى كۆرەش باشلىغان، قان كېچىپ كۆرەش قىلغان ئەمەسمىدۇق؟!...» دەپ خىتاپ قىلىشتۇق؛ يىغلاپ، بۇنداق ساختا «بىتىم»نى قارغاشتۇق. كامىرنى، قاراقۇرۇمنى، خالاستان، زەرەپشان ۋادىسىنى، پۈتۈن دۇنيانى قارغاش ۋەھەسرەت ــ نادامەتنىڭ ئاچچىق پىغانى قاپلىغانىدى.

ئۈچ كۈندىن كېيىن يەنە ئىككى نەپەر ئىنقىلابچى سېپىمىزگە قېتىلدى. ئۇنىڭ بىرى، تۇردى قاربەگ، يەنە ھاشىم خۇيجاڭ ئىدى.

ــ بۇ «بىتىم» دىن كېيىن ئۈچۈنچى قېتىم قولغا ئېلىنىشىم، ــ دەپ كەچۈرمىشلىرىنى باشلىدى ھاشىم خۇيجاڭ، ــ بۇلتۇر پوۇقراچە كىيىنگەن «توقماقچىلارگۇرۇپپىسى» تەرىپىدىن قولغا ئېلىنغانىدىم...

ھاشىم خۇيجاڭ بېشىنى تامغا تىرەپ ئۇلۇغ ــ كىچىك تىنىدى. ئۇنىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلاپ، گومىنداڭنىڭ ۋەھشىيانە ئۆچ ئېلىش ئۇسۇللىرى كۆز ئالدىمىزغا كەلدى. ئۇلار دەسلەپ «بىتىم» گە ئاشكارا ھالدا بۇزغۇنچىلىق قىلالماي ھەربىي، ساقچىلارنى پۇقراچە كىيىندۈرۈپ، يوقلاڭ باھانىلەر بىلەن ئىنقىلابقا قاتناشقان جەڭچىلەرنى ئۇرۇپ ــ دۇمبالاپ ئۆچىنى ئالغانىدى. تاياق زەربىدىن ئۆلۈپ كەتكەنلەر، تاغ ــ تۇزالارغا، يىراق ــ يېقىنلارغا قېچىپ كېتىۋاتقانلارمۇ كۆپ ئىدى. خەلق شۇڭا ئۇلارنى «توقماقچىلار گۇرۇپپىسى» دەپ ئاتاشقانىدى.

ــ ئۈچ ئاي تۈرمىدە قاتتىق سوراق قىلىندىم، ــ دەپ سۆزنى

داۋام قىلدى ھاشىم خوجاك، ــ ئون بىرىنچى ئايدا مېنى ساقچى تۈرمىسىدىن ھەربى تۈرمىگە يۆتكەپ ئېلىپ مېڭىشتى. بۇ ئۇلارنىڭ ئۆز قىلمىشلىرىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن تاپقان ھىيلە ـ مىكرى ئىدى. چۈنكى مەن گومىنداڭ، بۇرھان شەھىدىنىڭ دېموكراتىك سايلامغا نازارەت قىلىش ۋە «بىتىم»نىڭ ئىجرا قىلىنىشىنى تەكشۈرگىلى يەكەنگە كەلگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم. بەختىمگە يارىشا يېرىم يولدا، بۇرھان شەھىدىنىڭ ماشىنىسى بىلەن دوقۇرشۇپ قالدۇق. ماشىنا «شىپپىدە» توختىدى ــ دە، ئىچىدىن سالاپەتلىك بىر كىشى ۋە بىر قانچە ساقچى، ھەربىي ئەمەلدارلىرى بىلەن چۈشتى. بىزنى يالاپ ئېلىپ ماڭغان ۋە ماشىنىدىن چۈشكەن ساقچىلار پۈتى كۆيگەن توخۇدەك تىپىرلاپ، بىر ــ بىرىگە قارىشىپ، نىمە قىلارنى بىلەلمەي قېلىشقانىدى. يېنىمدىكى ھەمراھىم ھېلىقى سالاپەتلىك كىشىنى تونۇيدىكەن، ئۇ بېقىنىمغا نوقۇپ:

ــ ئۇ بۇرھان شەھىدى، ــ دەپ شىۋىرلىدى. بۇنى ئاڭلاپ قېنىم كۆۋەجەپ ئاقتى، كۈچ ــ قۇۋۋىتىم ئۇرغۇپ روھىم «لەسسىدە» كۆتۈرۈلۈپ كەتتى ـ دە:

ــ بۇرھان ئەپەندى، ــ دەپ توۋلىدىم، ــ مەن ھاشىم خوجاك، جەنۇبىي فرونت ئۇيغۇر ئون بەشىنچى ئاتلىق پولكىنىڭ كوماندىرى!

بۇرھان شەھىدى مېنىڭ ئەھۋالىمنى ئۇقۇپ ھېلىقى ساقچى، ھەربىي ئەمەلدارلارغا قاراپ، تەئەددى بىلەن:

ــ سىلەر «بىتىم» نى مۇشۇنداق ئىجرا قىلامسىلەر!؟ ــ دىدى.

ئۇلار «ئىتى ــ مىتى» دەپ كىكەچلىشىپ، قىلغىلى سۆز، قىلغىلى قىلىق تاپالماي قېلىشتى. قولۇمدىكى كويزا شۇ يەردىلا ئېلىۋېتىلدى.

بۇرھان شەھىدى مېنى قەشقەرگە ئاپىرىپ ۋالىي ئابدۇكېرىمخان مەخسۇمنىڭ يېنىدا پاناھلىنىشقا قويۇپ قويدى. لىكىن ئارىدىن ئۇزۇن

ئۆتمەي قەشقەر شەھرىدە گومىنداڭغا قارشى نامايىش كۆتۈرۈلدى.

ــ ساقچى دائىرلىرى بۇ نامايىشنى سىزنى پىلانلىغان، دەپ قاراپ، تۇتۇش بۇيرۇقى چىقىرىپتۇ، ــ دېدى بىر كۈنى ۋالىي ئابدۇكېرىمخان مەخسۇم، ــ كەچۈرۈڭ، سىزنى قوغداپ قالالمايدىغاندەك قىلىمەن. دەرھال ئۆزىڭىزنى چەتكە ئېلىڭ.

ۋالىي كۆڭۈلدىكى گەپنى قىلغان ئىدى. راستىنى ئېيتقاندا، ئۇ مېنى يەنە قوغداپ قالالمايتتى، شۇڭا، ۋالىي يوللۇق تۇتقان ئوتتۇز سەر تەڭگىنى يانچۇقۇمغا سالدىم ــ دە، ۋالىيغا كۆپتىن ــ كۆپ رەھمەت ئېيتىپ، قەلەندەرچە ياسىنىپ ئۇنىڭ ئۆيىدىن چىقىپ چىقتىم. قاغىلىقتا كىلىپ سايباغدىكى ئۆيۈمدە ئۈچ ئاي مۆكۈپ ياتتىم. جاھان تېنىچلانغاندەك بولدى. سىرتلارغا چىقتىم. ئۈچ ــ تۆت كۈن ئوچۇق ــ ئاشكار، ئەركىن ــ ئازادىمۇ يۈردۈم. نەۋرەمنىڭ خەتنە تويىنى قىلماقچى بولۇپ، قاغىلىق بازىرىدىكى دوست ـ يارۇ، ئۇرۇق ـ تۇققانلىرىمغا باغاق تارقىتىش ئۈچۈن بازارغا كىردىم. ئەمدىلا تاختا كۆۋرۈككە كەپتىم، ساقچىلار ئالدىمنى توسۇپ يېنىمنى ئاختۇرۇشتى.

ــ بۇ نىمە!؟ ــ دەپ ۋارقىرىدى شۇ يەردىلا ساقچىلارنىڭ بىرى، يانچۇقۇمدىكى باغاق بېرىلىدىغان كىشلەرنىڭ تىزىملىكىنى كۆرستىپ تۇرۇپ.

ــ نەۋرەمنىڭ خەتنە تويىغا قىچقىرىلدىغانلارنىڭ تىزىملىكى.

ــ دىدىم مەن، ـ باغاق سېتىۋېلىپ يېزىپ تارقىتىۋتەي.

دەپ كىرگەن.

تىزىملىكتە تۇردى قارىبەگ، سىدىق بارات، ئىسھاقجان، ئابدۇغۇپۇرجان قاتارلىق ئىنقىلابىي دوسلۇرۇمنىڭمۇ ئىسمى بار ئىدى، شۇڭا ئۇلار ماڭ قەتئىي ئىشەنمىدى.

ــ بۇ تىزىملىكتە غىچلا تاغ ئوغرىلىرىنىڭ ئىسمىنى يېزىپسەنغۇ؟ سەن مۇشۇلارنى يىغىپ تەشكىللەپ، قايتا توپىلاڭ كۆتەرمەكچى،

شۈنداقمۇ؟

ــ ياق!...

ــ ماڭە!

سوراقچى گەدىنىمگە كىلىشتۇرۇپ «قاسىدە» بىرنى قويدى. ئالدىمغا سەنتۈرلۈپ كەتتىم، ھەممىسى يوپۇرلۇپ كىلىپ، دارقىرىتىپ سۆرەپ ئېلىپ مېڭىشتى. تۈرمىگە تاشلاندىم. قاتتىق سوراق قىلىندىم، قىينالدىم. (1947 ـ يىلى) 7 ـ ئاينىڭ بېشىدا ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسلىرى جاڭ جىڭ جۇڭ، ئەخمەتجان قاسىمى ۋە بۇرھان شەھىدىلەر كەلگەنىكەن. «11 بىتىم» نىڭ روھى بويىچە يەنە قويۇپ بىرىلدىم.

مەن ئەركىن ــ ئازادە ياشىيالىغىنىمغا، ھاياتىمنىڭ تىنچ ــ ئامانلىقىغا ئىشەنچ قىلالمىدىم. شۇڭا ئابدۇكېرىمخان مەخسۇمنىڭ ياردىمى بىلەن غۇلجىغا ئۆتۈپ كىتىش ئۈچۈن ئايالچە ياسىنىپ، يۈزۈمگە چۈمبەل تارتىپ، خىرمەتچىمىنىڭ ھەمراھلىقىدا قەشقەرگە قاراپ يولغا چىقتىم. ئەمدىلا چاچقۇمغا بارغاندا، ئالدىمىزغا شارقۇمۇشنىڭ بېگى نەزەر بەگ ھاجىم ۋە ئۇنىڭ مىرزىسى ھېزىم ئىسلام قاتارلىقلار ئۇچراپ قالدى. ئۇلار خىرمەتچىمنى تونۇپ قېلىپ، بىزنى تۇتۇپ تۇرۇپ، ساقچىلارغا خەۋەر قىلىشتى. شۇنداق قىلىپ يەنە قولغا چۈشۈپ قالدىم....

كامېرنى سۈكۈت باستى. ھەممىسى بېشىنى تامغا تىرەپ، قاپقارالغۇ تۇرۇسقا قاراپ ھەسرەت بىلەن ئۇلۇغ كىچىك تىنىشتى. مەنمۇ ئولتۇرۇپ تامغا يۆلەندىم.

تۆردى قاربەگنىڭ دىيىشىچە، ئۇ، خوتۇنى مەرمەنىسا سەلەينىڭ ساتقىنلىقى بىلەن قولغا چۈشۈپ قاپتۇ. مەرمنسا سەلەي

ھاشىم خۇيجاڭنىڭ ئايالى نۇرنىسا سەلەينىڭ سىڭلىسى بولۇپ، كۇرۇس جەريانىدا بىر ئايال ئوقۇتقۇچىدىن ئۇنىڭ ساقچى ۋە ھەربى

ئەمەلدارلىرى بىلەن ئاپاق-چاپاق بولۇپ يۈرىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ قاتتىق يېرگەنگەن، غەزەپلەنگەن ئىدىم. مانا ئەمدى ئۇنىڭ تۇردى قارىبەگنىڭ سۇلتانېرىققا يوشۇرۇنۇپ ياتقانلىقىنى ساقچىلارغا ئاشكارىلاپ قويغانلىقىنى ئاڭلاپ تېخىمۇ غەزەپلەندىم، تېخىمۇ يېرگەندىم. يەتمىش پۇشتىغىچە تاللاپ-قارغاپ، ھاقارەت، نالەت ئاستىدا ئۆلۈپ كېتىشىنى تىلىدىم. مۇمكىن بولسا، تۈرمىدىن چىقىپلا ئۇنى بوغۇزلىۋېتەتتىم، چايناپ-چايناپ پۈركىۋېتەتتىم. شۇنداق قىلسام دەردىم چىقارمىكىن.

4

بىر ھەپتە جەريانىدا جاڭ فامىلىلىك سوراقچى تەرىپىدىن ئىككى قېتىمدىن ئارتۇق سوراق قىلىنىپ، باش كۆزىمىزنى ياردۇرۇپ، ئەتىيىپىمىزغا سىم قامچىلارنىڭ ئىزىنى سالدۇرۇپ بولغان ئىدۇق، ئۇلار بىزنى «قايتا توپىلاڭ كۆتۈرمەكچى بولغانلىقىمىز...» غا ئىقرار قىلدۇرماقچى بولۇشاتتى. بىراق بىز ئىقرار قىلمايتتۇق، چۈنكى بىز قايتا توپىلاڭ كۆتۈرۈشنى خىيالىمىزغىمۇ كەلتۈرمىگەنىدۇق؛ بىز «بىتىم»گە ساداقەت بىلەن ئەمەل قىلىپ كېلىۋاتاتتۇق؛ «بىتىم»نىڭ ئىجرا قىلىنىشىنى سەۋرچانلىق بىلەن كۈتىۋاتاتتۇق.

بىز ئەنە شۇنداق سەۋرچان ئىدۇق!

لېكىن ئۇلار بىزنىڭ ئىقرارلىرىمىزدىن پايدىلىنىپ «بىتىم»گە زور كۈلەملىك بۇزغۇنچىلىق سېلىشقا ئالدىراۋاتاتتى؛ يەنە بىر تەرەپتىن ئۇلار بىزنى تۇتۇپ تۇرۇش ئارقىلىق ۋەزىيەتنى كونترول قىلىپ، ساختا تىنچلىق بەرپا قىلىشقا، ھەتتا بۇنداق ساختا تىنچلىقنى مەڭگۈ ساقلاپ قېلىشقا، كۈچەيتىشكە ئالدىراۋاتاتتى.

سوراق، قىيىن — قىستاق، ۋەھشىيانە قىيناشلار داۋاملىشىۋەردى.

بىز سوراقخانىغا ئىتتىك، مەزمۇت قەدەملەر بىلەن كىرىپ كامىرغا قانغا بويىلىپ ئۆمىلىگەن، ئىڭراشقان پېتىمىز قايتىپ كىرەتتۇق. بولۇپمۇ، تۇردى قارىبەگ بىلەن هاشىم خۇيجاڭ ھەر قېتىملىق سوراقتىن ئېغىز بۇرۇنلىرىدىن، كۆز قۇلاقلىرىدىن قان تامچىلاۋاتقان هالەتتە كامىرغا ئۆمىلىگەن پېتى قايتىپ كىرەتتى. بىز بۇنداق چاغلاردا قەپەستىكى شىردەك ھۆركىرەپ، ئارىسلاندەك قۇتراپ كىتەتتۇق. لېكىن بۇ ھۆركىرەش قۇتلاشلىرىمىز ھېچنىمىگە ئەرزىمەيتتى.

ئەرزىيدىغىنى پەقەت ۋە روهى غالىپلىقىمىز ئىدى!

شۇنداق روهى غالىپ ئىدى! جۇشقۇن ساغلام روهىمىز غالىبانە كۈلەتتى! بىز ناخشا ئارقىلىق روهى غالىبىيىتىمىزنى، غەزەپ ــ نەپرىتىمىزنى، ئۈمىد ــ ئىستەكلىرىمىزنى ئىزهار قىلاتتۇق. دۈشمەن ناخشا ئوقۇشىمىزنى دەسلەپ ۋارقىراپ ــ جارقىراپ چىچاڭشىپ چەكلىگەن، كېيىن چەكلەپ بولالماي ھەم «بۇ خەلق ناخشا ئوقۇشتىن، ئۇسۇل ئويناشتىن، شېئىر يېزىشتىن باشقىنى بىلمەيدۇ، بۇنىڭدىن باشقا ئىشلارغا قولىمۇ كەلمەيدۇ»دەپ ھېرىپ توختاپ قېلىشقانىدى.

ــ ئايزۆھرە، شېئىر ئوقۇ، ــ دەيتتى تۇردى قارىبەگ ياكى هاشىم خۇيجاڭ.

مەن ئۆزۈم ئاچقان ھېلىقى تۆشۈكتىن مۈشۈككتەك ماراپ شېئىر ئوقۇيتتۇم:

نىگار، ئىشقىڭ مىنى ئاخىر تونۇپ قالغانمىكىن دەيمەن،
قىزىپ كەتتىم، يۈرۈكۈمدە قونۇپ قالغانمىكىن دەيمەن.

قونۇپ قالغان بىلەن كەتتى سەھەردە خۇددى مىھماندەك،
لېكىن يىڭنە، تىكەن يەڭلىغ سۇنۇپ قالغانمىكىن دەيمەن.

ئازابـــدەردىمنى بىرــ بىرلەپ تۆكۈپ كۆلدۈرمىگە هاردىم،
دىلىم زەرداپقا لەبىالـــلەب تولۇپ قالغانمىكىن دەيمەن.

كېتىپ مەشرەپكە شاد ناخشام، ئەلەم ھەسرەت يۇدۇپ كەلدى،
مۇھەببەت ئەھلى ئالدىدا سۇنۇپ قالغانمىكىن دەيمەن.

لېۋىڭدىن مەي ئىچەلمەي كەتمىسۇن ھەسرەتتە ئايزۆھرە،
كىلىپ سۆيگىن، ۋىسال پەيتى بولۇپ قالغانمىكىن دەيمەن.

شــېئىرلىرىم كامىرداشــلىرىمنىڭ قەلــب جــاراھەتلىرىگە مەلــھەم بولاتتى، ئۈمىد بېغىشلايتتى، ئۈزىمىنىڭمۇ روھىنى ئۇرغۇتاتتى.

ئەزرائىل قۇلىقىمىزغا پىچىرلاپ تۇراتتى، ئۆلۈم بېشىمىزنى بېسىپ تۇراتتى، خۇددى مۇشۇ تورۇستەكلا. لېكىن بىز تولىمۇ شوخ ئىدۇق. كۈلكە چاقچاقلىرىمىز ئۈزۈلمەيدۇ. كۈلۈپ تۇرۇپ يىغلايتتۇق، يىغلاپ تـۇرۇپ كۈلەتتـۇق، چۈنكى بىـز ھەممىــگە تەييارلىنىــپ قويغانــدۇق، ھەممىــز ئەزرائىلنىــڭ ئالــدىغا كۈلــۈپ بارمــاقچى، كۈلــۈپ تــۇرۇپ كۆرۈشمەكچى، كۈلـۈپ تـۇرۇپ ئامـانىتىنى تاپشۇرماقچى ئىـدۇق. بىـز چوقۇم شۇنداق قىلالايتتۇق، چۈنكى بىزنىڭ روھىمىز ساغلام، روھىمىز ھەممىــدىن غالــب ئىــدى. روھــى ســاغلام، روھــى غالــب كىــشىلەرلا ئەزرائىلنىڭ ئالدىغا كۈلۈپ بارالايدۇ!

ـــ ئـايزۆھرە، ناخـشا باشـلا، ـــ دەيتتــى كامىرداشــلىرىم. مەن ناخشا باشلايتتىم، كامىرداشلىرىم ماڭا جۆر بولاتتى:

قىزىل خوراز چوقۇيدۇ.
ئاق مىكيانىنىڭ تاجىسىنى،
خەلقىم چوقۇم بېرىدۇ.
گومىنداڭنىڭ جاجىسىنى،

تاتىلايدۇ يۈزۈمنى،
ئەسكى تامنىڭ چىتلىرى.
باغلاپ بەرسە تالايدۇ،
گومىنداڭنىڭ ئىتلىرى.
....

كامېرنى، باتالىيون شتابىنى، قاراقۇرۇم، زەرەپشان ۋادىسىنى، ھەتتا پۈتۈن دۇنيانى چەكسىز ھاياتى كۈچكە ئۇمۇدكە، غەزەپ نەپرەتكە تولغان ناخشىلىرىمىز قاپلايتتى. بىز شۇنداق جۇشقۇن ناخشا ـ شېئىرلىرىمىز، غالىبانە روھىمىز بىلەن دىكابىر ئايلىرىنى كۈتتۈۋالغان ئىدۇق.

بىز ھەيران قالدۇق ھەم شۇنداق خۇشال بولۇشتۇق. چۈنكى تۇردى قارىبەگ سوراقتىن تۈنجى قېتىم ساق قايتىپ كىرىشى ئىدى. شۇڭا بىز ھەيران قالغان، ھەكسىز خۇشاللانغان ئىدۇق، لېكىن ئۇ تولىمۇ پەرىشان ئىدى.

ـ نىمە بولدى؟ ــ دەپ سورىدى سابىئوف، ــ سوراق قىلماپتۇ ـ يا، ئەجەپ؟

تۇردى قارىبەگ ھەسرەت بىلەن ئۇلۇغ كىچىك تىنىپ قويۇپ:

ـ مىنىڭ ئورنۇمغا ئانام سوراق قىلىنىپتۇ، ــ دىدى دە ـ خېلى ئۇزاققىچە جىمىپ كەتتى.

بىز تېخىمۇ ھەيران قالدۇق ئىسھاقجان جىمجىتلىقنى بۇزۇپ قايتا ــ قايتا سورىۋىدى، تۇردى قارىبەگ:

ــ چىقسام، ــدىدى قايغۇلۇق قىلىپ، ــ ئانامنى (شەرىخان) مۇز ئۈستىگە يالاڭ ئاياغ دەسسىتىپ قويۇپتۇ. بۇنى كۆرۈپ «ئانا»دەپ تووۋلاپ ئانامغا ئېتىلدىم. يۈرەك باغرىم خۇنـــخۇن بولدى. ئانامنىڭ باغرىغا تېڭىلىۋالغۇم، يۇمشاق باغرىغا قۇمغا سۇ سىڭگەندەك سىڭىپلا

كەتكۈم كەلدى. بىراق بۇ مۇمكىن بولمىدى. ئەسكەلەر تۇتۇۋېلىشتى، ئانامۇ مىنى كۆرۈپ ــ بالام!...بالام...ــ دەپ تىپىرلاپ كەتتى.

ئانام بىر مومىغا باغلانغان بولۇپ، چىرايى، قول پۇتلىرى كۆكىرىپ كەتكەنىدى.

ــ هو هايۋانلار، قوتۇر ئىتلار!...ئانامنى نىمىشقا قىينىشىسەن؟ ئانامدا نىمە گۇناھ بار؟ نىمە قىلىشساڭ مىنى قىلىپ ئانامنى قويۇپ بېرىش!...ــ دەپ ۋارقىرىدىم مەن غەززەپ بىلەن گومىنداڭ تۆتىنچى بىرگادا سىياسى بۆلۈمنىڭ مۇدىرى خۇبۇچىڭغا نەشتەردەك تىكىلىپ.

ئۇ مىيىقىدا ئىپلاسلارچە كۈلۈمسىرەپ قويۇپ:

ــ بۇنى مەندىن ئەمەس، ئاناڭدىن سورا!ــ دىدى.

مەن ئانامغا قارىدىم.ئانامغا قاراشقا تولىمۇ تەستە جۈرئەت قىلالىدىم. مۇزغا ئانام ئەمەس، مەن، ــ يۈرۈكۈم دەسسەپ تۇرغاندەك ئازاپلاندىم. ئانامنىڭ مەڭزىدە ياشلىرى مەرۋايىتتەك قېتىپ قالغانىدى. يۈرىكىممۇ مۇزلاپ كىتىۋاتاتتى، خۇددى ئانامنىڭ مەڭزىدىكى ياشتەك.

ــ ئانا بۇ...

ئانامنىڭ دىيىشچە، خۇيچىڭ ئانامنى نۆگىچېبىرىق بويىدىكى ئۆي ــ زىمىن، مال ــ مۈلكۈمنىڭ ھەممىسىگە مەرەمنىسا سەلەينىڭ ئىگىدارچىلىق قىلىشىغا قوشۇلۇشىغا قىستاپتۇ.ئانام بۇنىڭغا بۇرۇنقى خوتۇنۇم نۇرنىسا روزىدىن تۇغۇلغان قىزىم ھاۋاخانغا تەئەللۇق ئىكەنلىكىدە چىڭ تۇرۇپ، مۇز ئۈستىدە جان ئۈزۈۋشكە رازى بوپتۇ.

لېكىن مەن ئانامنىڭ ئازابــ ئوقۇبەتلىرىگە چىداپ تۇرالماي، «قىزىمغىمۇ خۇدايىم بىرەر»دەپ ئويلاپ بارلىق ئۆي ــ زىمىن مال مۈلۈكلىرىمنىڭ ھەممىسىنى ساتقىن، مۇناپىق مەرەمنىسا سەلەيگە بۇيرۇپ بەردىم...

دەھشەتلىك سوراق 1948 ــ يىلى8ــ ئايغىچە داۋاملاشتى. سوراق ئاخىرلاشقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە گۈندىپاي كامىر ئىشكىدىن

بېشىنى تىقىپ:

ـ ئاراڭلاردا سىلىس كېسىلى تارقىلىپتۇ، ئوكۇل ئۇرىمىز. بىردىن ـ بىردىن چىقىپ ئوكۇل ئۇردۇرۇڭلار، ــ دېدى دە، مەن ياتقان كامېرىنىڭ ئىشكىنى ئېچىۋېتىپ ئايرۆھرە رۇسۇل، سەن چىق!ــ دەپ ۋارقىرىدى.

مەن ئىشىككە قاراپ ئۈمىلىۋىدىم بىرىنىڭ يىغىسى مىنى توختىتىپ قويدى. ئارقامغا يېنىپ ھېلىقى تۆشۈكتىن مۆشۈكتەك مارىدىم. يىغلىغىنى ئىسھاقجان ئىكەن. ھەممىمىز ھەيران قالدۇق. قەيسىرانە ئىنقىلابقا ئىگە بىر ئىنقىلابچىنىڭ كۆز يېشى قىلىشى بىزنى ھەيران قالدۇرغانىدى.

ــ نىمىگە يىغلايسىز؟ ــ دەپ سوردى تۇردى قارىبەگ.

ــ...

ئىسھاقجان تېخىمۇ ئەدەپ ئۆكسۈپ كەتتى.

ـ نىمە بولدى، ئىسھاقجان؟ ــ دېدى ھەسەنبەگ، ــ بىزنى ئاتقىلى ماڭمايدىكەنغۇ؟ ئاتقان بولسا، ھېلىغىچە ئېتىۋېتىپ بولاتتى. بىزنى كېسىلىمىزنى داۋالاپ قويىمىز، دەپتۇ شۇ. ئىنساپقا كەپقالغان چېغى بۇ خەق.

ــ ھەئە، بەك ئىنساپقا كەپقالدۇ!ــ دېدى ئىسھاقجان، ــ ئۇرۇمچى دارىلمۇئەللىمىنىدە ئوقۇۋاتقان چېغىدا، شىڭ شىسەي گۇمانلىق، دەپ قارىغان بىر قانچىمىزنى تۇتۇپ تۈرمىگە تاشلىدى. بىر ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن ئۈچ نەپەر ساقچى باشلىقى ئىككى رۇس ئەر ــ خوتۇن دوختۇرلارنى باشلاپ كىردى.

ــ كېزىك كىسىلى تارقىلىپتۇ، بىلىكىڭلارنى ئېچىڭلار ـ دېدى بىر ساقچى.

ھەممىمىز بىلىكىمىزنى ئاچتۇق، مەن ئايال دوختۇرنىڭ ئالدىدا ئىدىم ئۇ بىلىكىمگە يىڭنىنى سانجىپ بولۇپ، ئۈستىۋېشىمغا سىنچىلاپ

قارىدىــــدە، يىگىننى تارتىۋالدى.

«مەن ساق ئوخشايمەن، خۇدايا شۈكرى!»

مەن شۇنداق ئويلاپ تۇرسام، دوختۇر ھېلىقى ساقچىنى چاقىرىپ كېلىپ:

بۇ بالا بەك ئوماق، پاكىزە، چىچەنــدەك قىلىــدۇ. مىنىــڭ ئائىلە ئىشلىرىمنى قىلىپ بەرسۇن، ــ دېدى.

ســاقچى باشــلىقمۇ ماڭا بىــر قــۇر قــاراپ چىققانــدىن كــيىن، تەسرەك ماقۇل بولدى. بىر ساقچى مىنى شۇ زامانلاردا ئېلىــپ چىقىــپ كەتتى.

كېـــيىن رۇس دوختـــۇر ئايالـــدىن سورىـــسام ئوقۇغۇچىلارنىـــڭ ھەممىسنى زەھەرلىك ئوكۇل ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپتۇ.

ئىسھاقجاننىڭ بۇ گىپىنى ئاڭلاپ ھەممىمىز جىمىپ كەتتۇق.

«بىزمۇ زەھەرلىك ئوكۇل بىلەن ئۆلتۈرۈلەرمىزمۇ؟»

لېكىن جىمىپ كىتىپ، بۇنداق ئويلاپ ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ قالغىلى بولمايتتى شۇڭا ئەسلىدىكى قارارىمىز بويىچە ھەممىمىز قەددىمىزنى رۇسلاپ قىسقاــ قىسقا ۋىدالاشتۇق. كۆز ياشلىرىمىز تاراملاپ تۆكۈلدى. بۇ ئۆلۈم ئۈچۈن ئەمەس، جۇدالىق ئۈچۈن ئىدى. بۇ ئۆلۈمدىن قورقۇپ ئەمەس، بىھۇدە بىرىلگەن بەدەلــلەر، چــالا قالغــان ئىــنقىلاب ئۈچــۈن ئىدى. لېكىن بــۇ ياشــلىرىمىزغا غەزەپ، ئۈمۈدۋارلىـق ۋە ئىـسيانكارانە روھى قۇدرەت سىڭىپ كەتكەنىدى!

ــ ئايزۆھرە رۇسۇل، قېنى سەن؟ ــ گۇندىپاي يەنە ۋارقىرىدى.

مەن كارىمىدىن قولۇمنى تىقىپ ھەممىسىنىڭ قــوللىرىنى مەھــكەم قىستىم، قوللىرىمىز ناھايتى تەستە ئاجراشتى.

ــ خوش!

ــ ئەزرائىلنى ھەيران قالدۇرۇۋەت!

ــ خۇدا ساڭا جەننەت ئاتا قىلسۇن!

ــ . . .

ھەممىسى ماڭا بىر ئېغىزدىن ئىلاھى تىلەكلىرىنى بىلدۈرۈشتى.
مەن ئىشكتىن چىقىۋېتىپ كەينىمگە قارىلدىم ــ دە:
ــ ياشىسۇن ھۆرلۈك!ــ دەپ ۋارقىرىدىم.
ــ ياشىسۇن!
ــ يوقالسۇن زۇلۇم!
ــ «بىتىم»غا لەنەت!

كامىرداشلىرىم شۇنداق ۋارقىراشتى. بۇنىڭ ساداسىدىن كامىر ئىچى، قاراقۇرۇم، زەرەپشان ۋادىسى، ھەتتا پۈتۈن دۇنيا جاراڭلايتتى.

كامىرغا ھەممىمىز ساق پېتى بىر ــ بىرلەپ قايتىپ كەلدۇق، لېكىن ھاشىم خۇيجاڭ بىلەن تۇردى قاربەگ قايتىپ كىرمىدى.

ئۇلار1948ــ يىلى 8ــ ئاينىڭ 13ــ كۈنى بىز بىلەن مەڭگۈلۈك خوشلاشقانىدى. ئىسھاقجاننىڭ سۆزلەپ بەرگىنىدەك. ئىككىسىگە سەكسەنبەش پىرسەنتلىك ناتىرى خلورىد ئۈكۈلى ئۇرۇلۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىلگەن ئىدى. بىز بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ئەلەم بىلەن يىغلىدۇق؛ ئۆكسۈپ ــ ئۆكسۈپ ھەسرەت بىلەن يىغلىدۇق، غەزەپلىك خىتاب قىلىشتۇق:

«ئەخمەتجان، سىز نەدە؟ سىز ھازىر نەدە؟...»

ھەممىمىز ساختا «11بىتىم»نى قارغاشتۇق، كامىرنى قاراقۇرۇمنى، زەرەپشاننى، ھەتتا پۈتۈن دۇنيانى ھەسرەتلىك قارغاش قاپلىغانىدى!

كامېردا ئون ئىككىمىز قالدۇق.1949ـ يىلى 2ـ ئايدا ئىسھاقجان، سىدىق بارات، يۈسۈپ ھوشۇر، نامەت ئىسلام، ئايۇپ مۇھەممەت، مەن قاتارلىق يەتتىمىز ناھىيلىك قورچاق ساقچى تۇرمىسىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدۇق.

ئابدۇرېھىم ھېيىت، باۋۇدۇن ئابدۇللا باغچا مەكتەپنىڭ

قۇرۇلۇشىغا، سابىتوف، ئوسمان ئېلى، ماموت توختىلار گومىنداڭ ناھىيىلىك بۆلۈمىنىڭ كاتىتۇيشى قاسىمبەگ (خەنزۇچە ئىسمى ماشىڭمۇ)نىڭ خۇسۇسىي موخوركا زاۋۇتىغا ئەمگەككە تۇتۇپ بېرىلدى...

1949 ـ يىلى 10 ـ ئايدا ئون ئىككىمىز تۈرمىدىن چىقتۇق. ئوقۇتقۇچىلىق ھاياتىم يەنە باشلاندى...

5

شۇنداق قىلىپ «ئالتۇن مېدال كەلمىدى» دەڭ؟

ـــ ياق، كەلدى. بىراق تولىمۇ كېچىكىپ كەلدى؛ توپتوغرا يىگىرمە يىل كېچىكىپ كەلدى. تۈرمىدىن بىر گۈندىپاينىڭ ياردىمى بىلەن قەغەزــ قەلەم ئەكەلدۈرۈپ، بىر تۈركۈم شېئىر يېزىپ قويمىغان بولسام، بولۇپمۇ، «ئۈيغۇرۇم» ناملىق شېئىرىمنى يېزىپ قويمىغان بولسام، مېدال ئالالمايدىكەنمەن. ئۇ شېئىرىمنى ئوقۇپ بېرەي، ئاڭلاپ باقامسىز، جېنىم؟

ھېكمەتــئىلىم، سەنئەتكە باي كان بار دىلىڭدا، ئۇيغۇرۇم،
ۋىجدانــغۇرۇر تۇغقان بۈيۈك شان بار دىلىڭدا، ئۇيغۇرۇم.

تەرگەنلىرىڭ بۇغداي، زىغىر... ئىچكەنلىرىڭ يوبدانــئۇماچ،
بولغان بىلەن، يۇمشاق، لەزىز نان بار دىلىڭدا، ئۇيغۇرۇم.

ياتتۇر ساڭا ئايرىش ئىرق، قىرغىز، قازاق، ئۆزبېك...ئۇچۇن،
ئالتۇن قېنىڭدىن ئايرىغان دان بار دىلىڭدا، ئۇيغۇرۇم.

ئەپسۇس، ئەركــئەركىنلىكنىڭ بولغاچ رەقىبلەر ئىلكىدە،
چېھرىڭدە تۈزسىز كۆلكىلەر، قان بار دىلىڭدا، ئۇيغۇرۇم.

مۇسكۇللىرىڭ ئاجىز، ئورۇق، زەڭگەر كۆزۈڭ مۇڭلۇق ئېزىك،
بولغان بىلەن، روھلۇقــتېمەن جان بار دىلىڭدا، ئۇيغۇرۇم.

ئۆتكەن كۈنۈڭ يارقىن، شۇڭا يارقىن بولار ھەم كەلگۈسىڭ،
ھۆرلۈك، بەختــقۇت ھەققىدە سان بار دىلىڭدا، ئۇيغۇرۇم.

ياقۇپ، جىنىم ياقۇپ، مۇشۇ غەزىلىم ئۈچۈن 1967ـ يىلى 3ـ ئاينىڭ 11ـ كۈنى ماڭا داغدۇغىلىق ھالدا مېدال تەقدىم قىلىندى.

يىغىن مەيدانى ئادەملەر بىلەن لىق تولغانىدى. قىزىل بايراقلار لەپىلدەيتتى. يەڭلىرىگە قىزىل يەڭ بەلگىلىرىنى تاقىشۋالغان ئوقۇغۇچىلار مېنى سەھنىگە چىقىشقا «تەكلىپ» قىلىشاتتى. پەستە تۇرغان ئوقۇغۇچىلار، ئىشچىخىزمەتچىلەر، دېھقانچارۋىچىلار... ئۇلارنىڭ «تەكلىپ» لىرىنى بار ئاۋازى بىلەن تۇۋلاپ قوللاپ ـ قۇۋۋەتلەيتتى:

ـــ ئەكسىل ئىنقىلابچى ئۈنسۇر ئايزۆھرە روسۇلنى تارتىپ چىقىرايلى !

ـ چىقىرايلى !

ـ يوقالسۇن مىللەتچى ئۈنسۇر ئايزۆھرە رۇسۇل!

ـ چەتكە باغلانغان خەلق دۈشمىنى ئايزۆھرە رۇسۇلنىڭ ئىت كاللىسىنى يانجىپ تاشلايلى!

ـ تاشلايلى!

ـــ ئەكسىيەتچى شېئىر يېزىپ پارتىيىمىزگە قارشى چىققان ئايزۆھرە رۇسۇلدىن ھېساب ئالايلى!

ــ ئالايلى!

ـ ...

ئەسەبىيلىكتە تولغان شوئار ـ چاقىرىقلار چوپان تاغلىرىنى لەرزىگە سالاتتى، خۇددى يىگىرمە ئىككى يىل بۇرۇن بىزنىڭ ھۆررا سادالىرىمىز بۇ تاغلارنى لەرزىگە سالغاندەك. بىراق مەن تومۇر ـ تومۇرلاردىكى قانلارنى ئۇرغىتىدىغان ئىلھامبەخش ھۆررا سادالىرى ئىچىدە ئەمەس، بەلكى ئەسەبىي، قورقۇنچلۇق، ئازابلىق شوئار ـ چاقىرىقلارنىڭ مۇدھىش تەھدىتلىرى ئىچىدە سەھنىگە تارتىپ چىقىرىلدىم. قولۇم كەينىمگە مەھكەم باغلانغان، بېشىمغا يارىشىملىق ھەربىي فورما ئەمەس، بىر يېرىم مېتىر ئېگىزلىكتىكى قەغەز قالپاق كىيدۈرۈلگەن، كىيىملىرىم يىرتىلغان، لاي ـ تۇپىلار بىلەن بۇلغانغان، قاش ـ قاپاقلىرىم كۆكەرگەن، يېرىلغان، بىلەك، پاچاقلىرىمدا ئاق تىكەن، خوخىلارنىڭ يىڭنىدەك ئۇچلىرى سۇنۇپ قالغان باللار مېنى خوخا، ئاق تىكەنلەر بىلەن ئۇرغان ئىدى.

مەن ئىشخانىدا، سوراقخانىدا تالاي قېتىم ئىنىق قىلىپ جاۋاب بېرىپ بولغان سوئال ـ سوراقلار يەنە باشلاندى. سوئالنى نەچچە كۈندىن بېرى مېنى زېرىكمەي سوراق قىلغان گەۋدىلىك، چوقۇر يۈز سېرىق چىراي، ھەربىي فورمىلىرى بەستىگە سۆلەت، سۈر بېغىشلىغان قىرىق بەش ياشلاردىكى بىرى سورىدى. ئۇ ناھىيلىك قورالل بۆلۈمنىڭ باشلىقى ئىدى.

ــ ئەخمەتجان قاسىمى ھادىسىگە ئەمەس، قەستكە ئۇچرىدى، دەپ قۇتراتقۇلۇق قىلغىنىڭ راستمۇ؟

ــ يالغان!...

ــ ئەگەر «11 بېتىم» تۈزۈلۈپ ئىمزالانمىغان بولسا، شىنجاڭنى مۇستەقىل دۆلەت قىلىپ قۇرۇپ چىقاتتۇق، دېگىنىڭ راستمۇ؟

ــ يالغان ! ...

ــ ئاشناڭنى دەپ، دۈشمەن قوينىدا مەخپىي كۈرەش قىلىۋاتقان ئىنقىلابچى ئىېرىڭنى ئىېتىۋېتىپ، ئىنقىلابقا ئاسىيلىق قىلغىنىڭ راستمۇ؟

ــ يالغان!...

مەن سورالغان سوئاللارغا تېز، قىسقا جاۋاب بېرەتتىم ۋە ئۇنى دەلىل ـ ئىسپاتلىرىم ئارقىلىق ئىسپاتلايتتىم. لېكىن بۇنداق ئىسپاتلىرىم تۆھمەت ئاستىدا يانجىلىپ كېتەتتى.

ــ ئۇنداقتا، ئەكسىيەتچى شېئىر يېزىپ، ئۇلۇغ، توغرا، شەرەپلىك پارتىيىگە قارشى چىققىنىڭمۇ يالغان ئىكەن ــ دە!؟

ــ مەن پارتىيىگە قارشى ئەكسىيەتچى شېئىر يازمىدىم. مەن بۇ شېئىرنى تۈرمىدە گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى يازغان...

ــ...

سوراق ـ سوئاللار ئەنە شۇنداق داۋاملىشىۋەردى. ئۇلار مېنى قايىل قىلالمىدى، مەن ئۇلارنى قايىل قىلالمىدىم.

ــ جاھىل ئۇنسۇر ئايزۆھرە رۇسۇلنى يەر بىلەن يەكسان قىلايلى!

ــ قىلايلى!

ئاخىر ئەيىبلەش، شوئار، كۈرەش باشلاندى... بىرى مىلتىقنىڭ پاينىكى بىلەن بىرنى قويۇپ پېشانەمنى يېرىۋەتتى. قان يۈز ـ كۆزۈمنى بويلاپ ئاقتى. بۇ، پېشانەمدىن ئىككىنچى قېتىم قان سىرغىپ ئېقىشى ئىدى، بىرىنچى قېتىم ـ 1945 ــ يىلى قىشتا تۈمشۇقساراينى ئازاد قىلىش جېڭىدە پېشانەمدىن مۇشۇنداق شۇرقىراپ قان ئاققانىدى. شۇ قان بەدىلىگە مەن «باتۇرلۇق» مېدالىغا ئېرىشكەنىدىم، گەرچە ھازىرغىچە بېرىلمىگە بولسىمۇ. مانا ھازىرمۇ مۇشۇ قان بەدىلىگە يەنە بىر مېدالغا ئېرىشتىم.

ــ ئالتۇن مېدالغا ئېرىشكەن، پات يېقىندا كۆكسۈمگە ئالتۇن مېدال تاقايمەن، دەپ كۆرەڭلەپ يۈرۈپسىنا تېخى! ـ دېدى سوراقچى ئاخىرىدا، ــ سەندەك مىللەتچى، ئەكسىلئىنقىلابچى ئۇنسۇرغا ئالتۇن

مېدال ئەمەس، ياغاچ مېدال لايىق !

ئۇ بوينۇمغا ياغاچ مېدال ئېسىپ قويدى. مېدال ياغاچتىن ياسالغان، كولا شوينىدىن باغ بېكىتىلگەن، ئەللىك كۋادرات سانتىمېتىرغىچە كېلىدىغان يۈزىگە «ئەكسىلئىنقىلابچى، مىللەتچى ئۇنسۇر» دەپ خەت يېزىلغان بولۇپ، كۆكسۈمنى ئەمەس، قورسىقىمنىمۇ تولۇق ياپقانىدى.

يۇقىرىدا سورالغان سوئاللارنىڭ ھەممىسى مېنىڭ جىنايىتىم بولۇپ ھېسابلىنىپ ئون يىل تۈرمىدە ياتتىم. 1977ــ يىلى تۈرمىدىن چىقتىم. نامىم ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى، ئوقۇتقۇچىلىق ھاياتىم يەنە باشلاندى...

مانا، ھازىرغىچە كۆرۈشتىنلا ئەمەس، خىيال قىلىشتىنمۇ مەڭگۈ قورقىدىغان، ئەمما كۆيدۈرۈپ كۈل قىلىۋېتىشكە كۆزۈم قىيمايدىغان بۇ «قەدىرلىك، سۆيۈملۈك» ياغاچ مېدالنى يېشىل دۇخاۋا تاشلىق كىنىشكىسى بار، كىنىشكىگە: «ئايزۆھرە رۇسۇل، تۇمشۇقسارايى، خانلەڭگىر ئۇرۇشىدا قەھرىمانلىق كۆرسەتكەنلىكىڭىز ئۈچۈن ‹باتۇرلۇق› مېدالى بېرىلدى.

«ئىسھاقبېك مۇنۇنوف»

دېگەن خەتلەر يېزىلغان، كۆكسۈمگە ئاسسام قويۇش نۇرىدا يالىلداپ چاقناپ تۇرىدىغان ئالتۇن مېدالنى ساقلاشنىڭ ئورنىغا نەپرەت بىلەن ئەتىۋارلاپ ساقلاپ كېلىۋاتىمەن...

* * *

ئايزۆھرە خانىم خىيالدىن باش كۆتۈردى. پۇت ـ قولى كۆيۈشۈپ ئاغرىپ كەتكەنىدى. مەگزىدە كۆمۈش تامچىلار چاقناپ تۇراتتى، خۇددى بىرىلىيانتتەك. ئۇ دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ «سۈرە فاتىھە» نى

ئوقۇپ تۈگەتكەندىن كېيىن، پۈتكۈل ئىخلاسى بىلەن ئىلتىجا قىلدى؛ «ئەي ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىم، ياقۇپنىڭ بىلىپ ـ بىلمەي قىلىپ سالغان بارلىق گۇناھلىرىنى مەغپىرەت قىلغىن. بارلىق ساۋابلىرىنى ئۇنىڭغا ئاتىدىم، ئۇنىڭ ياتقان يېرىنى جەننەتتە قىلغىن!...»

ئۇ ئىلتىجانى تۈگىتىپ ئورنىدىن تۇردى. تۇردى ـ يۇ، يەڭدەپ كېتىپ قەبرىگە يۆلىنىپ قالدى. ياللىداپ تۇرغان قۇياش شەرقىي ئۇچقۇقتىن ئۈزاپ ئۇنىڭغا قاراپ كېلىۋاتاتتى، قۇياش باغرىدا ياقۇپ ئۇنىڭغا تەبەسسۇم بىلەن تەلمۈرۈپ، باغرىنى ئېچىپ تۇراتتى، شۇنداق شېرىن، شۇنداق جەلپكار تەبەسسۇم، مەپتۇنكار باغرى بىلەن.

ئايزۆھرە خانىمۇ ئاستا ـ ئاستا ئالدىغا سىلجىدى. سىلجىپ ـ سىلجىپ قوينىدىكى «ئاخىرقى تەبەسسۇم» ناملىق كىتابى بىلەن قوشۇلۇپ قۇياش باغرىغا ـ تەبەسسۇم قوينىغا سىڭىپ كەتتى...

1996ـــ يىلدىن 1999ـــ يىلغىچە قاغىلىقتا يېزىلدى.